آذربایجان آراشدیرمالاری

ابراهیم رَفرَف

تۆرک دیلی

درس اوْجاغی

ایکینجی نشر، تهران ۱۳۹۰
بۆ اثرین چاپ و نشر حاقّی قوْرونمالیدیر.

وارلیق درگیسی‌نین ضمیمه‌سی

آذربایجان آراشدیرمالاری

تۆرک دیلی درس اوْجاغی

ابراهیم رفرف

ایکینجی نشر، تهران ۱۳۹۰

وارلیق درگیسی‌نین ضمیمه‌سی

بۆ اثرین چاپ و نشر حاقّی قوْرونمالیدیر.

قۇرولوش

اۋن سۆز ——— ۷
۱ - چاغیریش سسی ——— ۹
۲ - مرحمتلی یاشاییش ——— ۱۵
۳ - اۋزون عۆمور ——— ۲۳
٤ - دلی دۆنو ——— ۲۹
٥ - دیل یاراسی ——— ۳۹
٦ - امک سایغیسی ——— ٤۸
۷ - اینسانی یاشادان سئوگیدیر ——— ٥۷
۸ - تانریلارا تۆحفه ——— ٦٦
۹ - بالرِیَنلر ——— ۷٦
۱۰ - هیپرمارکتلرین گلیشی ——— ۸۸
۱۱ - ایمپراتورون دۆنیا گۆروشو ——— ۹٦
۱۲ - امک دۆستاقلاری ——— ۱۱۰
۱۳ - قان قرۆپلاری و اینسان قیلیقلاری ——— ۱۲۰
۱٤ - سۆیوق مۆحاریبه، سۆیوق باریش ——— ۱۲۸
۱٥ - معلومات واسیطه‌لری ——— ۱۳۷
۱٦ - ساغلام یاشاییش ——— ۱٤٦
۱۷ - آلین یازیسی ——— ۱٥٦
۱۸ - اۆبالاریمیز سئیرلیر ——— ۱٦٤
۱۹ - اۆچونجو دۆنیانین اۆغورلاری ——— ۱۷۳

٢٠ - قۇرۇق- قايتاق ---------------------------- ١٨٢
٢١ - گنج نسلين تربيەسى ---------------------------- ١٩٥
٢٢ - حاقليلار و حاقسيزلار ---------------------------- ٢٠٧
٢٣ - مدنى باسقين ---------------------------- ٢١٦
٢٤ - حركت قانۇنلارى ---------------------------- ٢٢٨
٢٥ - آتۇملارين دۇمانلى دۆنياسى ---------------------------- ٢٣٨
٢٦ - داشلارين يادىرغاماز يادداشى ---------------------------- ٢٥٠
٢٧ - دۆنيانى دۇرد دۇلانانلار ---------------------------- ٢٦٠
٢٨ - اينسان كۆچو ---------------------------- ٢٧٠
٢٩ - گۆورك طبيعت ---------------------------- ٢٨١
٣٠ - گيزلى دۆنيالار ---------------------------- ٢٩٢
اۆزونوزو سينايين ---------------------------- ٣٠٥
سۆز قيلاوۇزو ---------------------------- ٣٣٤
ايملا قيلاوۇزو ---------------------------- ٣٧٢
قايناقلار ---------------------------- ٣٧٦

اؤلو تانرى‌نين آديلا

«تۆرک دیلی درس اوْجاغی» کیتابی‌نین ایکینجی نشری چاپا حاضیرلانارکن، مؤلّیف بو یئنی نشر اوّچون بیر اوْن سؤز یازماق ایستگینی ایفاده ائتدی. بوْ اثر عزیز دۇستوموز ابراهیم رفرف- ین بوْ ساحه‌ده یازدیغی ایکینجی کیتابدیر و مکتبلرده آنا دیلیمیزی اوْخویان یوٚکسک صینیف طلبه‌لری اوّچون یازیلمیشدیر. اوْنا گؤره ده مؤلّیف کیتابین عوّنوانی ایله یاناشی «آذربایجان آراشدیرمالاری» آدینی دا ایشلتمیشدیر.

دئمه‌لی، کیتابین عوّنوانیندان دا آنلاشیلدیغی کیمی، کیتاب درسلیک و دیداکتیک (اؤیردیجی) بیر کیتابدیر و آنا دیلیمیزده ساوادلانماق مقصدیله یازیلمیشدیر.

کیتاب بیر اوْن سؤز و اوْتوز درسدن تشکّوْل ائدیر. اوْن سؤزده مؤلّیف کیتابدا ایشلنن الیفبا باره‌ده اوْز فیکیرلرینی سؤیله‌میشدیر و کیتاب عوّمومیتله اوْرتوقرافی سمیناری‌نین آلدیغی قرارلار اساسیندا ترتیب ائدیلمیشدیر. باخمایاراق کی، مؤلّیفین یازی اوّسلوبو بیزیم اوْزون ایللردن بری وارلیق- دا ایشلنن و بوْ گوٚن قیسماً ده اوْلسا عوّمومیلشن الیفبا سیستمی ایله تمامیله اوْزلاشمیر، آمّا بعضی فرقلری نظرده توْتماقلا برابر، وارلیق الیفباسینا چوْخ یاخیندیر. اوْرتوقرافی قایدالاریندا، خوّصوصیله آلینما کلمه‌لرین یازیلیشیندا، آزاراق چاتیشماز یؤنلر و فیکیر آیریلیقلاری اوْلسا دا، بوْگوٚنکو شرائیطده خلقیمیزین اوْرتاق بیر یازی سیستمینه صاحیب اوْلماسی چوْخ اوْنملیدیر و بوْ ایشین ده حیاتا کئچمه‌سی یازیچیلاریمیزین بوْ مسأله‌ده شخصی ذوْق و سلیقه‌لرینی دیلیمیزین مصلحتی اوْغروندا اوْنوتمالاریندان و علمی آراشدیرمالار یوْلویلا اوْرتاق بیر یازی سیستمی قبول ائدیب، ایشلتمه‌لریندن آسیلیدیر.

کیتابین متنینی تشکیل ائدن درسلر اوْنجه بیر متنله باشلاییر. سوْنرا اوْ متن باره‌ده سوْاللار و تمرینلرله دوام ائدیر. ان سوْن، قرامر حیصه‌سی اوْ درسی

تاماملاییر.

متنلرده ایشلنن دیل و اۆسلوب ساده اۆلماقلا یاناشی گوزل و اۆلدوقجا چیلخادیر. متنین اساس حیصه‌سینی آتالار سؤزلری و ضرب‌المثللر تشکیل ائدیر. بۇ دا اۆخوجولارین دیل و آنلاییش قابیلیتینی آرتیرماقلا برابر اۆنلارین آتالار سؤزلری کیمی حکمتلی سؤزلری و فۏلکلوروموزو اؤیرنمه‌لرینی تأمین ائدیر.

قرامر حیصه‌لری ساده‌دن باشلایاراق طلبه‌لری دیلیمیزین قرامرینی درینده‌ن اؤیرنمگه یؤنلدیر. من کیتابی اۆخویانداڹ سونرا قئیدلریمی مؤلّیفه چاتدیردیم. کیتابین سوْن بؤلومونده ییغجام بیر سؤزلوگه یئر وئریلمیشدیر کی، بئله‌لیکله ده کیتاب بیر «خودآموز» (اؤزو- اؤزونه اؤیرتمه کیتابی) صیفتینی ده قازانمیش اۆلور. بۇ کیتابی یازماق اۆچون مؤلّیف بیر چوْخ اثرلری گؤزدن کئچیریب و اۆنلاردان ان چوْخ فایدالیلارینی سئچمگی و کیتابینی زنگینلشدیرمگی باجارمیشدیر. مؤلّیفی بۇ باشاریلی و خئییرلی ایشیندن اؤترو تبریک ائدیب، اۆنا فرهنگی ایشلرینده داها بؤیوک نائیلیتلر دیله‌ییرم. کیتابین یئنی‌یئتمه و گنجلریمیزه فایدالی اۆلاجاغینی و اۆنلار طرفیندن خوْش قارشیلاشاجاغینی اۆمید ائدیرم.

دۏکتور جواد هیئت *(تیر ۱۳۹۰)*

اؤن سؤز

هر دیل بیر وطندیر. اینسان جۆغرافیائی وطنده ساکین اؤلماقـدان اؤنجـه بیـر دیلین وطنداشی سـاییلیر. جۆغرافیـائی وطـن آنلاییشـی اؤزو همـین دیـل وطنـی قاورامیندان آسیلیدیر. جۆغرافیائی وطن دیل خۆصوصیتلریندن تجرید اؤلدوغونـدا بیر بۆشلوغا چئوریلیر. هابئله قئیـد ائدیلمـه‌لیـدیر کـی، هـر دیـل مـۆعیّن تفکّـۆر طرزینی، مۆعیّن دۆنیا گؤروشونو و مۆعیّن یاشاییش طرزینی تمثیل ائـدیر. بعضـی عـالیملرین فیکرینجـه، اینسـان هـر دیلـده مـۆعیّن تفکّـور طرزینـده دۆشـونمگه محکومدور. بۆ حۆکمله قطعی شکیلده راضیلاشماساق دا، هـر دیـل سـاحه‌سـینده مۆعیّن اینسان تربیـه‌سـی و تفکّـۆر طـرزی‌نـین گلیشـدیگینی آیدینجاسـینا گـؤره بیلریک. بۆ دیلچیلیک رمزینی آذربایجان و باشـقا تـۆرک دیلـلری ایلـه علاقـه‌دار آراشـدیرماق اؤزلوگونـده بؤیـوک بیـر تحقیقـات ایشـینی طلـب ائـدیر، آنجـاق حیسلریمیزه و تجرۆبـه‌لریمیـزه آرخالانـاراق دئیـه بیلریـک کـی، تـۆرک دیلـلری گنللیکله و آذربایجان تۆرکجه‌سی اؤزللیکله اینسانی دۆیغولار، منطیقی دۆشونجه‌لر و رئالیست دۆنیا گؤروشونه یۆل آچان بیر واسیطه‌دیر. ائلـه همـین سـببدن ده، دده قۆرقود داستانلاریندان باشلایاراق «حیدر بابایا سلام» اثرینه قـدر تۆرکـون اؤزونـه مخصوص ادبیاتی هر زامان رئالیست بیرادبیات سجیه‌سـینی داشیمیشـدیر. تـۆرک دیلینده عیرفانی دۆشونجه‌لر مۆعیّن معنادا فارس و عرب دیللری‌نین تأثیری آلتیندا یارانمیشدیر و دئمک اؤلار کی، تۆرکلرین دۆنیا گؤروشونه یاددیر.

سـؤز یـۆخ کـی، بیـر درسـلیگین اؤخونماسـی باشـقا یـازیلی ماتریـاللارین اؤخونماسیندان بیر قدر فرقلیدیر. بۆرادا کیتابین ایچینده‌کـی چالیشـمالارین، یئنـی سؤزلرین و ترکیبلرین اؤزرینده کیفایت قدر دایانماق و اؤنلاری منیمسه‌مک، باشقا سؤزله فعال اؤیرنمه ضرورتی نظرده تۆتولور و بۆ مقصـده نائیـل اؤلمـاق اۆچـون مۆعیّن درجه‌ده آردیجیللیق طلب اؤلونور. سؤزو گئدن چالیشـمالار اؤخوجونـون، گۆنده‌لیک یاشاییشـدان تۆتمـوش، دیلـین ایجتیمـاعی، علمـی و فلسـفی فعالیـت سـاحه‌لرینـه قـدر دیـل قـابیلیتینی کسـکین گۆجلنـدیرمک مقصـدی ایلـه حاضیرلانمیشـدیر. بـۆ کیتـابین اؤخومـاغینی اؤزللیکلـه گـنج ژۆرنالیسـت

مسلکداشلاریمیزا تؤوصیه ائدیرم.

کیتابین یازیلیش اۆسلوبو عۆمومیتله آنلاشیقلی ایملا اساسیندا قوُرولموشدور. بوُ ایملا اۆسلوبو تۆرک دیلی اۆچون دۆغمادیر و تۆرکجه سؤزلرین یازیلیشینی گؤزه‌گلیملی درجه‌ده سیستماتیکلشدیرمیشدیر و بۆتون یازیچیلار و قلم صاحیبلری طرفیندن تطبیق ائدیلمکده‌دیر. فارس، عرب و اوُروپا دیللریندن آلینما کلمه‌لرین یازیلیشیندا ایسه بیر قدر فیکیر آیریلیغی گؤزه چارپماقدادیر. بوُ فیکیر آیریلیقلاری اساسا آلینما کلمه‌لری اصلی ایملادا، یوُخسا تۆرک دیلی‌نین تلفّۆظ قایدالارینا اوُیغون شکیلده یازما ایستگیندن ایرَلی گلیر و مۆعین قدر ده سلیقه‌وی ماهیت داشی‌ییر. منیم دۆشونجه‌مه گؤره، بوُ ساحه‌ده ده منطیقی و دۆغما یازی اۆسلوبونا سؤیکنمک منطیقیدیر و کیتابین یازیلیشیندا دا همین اۆسلوب اساس گؤتورولموشدور، آنجاق سایغی ایله قئید ائتمک ایسته‌ییرم کی، هئچ بیر یازی سیستمی ابدی و دَییشمز بیر سیستم ساییلماز. بوُ ایملا قایدالارینی داها دا دقیقلشدیرمک و مؤوجود اوُلان مسأله‌لری تنظیمه سالماق و واحید قایدالارا قوُووشماق هم مۆمکون، هم ده ضروریدیر. قئید ائتمگی واجیب اوُلان بیر نۆکته اوُندان عیبارتدیر کی، هر ایملا دَییشیکلیگی قلم صاحیبلری‌نین تجرۆبه‌لری اساسیندا و توُپلوم شکیلده اوُلمالیدیر. آرتیق شخصی ایملا قایدالاری یاراتماغین دوُورو باشا چاتمیشدیر و من بیرینجی نؤوبه‌ده اوُزومه، داها سوُنرا ایسه قلم مسلکداشلاریما بوُ کیمی شخصی قایدالاردان ساقینماغی تؤوصیه ائدیرم.

ابراهیم رفرف

تهران، یاز ۱۳۹۰

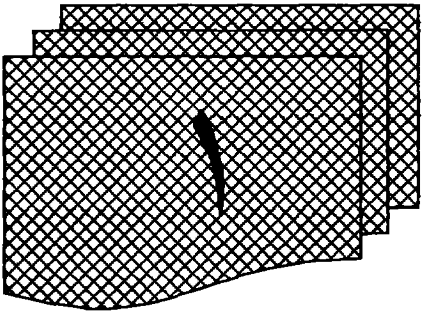

چاغیریش سسی

«*اۏجاق یانماسا، تۆستو چیخماز.*» — بۇ مثلی چۏخ ائشیتمیشیک، آنجاق بۇ معنانی بیر داها دۆشونمگینه دَیَر. دئمک، تۆستو ائوین ایچینده هانسیسا اۏجاغین یا ماغی حاقّیندا دانیشماق و معلومات وئرمک قابیلیتینه مالیکدیر. بۇ اۆزدن تۆستو بیر علامتدیر، بیر سیقنالدیر. هر سیقنال، دۆزگون باشا دۆشولورسه، دالدادا هانسیسا حادیثه‌نین جریان ائتدیگینی بیلدیریر. هابئله ضرب‌المثلریمیزده وار کی «*آشین سۇلوقلوغو دنین یۏخلوغوندان‌دیر*». دئمک قۏناغین هۇشو باشیندا اۏلسا، آشین سۇلوقلوغوندان ائو ییه‌سی‌نین ایقتیصادی دۇرومونو آیدینجا باشا دۆشمک بیر اۏ قدر ده چتین اۏلمامالیدیر.

سیقناللار دۇرد یاندان اۆستوموزه آخیشیر، بیزی هانسیسا مسأله حاقّیندا

دۆشوندورمگه چالیشیر، آنجاق تأسّوفلر اوْلسون کی، چوْخ واختلار اوْنلارین معناسینی چاش‌باشلیق اۆزوندن دۆزگون باشا دۆشه بیلمیریک – غفلت کئچیریرک.

میثال اۆچون، عالیملرین فیکرینجه زلزله‌دن نئچه دقیقه قاباق هاوادا بعضی سیقناللار یاییلیر. ماهیتی نه اوْلورسا- اوْلسون، اینسانلار بوْ سیقناللاری آلابیله‌جک قابیلیتده دئیلدیرلر. بعضی قوْشلار و حئیوانلارا همین سیقناللاری باشا دۆشمک وئرگیسی وئریلیب، اوْ اۆزدن زلزله‌دن اوْنجه بوْ کیمی حئیوانلارین آراسیندا وۇرنوخمالار باشلانیر.

ماشینینیزین مۆتورو گاهدان دیکسینیر، اوْتقونور یا دا اوْسکورور. بوْ اوْ دئمکدیر کی، مۆتورون یاناجاق یاندیرما سیستمینده یا خوْد الکتریک جریانین قوْرولوشوندا هانسیسا پوْزونتو عمله گلیب. گۆنو بوْ گۆن مۆتورا باخدیرماق لازیمدیر، یوْخسا ایشین ان قیزغین واختیندا عملی آزیب، سیزی یاری یوْلدا قوْیاجاق.

دیش آغریسی دیشلرین چۆرومگینی و لثه‌لرین سیمله‌دیگینی بیلدیرمگه چالیشیر. بوْ اوْ دئمکدیر کی، دیشلره باخدیرماغین واختی گلیب- چاتیب. باخدیرماسان، ایش یوْغونلاشاجاق – اوْنلاری چکیب- آتماق مجبوریّتینده اوْلاجاقسان. دوْش قفسیندن واخت‌آشیری باش قالدیران آغریلار بیر اۆرک خسته‌لیگی‌نین علامتی اوْلا بیلر. اینسانین آلنینی سوْیوق تر باسمادان بیر اۆرک مۆتخصیصینه گؤرونمک لازیمدیر.

طنطنه‌لی و گؤز قاماشدیران طرزده گئییمیش بیر قوْناق، شۆبهه‌سیز، اوْز مال وارلیغینی خالقین اۆزونه چکمکدن لذت آلیر. طنطنه‌لی گئییم وار- دوْولت دۆشکونلوگونون علامتیدیر. عئین حالدا بئله شخصلرین باریز خۆصوصیتی

دۆشونجه‌نین کۆتلوگو، اؤیونگنلیک و لۆوغالیقدیر. اؤنلار بۆتـون عؤمرونـو گلیـر دالینجا قاچماغا حصر ائدیرلر. اؤنلار شؤهرت و پوُل دوُستاغیدیرلار. بئله‌لری هئچ زامان دوُستلوغا یارامابیب، یارامایاجاق.

اوُغلان اوُشاغی‌نین سسی‌نین مۆعیّن یاشا چاتدیقـدا قالینلاشماسـی اوُنـون یئتیشدیگینی بیلدیریر. شۆبهه‌سیز کـی، اوُ، یـاخین گلـه‌جکـده ائولنمـک فیکرینـه دۆشه‌جک. بس اوُنون ائولنمک سوُرساتینا، معاش واسیطه‌لرینه و دۆشونجه‌سی‌نین یئتکینلیگینه کیم حاضیرلیق گؤره‌جک؟

یئر اوْزونـون هاواسـی‌نـین گۆنـو- گۆنـدن قیزیشماسـی اوُزوُن قـاتی‌نـین اینجلمه‌سیندن و همین قاتدا بؤیوک بیر دئشیگین عمله گلمگیندن خبر وئریـر. بـوُ ایسـه یئـر اوْزونـده چشـیدلی بیوُلوژیـک و اکوُلوژیـک دَییشـیکلیکلرین مئیـدانا چیخماسینا، یاشاییش مۆحیطی‌نین پوْزولماسینا، بوُزلارین اریمه‌سینه، دنیزلرین سـوُ سویّه‌سی‌نین آرتماسینا، یاشاییش بؤلگه‌لری‌نین سوُیا باتماسینا، اکینه‌جگـین جیـدّی چنینلیکلره اوُغرایاجاغینا، اینسانلارین قوُرخونج آلیزلیقلارا معـروض قالاجاغینـا و آیری- آیری فلاکتلره گتیریب- چیخارا بیلر.

بیر شخصله شیرکت قوُرماق فیکرینده اوُلسانیز، بـوُ سـوُزه یاخشـی فیکیـر وئرین: مۆذاکیره زامانی سوُزو گئدن شـخص آیـاقلارینی آمانسیزجاسـینا یئللـدیر، بارماغی‌نین دریسینی سوُیور، دوُداغینی گمیریر و حوُوصله‌سـی داریخیـر. بیـز بـوُ عجاییـب داورانیشـی نئجـه باشـا دۆشـک؟ چـوُخ گوُمـان کـی، بـوُ آدام عصـبی بی‌چیمدندیر، ماجرا قوُواندیر. بئله‌لریندن ایش آدامی چیخمـاز. گؤرکمجـه یاخشـی آدام گؤرونسه‌لر ده، بوُنلارلا قوُنوشماق و هرهانسی بیر شیرکت ایشینه گیریشـمک اصلا خئییرلی اوُلمایاجاق و شیرکتین ایقتیصادی فعالیتی یامـان انـیش- یوُخوشـلو اوُلاجاق. بئله شریک، اوُلا بیلسین کی، بیر گۆن شیرکتین بۆتون وار- یوُخونو ووُرا

داشا- چیخا باشا. یئرلی یئرینده اوْلدوغوندا، شیرکت بیر نفر تمکینلی و وۆقارلی شخصله قوْرولسا، داها خئییرلی اوْلا بیلر، چۆنکی چوْخ *زیرک قوْش دیمدیگیندن ایلیشر.*

اهمیتله قئید ائدیله‌جک بیر نۆکته ده بوْندان عیبارتدیر کی، ادب- ارکانی گؤزله‌مک چوْخ گؤزل صیفتدیر، آنجاق هر کیمده بوْ خۆصوصیت ایفراط درجه‌ده اوْلسا، چوْخ احتیمالا گؤره بیر گۆن بوْز صیفتینی چیخارداجاق. بوْ کیمی شخصلرله مۆعیّن مسافه‌دن مۆناسیبت ساخلاماق عاغیلا داها اوْیغوندور، یاخین مۆناسیبتلردن بیر گۆن نه ایسه بیر قنبر- قوْلو چیخا بیلر.

سوْیون لام آخانی، آدامین یئره باخانی. ایفراط درجه‌ده باشی‌آشاغی و اوْتانجاق بیر شخصین ایشینده نه ایسه بیر زیغی وار. اینسان اوْز ناموسونو بئله‌لرینه اعتیبار ائله‌مه‌سه، داها یاخشیدیر.

دانیشماق گۆموشدورسه، دانیشماماق قیزیلدیر. هر خیردا مسأله حاقّیندا اوْز مۆوقعینی بیلدیرمگه چالیشان شخص دایاز بیر اینساندیر. آز دانیشیب، چوْخ دینله‌ین شخص ایسه یئتکین و درین بیر اینساندیر، دیقّتینیز یایینماسین!

گؤزل قادین عۆمومیتله دایاز دۆشونجه‌لی اوْلور، چۆنکی اوْز گؤزللیگینه گۆونیر، گؤزللیک ساریدان نصیبی آز اوْلان قادین ایسه عۆمومیتله درین دۆشونجه‌لی اوْلور. ظاهیره آلدانمایین.

اوْجاق قالاماغی و اوْجاق تۆتوشدورماغی باجاران کیشیدن یاخشی ار چیخار. اوْشاقلارینیزین آتاسینی سئچنده بوْ نۆکته‌یه فیکیر وئرین.

بوْ سیقناللار آردی- آراسی کسیلمه‌دن بیزه سسلنیر و یوْل‌گؤسترنلیک ائله‌ییر. گؤره‌سن بیز بوْ سسلری دۆزگون ائشیدیریکمی؟ هر حالدا باشاریلی حیات یاشاماق اۆچون سیقناللاری دینله‌مک و چاغیریشلارا جاواب وئرمک لازیمدیر.

بۆش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۊچورون:

۱ – قۏناغین فیکری باشیندا اۏلسا، آشین سۆلوقلوغوندان اثو ییه‌سی‌نین ——————
۲ – بیز چۏخ واختلار —————— اۏزوندن سیقنالللارین معناسینی باشا دۏشموروک.
۳ – بعضی قۏشلارا و حئیوانلارا بۇ سیقناللاری باشا دۏشمک ——————
۴ – ماشینین مۊتورو گاهدان —————— و ——————
۵ – اینسانین آلنینی سۊیوق تر باسمادان ——————
۶ – چۏخ گۆمان کی، بۇ آدام عصبی بیچیمدندیر، ماجرا —————— دیر.
۷ – اهمیتله —————— بیر نۏکته ده بۇندان عیبارتدیر.
۸ – گۊزل قادین عۏمومیتله —————— ، گۊزللیک ساریدان —————— قادین ایسه ——————
۹ – اۏجاق قالاماغی و اۏجاق —————— باجاران کیشیدن یاخشی ارچیخار.
۱۰ – بۇ سیقناللار آردی– آراسی کسیلمه‌دن بیزه ——————

اۏزونوزو سینایین:

۱ – متنده هانسی ضرب‌المثلر ایشلنمیشدیر. اۏنلارین معناسینی آچیقلایین.
۲ – هانسی کیشیلردن یاخشی ار چیخار؟ بۇنون سببی نه‌دیر؟
۳ – نه سببدن گۊزل قادین بعضی واختلار دایاز دۏشونجه‌لی اۏلور؟
۴ – سیزین فیکرینیزجه بیزه حیاتدا داها هانسی سیقناللار سسلنیر؟

قالین صائیتلر

قالیٚن	آغیٚز	اوْتوز	بوْرون

اینجه صائیتلر

اینجه	بئشیک	دؤیوش	گۆج	ایگید

صائیتلرین یازیلیشی

چوْخ	دوْن	اوْجاق	یوْغورت
سوُ	اوُجوُز	دوُروُ	قوُرد

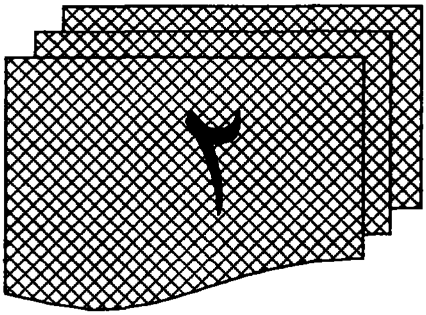

مرحمتلی یاشاییش

(نزاکت و آی‌بنیز ایکیلیکده دانیشیرلار. آی بنیز بیر آز تؤتقون گؤرونور. نزاکت اؤنو دیله تؤتماغا چالیشیر.)

● نزاکت: – آی قیز، نه اؤلوب، نه تؤتولوبسان؟ گمیلرینمی باتیب؟ گؤزومه بیر تهر گؤرونورسن.

● آی بنیز: – نه اؤلاجاق، آی نزاکت. اینسان دئدیگین چیی سوٚد امیب. بیر واختلار– نیشانلی گوٚنلریمیزده اریم کلمه‌باشی «سنی یئردن گؤیه قدر سئویرم.» – دئیردی. اؤ دئیردی: «سنین یؤلوندا بئله باشدان– جاندان کئچرم. گئتمه گؤزومدن، گئدرم اؤزومدن». هر زامان «منیم گؤیرچینیم، منیم ککلیگیم.» – دئیه منه موٚراجیعت ائدردی. دالینجا زیرنا– قاواللا ائولندیک. اؤزوموزو یئر اوٚزونون ان خوٚشبخت اینسانی حیس ائدیردیک. گوٚن‌آشیری قوٚناق چاغیریردیق، قوٚناق گئدیردیک. ایلنیردیک. من ائله بیلیردیم کی، ار– آروادلیغیمیز آخیرا قدر بال

داداجاق. ائله کی، اوْشاقلار اوْلدو، بۆینوموزا مسئولیت دۆشدو، ایش برکه دایاندی. مۆتلو گۆنلریمیز ده بیتدی. من اوْلدوم ائوین فهله‌سی، آیاز ایسه ائشیگین فهله‌سی. ایندی هر بیریمیزین قایغیسی باشدان آشیر. هر بیریمیز اوْز دۆنیاسینا قاپیلیب. واللاهی سئوگی‌نین بوُ قدر یانلیش اوْلدوغونو دۆشونَنده ایچریم گؤینه‌ییر. باخیرام بیر چوْخ عائیله‌لره، دۆلاناجاغی منیم دۆلاناجاغیمین یۆزده بیری ده اوْلماز. تۆرپاق‌داملی بیر اوْتاقدا بیر قارین آج، بیر قارین توْخ یاشاییرلار، دی‌گل‌کی بیر دئییر، مین گۆلورلر.

● نزاکت: – حاقلیسان، باجی. بیر تک سن دئییلسن، چوْخلاری بوُ دردین مۆبتلاسیدیر. بوُ عؤمرو محبتسیز باشا ووُرماق جهنم اوْدو کیمیدیر. آنجاق بوُراسی وار کی، ارلر معاش قازانماقدا الدن دۆشورلر، قادینلار ایسه ائو ایشیندن، اوْشاقلارلا آغیز– آغیزا وئرمکدن بزیکیرلر. بوُنلار بیر– بیرینه چاتاندا ایکی کلمه محبتلی سؤز دانیشماغا اینجاری قالمیر. جانلاری‌نین یاغی– قایماغی باشقالارینا پای دۆشور، تۆرتاسی بیر– بیرینه.

● آی‌بنیز: – یوْخ، نییه ائله دئییرسن، آی نزاکت؟ بوْستانی ور ساخلار، آروادی ار. ایکی کلمه محبت سؤزونه نه گلیب بئله؟ اینسان نه قدر یوْرغون اوْلسا دا، حیات یوْلداشینی ایکی کلمه خوْش سؤزله دیندیرمگه نه وار کی؟ اینسان اوْزگه‌لرله دانیشاندا هر کلمه‌نی دفعه‌لرله اوْلچ– بیچ ائله‌ییر، اوْزونونکونه گلدیکده ایسه ترسین بیریدیر، نه کیمی کوْبود سؤز آغزینا گلدیسه، دانیشیر!

● نزاکت: – سنین سؤزون منه حوْسنیه‌نین سؤزونو خاطیرلادیر. بیلیرسن کی، اری شاعیردیر، آنجاق دیلی اوْلدوقجا آجیدیر. حوْسنیه ارینه دئییر: «غزلین هر کلمه‌سینی، هر بندینی اللی دفعه گؤتور– قوْی ائله‌ییرسن کی، اوْلدوقجا یاراشیقلی چیخسین، اوْلدوقجا خوْش سسلنسین. ائوی تیکیلی، منیمله دانیشاندا دا سؤزون بیر دال– قاباغینی دۆشون». ایندی گل بوُنو باشا سال گؤروم، نئجه سالاجاقسان.

● آی بنیز: – من ده همین سؤزو مینلر دفعه آیازا دئمیشم. بیلیرسن کی، اریم حکیمدیر. دئییرم، آی رحمتلیگین اوْغلو، گۆنده اللی خسته‌نی توْختادیرسان، هره‌سی‌نین دردینه گؤره درمان یازیرسان، من ده دردلی‌یم، من ده خسته‌یم، منه ده

بیر توْختاقلیق وئر. اوْنسوز دا حیاتین یوْکو بوُ قدر آغیردیر. بیز بوُ یوْکو بیرلیکده منزیل باشینا چاتدیرمالی‌ییق. آخی سن اوْ خسته‌لره یادسان، اؤزگه‌سن، منیم ایسه یاستیق یوْلداشیمسان، قوْجامسان، آرخامسان. آمّا یوْخ، چیراق اؤز دیبینه ایشیق وئرمز. منه ائله گلیر کی، قادینلارین آلین یازیسی ازلدن بئله‌یمیش: اوُشاق دوْغ، یئمک بیشیر، سیلیب- سوْپور و بیر ده ارین اوْچون کؤنول ایلنجه‌سی اوْل.

● نزاکت: – حاقلیسان، آی باجی، حاقلیسان. آمّا اوْ یازیغی دا قینامالی دئییل. بوْنون ارلر کیمی، سنین ده ارین چالیشیب دوْلاناجاق قازانیر، عائیله‌سی‌نین گلجگی‌نین کئشیگینده‌دیر، عائیله‌سی‌نین یوْلوندا جان قوْیور، الی‌نین سوُیو وار. بوُ گوْنلر معاش قازانماق لاپ جبهه یارماغا برابردیر. هله اوْسته‌لیک، سنین اؤزونون دئدیگینه گؤره، گوْنده بیر اللی خسته‌نی ده خیلاص ائدیر. امگه قیمت وئرمک لازیمدیر. بئله بیر آدامین روُحو اؤز سئودیگی آدامدان سیغال اوُمور، سن بوُنو باشا دوْشمورسن، گیله. تاخسیرین دا یوْخدور، چوْنکی ارلرین اوُماجاغینی قاباقجادان سئچمک اوْلماز. بیر ده کی، قلبینه توْخونماسین، بیزلرین قافاسی بیر قدر قالین اوْلور!

● آی‌بنیز: – سیغال ایکی‌طرفلی اوْلمالیدیر. ار ائشیکده جبهه یاریرسا، آرواد دا ییخیلی ائوین دیرگیدیر. یاخشی‌نین یاخشی یئری وار، پیسین ده پیس یئری. اریم اینسانلارا قوُللوق گؤستریر، قوُللوغو بؤیوک، مرتبه‌سی اوُجا اوْلسون. آنجاق قادینین دا روُحو اینجه‌دیر، اوْنون دا روُحو سیغال اوُمور.

● نزاکت: – سنه بیر- ایکی کلمه اؤیود وئرمک ایستردیم، آنجاق قوْرخورام کی، منی گؤزدن سالاسان.

● آی‌بنیز: – یوْخ، آی قیز، نه دانیشیرسان، سؤیله گلسین، خوْشدور!

نزاکت: – واختی گلینجه آیاز اوْنلاری دا باشا دوْشر. آجیقلی باشدا عاغیل اوْلماز. سن شوْکور ائله کی، اوُولادینیز ساغلامدیر، جاوانلیغینیز وار، آللاه الینیزی یادلارا آچدیرماییب، هئچ بیر آیَر- اسکیگینیز یوْخدور. اؤز کئفینیزه نییه آجی سوْغان دوْغراییرسینیز؟ ارینی قوْرو، سؤز گوْلشدیرمه، دیلینی دیشینه توُت، هئچ واخت سؤزون قاباغینا سؤز دیغیرلاتما، بحثه گیریشمه، درینه گئتمه، سؤزون یئنونو

دَییش. سن بالیغی آت دنیزه، بالیق بیلمز، خالیق بیلر. تۆتـاق کـی، ســن دئمیشـلی، سئوگی لاپ یانلیشدیر، مرحمتلی یاشاییشا نه گلیب کی؟

بوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کوْچورون:

۱ – آی قیز، نه اوْلوب، نه توْتولوبسان، گمیلرینمی ــــــــــــ ؟
۲ – بیر واختلار اریم منه ــــــــــــ باشی «سنی سئویرم.» – دئیردی.
۳ – اوْ منه هر زامان «منیم ککلیگیم.» – دئیه ــــــــــــ ائدردی.
٤ – من ائله بیلیردیم کی، ار– آروادلیغیمیز آخیرا کیمی بال ــــــــــــ
۵ – ائله کی، ایش ــــــــــــ دایاندی، موْتلو گوْنلریمیز ده بیتدی.
٦ – سئوگی‌نین بوْ قدر یانلیش اوْلدوغونو دوْشونندە، ایچریم ــــــــــــ
۷ – اوْزگه‌لره چوْخ مهربیاندیر، اوْزونونکونه گلدیکده ــــــــــــ بیریدیر.
۸ – باشی خئییرلی، دانیشاندا سوْزون ــــــــــــ بیر دوْشون.
۹ – بیز گرک بوْ یوْکو بیرلیکده ــــــــــــ چاتدیراق.
۱۰ – حاقلیسان، آی باجی، آمّا اوْ یازیغی دا ــــــــــــ دئییل.
۱۱ – بوْتون ارلر کیمی، سنین ده ارین چالیشیب، ــــــــــــ قازانیر.
۱۲ – بوْ گوْنلر معاش قازانماق لاپ ــــــــــــ برابردیر.
۱۳ – هر اینسان اوْز سئودیگی آدامدان محبت و ــــــــــــ اوْمور.
۱٤ – سیز نه اوْچون اوْز کئفینیزه ــــــــــــ داغراییرسینیز؟
۱۵ – سن هئچ واخت سوْز قاباغینا سوْز ــــــــــــ

اؤزونوزو سینایین:

١ -- متنده عؤمومیتله هانسی اینسان مسأله‌سیندن سؤز گئدیر؟
٢ -- آی‌بنیز هانسی گۆنلری عؤمرونون ان مؤتلو گۆنلری حساب ائدیر، نه اوٚچون؟
٣ -- هانسی عامیللر آی‌بنیز خانیمین مؤتلو گۆنلری‌نین بیتمگینه سبب اوٚلدو؟
٤ -- آی‌بنیز نه اوٚچون سئوگینی یانلیش حساب ائدیر؟
٥ -- حوٚسنیه خانیمین سؤزلری نه ایدی؟ اوٚنون سؤزلری نه سببدن خاطیرلاندی؟
٦ -- نزاکت اوٚز دوٚستو آی‌بنیز خانیما نئجه توٚختاقلیق وئرمگه چالیشدی؟
٧ -- نزاکتین آی‌بنیزه وئردیگی اوٚیودلر هانسیلاردان عیبارت ایدی؟
٨ -- اوٚشاقلارین دوٚغولماسی ار- آروادین یاشاییشینا و اوٚنلارین موٚناسیبتلرینه نئجه تأثیر قوٚیدو؟
٩ -- نزاکت محبتسیز یاشاییشی نه ایله موٚقاییسه ائتدی؟
١٠ – «*چیراق اوٚز دیبینه ایشیق وئرمز*» سؤزو هارادان اوٚرتایا چیخدی؟
١١ – آی‌بنیز قادینلارین آلین یازیسینی نه‌ده گؤرور؟
١٢ – نزاکتین «*امگه قیمت وئرمک لازیمدیر*» سؤزو نه اوٚچون اوٚرتایا چیخدی؟
١٣ – نزاکتین «کئفینیزه آجی سوٚغان دوٚغرامایین» سؤزو هانسی فیکری آنلاتماق اوٚچون سؤیلنیلدی؟
١٤ – نزاکت «*بالیغی آت دنیزه، بالیق بیلمز، خالیق بیلر.*» سؤزونو نه اوٚچون ایشلتدی؟

قلمینیزی ایشه سالین:

بوْشـانماق خـیلاص اوْلمـاق دئییـل. دۆسـتونوز رشـید اؤز آروادینـدان آیریلمـاق ایسته‌ییر. رشیدی بوُ فیکیردن داشیندیرماق اوْچون اوْنا بیر مکتـوب یـازین، لازیـم گلینجه آشاغیداکی فیکیرلردن فایدالانین:

۱ – هر گؤزلین بیر عئیبی اوْلار، آنجاق سنین حیات یوْلداشین باشدان– آیاغا لیاقتدیر.
۲ – حیاتین انیش– یوْخوشو چوْخ اوْلار، دار ماجالدا اینسان اینسانا گرکدیر.
۳ – اینساندا صداقت وار– دؤولتدن اوْستوندور. صداقت اوْلان یئرده هر مسأله اؤز حلّینی تاپار.
٤ – قادین بلادیر، آنجاق آللاه هئچ ائوی بلاسیز ائله‌مه‌سین!
۵ – قادینسیز ائو دیرکسیز دام کیمی بیر شئیدیر. قادین ییخیلی ائوین دیرگیدیر.
٦ – نه یاخشی اوْلاردی کی، ار– آرواد هفته‌ده– آیدابیر اوْتوروب، آرالارینْدا اوْلان مسأله‌لر حاقّیندا دانیشایدیلار.
۷ – توُتاق کی، آروادینی بوْشاییب، اؤزونو راحاتلیغا چیخارتدین. بس اوُشاقلارین طالعی نئجه اوْلاجاق؟
۸ – یاخشی‌نین یاخشی یئری وار، پیسین پیس یئری.
۹ – هر چتینلیک بیزیم اینکیشافیمیز اوْچون بیر فوْرصتدیر.
۱۰ – هئچ بیریمیز عئیبسیز اینسانلار سایبیلماریق.

فیکیرلرینیزی سؤیله‌یین:

۱ – نه اۆچون ایللر اؤتدوکجه ار– آروادین مۆناسیبتی دَییشیر؟
۲ – ار– آروادین مؤتلولوغو، سیزین فیکرینیزجه، داها چوٚخ نه‌دن آسیلیدیر؟ گؤزللیک، وار– دؤولت، دوٚشونجه طرزی، بیلیک– باجاریق، ساغلام اؤولاد یاخود قارشیلیقلی صداقت؟ بوٚ باره‌ده اطرافلی دانیشین.
۳ – بعضی واختلار یوٚخسول ار– آروادلار اؤزلرینی داها مؤتلو حیس ائدیرلر، بوٚنون سببی نه‌دیر؟
٤ – ار– آروادین بیر– بیرینه قارشی ان کوٚبود داورانیشی نه اوٚلا بیلر؟
٥ – قادینین ائشیکده ایشله‌مگی عائیله یاشاییشینا نئجه تأثیر بوٚراخا بیلر؟
٦ – قایین– قوٚدا ار– آروادین خوٚشبختلیگینه نئجه تأثیر بوٚراخا بیلر؟
۷ – ارلرین ائو ایشلرینده حیات یوٚلداشینا یاردیمچی اوٚلماغینی نئجه قیمتلندیرردینیز؟

ایندیکی زامان

من یازیرام	بیز یازیریق
سن یازیرسان	سیز یازیرسینیز
اوٚ یازیر	اوٚنلار یازیرلار

من گلیرم	بیز گلیریک
سن گلیرسن	سیز گلیرسینیز
اوْ گلیر	اوْنلار گلیرلر

آشاغیداکی جۆمله‌لری اوْیغون گلن کلمه‌لرله ایندیکی زاماندا تاماملایین. سس اوْیومونو گؤزله‌یین:

۱ – من سنی یئردن گؤیه قدر ــــــــــ
۲ – ایندی منیم قایغیلاریم باشدان ــــــــــ
۳ – سئوگی‌نین بوُ قدر یانلیش اوْلدوغونو دۆشونده ایچریم ــــــــــ
٤ – قوْنشوموز نجیبه‌گیل هر زامان بیر دئییر، مین ــــــــــ
٥ – ارلر معاش قازانماقدا حقیقتاً الدن– دیلدن ــــــــــ
٦ – قادینلار اوُشاقلارلا آغیز– آغیزا وئرمکدن حقیقتاً ــــــــــ
۷ – اوْنلارین جانلاری‌نین یاغی– قایماغی باشقالارینا پای ــــــــــ
۸ – اوْرخان چوْخ حساب بیلن آدامدیر. اوْ هر کلمه‌نی دانیشاندا نئچه دفعه اوْلچ– بیچ ــــــــــ
۹ – لاکین ایسماعیل چوْخ دانقاز بیر آدامدیر، نه کیمی کوْبود سؤز آغزینا گلدیسه، ــــــــــ
۱۰ – بوْتون ارلر کیمی، سنین ده ارین چالیشیب، معاش ــــــــــ
۱۱ – سنین ارین حکیمدیر، اوْ اینسانلارا قوْللوق ــــــــــ
۱۲ – سیز نه اوْچون اوْز کئفینیزه آجی سوْغان ــــــــــ
۱۳ – نزاکت هر زامان اوْز اری ایله سؤز ــــــــــ
۱٤ – من هر زامان بحثدن یان کئچیرم، آمّا سن همیشه بحثه ــــــــــ

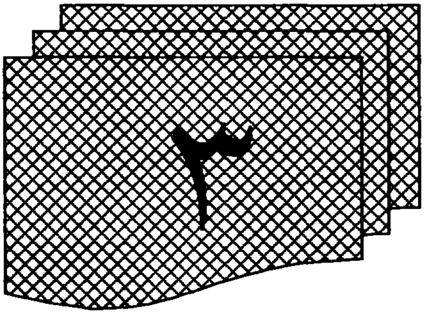

اۇزون عؤمور

(اوْرخان يوْلداشى آيدينلا حيات حاقّيندا دانيشيق آپارير).

● آيدين: – كاشكى اينسانين عؤمرو بۇ قدر قيسا اوْلمايايدى. حياتدان بير داد آلينجا عؤمور– گۆن كئچير، جاوانليق الدن گئدير، ياش آرتير، قوْجاليق چاتير.

● اوْرخان: – نه بيليم، آى دلى‌قانلى. بلكه ده علم بير گۆن بير چيخيش يوْلو تاپدى. آرتيق مين ايللردن برى اينسان سوْنسوز حياتا نائيل اوْلماق آرزوسوندادير. ايسكندر كيمى بؤيوک بير خاقان ابدى حيات دئيه يئر اۆزونو الک– فلک ائلەدى، گۆن‌دوْغاندان وۇردو، ظۆلمت ديارينداندان چيخدى، آخيردا دا حيات بولاغينى تاپمادى و جوان ايكن بۇ دۆنيادان كؤچەسى اوْلدو.

● آيدين: – دئييرم، آى اوْغلان، يۇردوموزدا اۇزون عؤمور ياشايانلار آز دئييل. بلكه ده بوْنلارين ياشاييش طرزينى ياخيندان اؤيرنمک اۇزون عؤمرون سيرّينى بير آز آيدينلاشديرا بيله.

● اوْرخان: – آيدينلاشديرماغينا، يقين كى، آيدينلاشديرار. اوْ سيرّى اؤيرنمک اوْلار، آنجاق اوْنلار گئدن يوْلا گئتمک، بلكه ده، سنينله منه الوئره‌سى اوْلماز.

● آيدين: – نه دانيشيرسان، آى دلى‌قانلى، من لاپ تپەم اۆسته گئدرم!

● اوْرخان: – آخی بۇرادا بیر اینجه خۆصوصیت وار. توْتاق کی، اوْزون عؤمور یاشاماغا نه ایسه بیر یوْل آچیلدی و میثال اوْچون بیلیندی کی، اوْزون عؤمور یاشاماق اوْچون بؤیوک شهردن اوْزاقلاشیب، بیر گوْللو- چیچکلی اوْیماقدا مسکن سالیب قالماق لازیمدیر. بوْنا ایمکانی اوْلان سنمیسن، یوْخسا منمی؟

● آیدین: – بیر تک بوْ دئییل کی، چوْخلاری‌نین فیکرینجه، عؤمرون اوْزونلوغو هر شئیدن اؤنجه دوْزگون قیدالانمادان آسیلیدیر، بیزیم ایسه یئدیگیمیز یئمکلرین هئچ نه‌یی بللی‌باشلی دئییل، نه چؤرگیمیز دوْزگون چؤرکدیر، نه سوْیوموز دوْزگون سوْ. شهر یاشاییشی باشدان- آیاغا اوْیدورمادیر. شهر یاشاییشی ساغلام یاشاییش دئییل، ائله اوْنا گؤره ده ووْجودلار ساغلام اوْلمور. ساغلام روْح دا کی، ساغلام ووْجوددا اوْلار.

● اوْرخان: – اوْزون عؤمور سوْرنلرین هامیسی بیر آغیزدان تصدیق ائتمیشلر کی، بؤیوک شهردن اوْزاقلاشماق، طبیعتین قوْینوندا یاشاماق، گوْل- چیچکه قوْووشماق، بوْلاق سوْیو ایچمک، ووْجودو دائیمی اوْلاراق حرکته یئتلمک، توْستودن و آلکوْلدان چکینمک اینسانین عؤمرونو اوْزادار.

● آیدین: – بوْنلارین هامیسیندان داها اؤنملیسی: ایچری‌یه غوْصّه وئرمه‌مک، شن یاشاماق و عصبلری آیلندیرمک. غوْصّه‌جیل آداملارین عؤمرو قیسا اوْلور.

● اوْرخان: – بیر چوْخ مسأله‌نی سایدیق- سیرالادیق، امّا ان اهمیتلیسینی اوْنوتدوق. منیم قاناجاغیما گؤره، اوْزون عؤمور یاشاماق سعادتی ایلک- اؤنجه حقیقی سئوگیه نائیل اوْلانلارین پایینا دوْشور- اوْغورلو سئوگی. اینسان بوْ حیاتدا اوْزونه بیر اعتیبارلی حیات یوْلداشی تاپدیسا، سعادته قوْووشدو. شؤهرتلی آلمان شاعیری شیللر «شنلیک ماهنیسی» آدلی شعرینده بوْ مسأله‌نی نئجه ده گؤزل ایفاده ائتمیشدی:

کیم اوْزونه بیر جانی‌یانان حیات یوْلداشی تاپدیسا،
بوْ شنلیگه قاتیلسین،
یوْخسا آغلار گؤزلرله جمعیمیزدن آیریلسین...

● آیدین: سن اۆراسینی یئرینده‌جه دۆغرو دئدین، اینسانی یاشادان سئوگیدیر. قوْی من بوْرداجا بیر حاشیه چیخیم. سئوگی دئدیگین آنجاق ار- آروادین آر سینداکی سئوگییه محدودلاشمیر. سئوگی‌نین چوْخ توْرلری وار: باخ، ایلک- اؤنجه تانری سئوگیسی، سوْنرا اینسان سئوگیسی و وطن سئوگیسی. اصلینه دۆرسان، بوْنلارین هامیسی تانری سئوگیسی‌نین بیر جیلوه‌سیدیر. سن اۆراسینی دا لاپ یئرلی- یاتاقلی دئدین: «*دۆنیانی یاشادان دا، یئنن ده سئوگیدیر*».

● اۆرخان: - منه ائله گلیر کی، اۆزون عؤمور وار- دۆولت کیمیدیر. چوْخلاری‌نین وار دۆولتی باشدان آشیر، آنجاق اؤز وار- دۆولتیندن بارینا بیلمیر. بوْنلار وار- دۆولتین دۆستاغیدیر. عؤمور بوْیو گلیر دالینجا، یانلیش شؤهرت دالینجا قاچیر، باشی داشدان- داشا دییر، دی‌گل‌کی غفلت یوْخوسوندان آییلمیر. حیاتین حقیقی گؤزللیکلریندن گؤزگؤره‌سی یان کئچیر. بیر سوْروشان اوْلایدی: «آی باشی‌خئییرلی، سنین حیاتدان اوْمدوغون، گؤزله‌دیگین نه‌دیر بئله؟». چوْخلاری دا وار کی، دۆولتی یوْخدور، آنجاق حیاتیندان بار- بهر گؤتوره بیلیر. اۆزون عؤموردن اۆترو بوْ قدر ده آمانسیز اوْلمامالی‌ییق، یاشادیغیمیز گۆنلرین اوْغورلو اوْلدوغو داها اهمیتلیدیر. فوْرصت وارکن حیاتدان ایسته‌دیگینی گؤتور. جمعی ۸۰- ۷۰ ایل اوْغورلا یاشاماغی باجارساق، یئددی آرخادۆنیمیزه ده یئتر. قوْی اینسانین عؤمرو اۆزون اوْلماقدانسا، گؤدک اوْلسون، آنجاق بئش گۆنلوک حیاتدان بیر شئی آنلاسین، وار- دۆولت احتیراصی اوْنو باشدان چیخارتماسین.

● آیدین: - بوْ معنادا سن تام حاقلیسان. حیات بوْ قدر قیسادیر، اعتیبارسیزدیر، دی‌گل‌کی، اینسان اؤز گۆنلرینی یارامازجاسینا کوْلگه سوْوورور. بیر واخت حیات سوْنسوز اوْلسایدی، گؤر اینسان نه بؤیوک غفلت کئچیرردی! منجه اوْلومسوز حیاتا قوْووشماق چوْخ دا گؤزلدیر، آنجاق اوْلومسوز حیاتین اۆزونه گؤره ده حیات فلسفه‌سی گرکدیر. بئله بیر حیات موْرگو دۆیمک یئری دئییل.

بوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کوْچوروْن:

۱ – کاشکی اینسانین عؤمرو بوُ قدر ———— اوْلمایایدی.
۲ – ایسکندر کیمی بیر خاقان ابدی حیات دئیه دوْنیانی ———— ائله‌دی.
۳ – سن یاخشی باشا دوْشمورسن، بوُرادا بیر ———— خوْصوصیت وار.
٤ – اوُزون عؤمور سوْرنلر بوُنو ———— تصدیق ائدیرلر.
٥ – بیز چوْخ مسأله‌لری سایدیق ————، آنجاق ان اهمیتلی مسأله‌نی اوْنوتدوق.
٦ – اوُزون عؤمور یاشاماق سعادتی ———— حقیقی سئوگییه نائیل اوْلانلارین ————
۷ – اینسان اوْزونه بیر ———— حیات یوْلداشی تاپدیسا، سعادته ————
۸ – قوْی من بوُرداجا بیر حاشیه ————
۹ – وطن سئوگیسی ایمانین ————
۱۰ – دوْنیانی یاشادان دا، ———— سئوگیدیر.
۱۱ – چوْخلاری‌نین وار دوْولتی باشدان آشیر، آنجاق اوْز وار– دوْولتیندن ———— بیلمیر.
۱۲ – بوُنلارین باشی داشدان– داشا دییر، ———— غفلت یوْخوسوندان اوْیانمیر.
۱۳ – اوْنلار حیاتین حقیقی گوْزللیکلریندن گوْزگوْره‌سی ———— کئچیرلر.
۱٤ – جمعی ۸۰– ۷۰ ایل اوْغورلو یاشایا بیلسک، یئددی ———— یئتر.

ئۆزونوزو سینايين:

۱ – ایسکندر نه‌يين سۆراغی ایلـه گـۆن‌دۆغانـدان وۆردو، ظۆلمـت دیاریـنـدان چیخدی؟ ۲ – اۆزون عۆمرون سیرّینی اۆیرندیکـدن سـۆنرا، اینسـان هانسـی چتینلیکلرلـه قارشیلاشیر؟ ۳ – «*ساغلام رۆح ساغلام وۆجوددا اۆلار*» سۆزو نه اۆچون اۆرتایا چیخدی؟ ٤ – اۆزون عۆمور یاشاماق اۆچـون هانسـی ایشـلره بۆیـون قۆیمـاق و هانسـی ایشلردن چکینمک لازیمدیر؟ ٥ – اۆزون عۆمورله حقیقی سئوگی آراسیندا هانسی باغلانتیلار وار؟ ٦ – سئوگی‌نین آیری- آیری تۆرلری هانسیلاردان عیبارتدیر؟ ۷ – اۆرخان نـه اۆچـون اۆزون عـۆمرو وار- دۆولتلـه تۆتوشـدورور و هانسـی نتیجه‌نی چیخارماغا چالیشیر؟

قلمینیزی ایشه سالین:

«*اۆزون عۆمور شرط دئییل، حیاتی باشا دۆشمک لازیمـدیر.*» باشـلیقلی بیـر اینشـا یازین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جۆمله‌لردن فایدالانین:

۱ – چۆخلاری عۆمور بۆیو سـۆز دییرمـانینی اۆیـودور، لاکـین نـه یاخشـی اۆلاردی کی، اینسان چۆخ دانیشماقدانسا، باشی‌بیلیکلی آداملاردان سـۆز اۆیرنمگه چالیشایدی.

۲ – یاشـاماق یئییـب- ایچمکـدن اۆتـرو دئییـل، ترسـینه، یئییـب- ایچمـک یاشاماقدان اۆترودور.

۳ – اینسانلارا قۆللوق گۆسترمک حیاتین حقیقی معناسیدیر.

٤ – وار- دۆولت بۆ دۆنیادا قالاجاق، چالیش، یاخشی آد قازان، سنی یاشادان

یاخشی آد اوْلاجاق.

۵ – آغیز دادی اوْلماسا، اوُزون عؤمرون فایداسی نه‌دیر؟

۶ – یوٚز ایل موٚرگو دؤیمکدنسه ۶۰– ۵۰ ایل حقیقی عؤمور سوٚرمک داها شرفلیدیر.

۷ – حیاتین گوٚنلرینی کوٚلگه سؤوورماق اوْلماز. یاشادیغیمیز هر گوٚن، هر ساعات حسابداندیر.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ – یئدیگیمیز و ایچدیگیمیز قیدا ماده‌لری ایله اوُزون عؤمرون هانسی ایلگیسی وار؟

۲ – علم اینسانین عؤمرونو اوُزاتماق اوٚچون هانسی اوْلچولره ال آتمالیدیر؟

۳ – سوٚن واختلار آیدین اوْلموشدور کی، غوٚصه‌جیل آداملار داها چوٚخ بدن خسته‌لیکلرینه توٚتولورلار. سیز بوٗ حاقدا نه دوٚشونورسونوز؟

۴ – گؤرونور کی، چوٚخلاری وار– دؤولت دالینجا قاچارکن عؤمور– گوٚنو کوٚلگه سؤوورورلار. بوٗ بیر غفلتدیر. نه اوٚچون بوٗ غفلتدن اوْیانمیرلار؟ اینسان اوْغلو حیاتدا داها هانسی غفلتلر کئچیریر؟ بس اوْنلاردان نئجه اوْیانسین؟

۵ – سیزین حیاتدان اوْماجاغینیز، گؤزله‌دیگینیز نه‌دیر؟

۶ – سیزه اوٚچ یوٚز ایل عؤمور قیسمت دوٚشسه‌یدی، نئجه یاشاردینیز؟ هانسی مقصدلره جان آتاردینیز؟

۷ – اینسان عؤمرونون اوٚچده بیر حیصه‌سی یوٗخودا کئچیر. بوٗنو عؤمره حساب ائتمکمی اوْلار؟

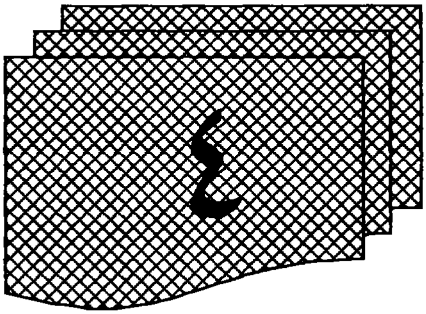

دلی دؤنو

شر قاریشاندا بیر قوٌجاق کـار- کاغیـذلا گلیـب، دؤشـگه ایلشـدی. ائـولری دؤشه‌نکلی ایـدی، آمّـا نـه‌دنسـه عبـدالعلی‌زاده مـؤعلّیم اؤزونـه مخصـوص اؤلان دؤشکچه‌یه اؤتوروب، مؤخـدّه‌یـه سـؤیکنمگی خؤشـلاییردی. بیـر آز قاراقابـاقلی ایدی. آلتی ساعات مدرسه اوٌشاقلاری ایله آغیز- آغیزا وئرمکدن یؤرولوب، الـدن دؤشموشـدو. آروادی حکیمـه اؤنـون خاصـیتینه بلـد ایـدی: بئلـه واخـتلار اؤنـو دیندیرمک صرفه‌لی دئییلدی، اؤنون عئنینی آچماغا بیر ایسـتکن دیشـله‌مـه چـای کیفایت ائدردی. حکیمه صؤحبته گیریشمگه چالیشاراق:

● نه‌دی بوٌ کار- کاغیذلار، یقین، اوٌشاقلارین ایمتیحان ورقـه‌لریـدی، گتیریبسـن ائوده دؤزلده‌سن، هـه؟ اؤزولرسـن، آی کیشـی، اؤرگـین اؤزونـه یانمیرسـا، هـئچ

اوْلمازسا بیزه یانسین.

● بیزیم اوُشاقلارینکی دئییل، رسول‌زاده‌نینکیلره عائیددیر. چیخ‌هاچیخدا وئردیلر قوْلتوغوما، دئدیلر: «رسول‌زاده‌نین قاباغینا هانسیسا واجیب ایش چیخیب، گوُمانی آنجاق سنه گلیب، بوُنلارین دوْزلیشینی خاهیش ائله‌ییب، صاباح سحره ایسته‌ییر».

● بـوْی! سـن باشـی‌خئییرلـی‌نـین باشـی اوْز ایشـلریندن آیلیـر کـی، هلـه بیـر رسول‌زاده‌یه ده ال یئتیره‌سن؟ آمّا نه اوْلار، دوْست دوْستا یامان گوْنده گرکدیر.

حکیمه‌نین سوْزو بیتر- بیتمز ایشیقلار سـوْندو، ائـو قارانلیغـا غـرق اوْلـدو. سـوْن واختلار ایشیقلار گوْنده ایکی- اوْچ ساعات کسیلیردی. عبدالعلی‌زاده:

● آی بالا، بیر شمعدن- زاددان یاندیرین.

● ترسلیکدن شمع ده تـاپیلمیردی. قیـزی صـدیقه الینـی قارانلیقـدا دوْلابلاریـن ایچینه سوْرتور، شمع آختاریردی. عبدالعلی‌زاده‌نین قانی لاپ ترسه ایشـله‌ییـردی. صدیقه قارانلیغین ایچیندن:

● آختاریرام، آتاجان، ایندیجه تاپیلار.

اری قانی قارالیق ائله‌مه‌سین دئیه حکیمه اوْنون سوْزلرینه قوْلاق کسیلمیشدی:

● سـن دئـدین، دوْسـت دوْسـتا یامـان گوْنـده گرکـدیر. هانسـی یامـان گـوْن، رحمتلیگین قیزی؟ ایچ ائله‌سن، گوْره‌سن کی، یا ایندی رسول‌زاده آرواد- اوُشـاغی ایله قایغیسیز- قایغیسیز هانسیسا رستوْراندا اَیلنیر، یاخود دا خوْصوصـی تـدریس ایشینه قوُرشـانیب، بـوْل- بـوْل پـوْل قـازانیر، منـی ده پخمـه تاپیـب، یوْکلـه‌ییـر. حاقسیزلیق ائله‌ییر ده! چوْخ اوْزوبرک آدامدیر. اوْزو ده پول دوْشکونودور. دئییـرم: «آی قارداش، بوُ قالابالیقدا اوْز قایغیلاریم باشیمدان آشیر، الین یاغلیدیرسـا، چـک اوْز باشینا». یوْخ، داها دوْزوله‌سی دئییل. داردا قالان قاچیر، ساریلیر منه. گوُیا مندن اوُزویوْلاسی یوْخموش. بوُنلار منی یوْک آتینا چئویریر. بوُنلار منیم آرخـامی یئـره

گتیرمک ایسته‌ییر. بئله گئتسه، منه دینجلیک یوٚخدور.

● بوٚ قدر اینصافسیز اوٚلما. گـؤره‌ســن یـازیغین قاباغینـا هانسیسـا عاجیـل ایـش چیخیب، قالیب کسیله- کسیله، اوٚمیدی سنه گلیب. آدام گـرک خـالقین خئیرینـه- شرّینه یاراسین، یوٚخسا هر کیم اؤز قوٚتورونو قاشیماقلا ایشلر یئرینـه گئتمـز. گلـر بیر گوٚن، دمیر قاپی‌نین دا تاختا قاپییا ایشی دوٚشر. سن بیر تحصیللی آدامسـان، اؤز تمکینینی پوٚزما. بیر آز منطیقلـی داوران. دوٚسـتونا قارشـی بیـر آز مرحمتلـی اوٚل. اؤزونه ده قاش- قاباق یاراشمیر.

● سن نه ساده‌سن، آی حکیمه، نئجه یعنی قالیب کسیله- کسیله؟ خالقـا اینانمـا، زامان چوٚخ پیس زاماندیر. آللاه ائله‌مه‌میشدن، من بیر گوٚن داردا قالسام، هئچ کـیم فریادیما چاتماز. بس من نه اوٚچون بوٚنلارین هر نازینـا اوٚینـاییم، هـر شـیلتاقلیغینا دؤزوم؟ قوٚی منه کلک گلمگی عاغیللارینا گتیرمه‌سینلر. من یاخشی تانی‌یـرام بـوٚ یار مازلاری. بوٚنلار منیم یوٚلوما چپر چکیرلر، قوٚیمورلار، من ده ایرلـی‌یـه کئچـیم، اؤزومه لاییق قوٚللوغوم اوٚلسون. امّا منیم ویجدانیم اوٚیاقدیر، هر زامان منه سسلنیر.

● یاخشی، بس ویجدانین سنه نه دانیشیر؟

● ویجـــدانیم منـــه دئییـــر: *«عبـــدوٚلعلی‌زادا...زادا...زادا! فیکریـــوی ییـــغ باشیوا...شیوا...شیوا!»*.

حکیمه گوٚلمکدن آز قالا اوٚغونوب گئتمیشدی.

● دی یاخشی، اتیمیزی توٚکمه، چوٚخ اوٚته گئتدین.

صدیقه هاردانسا ایکی دانا شمع تاپیب یاندیرمیشـدی. عائیلـه شـمعلرین ضـعیف ایشـیغینا توٚپلاشـیب، آخشـام یئمگـی ائلـه‌دیلـر. عبـدالعلی‌زاده شـام یئمگـی‌نـین اوٚستوندن بیر ایستکن دیشله‌مه چـای ایچیـب، عئینـی آچیلـدی و رسـول‌زاده‌نـین ایشلرینی اله آلماغا قرار وئردی. رسـول‌زاده بیـر بوٚکولونـون ایچینـه ۴۰- ۳۰ دانـا

ایمتیحان ورقه‌سی و نئچه کلمه‌دن عیبارت بیر پیتیک قوْیموشدو:

● *عزیز دوْست، تلفوْندان آلدیغیم خبره گؤره، اوْغلوم رضایا مدرسه یوْلونـدا بیـر مؤتور سیکلت توْخونوب. جانی ساغدیر، آمّا معلوم اوْلدوغو کیمـی، نئچـه یئـردن یارالانیب. بیر نفر حلال سوْد اممیش وطنداش اوْنو اوْز ماشـینی ایلـه مریضـخانانا گؤتوروب. آللاه دئین اوْلسا، ایشلر یاخشیلیغا دوْغرو گئدر. من عاجیـل وضـعیتده مریضخانایا گئتدیم. بوْکولوده‌کی ورقه‌لر صاباح اوْچون لازیمدیر. گؤمـانیم آنجـاق سنه گلدی. بیلیرم، منی داردا قوْیمازسان. دی سالامات قال. رسول‌زاده.*

بـوْ مکتـوب عبـدالعلی‌زاده‌نـی یامـان سارسـیتدی. هـم دوْسـتونون باشـینا گلـن اوْغورسوزلوغا گؤره، هم ده و داهـا چـوْخ اوْنـون قاراسـینجا اوْلمـازین سـؤزونو دانیشدیغینا گؤره.

● یامان بابالا باتدیم، حکیمه. نه سرسم فیکیرلر واردی منـیم باشـیمدا، دئیـه‌سـن قارانلیق منه بیر آز گوْج گلمیشدی. منی قارا باسیرمیش، باشیمی ایتیرمیشدیم، دلـی دوْنوما گیرمیشدیم. اوْلمازین سؤزونو ساپلادیم زاواللـی رسـول‌زاده‌یـه. هـئچ منـه یاراشمازدی دوْستومون حاقّیندا اوْ سـایاق سارسـاقلاماق. گوْنـو صـاباح گئـدیب، حالاللیق ایسته‌یه‌جگم. عاغیللی سؤز دئمیرم، حکیمه؟

● البته کی، عاغیللی سؤز دئییرسن. اوْندا هم یوْرغوندون، هم ده قـارانلیق سـنی داریخدیریمیشدی. اوْتاقدا ایشیق یاندی، سنین ده عئینین آچیلدی. دوْغرو دئمیشلر:

ائو شمعدن ایشیقلانار، باش عاغیلدان.

بۆش یئرلره اۆیغون گلن کلمه‌لر کؤچورون:

۱ -- شر ———— بیر قوُجاق کاغیذلا گلیب، دؤشگه اَیلشدی.

۲ -- آلتی ساعات اوُشاقلارلا آغیز- آغیزا وئرمکدن یوْرولوب الدن ————

۳ -- اؤنون عئینینی ———— بیر ایستکن دیشله‌مه چای کیفایت ائدردی.

٤ -- حکیمه اری‌نین سؤزلرینه ———— کسیلمیشدی.

٥ -- داردا قالان قاچیر، ———— منه.

٦ -- یقین، قاباغینا نه ایسه عاجیل ایش چیخیب، قالیب ————

۷ -- اینسان گرک خالقین خئیرینه- شرّینه ————

۸ -- سن اؤز تمکینی پوْزما، نه قدر باجارسان، منطیقلی ————

۹ -- قوْی منه کلک ———— هئچ عاغیللارینا دا گتیرمه‌سینلر.

۱۰ - بوُنلار قوْیمورلار، من ده ایرلَی کئچم، اؤزومه لاییق بیر ———— اؤلسون.

۱۱ - حکیمه گۆلمکدن آز قالا ————

۱۲ - آللاه دئین اؤلسا، ایشلر ———— دؤغرو گئدر.

۱۳ - او، دؤستونون قاراسینجا ———— سؤزونو دانیشدی.

۱٤ - دئیه‌سن، باشیمی ایتیرمیشدیم، ———— گیرمیشدیم.

دۆزلتمه ایسملر:

بیر کؤک و بیر شکیلچی‌نین بیرلشمه‌سیندن عمله گلن دۆزلتمه ایسملرین بؤیوک حیصه‌سینی آشاغیداکی جدولده اوْلدوغو کیمی قروُپلاشدیرماق اوْلار. بوُ جدولی دیقّتله گؤزدن کئچیرین. هر قروُپدا ایشتیراک ائدن کؤک و شکیلچینی آییرین. هر قروُپدا شکیلچیلر سس اوُیغونلوغو ضرورتینه گؤره دَییشیکلیگه معروض قالیر. بوُ دَییشیکلیکلری ایضاح ائدین.

دۆزلتمه ایسملرین گئنیش تابلوسو:

آچیلیش	چیخیش	دۆزلیش	گلیش	گئدیش	گیریش	آلیش
داورانیش	ایرلیله‌ییش	قوْیولوش	گؤروش	قوُرولوش	گؤرونوش	وئریش
بیتیم	بۆکوم	کسیم	دؤزوم	دئییم	ساغیم	توْتوم
ایچیم	قالیم	آلیم	ساتیم	دوُروم	اوْتوروم	باخیم
قوُروم	بیلیم	اوْلوم	سوْروم	دوْنوم	یاتیم	آتیم

سپین	ییغین	دۆیون	اوْیون	ساتین	اکین	بیچین
تاپینتی	پوْزونتو	توْکونتو	دۆیونتو	توْپلانتی	سارسینتی	گؤرونتو
اینیلتی	شاققیلتی	تاپپیلتی	چیققیلتی	شیریلتی	جیزیلتی	سیزیلتی
	گؤرکم	یاشام	دوْنم	اوْنم	اینام	
		آیلنجه	دۆشونجه	ساقینجا		

قازانج	سئوينج	قاخينج	ايسمارينج	ساخلانج	اينانج	اۇتانج
چكی	سۆرو	سۇرو	قۇرخو	دۇلو	اۇلو	يازی
يانغی	وئرگی	سايغی	دۇيغو	چالغی	وۇرغو	جيزگی
ايتكی	بيتكی	سۇرغو	دۇرغو	سۆرگو	اۇيگو	باتقی
قۇجاق	ايستک	ديلک	قالاق	سيناق	ياتاق	ياناق

قۇروق	ياراشيق	دانيشيق	بۇروق	بيليک	باجاريق	هۇروک
دۇنگه	بۇلگه	قۇوغا	سۆپورگه	قۇوورغا	دۆشرگه	بلگه
گلهجک	آلاجاق	وئرهجک	داياناجاق	دۇراجاق	ياناجاق	چاپاجاق
قۇرتولاجاق	دۇلاناجاق	اکينهجک	دۆشونهجک	گيرهجک	چيخاجاق	اۇلاجاق
دۇزلاق	چايلاق	اۇتلاق	يايلاق	قيشلاق	بۇزلاق	اۇيلاق

امکداش	وطنداش	مسکلداش	سيلاحداش	قلمداش	اينامداش	يۇلداش
باسقين	يانقين	سۇيغون	آزغين	قاچقين	چيسکين	ساتقين
اسمهجه	بيلمهجه	چکمهجه	سيييرمهجه	تۇتماجا	ياهالماجا	آتماجا
اۇيناتماجا	ايناندیرماجا	قۇرخوتماجا	سئويندیرمهجه	يانيلتماجا	آلداتماجا	قۇيماجا
آلبجی	ساتيجی	قۇرويوجو	بيليجی	سۆروجو	قاليجی	اۇيوجو

آشاغیداکی جۆمله‌لری اوْیغون گلن دۆزلتمه ایسمله یئنیدن ایفاده ائدین، میثال:

– شیرکتین مۆدورو کوْنفرانسین آچماغی‌نین مراسیمینده چیخیش ائتدی.

– شیرکتین مۆدورو کوْنفرانسین آچیلیش مراسیمینده چیخیش ائتدی.

۱ – بوُ جۆمله یاراشیقلی بیچیمده *قوُرولمامیشدیر*.

۲ – بیز بیلمیریک کی، بوُ ایش نئجه بیته‌جک.

۳ – اینسان *بیلمگین* ایشیغیندا کائیناتا یوْل آچمیشدیر.

٤ – یاشارین اوْزو یاخشی *گؤرونور*، آمّا بیلمیریک کی، بوُ آدام نه‌یه *اینانیر*.

۵ – من بیر کند اوُشاغییام، ایشیم *اکمک و بیچمکدیر*.

٦ – ائله قوْرخموشدوم کی، اوْزوم ده اوْرگیمین *دؤیونمگی‌نین سسینی ائشیدیردیم*.

۷ – تلویزیونون بوُگئجه‌کی وئریلیشی *آیلنمک* اوْچوندور.

۸ – جۆمله‌نین سوْنوندا قوْیولموش اوْلان نۆقطه بیزه آنلادیر کی، بوُرادا *دوُرماق* لازیمدیر.

۹ – بوُ مسأله‌نی هر آدام چؤزه بیلمز، بوُ ایشی *باجارماق* لازیمدیر.

۱۰ – شهرین شیمال بؤلگه‌سینده طیاره‌لرین *دۆشمگینه* بیر یئر وار.

۱۱ – بوُراسی اوْتوبوسلارین *دوُران یئری*، بوُراسی دا بنزین *دوْلدورماق* یئریدیر.

۱۲ – من گؤزللیگه اینانیرام، آیدین دا من *اینانانا ایناتیر*.

۱۳ – سن بوُ آداما اینانما، بوُ اوْزونو دۆشمنلره *ساتیب*.

۱٤ – آرتیق من قوْجالمیشام، ال– آیاغیما باخین، گؤرون نئجه *اسیر*.

بعضی دۆزلتمه ایسملر هم ده صیفت رۆلوندا چیخیش ائده بیلیر. ائله حالّلار دا وار کی، بۇ کیمی ایسملر عئین زاماندا هم ایسم، هم ده صیفت آنلاییشینی ایفاده ائدیر.

آشاغیداکی جۆمله‌لری اۇیغون گلن دۆزلتمه ایسمله یئنیدن ایفاده ائدین، میثال:

– بۇ ماهنی اینسانین قۇلاغینی و کؤنلونو اۇخشاییر.

– بۇ ماهنی قۇلاق و کؤنول اۇخشاییجیدیر.

۱ – اؤلکه‌میزین ایقتیصادی دۇرومو منه اۆمید وئریر.
۲ – قافلان ائله بیر حئیواندیر کی، قارشیسینا چیخان حئیوانلاری ییرتار.
۳ – جاماکیلارداکی الوان مالّلارین چۆخو بیزی آلدادیر.
٤ – سنین صؤحبتلرین سبب اۇلور کی، من یۇلومو آزام.
٥ – بۇ قدر کی سن بیلیرسن، یقین کی، سؤز آلتدا قالمازسان.
٦ – آسپیرین بۆتون آغریلاری کسر.
۷ – اۇ آداملار کی قالی تۆخویورلار، گؤز ایشیغی صرف ائدیرلر.
۸ – من کی مال آلیرام و سن کی مال ساتیرسان، بیزیم آرامیزدا اینصاف حاکیم اۇلمالیدیر.
۹ – هر کیم بۇ کیتابی اۇخویور، تۆرک دیلینده مهارت قازاناجاق.
۱۰ – نفت و قاز دا اۇ ماده‌لرین سیراسینا داخیلدیر کی، انرژی داشی‌ییرلار.
۱۱ – سیزین وئردیگینیز بۇ خبر منی چۆخ سئویندیردی.
۱۲ – اۇ آلّلاه کی مهربان‌دیر و هامینی باغیشلار، اۇنون آدی ایله.
۱۳ – طبس شهرینده باش وئرن زلزله بیزی چۆخ سارسیتدی.
۱٤ – حؤرمتلی باجی- قارداشلار کی، بیزیم وئریلیشلریمیزی ایزله‌ییرسینیز، سیزین اۆچون بیر اَیلنجه‌لی وئریلیش حاضیرلامیشیق.

آشاغیداکی فعللردن اؤیارلی بیچیمده ایسم دۆزلدین. *بعضی فعللر آیری- آیری بیچیمده دۆزلتمه ایسملرده ایشتیراک ائدیر. میثال:* ***بؤلمک. بؤلگو، بؤلگه، بؤلوم، بؤلو، بؤلونتو، بؤلوش، بؤلوک.*** *معنا فرقلرینه فیکیر وئرین.*

اؤنرمک	تیخاماق	تپمک	قانماق	گییرمک	دؤیمک	دیله‌مک
تاپشیرماق	ایتمک	بیلمک	اؤتورماق	ساللانماق	دؤرماق	قالخماق
قاییتماق	دؤنمک	ساریماق	سیخماق	اَیله‌مک	چؤلغاماق	سئچمک

سئومک	سرمک	یایماق	سؤکمک	سیزیلداماق	سیییرمک	ایچمک
قارالماق	قازماق	قاشیناماق	قوُسماق	گیزیلده‌مک	اَیمک	اَسمک
تؤکمک	قالاماق	قایناماق	قوُجماق	قیرماق	قیناماق	جیزماق
چکمک	اؤمماق	کۆسمک	قیرخماق	چیخماق	قؤرخماق	قالماق

وؤرماق	اؤسانماق	گۆونمک	قیرماق	قیزارماق	بؤیورمک	اؤلاماق
کیشنه‌مک	گؤیرمک	ایشارماق	گییرمک	گؤینه‌مک	چیغیرماق	اینانماق
گؤرولداماق	میزیلداماق	خاریلداماق	یاشاماق	یئمک	دئمک	باخماق

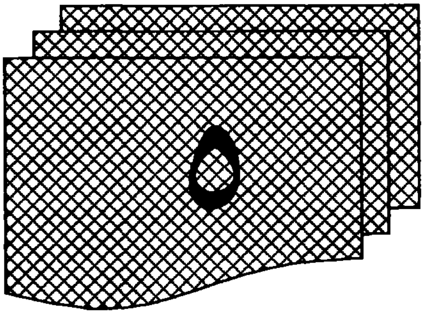

دیل یاراسی

بیزیم زامانـدان چـوْخ اسـکیلرده جنـوب مئشـه‌لرینـده جـاوان بیـر آسـلان یاشاییردی. آسلان مئشه‌لرین بیگیدیر. بوْتون مئشـه حئیـوانلاری اوْنـون حؤکمونـه باش اَییر، اوْنون امرینده دوُروردو. مثل وار کی، *آسلان توْلکو کؤلگه‌سینده یاتمـاز.* گؤرونور کی، بوُ هئیبتلی حئیوانین گوْجو و اوْزونه گوْونجی چوْخدان بری دیلـه‌– دیشه دوْشموشدور. هابئله مثللرده دئییلیر کی، *«آسلانین بالاسی دا آسلان اوْلار»*.

ناغیلیمیزین آسلانی بیر گـوْن مئشـه‌ده اوْوا چیخـارکن جـاوان بیـر اینسـانلا قارشیلاشدی. الی‌بالتالی بوُ اینسان آغاجین بوُداقلارینی قیریـر، اوْدون تـوْپلاییردی. آسلان گریلیب، بؤرولده‌دی و اینسانین اوْستونه گؤتورولدو. آسلانین بؤرولتوسونو نئجه آدیملیقدان ائشیدنده اینسانین اوْرگی آخدی، دیزلری اسمگه باشـلادی، آمّـا اؤزونو بیرتهر آله آلیب، آسلانا سسلندی:

– آمان آسلان! منی بوُداما! گل دوْست اوْلوب، بوُ مئشەدە بیرلیکـدە یاشـایاق. هامی بیلیر کی، سندە هئیبت و جسارت وار، مندە ایسە فیکیر و دوْشـونجە گوْجـو وار. یار– یوْلداش اوْلاریق، بیر– بیریمیزە ال توُتاریق. بیر– بیریمیزە آرخا– کوْمـک اوْلساق، هئچ حئیوان یا اینسان بیزە باتا بیلمز.

آسلان بوُ سوْزلری ائشیدنده یاواشی‌ییب، بوْرولتوسونو کسیب، سوْروشدو:

– آسلانلا اینسانینکی توُتماز، بس من سنە نئجە اینانیم، سنە نئجە گوْونیم؟

– سنە سوْز وئریرم، آسلان. اینسانلارین سوْزو سوْزدور.

– نەدنسە اینسانین سوْزو آسلانین عاغلینا باتدی. اوْنلار بیر– بیرینە گوْونیب، دوْسـت– قـارداش اوْلـدولار. اوْزون زامـان بیـر– بیرینـە آرخـا اوْلاراق مئشـەدە یاشادیلار.

بیر گوْن اوْنلار ایکیلیکـدە اوْوا چیخمیشـدیلار. اینسـان اوْزاقـدا بیـر توْلکـو ایزلەییب، آسلانا گوْستردی. آسلان ایسە برک بوْرولدەییـب، دیشـلرینی قیجاییـب، توْلکونون اوْستونە گوْتورولدو. آسلان بیر گوْز قیرپیمیندا توْلکونون اوْستونو آلیب، اوْنو بوْغازلادی. اوْودان اوْغورلو قاییتمیشدیلار. آخشام یئمگینە باشلادیلار. اینسان توْنقال قالاییب، اوْو اتیندن اوْزونە کاباب کوْزلەییردی، آسلان ایسە اتـین چیگینـی دیشینە چکیردی.

بوُ آرا اینسان اوْزونو آسلانا چئویریب، دئدی:

– جانیم آسلان! سنین دە آرتیق کاباب یئمگی باجارمـاغینین واختـی گلیـب چاتیـب. بـوُراخ چیـی ات یئمگـی، میزاجـی کـوْرلار. سـن توْلکونـون اوْسـتونە بوْرولدەیندە بیلمەدین، آغزین نـە پـیس قوْخویـوردو. بوْتـون بـوُنلار چیـی اتـین سببیندندیر.

آسلان بوُ سوْزلردن برک آلیندی. آز قالیردی، اینسانین اوْسـتونە یوُمـولا. آمّـا باخدی کی، آرالاریندا دوْستلوق ایلقاری وار. اوْنو هئچ کیمسە هئچ زامان بـوُ قـدر آلچالتمامیشدی. بوُ سوْزلری اوْز شأنینە هئچ تهر سیغیشـدیرا بیلمیـردی. اوْرگینـدە

اوْنا قارشی بیر نیفرت حیسی باش قالدیردی. زهم ایله اینسانین اوْستونه بؤرولده‌ییب، چیغیردی:

- چک قیلینجینی بئلیندن، یار تپه‌می!

- آمان آسلان، نه دانیشیرسان؟ سنه نه اوْلور بئله؟ نئجه وؤروم اؤز قارداشیمی؟ بوُ، قارداشا گؤزگؤره‌سی قصد ائتمکدیر. گل عینادی بوُراخ. کئفیمیزه آ-تی سوْغان دوْغراما! من سنی ساده‌جه بیر بالاجا جیرناتماق ایسته‌دیم. سنی آلچالتماق قصدیم یوْخدو.

- سنه «ووُر قیلینجینی باشیمدان.» - دئدیم. چک قیلینجینی، یوْخسا بوُ ساعات سنی بوُدام- بوُدام ائلرم!

آسلانین اؤتکملیگی اینسانین ووْجودونا اوْشونمه سالدی. باخدی کی، باشقا علاجی یوْخدور. آسلانین سؤزونه باخمازسا، بوُداناجاقدیر. قیلینجینی بئلیندن چکیب، نفسینی ایچینه قیسیب، ایراده‌سینی توْپلاییب، وار گوْجو ایله قیلینجی آسلانین تپه‌سینه ائندیردی. آسلان آلنیندان اوْلومجول یارالاندی. دوْنیا باشینا هرلندی، اوُجادان باغیریب، یئره سریلدی. تپه‌سیندن قان پوْسکوردو. اینسانی واهیمه بوْرودو. وحشتدن گؤزلری ایریلنمیشدی. قالمیشدی دوْرد یانینا دؤیوکه- دؤیوکه. قیلینجینی آتیب، قاچماغا باشلادی. تؤوشویه- تؤوشویه گلیب، شهره چاتدی. یوْرولوب، الدن دوْشموشدو.

اوْ، شهرده مسکن سالیب، باشقا اینسانلار ایچینده یاشاماغا باشلادی. زامان کئچدیکجه حیات باشقا بیر آخارا دوْشدو. اوْ دا یاواش- یاواش یئنی حیات طلرزینه آلیشیردی و کئچمیشلری اوُنودوردو. واخت اوْلوردو کی، اؤزوندن سوْروشوردو:

- نه یاوا ایش توُتموشدوم. اینسانلا آسلانین نه دوْستلوغو؟ آمّا اوْنون قلبینه توْخونماقدا دا حاقلی دئییلدیم. بلکه بیر گوْن گئدیب، اوْنو تاپیب، اوْرگینی اله آلام. گؤره‌سن هله ده یاشاییر، یوْخسا قیلینجیمین یاراسی اوْنون آخیرینا چیخدی؟ نئچه ایلدن سوْنرا بیر گوْن مئشه‌یه گئدیب، آسلانی هاردانسا تاپیب، کوْنلونو آلماق

قرارینا گلدی. اوْ گلیب، آسلانی مئشه‌نین ایچینده تاپدی. آسلان ساغ- سالامات ایدی و، گؤروندوگو کیمی، آلنی‌نین یاراسی تۆختامیشدی. اوْ، قدیمکی دوْستونو گؤرجک تانیدی. اینسان اوْنون کؤنلونو اله آلماغا چالیشاراق سؤزه باشلادی:

– جانیم آسلانیم، منی باغیشلا، سنی نئچه ایل بوْندان اوْنجه آلنیندان یامان یارالامیشدیم. بس سنین یارانی کیم ساریدی، سنه کیم باخدی؟ ایندی گؤرورم کی، آللاهدان اوْلان کیمی، آلنینین یاراسی دا تۆختاییب، اوْزون ده ساغ- سالاماتسان. ایندی گلمیشم سندن حالاللیق ایسته‌یم.

– حالال خوْشون اوْلسون، اینسان قارداش. گؤردوگون کیمی، آلنیمین یاراسی تۆختاییب، اوْرگیمین یاراسی ایسه هله ده قان وئریر. دوْغرو دئمیشلر:

قیلینج یاراسی تۆختار، دیل یاراسی تۆختاماز.

بوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کؤچورون:

۱ –	بوْ حئیوانین گوْجو و اوْزونه ———— دیلّه- دیشه دوْشموشدور.
۲ –	آسلان گریلیب بؤرولده‌دی و اینسانین اوْستونه ————
۳ –	آسلانین بؤرولتوسونو ائشیدنده اینسانین اوْرگی ————
٤ –	بیر- بیریمیزه آرخا- کؤمک اوْلساق، هئچ حئیوان بیزه ————
٥ –	آسلان بیر گؤز قیرپیمیندا توْلکونون ———— آلیب، اوْنو ————
٦ –	آسلان بوْ سؤزلری هئچ تهر اوْز شأنینه ———— بیلمیردی.
۷ –	آسلانین اوْتکملیگی اینسانین ووْجودونا ———— سالدی.
۸ –	آسلان آلنیندان ———— یارالانمیشدی.
۹ –	اینسانین گؤزلری قوْرخودان ———— و قالمیشدی دوْرد یانینا ————
۱۰ –	بس سنین یارانی کیم ————، کیم سنه ————؟

یازی قایدالاری:

آشاغیداکی جۆمله‌لرده «دا» و «ده» سؤزونون آیری- آیری آنلاملارینا فیکیر وئرین. میثاللاردا گؤروندوگو کیمی، بۇ سؤز شـکیلچی، بـاغلاییجی و اداتلاریـن رۏلونـو اۏزرینه گؤتوره بیلیر. یازی قایدالاریمیزا گؤره، شکیلچیلر قۏووشـوق (مۏتّصـیل)، باشقا سؤز حیصه‌لری ایسه آرالی یازیلمالیدیر.

- ***سن ده غئیرتلی بیر اینسانسان، من ده.*** *(باغلاییجی)*
- ***قۏی ایسماعیل نه دئییرسه، دئسین، اۏنون جاوابی منده.*** *(شکیلچی)*
- ***سنده ده غئیرت وار، منده ده.*** *(شکیلچی و باغلاییجی)*
- ***اششی، قۏی اۏتوراق ده!*** *(ادات)*
- ***من گلمیشم سنی گؤرمگه، قارداشیم دا گلیب.*** *(باغلاییجی)*
- ***حربه- زۏربا منده‌دیر، بیلیک- باجاریق قارداشیمدا.*** *(شکیلچی)*
- ***سندن سؤز سؤروشموشوق، جاوابینی دی دانیش ده!*** *(ادات)*

«دیل یاراسی» متنینی بیر داها اۏخویوب، «دا» و «ده» سـؤزونون هانسـی رۏلـلاردا چیخـیش ائلـه‌دیگینـه فیکیـر وئـرین. بـۇنلارین دۏزگـون طـرزده یازیلیـب- یازیلمادیغینی یۏخلایین.

قالین صائیتلر:

قالین	آغیز	اۏتوز	بۇرون

اینجه صائیتلر:

اینجه	بئشیک	دۆیوش	گؤج	ایگید

سس اۇیغونلوغو:

تۆرک سؤزلری‌نین قوٌرولوشوندا یا تمامیلـه قـالین صـائیتلر، یـا دا تمامیلـه اینجـه صائیتلر ایشتیراک ائدیر. بیر سؤزون قوٌرولوشوندا قالین و اینجه صائیتلرین یاناشی ایشلنمه‌سینه یوٌل وئریلمیـر. میثـال اوٚچـون «**دۆشـونمک**» سـؤزو و «**دانیشـماق**» سؤزونو گؤتورک. بوٌ ایکی میثالـدا مصـدر علامتـی (مـک، مـاق) سـؤزون سـس ترکیبینـه گـؤره دَییشمیشـدیر. شـکیلچیلر هـر زامـان سـؤزون سـس ترکیبینـه اوٌیغونلاشیرلار. باشقا بیر میثالا فیکیر وئـرک: ***مـن گلـه‌جگـم، مـن قالاجاغـام.*** گؤرونـدوگو کیمـی، بـوٌرادا دا «**گلـه‌جگـم**» و «**قالاجاغـام**» سـؤزلرینده سـس اوٌیغونلوغو قوٌرونموشدور.

آشاغیداکی جوٚمله‌لری بیرینجی شخصین موٚفردیندن جمعینه چئـویرین. سـس اوٌیغونلوغونو گؤزله‌یین:

۱ – من سیزین امرینیزه بوٌیون اَییرم.
۲ – من بوٌ سؤزدن برک آلیندیم.
۳ – من بوٌ گوٚن اؤوا چیخیرام.
٤ – من بوٌ سؤزو اؤز شأنیمه سیغیشدیرا بیلمیرم.
٥ – من مشه‌ده اوٌدون توٌپلاییرام.
٦ – من عینادی بوٌراخدیم.
۷ – من آسلان کیمی گریلیب، بوٌرولده‌ییرم.
۸ – من سنین کئفینه آجی سوٌغان دوٌغرادیم.
۹ – من اؤزومو بیر تهر اله آلیرام.
۱۰ – من نفسیمی ایچیمه قیسدیم.
۱۱ – من سنینله یار- یوٌلداش اوٌلورام.

۱۲ – من سنینکینی سنه وئره‌جگم!
۱۳ – من سنه اینانیرام و سنه گۆونیرم.
۱٤ – من نه یاوا ایش تۇتموشدم.
۱۵ – من اوُزاقدا بیر تۆلکو ایزله‌دیم.
۱٦ – من ساغ- سالاماتام.
۱۷ – من اۆودان اوُغورلو قاییتدیم.
۱۸ – من اکدیگیمی بیچدیم.
۱۹ – من اتین چیگینی دیشیمه چکدیم.
۲۰ – من نهایت تۆختادیم.

آشاغیداکی جۆمله‌لری شخصین مۆفردیندن جمعینه چئویرین. سس اۆیغونلوغونو گؤزله‌یین:

۱ – من سۆنسوز حیات آرزوسوندایام.
۲ – سن غفلت یوُخوسوندان اۆیانیرسان.
۳ – من بوُ یۆلا تپه‌م اۆسته گئدیرم.
٤ – سن حیاتدان نه اوُمورسان؟
۵ – من بوُ چیچکلی یوُردا مسکن سالیرام.
٦ – سن بوُ قدر آمانسیز اۆلمامالیسان.
۷ – من بوُ سؤزو تصدیق ائدیرم.
۸ – سن حیاتدان ایسته‌دیگینی گؤتوررسن.
۹ – من بوُلاقدان دوُرو سوُ ایچیرم.
۱۰ – سن بوُ حیاتدان بیر شئی آنلاییرسان.
۱۱ – من بوُ یاشیل منظره‌دن خۆشلانیرام.
۱۲ – سن منی باشدان چیخاریرسان.

۱۳ - من بۇراسینی دۆغرو دئییرم.
۱٤ - سن عۆمرونو کۆلگه سۆووررسان.
۱۵ - من بۇرداجا بیر حاشیه چیخیرام.
۱٦ - سن غفلت کئچیریرسن.
۱۷ - من وار- دۆولت دۇستاغییام.
۱۸ - سن سحردن آخشاما مۆرگو دۆیورسن.
۱۹ - من وار- دۆولت دالینجا قاچیرام
۲۰ - سن بۇ معنادا دۆغرو دانیشیرسان.

آشاغیداکی جۆملەلری اۆچونجو شخصین مۆفردینه چئویرین و سس اۆیغونلوغونا فیکیر وئرین. میثال: من ده بیر اینسانام، اۆ دا بیر اینساندیر.

۱ - تاخسیرلارین هامیسی مندەدیر
۲ - دئمەلی، سیزین چاغیردیغینیز منمیشم؟
۳ - بۆتون بۇ سۆزلر منجه یالاندیر.
٤ - منسیز دۆنیانین وفاسینا لعنت!
۵ - بۇ کیتابلارین هامیسی منیمکیدیر.
٦ - من ده بۇ ایشده جان قۆیموشام.
۷ - بۇ منلیک بیر ایش دئییل.
۸ - سیقنالّلارین هامیسی منه سسلنیر.
۹ - یاشار و آیواز منی گۆزلەییر.
۱۰ - هامی مندن ساری آرخایین اۆلسون.

تأثیرسیز فعلدن تأثیرلی فعل یاراتماق:

- *یاشار قاچیب. یاشاری قاچیریبلار.*
- *هامی گۆلوردو. آیواز هامینی گۆلدوروردو.*
- *آدام دۆشمنه یالوارماز. آدام اۆز دۆشمنینی ده یالوارتماز.*
- *اۇشاق سۆد امیب، دۆیوب. اۇشاغی آناسی دۆیوزدوروب.*

بۇ جۆمله‌لرین تأثیرسیز فعلینی تأثیرلی فعله چئویرین و جۆمله‌نی یئنیدن قۆشون:

۱ – بیز بۇ اۇلکه‌ده یاشاییب، بۆیا- باشا چاتمیشیق.
۲ – بۇ بحثدن بئله نتیجه چیخیر کی، هر قۇشا اۆز یۇواسی خوشدور.
۳ – اۇشاق نه اۆچون بۇ قدر چیغیریر و باغیریر؟
٤ – بۇ بحثلر چۆخدان دایانیب.
۵ – زمانه دییشیب، ایندی آرتیق هامی آییلیب.
٦ – بۆتون مۆسافیرلر ساعات قاباغیندا دۆشدولر.
۷ – قۆیما بۇندان آرتیق آغلاییم و مله‌ییم.
۸ – کۆرپه‌لرین ایشی اممکدیر.
۹ – آشیم بیشدی و ایشیم آشدی.
۱۰ – یارامی اۆ قدر تینجیخدیردیم کی، قانادی.
۱۱ – ایسماعیلا چۆخ قابا سۆزلر دئدیم، ائله بیل کۆسوب.
۱۲ – هئچ بیریمیز آنا دیلیمیزده اۆخومامیشیق.
۱۳ – اۆ قدر آجی سۆزلر دانیشدین کی، من ده جوشدوم.
١٤ – حکیم مریضه دئدی: «لۆطفاً نئچه یۆل اۆسکورون».
۱۵ – ایسماعیل اۆ قدر بۆش- بۆش دانیشدی کی، هامیمیز اسنه‌دیک و یۆخلادیق.

٦

امک سایغیسی

گؤزومله گؤرمه‌سه‌یدیم، هئچ اینانمازدیم. حادیثه اؤز گؤزلریمین اؤنونده باش وئرمیشدی. آخشام اوْستویدو. تبریزین یای گئجه‌لری‌نین مئهی اسمگه باشلامیشدی. داغ چیچکلری‌نین قوْخوسو حیط- باجانی بوْروموشدو. حیطده، چیراق ایشیغیندا اوْتوروب، مئهلنیردیم. حَیَطین بوُجاغیندا قیرمیزی قاریشقالار برک ایشه گیریشمیشدیلر. یوُوا اوْیوردولار. گؤروندوگو کیمی، هامی بوُ تیکینتی ایشینده جانلا- باشلا ایشتیراک ائدیردی. آغیر زحمته قاتلاشیردیلار. یوُوانین اطرافی قالابالیق ایدی. اوْنلار یوْرولماق بیلمه‌دن ووُرنوخوردولار و توْرپاغین آلتینی اوْستونه چئویریردیلر. هر بیری بیر توْرپاق توْپاسینی یوُوانین ائشیگینه

داشی‌یئیردی. یوٌوانین هنده‌ورینه توٌرپاق قالانمیشدی. قاریشقالارین آرشینی ایله اوٌلچولسه، بوٌنا حاقلی اوٌلاراق «داغ قالاغی» دئمک اوٌلاردی. هر بیری آغزیندا گتیردیگی توٌرپاق توٌپاسینی دوٌشورن کیمی، ایشه جان یاندیرماق اوٌچون، لنگیمه‌دن یوٌوانین ایچریسینه قاییدیردی. بوٌ قیزغین، آمانسیز فعالیتی بیر سوٌزله «ناموٌسلو امک» آدلاندیرماق اوٌلاردی.

گوٌز قوٌیدوم کی، بیر قاریشقا توٌرپاق قالاغیندان بیر قدر آرالیدا، تک‌باشینا سایغیسیزجاسینا سفیللنیردی. یوٌوانین اطرافیندا گئدن قیزغین فعالیت نه‌دنسه اوٌنو ماراقلاندیرمیردی. بوٌ یارامازلیق، بوٌ دیدرگینلیک، بوٌ سایغیسیزلیق منیم اینسانی اوٌلچولریمله بیر آرایا سیغمیردی. بوٌ تک قاریشقا نه اوٌچون امکدن بوٌیون قاچیریردی؟ اوٌ، بوٌ چاش‌باشلیقدان نه خئییر گوٌتوروردو؟ اخلاقی اوٌلچولرله بیر آرایا سیغمایان بوٌ یاوا داورانیشین سببی نه ایدی؟ سوٌنرا آنلادیم کی، بوٌ جمعیتین ده غئیرتینی چکنلر وارمیش.

بیر آزدان جمعیتین ایچیندن اوٌچ قاریشقا آیریلیب، «وظیفه‌دن یایینان» قاریشقایا یاخینلاشدیلار. اوٌنلار سوٌچلو قاریشقانی دوٌوره‌له‌ییب، اوٌستونه یوٌگوردولر. جینایتکار جینایت باشیندا یاخالانمیشدی. اوٌ زاواللی نه قدر چاپالادیسا، قانوٌن جایناغیندان یاخا قوٌرتارا بیلمه‌دی. اوٌنون واختسیز ایلنجه‌سی جان باهاسینا باشا گلدی. گوٌز قیرپیمیندا ال- آیاغینی قیریب- توٌکدولر و جانینی آلدیلار. قانوٌن ایجراچیلاری اوٌز وظیفه‌لرینی بیتیرن کیمی ایش باشینا قاییتدیلار.

دوٌشونوردوم کی، هر جمعیت اوٌز موٌقدّس قانوٌنلارینی قوٌروماق اوٌچون، لازیم گلسه، نه کیمی سرتلیکلر گوٌستره بیلر؟ قاریشقالارین دا جمعیتی سرت

قانونلار اۆزره ایداره اوْلونور. هئچ کیمه اۆز گؤرولمور. بوُ جمعیتی سؤزون حقیقی معناسیندا «امک جمعیتی» آدلاندیرماق اوْلار. امک جمعیتی ایسه بیر اصلین اۆزرینده قوُرولور:

ایشله‌مه‌ین دیشله‌مز.

بوُش یئرلره اوُیغون گلن کلمه‌لر کؤچورون:

۱ –	حادینه گؤزلریمین ــــــــــ باش وئرمیشدی.
۲ –	گؤروندوگو کیمی، هامی بوُ تیکینتی ایشینده ــــــــــ ایشتیراک ائدیردی.
۳ –	اوْنلار ووُرنوخوردولار و توْرپاغین آلتینی اوْستونه ــــــــــ
٤ –	اوْنلار آغیر زحمته ــــــــــ
۵ –	قاریشقالارین بیری بوُ قیزغین امکدن ــــــــــ قاچیریردی.
٦ –	بوُ سایغیسیزلیق منیم اینسانی اوْلچولریمله بیر آرایا ــــــــــ
۷ –	گؤره‌سن اوْ، بوُ چاش‌باشلیقدان نه خئییر ــــــــــ
۸ –	اوْ زاواللی نه قدر چابالادیسا، قانوُن جایناغیندان یاخا ــــــــــ
۹ –	اوْنون واختسیز ایلنجه‌سی ــــــــــ باشا گلدی.
۱۰ –	گؤرونور کی، قاریشقالارین جمعیتی ــــــــــ اۆزره ایداره اوْلونور.

قلمینیزی ایشه سالین:

«ایشله‌مه‌ین دیشله‌مز» باشلیقلی بیر اینشا یازین و امگین اینسان جمعیتینده نه قـدر شرفلی اؤلدوغونو قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جوٚمله‌لردن فایدالانین:

۱ - آللاه تعالا قرآن- کریمده «لَیس للانسان الأ ما سعی». - دئیه امگی یوٚکسک قیمتلندیرمیشدیر.

۲ - بوٚتون مدنیّت اینسانین مین ایللر بوٚیو یوٚرولماق بیلمه‌دن چالیشماغی‌نین نتیجه‌سینده یارانمیشدیر.

۳ -- هر کسین آلین تری ایله قازاندیغی بیر تیکه قوٚرو چوٚرک اؤزگه‌نین حسابینا الده ائدیلن وار- دوٚولتدن شرفلیدیر.

٤ -- امگین ایشیغیندا اینسانین شخصیتی اینکیشاف ائله‌ییر و اینسان شرفلی حیاتین نه کیمی قاورام اؤلدوغونو باشا دوٚشور.

۵ -- امک اینساندا سئوینج و اؤز گوٚجونه اینانماق حیسّینی یارادیر. اینسان چالیشمادیغیندا سارسینتیلی وضعیتله قارشیلاشار.

٦ -- ایشله‌ین آدام هامی‌نین حوٚرمتینی قازانار.

۷ -- ایشله‌ین آدام هر زامان بوٚینونو دیک توٚتار و هئچ کسین مینّتی‌نین آلتینا گیرمز.

۸ -- ائلده بیر مثل وار کی: *«ایشله‌مه‌ین دیشله‌مز»*.

اؤلچولر:

– آخشام اوْستو یامان یوْرغون ایدیم. ***بیر باش*** قلیان چکدیم، ذهنیم دۇرولدو.

بۇ کلمه‌لری آشاغیداکی جۆمله‌لرده اوْیغون یئرلره کؤچورون:

بوْیون	باش	بوْکوم	ییغین	آددیم
کسیم	کیتاب	ساپ	یوْلوم	گؤز

۱ – بیر ––––––––– سوْغانی اوْچ یئره دوْغرادیم.

۲ – ایسماعیلا رحمتلیک آتاسیندان قالان آنجاق بیر سوْرو کئچی و ایکی ––––––––– اؤکوز ایدی.

۳ – یاشار درحال جیبیندن بیر ––––––––– پوْل چیخاریب، خوْشلادیغی قالینی ساتین آلدی.

٤ – قارداشیمین شهرین ان گؤزل بؤلگه‌سینده ایکی ––––––– ماغازاسی وار.

۵ – بۇرادان بازار آغزینا ماشینا مینمک لازیم دئییل کی، بیر ––––––––– یوْلدور.

٦ – خیاوان باشیندا های قوْپدو، پنجره‌دن بوْیلانیب، گؤردوم کی، بیر ––––––––– آدام توْپلانیب.

۷ – من ایسماعیلا بیر ––––––––– سؤز دئمیشم، آمّا بئینینه ایشله‌میر.

۸ – آجلیغیمدان اوْرگیم کئچیردی، بیر ––––––––– چؤرک قوْپاریب یئدیم.

۹ – قیزین بوْینوندا بیر ––––––––– میرواری وار ایدی.

۱۰ – الینده بیر ––––––––– اوْت توْتوب: «آل بۇ دا سنین توْرپاقدان پایین.» – سؤیله‌دی.

بۆ ترکیبلری اۆیارلی جۆمله‌لره یاراشدیرین:

بیر الچیم ساج	بیر چتَن کۆلفت	بیر یوغروم اۆن	بیر کسیم چۆرک
بیر ایچیم سۆ	بیر دریم نفس	بیر ساغیم سۆد	بیر سۆرو قۆیون

شۆهودی کئچمیش زامان

من گلدیم	بیز گلدیک
سن گلدین	سیز گلدینیز
اۆ گلدی	اۆنلار گلدیلر

من یازدیم	بیز یازدیق
سن یازدین	سیز یازدینیز
اۆ یازدی	اۆنلار یازدیلار

یازی قایدالاری:

نیطق حیصه‌لری و حیصه‌جیکلر اۆزرینه دۆشدوگو وظیفه‌دن آسیلی اۆلاراق بیر- بیرینه مۆختلیف طرزده یاناشیر. میثال اۆچون ***«آی+ لیق»*** سۆزونده ایکی حیصه بیر- بیرینه قۆووشوب، ***«آیلیق»*** سۆزونو یارادیر. یاناشما بیچیملری‌نین ان اۆنملیلری آشاغیداکیلاردان عیبارتدیر:

قۆووشوق	بیتیشیک	آرالی	تیره‌لی
آیلیق	قاراباش	باش اۆجالیغی	ال- آیاق
چۆرکچی	ککلیک‌اۆتو	جان ساغلیغی	چال- چاغیر
گۆنلر	گۆن‌آشیری	گۆن ایشیغی	عۆمور- گۆن
(اۆزوم) آغدیر.	آغ‌ساققال (کیشی)	آغ گۆن	آغلی- قارالی

آشاغیداکی یازی قایدالاری ایله تانیش اوْلون:

۱	*شکیلچیلر قوْشولدوغو سوْزه قوْووشوق (موْتّصیل) یازیلمالیدیر:*	آغاج + لیق ⇦ آغاجلیق
۲	*ایسمی سوْز بیرلشمه‌لرینده ووْرغو بیرینجی حیصه‌نین اوْزرینده اوْلسا، حیصه‌لر آرالی یازیلمالیدیر:*	خزر دنیزی، تبریز شهری، توْرک دیلی
۳	*ایسمی سوْز بیرلشمه‌لرینده ووْرغو ایکینجی حیصه‌نین اوْزرینده اوْلسا، سوْزلر بیتیشیک (یاناشی) یازیلمالیدیر:*	آج‌گوْز، دیک‌باش، گوْی‌گوْز، آغ‌ساققال
٤	*ایسمی سوْز بیرلشمه‌لری‌نین بیرینجی ترکیب حیصه‌سی بیردن آرتیق هیجادان اوْلوشورسا، حیصه‌لر آرالی یازیلمالیدیر:*	هوْندور بوْیلو، اتنلی کوْرک، دلی قانلی، گوْزل باخیشلی، درین معنالی
۵	*ایسمی سوْز بیرلشمه‌لری‌نین بیرینجی ترکیب حیصه‌سی‌نین تصریفی علامتی اوْلسا، حیصه‌لر آرالی یازیلمالیدیر:*	آدی گوْزل، ایشه یارایان، اله یاتیملی، قلبی یانیق، الی آچیق، اتنلی کوْرک
٦	*ایسمی سوْز بیرلشمه‌لری مجازی معنا ایفاده ائدیرسه، حیصه‌لر بیتیشیک (یاناشی) یازیلمالیدیر:*	توْرپاق‌باسدی، آیاق‌آچما، دوْواق‌قاپدی، آدقوْیما، قاراباخا
۷	*عئین سوْزون تکراریندن یا خوْد دا ضید و یا بنزر سوْزلرین بیرلشمه‌سیندن عمله گلن موْرکب سوْزلر تیره ایله یازیلمالیدیر:*	یاواش- یاواش، باخا- باخا، ال- آیاقسیز، ار- آرواد، باجی- قارداش

آشاغیداکی دۆزگون و یانلیش یازی بیچیملرینه فیکیر وئرین و یانلیشلیغین سببینی ایضاح ائدین:

بۇ منظره نه گؤزلدیر!	بۇ منظره نه گؤزل دیر!
سن منیم قارداشیمسان.	سن منیم قارداشیم سان.
آللاه دئین اۇلسا...	آللاه دئین اۇل سا...
عاراقچینین منده‌دیر.	عاراقچینین من ده دیر.
یازیچیلار بیرلیگی	یازی‌چی‌لار بیر لیگی
صؤحبتجیل آدام	صؤحبت جیل آدام
بۇ سؤز منیم اۆرگیمجه‌دیر.	بۇ سؤز منیم اۆرگیم جه دیر.
بیز قاپی‌بیر قۆنشویوق.	بیز قاپی بیر قۆنشویوق.
ایسماعیل ایکی‌اۆزلو آدامدیر.	ایسماعیل ایکی اۆزلو آدامدیر.
قاباقدان گلنلیک	قاباقدان‌گلنلیک
ایسماعیل کۆت‌بئیین آدامدیر.	ایسماعیل کۆت بئیین آدامدیر.
خۆش گلدین،آی جانی ساغ اۇلموش!	خۆش گلدین، آی جانی‌ساغ‌اۇلموش!
بۇ سؤز عاغیلا سیغاسی دئییل.	بۇ سؤز عاغیلاسیغاسی دئییل.
من گؤره- گؤره یانیلدیم.	من گؤره گؤره یانیلدیم.
من بۇ اۇلکه‌نی شهر- شهر گزمیشم.	من بۇ اۇلکه‌نی شهر شهر گزمیشم.
قالمیشام کسیله- کسیله.	قالمیشام کسیله کسیله.
نه اۇلدو؟ قان- قادامی دۆشدو؟	نه اۇلدو؟ قان قادامی دۆشدو؟

بۇ ایفاده‌لرده ووْرغو فرقینه فیکیر وئرین و معنا فرقینی ایضاح ائدین:

یاشیل‌کؤبه‌لی کؤینک	یاشیل، کؤبه‌لی کؤینک
من بیر- ایکی پاپاقلی آدام گؤردوم.	من بیر ایکی‌پاپاقلی آدام گؤردوم.
بۇ سؤز هئچ عاغیلا سیغاسی دئییل.	بۇ سؤز هئچ عاغیلا سیغاسی دئییل.
اوْزون‌ساپلی بالتا	اوْزون، ساپلی بالتا
اوْنلار یۆز نفردیر، ووُر- توُت.	اوْنلار یۆز نفردیر، ووُر، توُت.
اوْزون‌قوُیروقلو حئیوان	اوْزون، قوُیروقلو حئیوان
اوْزون‌دره رقصی	اوْزون، دره رقصی
ایری‌گؤزلو اوُشاقلار	ایری، گؤزلو اوُشاقلار
اینسان ایکی‌آیاقلی حئیواندیر.	اینسان ایکی آیاقلی حئیواندیر.
یاشار چوْخ‌بیلمیشدیر.	یاشار چوْخ بیلمیشدیر.
بیر آزدانیشان آدام چاغیرین.	بیر آز دانیشان آدام چاغیرین.
آتا، آنامدیر، اینجیتمه.	آتا- آنامدیر، اینجیتمه.
باجی، قارداشینی گؤزله.	باجی- قارداشینی گؤزله.

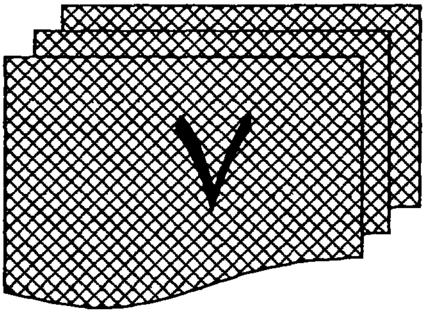

اینسانی یاشادان سئوگیدیر.

نه چوْخ سارسیلمیشلار، اوْمیدی اوْزگونلر وار بوْ حیاتدا. آداما ائله گلیر کی، یوْخسوللوق، اوْباسیزلیق، یالقیزلیق و آرخاسیزلیق حیاتین ان دؤزولمز دردلریدیر، آنجاق دوْزگون باخیلدیغیندا دؤرومون بوْنون تام ترسینه اوْلدوغو آنلاشیلیر. معلوم اوْلدوغو اوْزره، اوْمیدسیزلیک و سئوگیسیزلیک حیاتین ان یامان دردلریندندیر.

ریفاهدا یاشایان بیر چوْخ اینسانلارلا قارشیلاشاندا، بوْنلارین اوْرگی‌نین بعضاً نه قدر قارانلیق، نه قدر اوْمیدسیز اوْلدوغو نظره چارپیر. یوْخسول، قارابخت آداملار ایسه قارت اوْلور. اوْنلارین باشی حیاتین انیش- یوْخوشلاریندا داشدان- د شا دَییر و طبیعتی قوْورولوب- دؤزمگه آلیشیر. بعضاً بوْنلار وار- دؤولت

ایچینده اوْیناقلایان زنگینلردن داها دا دیری‌باش گؤرونور. بوْنلارلا دانیشاندا، اینسانین اوْرگینه اوْمید ایشیغی چؤکور. بوْنلارین سوْفره‌سی‌نین باشیندا اوْتوراندا، اینسانین غم- کدری داغیلیر، جانینا قوّت گلیر.

بس بوْ بؤیوک فرق هارادان ایرلی گلیر؟ بوْنون اینسان روْحونون اینجه‌لیکلریله باغلی اوْلان بیر چوْخ سببلری وار. آمّا فرقین چوْخو سئوگی و اوْمید مسأله‌سیندن تؤره‌ییر. قارابخت آداملار نه ایسه بیر مقصدی قوْوورلار. کیمیسی بیر دؤرددیوارا جان آتیر، کیمیسی اؤزونه اوْولادینی اوْخوتدوروب، آدام ائله‌مگی هدف گؤتورور. بوْنلارین هر بیری نه ایسه بیر آماجی قوْوور و اؤزونو همین آماجا چاتدیقدا موْتلو حساب ائدیر. بوْنلارین اوْمید اوْجاغی هر زامان ایستیدیر.

بیر چوْخ زنگینلرده ایسه بئله بیر ایستی‌یایان اوْمید اوْجاغی یوْخدور. اوْنلارین ایسته‌دیگی هر شئی بیرجه آندا اله گلیر. جان آتیلاجاق، اوْغروندا امک صرف ائدیله‌جک بیر شئی قالمامیشدیر. آنجاق بوْنلارین آجییا قاتلاشماق قابیلیتی ده یوْخدور، چوْنکی ازل گوْندن پامبیق ایچینده بسلنمیشلر. کیچیک بیر اوْغورسوزلوق باش وئرنده اوْنلارین کؤورک طبیعتی بیردن- بیره سارسیلیر.

اوْلا بیلسین کی، اوْخوجولارین چوْخو بوْ حوْکمله راضیلاشا بیلمیر، آمّا مسأله‌نین دوْز- دوْغروسونو اؤیرنمک بیر اوْ قدر ده چتین دئییل. روْحی پوْزونتولارا مخصوص اوْلان بیر کلینیکین قئیدلرینی آراشدیردیقدا آیدین اوْلور کی، سینیر پوْزغونلوقلارینا توْتولانلارین چوْخو زنگینلردندیر.

سئوگی ایله اوْمید قدیم یار- یوْلداشدیر. سئوگیدن اوْمید تؤره‌ییر، اوْمید ایسه سئوگییه دایاق دوْرور. هانسی سئوگی؟ تانری سئوگیسی- اینانان اینسانین اؤز

تانریسینا تاپینماغی، وطن سئوگیسی- وطن اوغروندا، وطنی اؤزگه‌لردن قوْروماق اوغروندا موْباریزه آپارماق، آنا دیلی سئوگیسی- بوُ دا وطن سئوگیسی‌نین بیر جیاوه‌سیدیر و اؤلکه‌میزین خالقلاری‌نین دیلینه سئوگی بسله‌مکدیر. بوُنلاردان علاوه، اینسانین اوْرگینده مسکن سالان سئوگیلردن: علم یانغیسی- اینسانلارین یاشاییشینی یاخشیلاشدیرماق اوْچون علم اؤیرنمک، صنعت یانغیسی- بیر اینجه‌صنعتین یانغیسیندا آلیشماق، ادبیات، شعر، موسیقی، رساملیق، هئیکل‌یوْنماقلیق و صنعتین آیری- آیری قوْللاریندا چالیشیب، جان قوْیماق. اینسانین اؤز حیات یوْلداشینا ووُرغونلوغو دا ایلاهی سئوگیلردندیر، چوْنکی بوُ سئوگیدن اوُغورلو حیات باشلانیر. اینسانی حیاتا سیخ باغلایان، اینسانی یاشاماغا وار- دؤولتدن ده چوْخ شیرنیکدیرن بوْتون بوُ سئوگیلر تانری‌نین باغیشلادیغی نعمتلر و اینسانلیغین اوُجا دَیَرلریندندیر. اینسانین سعادتی سئوگیدن و اوْمیددن باشقا هئچ نه‌دنسه آسیلی دئییل. هر سعادتلی اینسان عؤمرونون هانسی چاغینداسا بیر گؤزللیگه ووُرغون اوْلوب، کؤنلونده اوْنا قارشی سئودا دوُیوب، اؤزونو بختیار حس ائدیر. عشقه دوْشن اینسان سعادت کؤهلنی‌نین بئلینده چاپیر، سئوگیسیز بیر اینسان ایسه سینه‌سی اوْسته سوْرونور. حیاتین یوْکونو منزیل باشینا چاتدیرماق سئوگیسیز اوْلاسی دئییل. سئوگی اوْلماسا، حیاتین قایغیلاری و آغری- آجیلاری اینسانین جانینی بوْغازینا ییغار. سئوگی ایمرنمکدیر، دیله‌مکدیر، آلیشماقدیر، قوْورولماقدیر، جان آتماقدیر. سئوگی گؤز یاشیدیر، ایلقاردیر، آندیر، بئل باغلاماقدیر.

ایگیدی یاشادان سئوگیدیر.

بوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کؤچورون:

۱ – معلوم اوْلدوغو ―――――― ، اوٚمیدسیزلیک حیاتین ان یامان دردلریندندیر.
۲ – اوْنلارین باشی داشدان- داشا دَییر و طبیعتی ―――――― دؤزمگه آلیشیر.
۳ – بوْنلارلا دانیشاندا اینسانین اوٚرگینه ―――――― چؤکور.
٤ – بیر چوْخ زنگینلرده هرهانسی بیر ایستی ―――――― اوٚمید اوْجاغی یوْخدور.
٥ – اوْنلارین ایسته‌دیگی هر شئی بیرجه آندا اله گلیر، ―――――― ، اوْغروندا امک صرف ائدیله‌جک بیر شئی یوْخدور.
٦ – مسأله‌نین ―――――― اوْیرنمک بیر ائله ده چتین دئییلدیر.
۷ – هر اینسان اوْز حیاتی‌نین ―――――― بیر گؤزللیگه وورغون اوْلوب، اوْنا قارشی سئودا دؤیور.
۸ – حیاتین یوٚکونو ―――――― چاتدیرماق سئوگیسیز اوْلاسی دئییل.
۹ – ایگیدی ―――――― سئوگیدیر.
۱۰ – اینسانی یاشاماغا وار- دؤولتدن ده چوْخ ―――――― سئوگیدیر.

موٚرکّب جوْمله‌نین قوْرولوشو:

– آتام گؤزلرینی *ائله* بَرَلتدی کی، دیزلریم اسمگه باشلادی.

– آتام گؤزلرینی *نئجه بَرَلتدیسه*، دیزلریم اسمگه باشلادی.

آشاغیداکی جۆملەلری میثالدا اوْلدوغو کیمی یئنیدن قوْرون:

۱- فتح‌الله کهرین یۆیننینی ائله دارتدی کی، کهر کیشنه‌دی.
۲- جاوید ماشینا ائله قاز وئردی کی، ماشین قافلان کیمی بۇرولده‌ییب، گۇتورولدو.
۳- ایسماعیل منیمله گۇروشرکن الیمی ائله سیخدی کی، سۆموکلریم شیققیلدادی.
٤- شئیطان بیزی ائله یوْلدان ائله‌دی کی، گۇزوموز هئچ نه‌یی گۇرمه‌دی.
۵- آجی خبر کیشینی ائله سارسیتدی کی، هۇنکور- هۇنکور آغلادی.
٦- باشیمدان ائله بیر آغری قوْپدو کی، دۆنیا باشیما هرلنمگه باشلادی.
۷- تارچالان ائله یانیقلی- یانیقلی چالماغا باشلادی کی، مۇسیقی آدامین ایلیکلرینه ایشله‌دی.
۸- مۆعلّیم اۆستومه ائله چیغیردی کی، اۆرگیم قانا دۇندو.
۹- ایلدیریم ائله چاخدی کی، بۆتون جاملار قیریلیب- تۇکولدو.
۱۰- بیردن دۆلو ائله شیدیرغی یاغماغا باشلادی کی، یوْللار آغاردی

دۇرغو ایشارتلری حاقّیندا ییغجام بحث:

دۇرغو ایشارتلری‌نین، خۆصوصیله ویرگۆل (،) ایشارتی‌نین دۆزگون معنا ایفاده‌سینده اۇنملی رۆلو وار. میثال اۆچون ***«من بیر آغ، للکلی خوْروز آلدیم.»*** و ***«من بیر آغ‌للکلی خوْروز آلدیم.»*** جۆمله‌لرینده معنا فرقینی آیدین گۇره بیلریک.

بوُرادا ان چوْخ قارشیيا چیخان ویرگۆل ضرورتلرینه بیر نظر سالیریق:

هارالاردا ویرگۆل قوْیولار:

جۆمله‌نین همجینس عوْضولری‌نین آراسیندا:

من یاشار، آیواز، جاوید و ایسماعیلی چاغیرمیشام.

قارداشیم بیر الی آچیق، گوْزو توْخ، اوْرگی گئنیش آدامدیر.

باغیمسیز موْرکب جوْمله‌ده

هامی منی دانلاییردی، آمّا من توُتدوغوم ایشه اینانمیشدیم.

باش جوْمله ایله بوُداق جوْمله آراسیندا:

آداما ائله گلیر کی، یوْخسوللوق یامان درددیر.

ایکی کوْنول بیر اوْلسا، کیمین اوْنا سوْزو وار؟

«کی» باغلاییجیسیندا سوْنرا:

قئید ائدیم کی، هر اوْخویان موْللانصرالدین اوْلماز.

کاش کی، سن ده گله‌سن. (دیقّت: *کاش سن ده گله‌سن.*)

«بوُ» و «اوْ» سوْزو ایشاره عوضلیگی کیمی ایشلننده اوْنلاردان سونرا ویرگول قوْیولور، همین کلمه‌لر تعیین عوضلیگی کیمی ایشلننده ویرگوْل قوْیولمور:

اوْ، داغلارین قوْینوندا یاشاماغی خوْشلاییردی.

بوُ، اصیل من دئدین آدامدیر.

اوْ داغلارین قوْینوندا جوْشقون بوُلاقلار وار.

بوُ زمانه‌نین قیلیغینی هئچ کیمسه تاپا بیلمه‌دی.

خیطابلاردان سوْنرا:

قارداش، سنی اینانديغین، گل عینادی بوُراخ.

آرا سوْزلری آییرماق اوْچون:

بوُ مسأله، اوُزون سوْزون قیساسی، سنه باخیر.

خوْصوصیلشدیرمه‌لرده:

من بوْتون حکیملره، خوْصوصیله اوُزاق بوْلگه‌لرده خیدمت گوْسترن

حکیملره، حؤرمت بسله‌ییرم.

باغلاییجیلاردان قاباق:

من بیر چۏخ سؤزلر سۏروشماق ایستردیم، آنجاق اوٚتانیردیم.

نیدالاردان سۏنرا:

واخسئی، بس منیم پوٚللاریم؟

واسیطه‌سیز نیطق مۆلّفین سؤزوندن اوٚنجه گلنده:

«هانی بس ایلقارینیز؟»، - دئیه حسین (ع) کوٚفه‌لیلردن سۏروشدو.

واسیطه‌لی نیطقدا:

مۆعلّیم بیلدیردی کی، هامیمیزین ایشیمیز یاشدیر.

هارالاردا ویرگۆل قۏیولماز:

فعلی ظرف ترکیبلری ظرفلیک کیمی ایشلننده ویرگۆل قۏیولمور، همین ترکیبلر مۆستقیل خبر رۏلوندا چیخیش ائدرسه، ویرگۆل لازیم گلیر:

میر یوٚسوف بیر کلمه دانیشمادان چیخیب کئتدی.

زهرا سوٚلطان دا بیر طرفده بۆزوشوب اوٚتورموشدو.

حکیمه اوٚشاغی باغرینا باسیب، قاپییا قاچدی.

باشیم داشدان- داشا دَییب، گؤزوم آچیلمیشدی.

«و» و «یا» باغلاییجیلاریندان قاباق ویرگۆل قۏیولمور:

اوٚمیدسیزلیک و سئوگیسیزلیک یامان دردیر.

سنین سؤزلری‌نین یالان یا دۏغرو اوٚلدونو هاردان بیلک؟

«اوٚ کی قالدی» ترکیبینده «کی»- دن سۏنرا ویرگۆل قۏیولمور:

من خانا- بیگه باش اَیمیرم، اوٚ کی قالدی سن اوٚلاسان.

«اوٚلورسا اوٚلسون» ترکیبی مۆرکب ادات کیمی چیخیش ائدرسه، آراسیندا ویرگۆل ایشتیراک ائتمز، همین ترکیب شرطی جۆمله‌نین قوٚرولوشوندا ایشتیراک ائدرسه، ویرگۆل لازیم گلر:

من نه اوْلورسا اوْلسون سندن اوْز دوْندرمرم.
من نه‌یین باهاسینا اوْلورسا اوْلسون گئده‌جگم.
قوْی هامی منیمله دوْشمن اوْلورسا، اوْلسون.

همین حوْکم «هئچ اوْلمازسا» ترکیبی حاقّیندا کئچرلیدیر:

سن هئچ اوْلمازسا آیدا بیر زنگ ائله.
بوْ یوْلدا وار- یوْخوم هئچ اوْلمازسا، شانسیم گتیریب.

همین حوْکم «آز قالا» ترکیبی حاقّیندا کئچرلیدیر:

قیزین آز قالا گوْزلری بوْیودو.
باجیم ایسته‌میشدی بیزده آز قالا، آمّا بیز اوْنو ساخلادیق.

همین حوْکم «موْمکون اوْلسا» ترکیبی حاقّیندا کئچرلیدیر:

موْمکون اوْلسا اوْزونوزو تقدیم ائدین.
اگر تبریزه گلمگیم موْمکون اوْلسا، یقین گله‌جگم.

آشاغیداکی متنده لازیم گلن یئرلره ویرگوْل یئرلشدیرین:

جانلی وارلیقلارین ایچینده دانیشیق قابیلیتی آنجاق اینسانا مخصوصدور. بوْ قابیلیت بیردن- بیره یوْخ نئچه میلیون ایل دوام ائدن بیر اینکیشافین نتیجه‌سینده عمله گلمیشدیر. لاکین سوْروشمالیدیر کی دیللرین کئچمیش تاریخینی هارا کیمی ایزله‌مک و بیر سوْزله اوْنون اینجه‌لیکلرینی هارا کیمی اوْیرنمک موْمکوندور.

بعضی دیلچیلرین فیکرینجه دیللرین اینکیشاف یوْلو یوْز مین ایلدن آرتیق سوْرموشدور. بوْعالیملرین چوْخو تصدیق ائدیرلر کی بوْگوْنکو جانلی دیللرین چوْخو اوْ جوْمله‌دن اوْروپالیلارین توْرکلرین و فارسلارین دیلی واحید بیر کوْکدن آیریلمیشدیر. عالیملر حاقلی اوْلاراق بوْ اسکی دیلی «آنا دیل» آدلاندیرمیشلار چوْنکی بوْتون دیللرین کوْکونده دایانان و اوْنلارین تاریخی قایناغینی تشکیل ائدن دیل همین بوْ آنا دیلدیر. بوْ دوْغرو اوْلسا دیل حاقّینداکی دارتیشمالارین چوْخونا سوْن قوْیولا بیلر. «آنا دیل» نظریه‌سینی آراشدیران عالیملر اوْزون موْدّت بوْ

ساحه‌ده تحقیقات آپاریب بیر چوْخ دیللری حتّا بعضی کؤهنلمیش دیللری آراشدیرماقلا بوُ قناعته گلمیشدیر کی بوُگوْنکو هیند- اوُروپا دیللری گوْنئی هیندوستاندا یایغین اوْلان «دراوید» دیللری گوْنئی قافقازدا یایغین اوْلان «کارتول» دیللری اوُرال و آلتای دیللری (توْرک دیلی داخیل اوْلماقلا) هابئله عرب دیلی بیر سؤزله بوُگوْنکو جانلی دیللرین بؤیوک بیر حیصه‌سی اسکی «آنا دیل»- دن آیریلمیشلاردیر. عالیملر بوُ اسکی دیلین تخمیناً ۱٦۰۰ کلمه‌سینی علمی آراشدیرمالار یوْلویلا یئنیدن قوُرموشلاردیر. بوُ نظریه‌یه قارشی چیخانلارین سایی آز دئییل.

یارانیش:

اسکیدن حوْسنله یوْسیفله زوْلئیخا یاراتدیلار،
هم بوُ عالمده گؤزل، هم ده تماشا یاراتدیلار.
عاشیقین قلبینه داغ چکمگه هیجرانی قییدیلار،
سارسیلان جانلاری قیزدیرماغا سئودا یاراتدیلار.
سئوگی‌نین اوْدلو سیناقلارینی مجنونا یازدیلار،
عشقی افسانه‌یه دؤندرمگه لئیلا یاراتدیلار.
آیدین اوْلسون دئیه عؤمرون یوْلو مسلک توْرتدیلر،
عقلی چاشدیرماغا مین توْرده موْعمّا یاراتدیلار.
کیمه دؤولت وئریلیب، کیمسه‌یه بیر اوْد نصیب اوْلوب،
اوْندا محو اوْلماغی بوُ وارلیغا معنا یاراتدیلار.
رفرفین قالماغی بوُ عالمه حئیران عبث دئییل،
اوْنو ترلان ایله جئیرانلارا شئیدا یاراتدیلار.

شعر: ابراهیم رفرف، اوْردیبهیشت ۱۳۷٤

٨

تانریلارا تؤحفه

هر خالقین تانرییا حؤرمتی و سایغیسی اؤز عادت- عنعنه‌لری اوْزره ایفاده اوْلونور، آنجاق بوْتون خالقلار ایچینده تانری‌نین کؤنلونو راضی سالماق اوْچون یا تانری‌نین غضبیندن قوْرونماق اوْچون نه‌ایسه بیر قوْربانلیق عنعنه‌سی وار. ائله «قوْربان» سؤزو ده محض «یاخینلیق»، اؤز قوْربانلیغینی تانرییا «یاخینلاتماق»، تانرییا یاخین دوْشمک، تانری ایله اوْنسیت قوْرماق آنلامینی ایفاده ائدیر.

واختیله اسکی یوْنانلار قارانلیق تانریسینا و آشاغی دوْنیانین تانریلارینا قارا حئیوانلار، گوْنشین تانریسینا چاپاغان آت، یئرین تانریسینا ایسه بیر دوْغوز یاوروْسونو قوْربان ائدیردیلر. موْحاریبه‌ده اوْغور قازانماق اوْچون ده تانریلارا

قوْربانلیق کسیلیردی. هیندوستاندا تانریلارین کؤنلونو اله آلماق یاخوْد اوْنلارین غضبیندن قوْرونماق اوْچون کئچیدن، قوْیونداندان، اؤکوزدن، مارالدان و آتدان قوْربانلیق وئریلیردی. هیندوستاندا «ودا» دئیلن دینی ماهنیلارلا برابر، گنجه‌نین و گوْندوزون تانریسینا آغ یاوروْسو اوْلان قارا اینگین سوْدو توْحفه وئریلیردی. بوْ مراسیمده بعضاً اینسانلاردان دا قوْربانلیق کسیلیردی. قوْربانلیغا لاییق گؤرولموش اینسانلارین روْحو آرینسین دئیه اوْنلار اوْزون موْدّت اوْروج توْتمالی و عیبادت ائتمه‌لی اوْلوردولار. اسکی میصیرده مرض، قوْراقلیق و قیتلیق ایراق اوْلسون دئیه تانریلارا اینساندان قوْربانلیق وئریلیردی و قوْربان کسیلن اینسانین چیرپینان اوْرگی سینه‌سیندن چیخاریلاراق، قانی سیخیلیب، توْحفه اوْلاراق تانری‌نین داش هئیکلی‌نین اوْزرینه توْکولوردو. اسکی بیر آفریقا عنعنه‌سینه گؤره، شراب «اوْزومون قانی» اوْلاراق تانریلارا توْحفه وئریلیردی. «اوْزومون قانی» دئدیکده اصلینده «یئرین قانی» آنلاشیلیردی. تانریلارا بعضاً سوْد، بال، پئنجر، آرپا سوْیو و چاخیر هدیه اوْلونوردو. توْرپاق داها دا وئریملی و محصول بوْل اوْلسون دئیه چوْخ وا-حتلار تانریلارا ایلک یئتیشن محصوللاردان پای- بؤلگو آیریلیردی. بعضاً ده تانریلارین شوْکرونو یئرینه یئتیرمک مقصدی ایله «ار گؤرمه‌میش» قیزلاردان بیر گلین سئچیلیب، اوْنلارا هدیه وئریلیردی.

چوْخ خالقلارین ایچینده شهر سالاندا و ائو تیکنده دوْشمنلیک، فلاکت و قیتلیق اوْزاق اوْلسون دئیه تانریلارین کؤنلونو بیر قوْزو قوْربانی ایله اله آلماغا جهد گؤستریلیردی. سوْن اوْلاراق، بعضی خالقلارین ایچینده «نسیل آغاجیمیز قوْروماسین و آرخامیز کسیلمه‌سین»- دئیه ایلک اوْشاق تانرییا باغیشلانیب، اوْددا

یاندیریلیردی.

بیزیم ائللرده قوٗربانلیق ایسلام دینی‌نین تاریخی کؤکلرینه دایانان اسکی بیر عنعنه‌دیر. موٗقدّس قرآنین آنلاتدیغینا گؤره، آللاه تعالا ابراهیم علیه‌السلاما اوٗغلو اسماعیلی قوٗربان کسمگه امر ائتدی. ابراهیم علیه‌السلام بیرجه آن دا دوٗروخسونمادان «ایلاهی، اوٗغول دئسن، اوٗغول دا سنه قوٗرباندیر.»- دئیه تانری‌نین امرینی جانلا- باشلا یئرینه یئتیرمگه حاضیرلاشدی. اوٗغلو اسماعیل ده آتاسی‌نین امرینه بوٗیون قوٗیدو. نهایت ابراهیم علیه‌السلام اؤز سئوگیلی اوٗغلونو گئیینندیریب، بوٗغازینی کسمک اوٚچون داغا گتیردی. بیچاغی نه قدر اسماعیلین بوٗغازینا سوٚرتدوسه، کسمه‌دی. غضبیندن بیچاغی داشا چیرپدی، داش اوٗغولدو. بوٗ آندا آللاه طرفیندن «سئوگیلی بنده‌م، ایستکلی بالانی بوٗندان آرتیق اینجیتمه» دئیه مرحمتلی وحی نازیل اوٗلدو. «سن تانری‌نین یوٗلوندا ان چتین سیناقدان باشی اوٗجالیقلا چیخدین. ایندی ایسه اسماعیلی یاشادیب، اوٗنون یئرینه بیر قوٗچ کسمه‌لیسن، بئله‌لیکله اؤز تانری‌نین بوٗرجوندان چیخمیش اوٗلارسان». بوٗ ماجرا ایسلام دوٗنیاسی‌نین هر ایل طنطنه ایله قئید ائدیلن قوٗربان بایرامی‌نین باشلانغیجی اوٗلدو. گؤرونور کی، ایسلام دوٗنیاسیندا قوٗربانلیق فلسفه‌سی داها چوٗخ دینی ایناملین سیناقدان کئچیریلمه آنلاییشی اؤزره یارانمیشدیر. آنجاق ائلیمیزین بعضی قوٗربانلیق عنعنه‌لری، اوٗ جوٗمله‌دن گلین و کوٚرکنین آیاغی آلتدا قوٗربان کسمک عنعنه‌سی، چوٗخ احتیمال کی، «یامان گؤزدن قوٗرونماق» مقصدینی داشیماقدادیر.

بۇش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۏچورون:

۱ - تانریلارین کۏنلونو ———— اۏچون مال- قارادان قۇربانلیق کسیلیردی.
۲ - مرض، قۇراقلیق و قیتلیق ایراق اۏلسون ———— اینسانلاردان تانریلارا قۇربانلیق کسیلیردی.
۳ - «اۏزومون قانی» دئدیکده اصلینده یئرین قانی ————
٤ - تۏرپاق داها دا وئریملی و محصول بۏل اۏلسون دئیه تانریلارا ایلک یئتیشن محصوللاردان ———— آیریلیردی.
۵ - نسیل آغاجیمیز قۇروماسین و ———— کسیلمه‌سین دئیه ایلک اۇشاق تانرییا باغیشلانیردی.
٦ - ابراهیم علیه‌السلام بیرجه آن دا ———— تانری‌نین امرینی یئرینه یئتیرمگه حاضیرلاشدی.
۷ - سن منه آنجاق بیر قۏچ کسسن، اۏز تانری‌نین بۏرجوندان ———— اۏلارسان.
۸ - گلین- کۏرکنین آیاغی آلتدا قۇربان کسمک عنعنه‌سی «یامان گۏزدن قۏرونماق» مقصدینی ————

فعلی صیفتلر:

دۆنر کاباب	گۏلر اۆز	سۆنمز عشق	تۆکنمز ثروت
دئییله‌جک سۆز	ایتکین یۇسیف	چۆروک قۏجا	ییخیلقان آت
قاپاغان ایت	قاچاق نبی	اۇچوق دام	قۇرولو دۆکان
پۏل‌سۆووران قادین	ایسته‌مه‌لی اۇشاق	اۇخوناسی کیتاب	ایرنج ایش

فعلی صیفتلرین گئنیش تابلوسو:

آخار	گۆلر	دؤنر	سئور	قانار	دۇیار
بیلمز	دؤنمز	سؤنمز	سۇلماز	تۆکنمز	یاراماز
گله‌جک	دئییله‌جک	آچیلاجاق	چیخاجاق	پۇزاجاق	قالاجاق
یۇرغون	ووُرغون	سۇلغون	دۇلغون	ایتکین	دالغین
آییق	دۇیوق	آچیق	یاریق	پۇزوق	چۆروک
قۇدورقان	آسیلقان	اؤجشکن	سۆروشکن	ییخیلقان	آتیلقان
آغلاغان	قاپاغان	اۇچاغان	اۆرکه‌ین	گۆله‌ین	اۇچاغان
قۇرخاق	اۆرکک	ایشلک	اۇیناق	قاچاق	اۇیاق
آییق	ساییق	اۇیوق	دۇیوق	اۇچوق	سؤنوک
ساییلی	یازیلی	ساریلی	قازیلی	دۆزولو	قۇرولو
سالینیقلی	گئیینیکلی	دۆشه‌نکلی	اۇخوناقلی	قۇروناقلی	دایانیقلی
قانان	سۇووران	دۆشونن	چاغیران	قالان	اؤلن
بیتمیش	کئچمیش	یانمیش	بیلمیش	گؤرموش	گؤتورموش
ایچمه‌لی	گؤرمه‌لی	ایسته‌مه‌لی	سۇروشمالی	آلمالی	اۇخومالی
اۇخوناسی	گئده‌سی	قالاسی	گؤره‌سی	یاناسی	آلاسی
سۆزمه	قالما	گلمه	دۇلما	سالدیرما	ازمه
آلیجی	ساتیجی	ووُروجو	بؤلوجو	ساغیجی	بیلیجی
یازدیغیم	آلدیغیم	گؤردوگوم	بیلدیگیم	دئدیگیم	ایسته‌دیگیم
اۇتانجاق	سئوینجک	ارینجک	قۇرخونج	گۆلونج	قیسقانج

آشاغیداکی جوٚمله‌لری اوٚیارلی فعلی صیفتله یئنیدن ایفاده ائله‌یین، میثال:

*- سوٗ آخارسا، بوٚلانماز. - **آخار سوٗ بوٚلانماز.***

۱ - یوْخسوللوق بیر اوٚددور کی، همیشه یانیر.

۲ - علم ائله بیر خزینه‌دیر کی، نه بیتر، نه ده توٚکنر.

۳ - آرتیق منیم بیر سؤزوم یوْخدور کی، سنه دئیم.

٤ - سنه نه اوْلوب؟ گؤرکمین ائله گؤرونور کی، دئیه‌سن فیکره داliبسان.

۵ - بیر قوْجا کی، چوٚروبوب، سنینله نئجه آیاقلاشا بیلر؟

٦ - دوٚشمنیمیز قوٗدوروب، اوْنا آمان وئرمه‌یک.

۷ - اوٚقلیدوسون ایرلی سوٚردوگو اصل هله ده ریاضیاتدا ایشله‌ییر.

۸ - آتام دوٗیسا کی، من سنینله بوْستان اکیرم، لاپ آخیریما چیخار.

۹ - منی آغاجا ساریدیلار، ایکی ساعاتا کیمی همین وضعیتده قالدیم.

۱۰ - هر نه کی اوْلوب، اوْلوب، هر نه کی کئچیب، کئچیب.

۱۱ - سن بئش- اوْن توٚمن پوٗل وئرمکله بئله حساب ائله‌مه کی، وظیفه‌ن بیتیب.

۱۲ - بیر سوٗال کی، سوْروشماغی لازیمدیر، بوٗدور کی، کیم بوٗ یاراماز دبی قوْیوب؟

۱۳ - من یوٚز مین توٚمن وئرگی وئرمیشم، آمّا دئییرلر کی، گرک اوٚسته‌لیک یوٚز مین توٚمن ده وئرم.

۱٤ - اوْ آداملار کی، مال آلیرلار و مال ساتیرلار، بیر- بیرینه اینصافلی داورانسینلار.

۱۵ - اوْ آدام کی، من گؤردوم، هئچ جهتدن سنه بنزرلی دئییلدی.

۱٦ - بیری کی، اوٗتانیر و اریییر، اوْز کؤچونو سوٗدان چیخارا بیلمز.

بوٗ فعللردن هانسی بیچیمده صیفتلر عمله گلر؟

اوْلماق	سالماق	دوٚشمک	کسمک	وئرمک	وؤروشماق	دئمک
ؤتمک	چالیشماق	آنلاشماق	دوْزمک	یئتیشمک	بیتیشمک	اوْچماق

جۆمله قوُرولوشو:

- بوُ يوّک چوْخ آغیردیر، من بوُنو قالدیرا بیلمرم.
- بوُ يوّک منیم ***قالدیرا بیله‌جگیمدن*** آغیردیر.

آشاغیداکی جۆمله‌لری میثالدا اوْلدوغو کیمی یئنیدن قوُرون:

۱ - بوُرادا دنیز چوْخ درینندیر، من بوُرادا چیمه بیلمرم.
۲ - بوُ یازیلار چوْخ نارینندیر، من بوُنلاری اوْخویا بیلمرم.
۳ - بوُ مطلب چوْخ درینندیر، بوُنو هر آرالیق آدامی باشا دوْشه بیلمز.
٤ - بوُ ائو چوْخ باهالیدیر، من بوُنون پولونو بئش ایلده ده قازانا بیلمرم.
٥ - بوُ شوْربا چوْخ آجیدیر، بوُنو بیر ایکی‌یاشلی اوُشاق یئیه بیلمز.
٦ - آللاه بیزه اوْندان چوْخ نعمتلر وئریب کی، شوْکرونو یئرینه یئتیره بیلک.
۷ - اوُلدوزلارین سایی اوْندان قات- قات آرتیقدیر کی، گئجه‌دن سحره کیمی سایا بیلک.
۸ - موْحاریبه‌نین خسارتی اوْندان قات- قات آغیردیر کی، اوْن ایلین ایچینده جوْبران ائله‌یه بیلک.
۹ - بوُ ماشینین یاناجاق خرجی اوْندان چوْخدور کی، من اوْده‌یه بیلم.
۱۰ - بوُ آغری- آجیلار اوْندان چوْخدور کی، بیر اینسان قاتلاشا بیله.
۱۱ - بوُ روْسوایلیغین خبری خالقین ایچینه اوْندان چوْخ یاییلیب کی، اوْرت- باسدیر ائله‌یه بیلک.
۱۲ - توَرَوّم اوْندان قات- قات آرتیقدیر کی، بیر عادی وطنداش اوْنونلا آیاقلاشا بیله.
۱۳ - توّرک دیلی چوْخ گئنیشدیر، اوْنو بیر ایلین ایچینده اوْیرنمک اوْلماز.
۱٤ - بوُ قانون چوْخ کسکیندیر، هئچ بیر جینایتکار اوْندان یاخا قوُرتارا بیلمز.

تۆرک دیلینده ایسم- فاعیل و ایسم- مفعول قاورامی:

بۆتون دیللرین قۇرولوشوندا «ایسم- فاعیل» و «ایسم- مفعول» دئیه قاوراملار وار. میثال اۆچۆن فارسجا ***«نویسنده کتاب»*** ایفاده‌سینده ***«نویسنده»*** سؤزو ایسم- فاعیل و ***«کتاب نوشته شده»*** سؤز قۇرولوشوندا ***«نوشته»*** سؤزو ایسم- مفعول کیمی چیخیش ائدیر. هابئله عربجه ***«کلام مکتوب»*** سؤز قۇرولوشوندا ***«مکتوب»*** سؤزو ایسم- مفعول اۇلاراق چیخیش ائدیر. اۇروپا دیللرینه گلینجه اینگیلیسجه The written word و آلمانجا Das geschriebene Wort سؤزلرینده همین قراماتیک قاورام مؤوجوددور. تۆرک دیلینده ایسه ایسم- فاعیل و ایسم- مفعول قاورامی باشقا دیللردن چۆخ داها گئنیشدیر و فعلی صیفتلر بۇ قراماتیک واسیطه‌نین گئنیشلنمه‌سینه خیدمت گؤستریر. میثال اۆچون آشاغیداکی اؤرنکلره فیکیر وئرک:

- *بۇ **گلن** هارالیدیر، داغلارین مارالیدیر.*
- *تۆرک دیلی **تۆکنمز** بیر خزینه‌دیر.*
- *چۆخ دۆلاندیم دۆنیانی، منه حقیقی دۆست **اۇلاجاق** بیرینی گؤرمه‌دیم.*
- ***یازدیغیم** کیتاب بۇ ایل چاپدان چیخاجاق.*
- *بۇ کیتاب تۆرک‌دیللیلر اۆچون **یازیلمیش** بیر کیتابدیر.*
- *بۇ آرشیوده بیر چۆخ **یازیلی** سندلر ساخلانیلیر.*
- *آددیم- آددیم گزدیم آذربایجانی، هر داشینا بیر داستان **یازیلی**.*
- *اۇتاق **دۆشه‌نکلی** و یۇرغان- دۆشک **سالینیقلی** ایدی.*
- *سینامالار گئجه‌دن خئیلک کئچنه کیمی **آچیقدیر**.*

گؤروندوگو کیمی، دیلیمیزده معنا اینجه‌لیکلرینی داها دیقّتلی طرزده ایفاده ائتمک اوْچون چئشیدلی قراماتیک واسیطه‌لر یارانمیشدیر، بئله کی، موْعیّن جوْمله‌ده بیر ایسم- مفعول بیچیمینی باشقا بیچیمله دَییشنده معنا فرقی یا معنا پوْزونتوسو اوْرتایا چیخیر:

- *سینامالار گئجه‌دن خئیلک کئچنه کیمی **آچیقدیر**.* (دوْزگون)
- *سینامالار گئجه‌دن خئیلک کئچنه کیمی **آچیلمیشدیر**.* (یانلیش)
- *سینامالار گئجه‌دن خئیلک کئچنه کیمی **آچیلیدیر**.* (یانلیش)

فعلی صیفتلرین گئنیش تابلوسونا فیکیر وئرین وه‌هانسی صیفتلرین ایسم- فاعیل یاخود دا ایسم- مفعول وظیفه‌سینی ایفاده ائده‌بیله‌جگینی آیدینلاشدیرین. بعضی صیفتلرین هر ایکی رؤلدا چیخیش ائتدیگینه فیکیر وئرین، میثال اوْچون:

- ***گله‌جک** گؤنلریمیز موْتلو اوْلسون.* (ایسم- فاعیل)
- *هله **گؤره‌جک** گؤنلریمیز وار.* (ایسم- مفعول)

آشاغیداکی جۆمله‌لری اۇیغون گلن فعلی صیفتله بۆتۆولشدیرین:

۱ -- منی آغاجا ساریدیلار، ایکی ساعاتا کیمی آغاجا ———— قالمیشدیم.
۲ -- جاوید بۆ ماغازانی قۆرماقدا هئچ زحمت چکمه‌دی، ماغازا اوّلدن ———— ایدی.
۳ -- من ایسماعیلی ووُروب یئره سردیم، اۆ ایکی ساعاتا کیمی ———— قالمیشدی.
٤ -- دۆشمنه یالوارماییبن و الینیزی اۆنا اۆزاتماییبن، یۆخسا الینیز ———— قالار.
۵ -- آنام الیمی آغدان- قارایا ووُرماغا، حتّا اوُز یۆرغان- دۆشگیمی سالماغا قۆیمازدی، هر گئجه یۆخو واختیندان قاباق یۆرغان- دۆشگیم ———— اۆلاردی.
٦ -- یاشار هامیدان قاباق گلدی، اۆزو ده ساچلاری یانا دارانمیش، باشماقلاری بۆیالی، آیینی ده ———— (گئیینمک)
۷ -- آیواز سلیقه- ساهمانلی اۆغلاندیر، اۆنون همیشه پالتارلاری آسیلی و اۆتاغی ———— (ییغماق) اۆلار.
۸ -- بیچاق الیمی بیچدی، بارماغیمین اتی یاریلدی، بارماغیمی ساریماغا بیر زاد تاپمادیم، بیر ساعاتا کیمی بارماغیمین اتی ———— قالدی.
۹ -- یازیق کیشی‌نین دۆکانی‌نین قاباغینی کرپیجله هۆردولر، اۆززرینی ده سوُوادیلار، دۆکان ایکی آیا کیمی ———— قالدی.
۱۰ - عاشورانین گۆن‌اۆرتادان سۆنراسی چۆخ آجیناجاقلی ایدی، مۆبارک بدنلرین هامیسی یارالی و باشلار هامیسی ————
۱۱ - قافیله‌نین اۆنونده نئیزه‌لر گئدیردی، هر نئیزه‌یه بیر کسیک باش ———— (تاخماق)
۱۲ - سیز بۆ قۆل ساعاتی ایله دنیزده ده چیمه بیلرسینیز، بۆ ساعات سوُیا ————دیر. (دایانماق)
۱۳ - منیم ده الیم ———— (کسمک)دیر، سنین ده، الی————ین الی ————دن خبری اۆلار.
۱٤ - اینصاف کی وار، دینین یاریسیدیر، بیرینده اینصاف اۆلمازسا، اۆنون دینی ————دور. (پۆزماق)

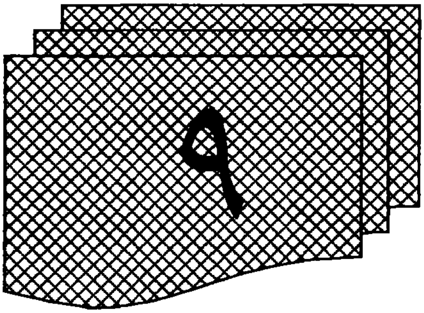

بالِرینَلر

(پروْلوق، اوْچ مجلیس و اپیلوْقدان عیبارت موْسیقیلی کوْمدی)

اوْخوجولار بئله سانماسینلار کی، بوْرادان هرهانسی عادی موسیقیلی گؤستری حاقّیندا صؤحبت آچماق نیتینده‌ییک. بوْنونلا بئله اینصافلا گؤتورسک، حاقیندا دانیشاجاغیمیز احوالات، اینسانین چوْخ اینجه حرکتلرینی طلب ائتدیگینه گؤره، سؤزون حقیقی معناسیندا بیر اینجه‌صنعت اثری سایلماغا لاییقدیر.

بیرینجی مجلیس

بازار آغزی‌نین قالابالیغی. ماشینلار شیدیرغی کئچیر. یاشیل چیراق سؤنور، قیرمیزی چیراق کؤزریر، آنجاق بوْنو هئچ کیم وئجینه ده آلمیر، چوْنکی هر حالدا، بوْ قالابالیقدا، بوْ موْرکّب حیاتدا بیر یاشیل یا قیرمزی چیراغین نه اؤنمی وار کی. ماشینلار آرا وئرمه‌دن خیاوانین اوْتایینا جان آتان اینسانلارین پوْزولموش

جرگه‌لرینی یاریب، اؤز حرکتینه دوام ائدیر. آخی دمیرله اتین نه مۆناسیبتی؟

بیردن اؤن- اؤن بئش مۆتور سیکلت قیغیلداشا- قیغیلداشا قاباغا هۆتوکله‌ییر. حالال اؤلسون، یامان ایتی قاز وئریرلر! ذلیل اؤلاسینیز، نه بۆغاناق سالماغینیزدیر؟ اؤز- اؤزومه دئییرم: *«حۆسئین‌قۆلوزادا، فیکریوی ییغ باشیوا! آمانـدی دیقّتلـی اؤل، اینـدی قـارغیش واختـی- زادی دئییـل، اؤزونـه گـل، گؤزونـو دؤرد آچ، باشـلی باشینادیر، هر کس اؤز قۆتورونو قاشی‌ییر. دیقّتـین بیرجـه آن یاییینسـا، باتیبسـان»*. ماشینلار ایکی- بیر اۆچ- بیـر کئچیـر. دئیه‌سن اؤنلاریـن آراسـی هـئچ واخـت کسیلمه‌یه‌جک. بۆتون دیقتیمی تۆپلایاراق، نفسیمی ایچیمه قیسیب، اۆتایا آتلاماغـا چالیشیرام. ائله ایلک آددیمدا سارسیلیرام، چۆنکی بیر مۆتور سیکلت قافلان کیمی اۆستومه یۆمولور. قافلاندان قۆرونماق اۆچون گئری چکیلمگه چالیشـیرام. گئـری چکیلمک آسان اؤلمور، چـۆنکی آرخـا طرفیمـدن ده ماشـینلار کئچیـر. اؤنلاریـن بعضیسی منه سۆرتوشه- سۆرتوشه کئچیـر. بیـر تاکسـی منـه تۆخونماسـین دئیـه اؤزونـو بیـر قـدر بۆرجـودور، مـن ده بۆرجـودورام. سـۆروجو بیـر آن دایانیـب، کؤنتؤیجه‌سینه سؤیله‌ییر: *«قارداش اؤغلو، بس فیکرین هایاندا؟»*. اؤ بیلسه‌یدی کی، من حیاتیمین ان گرگین باله‌سینی ایفا ائدیرم، بلکه ده بۆ سۆرغودان واز کئچردی.

آمّا نه اۆچون بۆرادا هامی اؤزونو حاقلی بیلیر؟ بس نییه هئچ کیم اؤز حدّینی تانیمیر؟ دئیه‌سن هامی جین آتینـا مینیـب. گـؤره‌سـن مـن یادیرغامیشـام، یۆخسـا بۆنلارین عملی آزیب؟ یۆخ، گؤرونور کی، بـۆنلار دینـه- ایمانـا گلمـه‌یـه‌جکلـر. ماشـینلارین آراسـی آزاجیـق کسـیلنده *«حۆسـئین‌قولـوزادا، بـۆ اؤ گؤزلـه‌دیگـین فۆرصتدیر»*- دئیه بیردن اؤزومه مخصـوص اؤلان چئویـک بیـر حرکـت طرزیلـه گؤتورولورم! آللاه سیزی ایناندیرسین، سئوگیلی اؤخوجـولار: خیـاوانین آراسـیندا وضعیت چۆخ تهلۆکه‌لیدیر، چۆنکی ایچینه اؤزون دمیر یۆکو سیغمایان بیـر وانـت اۆستومه شیغی‌ییر. *آ، چارخین چئوریلسین سنین!* یۆخ، من بۆ سایاق اۆتایـا آتلایـا بیلمرم. گئری چکیلمک و بۆ مهلکه‌دن قۆرتولماق لازیمدیر. مهلکه‌دن قۆرتولمـاق بیر اؤ قدر ده آسان دئییل. ماشینلار و مۆتورلار دمیر عزملـه آرخـادان و قارشـیدان شیدیرغی کئچیر. ائششگه مینمک بیر عاییـب، ائششـکدن ائنمـک ده بیـر عاییـب.

ماشینلارین آراسیندان اؤزومه چوْخ اینجه حرکتلرله یوْل آچیرام، گاه دابانیم اوْسته، گاه آیاغیمین بوُرنو اوْسته قوْوزانیرام، بوُروق وئریرم، یاناکی دوْنورم. بیر ماشینین قارشیسیندان قاچیرام، اوْبیرینه توُش گلینجه سانجیلیب، یئریمده قالیرام. نهایت الدن- دیلدن دوْشوب، الیم اتگیمدن اوُزون، توْوشویه- توْوشویه قاباکی یئریمه قاییدیرام. یاخشی قوُرتولموشام، جانیم لاپ بوْغازیما ییغیلمیشدی، قوْرخومدان آز قالا ساریمی اوُدموشدوم!

بوُ آندا کوْنتوْی بیر کامیون بوْیوره- بوْیوره اوْزو منه ساری گلیر. چوْخ عزملی گوْرونور. اوْنون اقزوْز لوْلهسیندن پوْسکورن قاتی توْستو هر یانی بوْروییور. صحنه قارانلیقلاشیر، گوْز گوْزو گوْرمور. سنی گوْروم قارا قارغیشا گلهسن! مخلوق قارانلیغین ایچینده یئنه ده ووُرنوخور و اوْیان- بوُیانا دارتینیر. اوْلو کی، دکور دییشدیریلیر. دوُمان سئیرلیر، صحنه یئنیدن ایشیقلانیر.

ایکینجی مجلیس

باشقا بیر خیاوانی آتلاماق مجبوریتیندهیم. حدّیندن چوْخ ائنلی اوْلدوغونا باخمایاراق «بیرطرفلی» خیاواندیر. ماشینلار، ایریلی- نارینلی بوْتون خیاوانین ائنیندن چیگین- چیگینه کئچیرلر. بوُنلارین حرکتی نتجه ده ایناملیدیر! اوْغول اوْنا دئیرم کی، بوُ ایرادهنین قارشیسینا چیخا بیله. فوْرصت گوْزلهییرم. آرالیق بیر آز سئیرلینجه وار گوْجومو توْپلاییب، خیاوانین اوْ تایینا داشلانیرام. بیرجه ساغ- سالاماق خیاوانین اوْتایینا توْختاسایدیم! بیر- ایکی آدیم آرالیدا، یاخینلاشان ماشینلارا و کامیونلارا گوْزاوْجو باخیرام. اوْنلار منه قوْرخونج چیراق ایشارتلری وئریرلر. *ایشیق اوْزونه گوْروم حسرت قالاسینیز!* چیراغین آنلامینی باشا دوْشمک چتین دئییل. بوُ اوْ دئمکدیر کی: *«ایتیل گوْزومون قاباغیندان»*. اوْنلارین آراسیندا بیر «تعجیلی یاردیم» ماشینی دا اوْلایا- اوْلایا ایرَلی شیغییر. یاردیم ماشینی اوْلدوغو اوْنون هر داورانیشینا حاق قازاندیریر، ائله اوْنا گوْره ده، یوْلو لاپ کوْندهلنینه گلیر. لازیم گلینجه یوْلون بوُ تاییندان اوْ تایینا هوْتوکلهییر. گوْرهسن دوْغرودان دا تعجیلی یاردیما تلسیر، یوْخسا پیتزا پایلاما شبکهسینین فعال عوْضولریندن

بیریلیر؟ دئییلنه گؤره، بیزیم زمانه‌میزده پیتزا آمبولانسدان داها سـوْرعتلی شـکیلده گلیب- چاتیر.

بیردن بیر یئدکلی یوْک ماشینی آمانسیزجاسینا کوْکره‌ییب، بوْتون ماشـینلاری قاباقلاییر. ائله دیکسینیرم کی، گؤزلریم بؤیویور! *گؤرون چاتلاسین! سسین گؤروم بوْغازیندا قالسین!*

سئویملی اوْخوجولار، منی قایتاران قایتاریر! قاباقکی یئریمه گئری چکیلمگه فوْرصت چوْخ داردیـر، آنجـاق بـوُرا دوُروخسـونماق یئـری زادی دئییـل! بوْتـون تپریمی دیزیمه ییغیب، چئویک و اینجه حرکتله اوْز یئریمه قاییـدیرام، عئینـی ایلـه بالەده اوْلدوغو کیمی. بیر کامیون آز قالا منیم قوُلاغیمین دیبیندن اوْتوشـور، یامـان توْستو بوُراخیر و گوْر سیقنالینی سسلندیریر. *قوُلاغین باتسـین، نـه قـوُلاق بـاتیران سیقنالین وار سنین!* کامیونون بوُ کسکین و بوْغوق سیقنالی منه تروُمپتلرین سسینی خـاطیرلادیر. منـه ائلـه گلیـر کـی، هانسیسـا مؤحتشـم بیـر اوْرکسـتر اوْجـادان دیللمیشدیر. بوْتون کائینات کامیونون قاتی توْستوسونده ظوْلمته غرق اوْلور.

اوْچونجو مجلیس

قالاباليق بير خياوانی آتلايارکن ايکی، بیر- بیری‌نـین ترسـینه حرکـت ائـدن اوْتوبوسون آراسیندا، داریسقال بیر زوْلاغا قاپسانمیشام. اوْتوبوسلار چـوْخ یـاخین مسافه‌دن بیر- بیری‌نین یانیندان سوْووشورلار. اوْخوجـولار یاخشـی بیلیرلـر کـی، بوُرادا ایکی اوْتوبوسون آراسیندا قالیب *«یئنجیلمک»* تهلوْکه‌سـی وار. *«یئنجیلمـک»* سؤزونونون معناسینی قاوراماق چتین اوْلسا، سیز *«زیلیب- اینجلمـک»* دوْشـونون. بـوُ دوُرومـدان قوُرتولمـاق حیـاتیمین ان اینجـه حرکتلرینـی، اوْلـدوقجا مهـارتلی بـالریَنلیگی طلـب ائـدیردی. آیـاغیمین بوُرنـو اوْسـته قوْوزانمـاق، چیگینلریمـی اوْلدوقجا دیک توُتاراق نارین آدیملارلا یاناکی سوْزمک، گؤزون اوْجـو ایلـه هـر یانا باخماق، آمان آللاه، گؤره‌سن من بوُ اینجه‌صنعتی بوُ مهارتله ایفا ائتمگی هاچان اوْیرنمیشدیم؟ هئچ اینانیلاسی دئییل، اوْتوبوسـلار سـاغ- سـالامات اوْتوشـوبلر و آللاهدان اوْلان کیمی، اوْنلارا مادی ضرر دَیمه‌میشدیر!

ایندی ایسه بوْتون ماشینلار و موْتورسیکلتلر *«ایریلی- نارینلی»* سیقنال وئریر.

مینیک ماشینلاری‌نین جیر سیقنال سسی کامیونلارین و اوْتوبوسلارین بوْغوق سیقناللارینا قوْووشوب، موْتور سیکلتلرین قیغیلتیسی ایله بیرلیکده معنوی بیر آتموسفر یارادیر. اوْرکستر وار نفسی ایله موُسیقی‌نین سوْن بوْلومونو ایفا ائدیر، هیجان ذیروه‌یه قالخیر، دیریژوْر یاخاسینی ییرتیر و باشی‌نین ساچینی یوْلور و اوْچونجو مجلیس تاماشاچیلارین گوْر آلقیشلاری ایچینده سوْنا چاتیر. ایشیقلار سوْنور، پرده دوْشور.

ایپلوْق

دوْشونورم کی، بیزلردن آدام چیخمازدی، دی‌گل‌کی، حیاتین باس‌هاباسی بیزلردن شانلی بیر بالریَن نسلی یئتیشدیرمیشدیر.

بوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کوْچورون:

۱ – اینصافلا ————— ، بوُ احوالات اینجه‌صنعت ایشی سایيلا بیلر.
۲ – ماشینلار بازار آغزی‌نین قالابالیغیندا ————— کئچیردیلر.
۳ – یاشیل چیراق سوْنن کیمی قیرمیزی چیراق —————
٤ – فیکرینی ییغ باشینا، اوْزونه گل، گوْزلرینی —————
۵ – دیقّتین بیرجه آن یایینسا، —————
٦ – سوْروجو دایانیب ————— جه‌سینه سوْیله‌ییر: »قارداش اوْغلو، فیکرین هایاندا؟«.
۷ – گوْره‌سن نه اوْچون بوْرادا هئچ کیم اوْز حدّینی —————
۸ – آرالیق بیر آز —————نجه وار گوْجومو توْپلاییب، اوْرتایا داشلاندیم.
۹ – بیر تعجیلی یاردیم ماشینی ————— ایرلی شیغی‌ییردی.
۱۰ – بوْتون —————یمی دیزیمه توْپلاییب، گئری دوْندوم.
۱۱ – حیاتین باس‌هاباسی بیزلردن شانلی بیر بالرین نسلی —————

مۆرکب فعللر:

بۇ فعللری اۆیارلی بیچیمده جدولده‌کی جۆمله‌لره کۆچورون:

گۆزله‌مک	اۆزولمک	آلماق	قاشیماق	آتماق
آلماق	قالماق	دۆیماق	آلماق	قیسماق
دۆشمک	اۆدماق			

۱ – هئچ کیم یاشیل یاخود قیرمیزی چیراغی وئجینه ———————

۲ – باشلی باشینادیر، هر کس اۆز قۆتورونو ———————

۳ – اۆ تاپا کئچمگه اۆرک ائله‌میردیم، داپانیب، فۆرصت ———————

٤ – نفسیمی ایچیمه ———————، اۆ تاپا آتلاماغا چالیشیردیم.

۵ – نهایت الدن- دیلدن ———————، تۆۆشویه- تۆۆشویه قاباقکی یئریمه قاییدیرام.

٦ – قۆرخومدان آز قالا ساریمی ———————

۷ – ایکی ساعاتدیر کی، خیاوانین اۆ تایینا جان ———————

۸ – بۇ شهر یاشامالی شهر دئییل، باش ——————— گئده‌جگم.

۹ – گۇمانیم آنجاق سنه گلیردی، سندن ده الیم ———————

۱۰ – کامیون منیم اۆستومه بۆیوردو، آمّا من اۆزومه ———————

۱۱ – بۇرادا دۇروب گۆزله‌مکدن جانا ———————

۱۲ – بۇ نه سایاق ماشین سۆرمکدیر، سنی گۆروم پیس گۆنه ———————

فعلی ظرفلر:

۱- *مالیم گئدینجه، قۆی جانیم گئتسین.*

۲- *قارا منی باسینجا من قارانی باسارام.*

بۇ جۆمله‌لری اۇیارلی فعلی ظرف ایله یئنیدن قۆشون:

۱ – هیندن تۆیوق اۆغورلاماغا نه وار کی، شرط اۆدور کی، داغدان ککلیک گتیره‌سن.

۲ – مالیم نییه گئتسین، قۆی جانیم گئتسین.

۳ – آروادین شریکلی اۆلماغی مالین شریکلی اۆلماغیندان یاخشیدیر.

٤ – بۇ قدر قارغیش یاغدیرما، اۆزونه گل، گۆزونو دۆرد آچ.

۵ – هر کس اۆز قۆتورونو قاشیماسین. هامی بیر- بیری‌نین قایغیسینا قالسین.

٦ – بۇ خیاوانلارین سیس- دۇمانیندا نه اۆچون بۆغولاق؟ یاخشیسی بۇدور کی، گئدک طبیعتده گزک.

۷ – هر کس اۆزونو حاقلی بیلمه‌سین. یاخشیسی بۇدور کی، بۆرکونو قۆیسون قاباغینا، دۆشونسون.

۸ – بیردن قاباغا هۆتوکلمه، بۇرادا دایان، فۆرصت گۆزله.

۹ – نه دۇروخوبسان؟ تپرینی ییغ دیزینه، خیاوانی آتلاماغا چالیش.

۱۰ – نییه بۇ قدر سیقنال چالیب، خالقین قۇلاغینی باتیریرسینیز؟ اینسانلیغا فیکیر وئرین.

۱۱ – بسدیر بیر- بیریمیزی قیناماق، اۆتورون، سۆزلریمیزی دانیشاق.

۱۲ – نییه تیکان اۆلوب، آیاغا باتیرسان؟ گۆل اۆل، یاخایا سانجیل.

۱۳ – قیزیل تاختی نئیلرم؟ کاش قیزیل باختیم اۆلایدی.

فعلی قارشیلیق نؤوعو:

۱- قاپیلار آچیلینجا هامی بیردن ایچرییه تپیلدی.

۲- قاپیلار آچیلینجا هامی بیردن ایچرییه تپیلیشدی.

بۆ جۆمله‌لری قارشیلیقلی فعلله یئنیدن ایفاده ائله‌یین:

۱- مؤتور سیکلتلر قاباغا هؤتوکله‌ییردیلر، هامیسی دا قیغیلداییردیلار.

۲- اۇشاقلارین هامیسی بیر- بیرینی بۇغماغا چالیشیردیلار.

۳- مؤتور سیکلتلر قافلان کیمی اۆستومه یومولدولار.

٤- قۆرخودان بۆتون آیاق‌اۆسته‌کیلر گئرییه چکیلدیلر.

۵- هامینیز گؤزومون قاباغیندان ایتیلین!

٦- اۆتوبوسلار بیر- بیرینی ساغ- سالامات اؤتدولر.

۷- ایشچیلر بیر- بیر کامیوندان یئره تؤکولدولر.

۸- بیر طرفده هامی گۆلوردو، بیر طرفده ایسه هامی آغلاییردی.

۹- قۆناقلیق سۆنا چاتاندان سۆنرا هامی داغیلیب گئتدیلر.

۱۰- بیردن کامیونلارین نئچه‌سی بؤیوره- بؤیوره گلدیلر.

۱۱- من بۆ سعادتدن اؤزومه بیر پای، سیزه ایسه بیر پای وئرمک ایسته‌ییرم.

۱۲- منیم ایشیم قارداشیمی دالاماقدیر، اۆنون دا ایشی منی دالاماقدیر.

فعلین مجهول نوْوعو:

من بیر مکتوب یازدیم.	بیر مکتوب یازیلدی.
من بیر کیتاب آلدیم.	بیر کیتاب آلیندی.
من بیر قوْناق چاغیردیم.	بیر قوْناق چاغریلدی.
اوْ، گؤزل بیر شعر اوْخودو.	گؤزل بیر شعر اوْخوندو.
بیز تۆرک دیلینی اؤیرندیک.	تۆرک دیلی اؤیرنیلدی.
جاوید ماشینی دایاندیردی.	ماشین دایاندیریلدی.

فعلین مجهول نوْوعو:

من چکیلدیم	بیز چکیلدیک
سن چکیلدین	سیز چکیلدینیز
اوْ چکیلدی	اوْنلار چکیلدیلر

من گؤرولدوم	بیز گؤرولدوک
سن گؤرولدون	سیز گؤرولدونوز
اوْ گؤرولدو	اوْنلار گؤرولدولر

من یازیلدیم	بیز یازیلدیق
سن یازیلدین	سیز یازیلدینیز
اوْ یازیلدی	اوْنلار یازیلدیلار

من وؤرولدوم	بیز وؤرولدوق
سن وؤرولدون	سیز وؤرولدونوز
اوْ وؤرولدو	اوْنلار وؤرولدولار

بۆ جۆمله‌لری مجهول نۆوعه چئویرین:

۱- من کامیونون گلیشینی چۆخ عزملی گؤروردوم.

۲- اۆنلار منه زهملی چیراق ایشارتلری وئریردیلر.

۳- بۆتون تیریمی دیزلریمه ییغمیشدیم.

٤- چیگینلریمی اۆلدوقجا دیک تۆتموشدوم.

٥- گؤره‌سن من بۆ اینجه‌صنعتی هاچان اؤیرنمیشدیم؟

٦- اۆرکستر وار نفسی ایله مۆسیقی‌نین سۆن بؤلومونو چالدی.

۷- آی گؤرنده داها اۆلدوزا مینت یۆخدور.

۸- بیزی ازدیلر، بۆزدولر، بۆشقابلارا دۆزدولر.

۹- یاشیل چیراغی سؤندوردولر، قیرمیزی چیراغی آلیشدیردیلار.

۱۰- من بۆ سؤزو بؤیوک بابامدان دؤنه- دؤنه ائشیتمیشدیم.

۱۱- دؤولت ایشسیزلیگه قارشی یئنی بیر قرار چیخارمیشدیر.

۱۲- ماشینلار شهریمیزی تۆستو بۆغاناغینا چئویرمیشلر.

۱۳- من خیاواندان کئچن بۆتون ماشینلاری قاباقلادیم.

۱٤- زمانه بیزدن بیر بالرین نسلی تؤرتمیشدیر.

مۆبتداسیز جۆمله‌لر:

بۇ نۆوع جۆمله قوٌرولوشو تأثیرسیز فعللره مخصوصدور و فعلین مجهـول نۆوعـو ایله قاریشدیریلمامالیدیر:

من اوْ تایا آتلادیم.	اوْ تایا آتلانیلدی.

بۇ جۆمله‌لری مۆبتداسیز بیچیمده یئنیدن ایفاده ائدین:

۱- هئچ کیم بۇ ایراده‌نین قارشیسینا چیخا بیلمز.
۲- هامی تئز اوْز قاباقکی یئرینه قاییتدی.
۳- هامی آیاغی‌نین بوٌرنو اوْسته قوٌوزانمیشدی.
٤- هئچ کیم اتله دیرناق آراسینا گیرمز.
۵- اتی اتدن کسرلر، اوٌمان یئردن کوٌسرلر.
٦- چوْخ بحثدن سوْنرا هامی بۇ قرارا گلدی کی، بۇ سفردن واز کئچک.
۷- ایشله‌مه‌ین دیشله‌مز.
۸- بیز بیر درسی قوٌرتاران کیمی اوْبیری درسه باشلادیق.
۹- قار یاغاندا هئچ کیم ائودن چیخماز.
۱۰- ایندی هامی تۆرک دیلی‌نین جانلی بیر دیل اوْلدوغونا اینانیر.
۱۱- خیاوانین سوْنوندا هامی ساغا دؤندو.
۱۲- ترافیکین تیخاندیغینا گؤره ماشینلار یوْل بوْیو دایانمیشدیر.
۱۳- قاطار ساعات سککیزده شهردن ۱۰۰ کیلومتر اوٌزاقلاشمیشدیر.
۱٤- مؤلّیف بۇ درسده شهرین باس‌هاباس مسأله‌سی اوْزره دایانمیشدیر.

عئیبه‌جر حیات

ائی بۆتون تاریخ بۆیو هر ماجراسی عئیبه‌جر،
-نۆمله اعمالی گۆدنسیز، هر اداسی عئیبه‌جر.
ائی کلامی جۆمله تزویر ایله افکاری ریا،
باشداکی ایمانی، آغزیندا دۆعاسی عئیبه‌جر.
ائی لیجیمسیز داورانیشلاری بۆتون یۆنتولمامیش،
فیکری‌نین الوان بۆ دۆنیادا بۆیاسی عئیبه‌جر.
ائی بۆتون دۆنیادا وار- دۆولتله شۆهرت تۆپلامیش،
ایشده هم یۆخسوللاری، هم اغنیاسی عئیبه‌جر.
ائی اۆزه دۆنیا باتیب محو اۆلسا، تۆز قۆندورمایان،
دردی باشقا، دردە دۆشموشکن دواسی عئیبه‌جر.
اسکی چاغلاردان تۆتوب، شۆوکتلی بۆ دۆورانه‌دک،
علم ایله بیگانه ایکن ایدّیعاسی عئیبه‌جر.
ائی بۆتون بئش دۆیغوسو ایلن بیر علامت دۆیمایان،
سۆز دئیرکن گۆن کیمین قالین قافاسی عئیبه‌جر.
ائی بۆتون صنعت سنین، یۆخ باشقا میلّتده ذکا،
خالقی آلداتماقدا هۆش ایله ذکاسی عئیبه‌جر.
منجه بۆ عیرفان ایله شعر ایله مۆسیقی یئتر،
ائی بۆتون آهنگی یۆندمسیز، صداسی عئیبه‌جر.
بۆیله مجلیسلرده یۆخدور، رفرفین سرمایه‌سی،
طبعی یۆخسولدور، بۆتون جیزماقاراسی عئیبه‌جر.

***شعر: ابراهیم رفرف** (مۆرداد ۱۳۷۶)*

۱۰

هیپرمارکتلرین گلیشی

واختیله حیدر عمی‌نین صمیمی، پالچیق دیوارلی خَرَزی دوٚکانی کنـدیمیزین ان طنطنه‌لی یئـری سـاییلیردی. بـوُرادا گوٚنـده‌لیـک یاشاییشـا عائیـد اوٚلان مـاللار ساتیلیردی:

چیراق یاغی، لامپا شوٚشه‌سی، نفتالین، قند، چای، دوُز، قوٚوود، قوٚغال، یاغلی اپیک، بئز، تاختا داراق، چوٚغان و بوٚ کیمی ملزومات. یای گوٚنلرینـده گـوٚن آیـیلن کیمی آغ‌ساققاللار دوٚکانین قاباغینا توٚپلاشاردیلار. اوٚنلاریـن بعضیسـی دیشـلـه‌مـه چای ایچر، بعضیسی قلیان چکردی. قیشین توٚفه‌توٚفونـده دوٚکـانین پنجـره‌سـیندن ضعیف بیر ایشیغین گوٚرونمه‌سی دوٚکانین آچیـق اوٚلـدوغونا دلالـت ائـدر، اوٚرگـه گوٚونج وئرردی. بئله واختلار حیدر عمـی تَـرَزی آرخاسـیندا یوٚرغانـا بوٚرونـوب، کیریمیش حالدا، بیر منقلین ایستیسنه سیغیناردی. تکـم- سـئیرک موٚشـتری گلنـده

حیدر عمی یئریندن قیمیلدانمادان و اللرینی قوْلتوغوندان چیخارمادان گؤستریش وئرردی، موْشتری اؤزو ایسته‌دیگی مالّلاری یئریندن گؤتوروب، پوْلونو دخیله آتاردی. ایندی ایسه زامان دَییشیب، آمّا حیدر عمی‌نین بیزه اوْشاقلیق چاغلاریندا ساتدیغی قوْوورغا، چتّنه و یئمیشلرین دادی هله ده داماغیمیزدادیر. حیدر عمینی بوْرادا چوْرومکده و تاریخه قوْووشماقدا اوْلاراق بوْراخیب، باشقا آلیش- وئریش یئرلرینه ده بیر بوْیون اوْزاداق:

شهرین ماغازالاری، البته کی، بوْندان طنطنه‌لی اوْلوردو. خوْصوصاً تبریز کیمی بؤیوک بیر شهرین گؤزل خیاوانلارینداکی ماغازالارین جاماکیلاری کؤنول اوْخشایان هر نؤوع ساتیش مالّلاریندان دوْلغون ایدی. تهرانا گلینجه ماغازالار بوْنلاردان دا طنطنه‌لی و کؤنول اوْخشایان اوْلوردو. البته کی، بوْرادا «سوْپر مارکت» دئییلن نئچه مرتبه‌لی بؤیوک ماغازالار دا گؤبه‌لک کیمی یئردن باش قالدیریردی. بوْ سوْپرمارکت ماغازالاریندا «ممه دئیندن پپه یئینه» کیمی وطنداشلارا گرکلی اوْلان بوْترن ملزومات ساتیشا قوْیولوردو. سوْپر مارکتلرین شؤهرتی اوْجالیر، سایی آرتیردی، بعضی خیاوانلاردا ایسه نئچه ایری سوْپرمارکت سال قایالار کیمی چیگّین- چیگینه سؤیکنیردی. عادی ماغازالار دا بوْ موْدرن دالغادان کناردا قالماسین دئیه اؤزونو «مینی سوْپر» آدلاندیریردی، بوْ ایسه «بالاجا سوْپر مارکت» یاخوْد دا «بالاجا، ایری دوْکان» آنلامینا گلیردی.

بوْگوْنکو اوْروپا و آمریکا شهرلرینه گلدیکده ایسه سوْپرمارکتلرین گؤرکمی داها دا پارلاقدیر. بوْنلارین گؤز قاماشدیران، آلابزک سرگیسی هر جوْر قناعتجیل اینسانین عزمینی قیرا بیلیر. گیریش قاپیلاریندان گیرن هر کسین بازارلیق چانتاسی قیم‌باقیراق دوْلور. قوْجاق- قوْجاق لازیم اوْلان- اوْلمایان مالّلار آلینمادان ماغازادان چیخیلمیر. جیبلرده کیفایت قدر پوْلون اوْلوب- اوْلمادیغی دا بیر او قدر اؤنملی دئییل، چوْنکی گله‌جک آیلارین و ایللرین معاشینی ایندیدن «کردیت کارت»

واسیطه‌سی ایله خرجله‌مک ایمکانی وار. نه آلاجاغیمیز حاقدا دا بیز یوٌخ، سوٌپرمارکت اوٌزو قرار وئریر. گوٌنون هر ساعاتیندا کوٌریدورلار قالابالیقدیر. بوٌنلارین «قوٌش سوٌدوندن جان درمانینا کیمی» ساتیشا قوٌیدوغوماللار چشیدله‌مکله باشا گلن دئییل:

آلت گئییملر، اوٌست گئییملر، دوٌن، کوٌینک، گوٌدکچه، بوٌرک، بوٌرونجک، بوٌیون شالی، جوٌراب، باشماق، چشید- چشید، قات- قات توٌماج چانتالار، الجک، قاییش، آلابزک چتیرلر...

کامپیوتر، الکترونیک اوٌلچو جیهازلاری، رادیو، تلویزیون و موسیقی جیهازلاری، عکس ماشینی، پالتار ماشینی، قاب ماشینی، اوٌتو، مئیوه‌سیخان، سوٌوودوجو، دوٌندوروجو...

دفتر، کیتاب، مجله، مطبوعات و یازی ملزوماتی.

ات، توٌیوق، بالیق، آغارتی، بیسکویت، چوٌرک، کوٌماج، گوٌبه‌لک، ایچه‌جک، مئیوه، پئنجر، مئیوه سوٌیو، حاضیر یئمکلر و باشقا یئییتتی ماده‌لری.

قاب- قاجاق، چوٌلمک، بارداق، چاتال، قاشیق، بیچاق، کاباب شیشی، کاباب تاختاسی.

قالی، موٌکت، پایغی، جئجیم، کیلیم، یوٌمشاق سوٌیکنه‌جکلی موٌبللار، تاختا و هوٌرمه اوٌتوراجاقلی صندللر، تاختا- طاباق.

چیت، قوٌماش، ایپک، میتقال، بئز، مخمل، بافتا، تافتا...

یاتاق ملزوماتی: یوٌرغان، دوٌشک، یاستیق، اوٌرتوک.

بزک- دوٌزک ملزوماتی، اینجی، قوٌل‌باغ، بیلرزیک، بوٌیون‌باغی، اوٌزوک.

قوٌناقچیلیق خیدمتلری و یئمکلر: یوٌرتلمه، پوٌشلمه، بوزباش، کاباب، دوٌلما.

اوٌتوموبیل، یئل‌آتی، قاییق، یئلکن، موٌتورسیکلت، یدک پارچالار، باتری، باتری سوٌیو، موٌتور یاغی، تکر، اسباب، یاراق، آچار...

چشید- چشید اؤیناتماجالار، داوا، درمان و ساغالتماجالار، یاشاییش سؤرساتی، چین- چین دجلنمیش ساغلاملیق ملزوماتی، صابین، شامپو، دیش معجونو، دیش فیرچاسی،تمیزله‌ییجیلر.

گزی خیدمتلری: یاخین شرق تؤرلاری، هاوایی آدالاری، قارادنیز و بالکان تؤرلاری، اوزاق شرق تؤرلاری، آدی بیلینمز اؤلکه‌لره تؤر خیدمتلری.

بانک و مالیه‌چیلیک خیدمتلری: حسابا پول کؤچورمه، حسابدان پول گؤتورمه، حواله گؤندرمه، ایشیق، سو، قاز و تلفون قبضلرینی اؤدمه.

پؤست و نقلیات خیدمتلری، تلفون باغلانتیلاری، فاکس، الکترونیک مکتوبلار، گؤندرمه‌جه‌لر، اینترنت خیدمتلری.

ایندی ایسه سوپرمارکتلرین اینکیشاف یؤلوندا باشقا بیر دؤنوش مرحله‌سی یاراناماقدادیر. سرمایه‌لر بیر- بیرینه قووشارکن آیری- آیری سوپرمارکتلرین آراسینداکی فیزیکی دیوارلار و آراکسمه‌لر ده قالدیریلیر. هر بؤیرو بیر خیاوانا سؤیکنن ایری سوپرمارکتلر بیر- بیرینه قوووشوب، اوله‌جه بؤیوک بیر آلیم- ساتیم دؤشرگه‌سینه، داها سونرا «هیپرمارکت» دئییلن بیر شهره چئوریلمکده‌دیر. کیچیک ماغازالار هیپرمارکتلرین ایریلیگی‌نین قارشیسیندا اری‌ییب گئدیر. هیپرمارکت شهرین محدوده‌سینه سیغمادان، شهر سؤروشوب، هیپرمارکتین ایچریسینه دؤشور. شهریمیزین خیاوانلاری بو هیپرمارکتلرین کؤریدورلاری، کئچید یؤللاری ساییلیر. هر کیم اؤز ائوینده یاشایارکن، اؤز اؤتوموبیلینی سوررکن، اؤز ایش یئرینده چالیشارکن، ایستر- ایسته‌مز هیپرمارکتلرین ایچریسینده‌کی مؤشتریلر سیراسینا داخیلدیر. حیات، بیر سؤزله، هیپرمارکتلرین داخیلی فضالاریداکی قالابالیق آنلامینی داشیماقدادیر.

ایندی حیدر عمی‌نین کند دؤکانی آرتیق تاریخه قوووشوب، هیپرمارکتلر دؤنیاسی غلبه چالمیشدیر.

اۇزونوزو سینایین:

١ – قناعتجیل آداملارین عزمی نئجه قیریلیر؟
٢ – گله‌جک آیلارین و ایللرین معاشی ایندیدن نئجه خرجلنیر؟
٣ – سۇپرمارکتلر هیپرمارکته نئجه چئوریلیر؟ بۇنلارین اساس فرقی نه‌دیر؟
٤ – متنده سۆزو گئدن «مۆدرن دالغا» نه‌دن عیبارتدیر؟

بۆش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۆچورون:

١ – گۆن ——————— نئچه نفر آغ‌ساققال دۆکانین قاباغیندا اۇتورارادی.
٢ – شهرین ماغازالاری البته بۇندان دا ——————— اۇلوردو.
٣ – ماغازالارین جاماکیلاری کۆنول اۇخشایان ساتیش مالّلاریندان
——————— ایدی.
٤ – نئچه مرتبه‌لی سۇپرمارکتلر گۆبه‌لک کیمی یئردن باش ——————— ایدی.
٥ – بۇ ماغازالاردا هامییا گرکلی اۇلان بۆتون ملزومات ساتیشا ———————
٦ – بعضی خیاوانلاردا سۇپرمارکتلر سال قایا کیمی ——————— سۆیکنردی.
٧ – بۇ ماغازالارین گۆز قاماشدیران، آلابزک سرگیسی هر کسین عزمینی
———————
٨ – قۇجاق- قۇجاق گرکلی- گرکسیزماللار آلینمادان ماغازادان ———————
٩ – گۆنون هر ساعاتیندا کۆریدورلار ——————— ایدی.
١٠ – ایندی ایسه سۇپرمارکتلرین اینکیشاف یۆلوندا بیر ———————
مرحله‌سی یارانیر.
١١ – سۇپرمارکتلرین آراسینداکی دیوارلار و ——————— قالدیریلیر.
١٢ – سۇپرمارکتلر بیر- بیرینه قۇووشوب، آلیم- ساتیم ——————— سینه
چئوریلیر.

قلمینیزی ایشه سالین:

«هیپرمارکتلرین آلابزک سرگیسی» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، بوْنلارین قوْرشادیجی ماهیتینی قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جوْمله‌لردن فایدالانا بیلرسینیز:

۱ – هیپرمارکتلر آلیش- وئریش مرکزلری‌نین اینکیشاف یوْلونون سوْن مرحله‌سیدیر.
۲ – چوْخ احتیمالا گوْره، یاخین گله‌جکده آلیش- وئریش خیدمتلری‌نین بوْیوک حیصه‌سی تلفون، اینترنت و باشقا رابیطه واسیطه‌لری ایله حیاتا کئچه‌جک.
۳ – هیپرمارکتلر یاشاییش طرزینی موْدرنلشدیرمکله برابر، اینسانی بیر بوْیروق قوْلونا چئویرمیشلر.
٤ – هیپرمارکتلرین ایراده‌سی هر کسین ایراده‌سینه اوْستوندور، اینسانین هانسی مالی نه قیمته آلاجاغی اوْزوندن آسیلی دئییل.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ – آلابزک ساتیش مالّلاری اینسانی پوْل خرجله‌مگه قوْرشادیر، بئله کی، چوْخ واختلار لازیم اوْلمایان مالّلار دا آلینیر. باشقا طرفدن ایسه گوْزل جاماکیلار شهرین بزگیدیر و اینساندا ذوْوق یارادیر. بوْ حاقدا نه دوْشونورسونوز؟
۲ – سوْپرمارکتلرین عادی ماغازالارا قارشی موْثبت و منفی جهتلری نه‌دن عیبارتدیر؟
۳ – نه اوْچون سوْپرمارکتلر اوْنجه بوْیوک شهرلرده یارانیر؟
٤ – بیر سوْپرمارکتین هر بوْلمه‌سی موْعیّن ساتیش مالّلارینا حصر ائدیلیر. سیزجه بوْ بوْلمه‌لر هانسیلاردان عیبارت اوْلمالیدیر و اوْنلارین هر بیرینده هانسی مالّلار ساتیلمالیدیر؟

فعلی ظرفلر:

اوْشاق اوْیناتماجالاری گؤرن کیمی آناسینا ساریلدی. اوْشاق اوْیناتماجالاری **گؤرجک** آناسینا ساریلدی.

آشاغیداکی جوْمله‌لری یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – گوْن اَیلن کیمی آغ‌ساققاللار دوْکانین قاباغینا توْپلاشاردی.
۲ – دوْکانین پنجره‌سیندن ضعیف بیر ایشیق گؤرونن کیمی اوْرک سئوینردی.
۳ – گؤز جاماکیداکی آلابزکماللارا دوْشن کیمی کوْنول پوْل وئریب، آلماق ایستردی.
٤ – سرمایه‌لر بیر– بیرینه قوْووشان کیمی سوْپرمارکتلرین اینکیشاف یوْلو دَییشدی.
۵ – گؤزومو آچان کیمی یوْلداشیم آیوازی قارشیمدا گؤردوم.
٦ – باشیمی یاستیغا قوْیان کیمی خوْررولتو سسیم اوْجالیر.
۷ – اوْوچو تتیگی چکن کیمی قافلان یئره سریلدی.
۸ – یئنی رئیس ایش باشینا کئچن کیمی شیرکتین ساتیش سویه‌سی یوْکسلمگه باشلادی.
۹ – بیرینجی بئش ایللیک پلان سوْنا چاتان کیمی ایکینجی پلان باشلاندی.
۱۰ – شعری اوْخوماغا باشلایان کیمی هر طرفدن آلقیش یاغدی.

فعلی ظرفلر:

– یئنی رئیس ایش باشینا ***کئچن کیمی*** شیرکتین ساتیش سویه‌سی یوْکسلمگه باشلادی.
– یئنی رئیس ایش باشینا ***کئچمه‌میشکن*** شیرکتین ساتیش سویه‌سی چوْخ آشاغی ایدی.
– یئنی رئیس ایش باشینا ***کئچر– کئچمز*** شیرکتده بیر دَییشیکلیک یاراندی.
– یئنی رئیس ایش باشینا ***کئچه‌لی*** شیرکتده بیر دَییشیکلیک یارانیب

اونجه‌کی چالیشمادا ایشله‌دیگینیز جوْمله‌لری وئردیگیمیز اوْرنکلر اساسیندا یئنیدن ایفاده ائدین.

جوْمله قوْرولوشو:

- *هر کس گیریش قاپیلاریندان گیرسه‌یدی، چانتاسی دوْلو چیخاردی.*
- *گیریش قاپیلاریندان گیرن هر کس چانتاسی‌دوْلو چیخاردی.*

آشاغیداکی جوْمله‌لری یئنیدن ایفاده ائدین:

١ - حیدر عمی‌نین پالچیق‌دیوارلی دوْکانی کی، کندیمیزین ان طنطنه لی یئری ساییلیردی، آرتیق تاریخه قوْووشموشدور.
٢ - حیدر عمی کی، تَرزی‌نین آرخاسیندا کیری‌ییب، یوْرغانا بوْرونموشدو، یئریندن قیمیلدانمادان موْشتریلری یوْلا سالاردی.
٣ - اوْ ماغازالار کی، جاماکیلاریداکی ماللار اینسانین گوْزونو اوْخشایاردی، هر نوْوع ساتیش مالّاریندان دوْلغون ایدی.
٤ - سوْپرمارکتلر کی، گئتدیکجه شوْهرتی اوْجالیر، ایندی چیگین- چیگینه سوْیکنیر.
٥ - کیچیک ماغازالار کی، بوْ موْدرن دالغادان کنار قالماق ایسته‌میردیلر، اوْزلرینی «مینی سوْپر» آدلاندیریردیلار.
٦ - سوْپرمارکتلر کی، آلابزک سرگیسی گوْزو قاماشدیریردی، هر جوْر قناعتجیل اینسانین عزمینی قیریردی.
٧ - سوْپرمارکتلر کی، کوْریدورلاری گوْنون هر ساعاتیندا قالابالیق ایدی، «قوْش سوْدوندن جان درمانینا کیمی» هر شئیی ساتیشا قوْیوردولار.
٨ - سوْپرمارکتلر کی، دیوارلاری آرادان قالخیر، بیر- بیرینه قوْووشوب، هیپرمارکته دوْنورلر.
٩ - هیپرمارکتلر کی، ایندی ماغازادان داها چوْخ شهره بنزه‌ییرلر، هر کسین ایقتیصادیاتینی اوْز جایناغینا آلماقدادیرلار.
١٠ - بوْ اینکیشاف یوْلو کی، اللی ایلدن آرتیق دوام ائتمیشدیر، اینسانا موْتلولوق گتیرمه‌میشدیر.

۱۱

ایمپراتورون دۆنیا گؤروشو

شؤهرتلی ایتالیالی ژوٚرنالیست «اوْریانا خانیم فـالاچی» ۱۹۷۲- جـی ایلـین ژوٌئـن آییندا آدیس آبابا شهرینده حبشـه اؤلکـه‌سـی‌نـین اوْواختکـی ایمپراتـوْرو «هایلـه سِلاسی» ایله بیر موْصاحیبه آپارمیشدی.

اوْزون اوْلدوغونا گؤره، بوٚرادا موٚصاحیبه‌نین آنجاق بیر حیصـه‌سـی درج اوْلونـور. خالقی یوْخسوللوق، آجلیق و سیاسی سیخینتی ایچینده چابالایان بوٚ قـدیم آفریقـا اؤلکـه‌سـی‌نـین آغ‌سـاققال ایمپراتـوْرو هایلـه سلاسـی واختیلـه اوْزونـو «یهـودا اؤلکه‌سی‌نین آسلانی، تـانریلارین سـئچکینی، شـاهلارین شـاهی» آدلانـدیریردی. اوْنون قوْللوغو بؤیوک، مرتبه‌سی اوٌجا و سؤزو اوْتکم ایدی. اوْزونـون ایفـاده‌سـینه گؤره، اوْلو بابالاری «بالقیس» دؤوروندن بری بـوٚ اؤلکـه‌یـه حـؤکم سـوٚرمگه دوام ائتمیشلر. اوْنون ایفاده‌سیندن اوْز گوٚجونه و ایقتیدارینا نه قـدر آرخـایین اوْلـدوغو

آیدین بللنمکده‌دیر. لاکین تعجّوب دوْغـوران اوْدور کـی، باشـی‌قاپـازلی، چیلپـاق خالقین آجیناجاقلی وضعیتی نـه‌دنسـه اوْنـو هـئچ دوْشـوندورمور. بـوْ گـوْن هـم ایمپراتوْر هایله سلاسی، هم اوْنـو تاختینـدان آشـیران دوْشـمنلری‌نـین حؤکـومتی دئوریلیب، هامیسی تاریخه قوْووشموشـدور، آنجـاق خـالقین آغـری- آجـیلاری، یوْخسوللوغو، چیلپاقلیغی و سیخینتیسی دوام ائدیر. کیم بوْ آجیناجـاقلی وضـعیتی توْرتمیشدیر؟ قوْجامان ایمپراتوْر بوْ اینسـان ترا‌ژدیسـی حاقّینـدا نئجـه دوْشـونور؟ اوْریانا خانیم فالاچی بیر یئتکین ژوْرنالیست اوْلاراق بیر چوْخ اوْلکـه باشـچیلاری ایلـه موْصـاحیبه آپارمیشـدیر. گـؤره‌جگیمیـز کیمـی، خـانیم فـالاچی بـوْ ایشـین اینجه‌لیکلرینی چوْخ قاباریق طرزده باجـاریر، ایسـته‌دیگـی جـاوابلاری قوْپارمـاق اوْچون یئری گلینجه ایمپراتوْرون ضعیف دامارینا توْخونور، گاهدان اوْنـا یاواشـجا بیر چیرتما دا ووْرور، بعضی واختلار ایسه «ادب- ارکان» گوْزلـه‌مـه‌دن، سـرحدی کئچه‌رک، اوْرتایـا کوْبـود سـوْآللار دیغیرلادیـر و ایمپراتـوْرا اوْجشـیر. ایمپراتـوْر ژوْرنالیستین اوْستونه بوْزاریب، اوْنو قوْوماق مجبوریتینده قالیر. گلـین بـوْ مـاراقلی صؤحبته قوْلاق کسیلک:

● فـالاچی: ایمپراتـوْر، چوْخـدان بـری منـی دوْشـوندورن بیـر سـوْآل وار: بـوْ زارالیلیلاری بیرجه دوْلار پوْلدان اوْترو بیر- بیرینی آیاقلایاراق سـیزین آرخانیزجـا قاچدیقدا گؤرنده بوْنلارین یازیق گؤرکمی منه یئر ائله‌ییر. منده بـوْ سـوْآل قابـاریر کی، سیز بوْنلاری گؤرنده و بوْنلارا صدقه وئرنده نه کیمی حیسلر کئچیریرسینیز؟

● ایمپراتوْر: یوْخسول و وارلی هر زامان اوْلوب و اوْلاجـاق. نـه اوْچـون، اوْنـون اوْچون کی، بعضی اینسانلار چالیشیب پوْل قازانماغی سئویر، بعضیلری ده بوْنـون ترسینه اوْلاراق ایشله‌مکدن بوْیـون قـاچیریر. چالیشـقان بیـر اینسـان هـئچ زامـان یوْخسول اوْلمایاجاق. یارادان آللاه هامیمیزی عئـین بیچیمـده یاراتمیشـدیر. باشـقا

سؤزله، هامیمیز بوُ دۆنیایا گلنده نه یۏخسول، نه ده وارلی‌ییق، ساده‌جه چیلپاغیق. اینسان یاشادیقجا لیاقتینه گؤره یۏخسول یا دا وارلی اوٗلور. بیز ده یۏخسوللارا پوٗل پایلاماغین نه قدر یارارسیز اوٗلدوغونو بیلیریک. یۏخسوللوغا قارشی چیخماغین ساده‌جه بیر یوٗلو وار: ایشله‌مک.

● فالاچی: ایمپراتوٗر، یانیلماییم دئیه ایجازه وئرین، بیر داها سوٗروشوم، سیز اوٗنو سؤیله‌مک ایسته‌دینیز کی، یۏخسوللوق یۏخسولون اوٗز سئچیمیدیر؟

● ایمپراتوٗر: بیز دئدیک کی، یۏخسول اوٗ آدامدیر کی، ایشله‌میر و ایشله‌مگه ده رغبت گؤسترمیر. دئدیک کی، وار- دؤولت آنجاق آلین تری ایله اله گلر. دئدیک کی، ایشله‌مه‌ین دیشله‌مز. بوُنو دا آرتیرماق ایسته‌ییریک کی، پوُل قازانماق باجاریغی شخصین اوٗزوندن آسیلیدیر. هر اینسان اوٗز طالعی‌نین و اوٗغورسوزلوغونون قارشیسیندا مسئوٗلیت داشی‌ییر. یاردیمین بیزه یوٗخاریدان نازیل اوٗلوب، هدیه اوٗلاجاغینی گؤزله‌مک دۆزگون اوٗلماز. زنگینلیک لیاقت ایستر. ایشله‌مک یارادان آللاهین بوُیروقلاری‌نین بیریدیر.

● فالاچی: بس اوٗندا، ایمپراتوٗر، اوٗلکه‌نین راحاتسیز، گنج نسلی حاقّیندا، بیلیم اوٗجاقلاریندا، خۆصوصیله آدیس آبابادا اعتیصابا گیریشن جاوانلار حاقّیندا نه دۆشونورسونوز؟

ایمپراتوٗر: گنجلیک هر حالدا گنجلیکدیر. جاوانلارین کوٗبود داورانیشینی دَییشمک اوٗلماز و بوُ یئنی بیر مسأله دئییل. ذاتاً دۆنیادا هئچ واخت یئنی بیر مؤوضوع اوٗرتایا چیخمیر. کئچمیشلره فیکیر وئرین، جاوانلارین عوٗصیانچیلیغی‌نین نه قدر کؤهنه بیر مسأله اوٗلدوغونو باشا دۆشرسینیز. جاوانلار ذاتاً نه ایسته‌دیکلرینی بیلمیرلر و بیله بیلمزلر. بوُ اوٗنلارین تجرۆبه‌سیزلیگیندن و باجاریقسیزلیغیندان ایرَلی گلیر. دوٗغرو یوٗلو اوٗنلارا گؤسترمک و اوٗنلاری دؤولت خادیملرینه قارشی عوٗصیان

قالدیراندا جزالاندیرماق اؤلکه‌نین باشچیسی‌نین بؤرجودور. بوُ بیزیم بؤرجوموزدور. آنجاق جاوانلارین هامیسینی دا عئین گؤزده گؤرمک اؤلماز. یالنیز، یوْلا گلمز گؤناهکارلاری شفقتسیز اؤلاراق جزالاندیرماق لازیمدیر. وطن ساتقینلارینا آمان اؤلمامالیدیر. بیز بئله‌لرینی سرت جزالاندیرماقدا بیرجه آن دۆروخسونمایاجاغیق. اؤنلاری جیلؤولاماق و اؤلکه‌نین قوْللوغونا قوْیماق لازیمدیر. بیزیم فیکریمیز بئله‌دیر و بئله ده اؤلمالیدیر.

● فالاچی: ایمپراتوْر، سیزجه بوُ جاوانلارا اؤلوم جزاسی وئرمک دؤزگون اؤلاردی؟

● ایمپراتوْر: وضعیتی دریندن دۆشونمک لازیمدیر. اؤندا بللنه‌جکدیر کی، اؤلوم جزاسی دؤزگون و ضروریدیر. میثال اوْچون، سوْزه باخمایانلارا. بیز خالقین منافعینه اوْیغون اؤلاراق چوْخ زادلاری آرادان قالدیردیق. میثال اوْچون، بیز کؤنه‌لیگی لغو ائتدیک. آمّا اؤلوم جزاسینی قالدیرمادیق، قالدیرا دا بیلمزدیک. بوُ اوْنا بنزردی کی، دؤولت باشچیلارینا قارشی عوْصیان قالدیرانلارین جزاسیندان واز کئچک. بیزیم دۆشونجه‌میز بئله‌دیر و بئله ده اؤلمالیدیر.

● فالاچی: ایمپراتوْر، کؤنلوم ایستردی کی، بیر قدر اؤزونوزدن دنیشایدینیز. سیز جاوانلیق چاغلاریندا نه واختسا اینقیلابچی اؤلوبسونوزمو؟ داها دوْغروسو، سوْروشماق ایستردیم کی، سیزین جاوانلیق ائله‌مگه واختینیز اؤلوبمو؟

● ایمپراتوْر: باشا دۆشمورم، بوُ نه بیچیم سوْالدیر؟ بللیدیر کی، بیز ده جاوانلیق ائله‌میشیک، اوْلدن قوْجا دوْغولمامیشدیق کی! اؤنجه اوْشاقدیق، سوْنرا یئنی‌یئتمه، داها سوْنرا ایسه گنج اؤلدوق، ایندی ایسه قوْجالمیشیق. بوْتون مخلوق کیمی. بیزی یارادان آللاه باشقالاری کیمی یاراتمیشدیر. بلکه سیز اوْنو بیلمک ایسته‌ییرسینیز کی، بیز نه بیچیمده بیر آدامیشیق. بیز جاوانلیقدا ضابیطه‌لی، درس اوْخویان و

سؤزه باخاندیق. بیزی نئچه دؤنه ده جزالاندیردیلار، اوْنا گؤره کی، بیزه وئریلن درسلر کیفایت قدر دئییلدی و بیز درسلرین آرتیریلماسینی ایسته‌میشدیک. درس بیتینجه ده مکتبده قالماق ایسته‌ییردیک. آیلنجه‌نی، اوْیناماغی، آتیلیب- دؤشمگی و آت سوْرمگی خوْشلامیردیق، واختیمیزی بوُ کیمی ایشلره سوُوورماق ایسته‌میردیک.

● فالاچی: اوْلو کی، مقصدیمی یاخشی باشا سالا...

● ایمپراتوْر: کیفایتدیر، یئترا!

● فالاچی: ایمپراتوْر، سیز بوُگوْنکو شاهلار سیراسیندان ان اوُزون موْدّت سلطنتده اوْلوب و اوْز سلطتینیزی کسکینلیکله قوْرویوبسونوز. اوْزونوزو کئچمیش دوْنیانیزدان چوْخ فرقلی اوْلان بوُ دوْنیادا نه واختسا یالنیز حیس ائتمه‌میشسینیزمی؟

● ایمپراتوْر: بیزجه بوُ دوْنیا اصلا دَییشمه‌میشدیر. دوْشونوروک کی، بوُگوْنکو دَییشیکلیکلر هئچ نه‌یی دَییشمه‌میشدیر. بیز جوْمهوریت و ایمپراتوْرلوق آراسیندا هانسیسا فرقی حیس ائتمیریک. بیزجه بوُنلارین هر ایکیسی ذاتاً عئین ماهیتی داشی‌ییر. هایدی، سؤیله‌یین، جوْمهوریتله ایمپراتوْرلوق آراسیندا هانسی فرق وار؟

● فالاچی: واز کئچک. ایمپراتوْر، بس سیز دموْکراسی حاقّیندا نه دوْشونورسونوز؟

● ایمپراتوْر: دموْکراسی، جوْمهوریت، ذاتاً بوُ سؤزلر نه دئمکدیر؟ بوُ سؤزلرله دوْنیادا هانسی زاد دَییشیب؟ بوُ سؤزلر اینسانلاری آیلدا بیلیبمی، اوْنلاری یاخشیلاشدیریبمی، اوْنلارا موُتلولوق گتیریبمی؟ ذاتاً هر شئی کئچمیشده اوْلدوغو کیمی قالیر. بوُنلار سارساق سؤزدور، سارساق سؤز. آیریجا، منجه سؤزله اوْیناماقدانسا خالقین منافعینه فیکیر وئرمک داها گرکلیدیر. بعضی واختلار دموْکراسی ایشه یارایاندیر و ضروریدیر. بیزجه، آفریقانین بیر چوْخ خالقلاری دموْکراسی‌یه مالیک اوْلماغا و اوْندان بارینماغا حاضیر دوُرومدالار، آنجاق بعضی

واختلار دموکراسی یارامازدیر، اوندان ضرر توره‌ییر و بیر آلداتماجادیر.

● فالاچی: بو او دئمکدیر کی، بعضی میلّتلر، مثلاً سیزین میلّتینیز هله‌لیک دموکراسی‌یه لاییق و اونا حاضیرلاشمیش دورومدا دئیلدیرلر؟ سیزجه بورادا سوز و مطبوعات آزادلیغینا ال‌وئریشلی شرائط یوخدورمو؟

● ایمپراتور: آزادلیق، آزادلیق... ایمپراتور مِنلیک و بیزیم آتامیز کی، هر ایکیسی آیدین دوشونجه‌لی اینسانلار ایدی، بو سوزو گئنیش آراشدیریب، اوندان توره‌یه بیله‌جک مسأله‌لری یاخیندان اینجه‌له‌میشلر. اونلار حتّا آزادلیغا عمل ائتدیلر و خالقا بو حاقلاری تانیدیلار. بیز ده سونرالار چوخ حاقلاری تانیدیق و، بیر آز اونجه دئدیگیمیز کیمی، کوله‌لیگی بو اولکه‌ده لغو ائدن بیز ایدیک. آنجاق بیر داها سویله‌مک ایسته‌ییرم کی، خالقا بعضی زادلار یارارلی، بعضی زادلار ایسه یرارسیزدیر. بو مسأله‌نی باشا دوشمک اوچون خالقیمیزی تانیماق و احتیاطلی و تمکینلی داورانماق لازیمدیر. اوشاقلارین بیر احتیاطلی آتایا احتیاجی وار. بیزیم اولکه‌میزین حقیقتلری سیزین اولکه‌نیزین حقیقتلریندن فرقلیدیر. بیزیم اولکه‌میزی فلاکت بورویوب.

● فالاچی: ایمپراتور، سیز نه واختسا اوز طالعینیزه آجیمیشسینیزمی؟ نه واختسا عادی بیر وطنداش اولماق آرزوسوندا اولموشسونوزمو؟

● ایمپراتور: سوآلینیزی باشا دوشه بیلمیرم. بیز ان گرگین و ان چتین ساعتلرده ده اوز طالعیمیزه آجیمامیشیق و کوفر دانیشمامیشیق، هئچ زامان. نه اوچون آجیمالیدیق کی؟ دوغولماقدان اونجه ایمپراتورلوق قانی دامارلاریمیزدا ایدی و حوکومت سورمک بیزیم صنعتیمیزدیر. بو او سببدندیر کی، یارادان آللاه بیزی خالقا خیدمت گوسترمگه اویغون گوروب. حوکومت سورمک بیزیم اوچون حوشدور. بیز همین مقصد اوچون دوغولموشوق وبونون اوچون یاشامیشیق.

● فالاچی: منیم مقصدیم سیزی بیر ایمپراتوْر کیمی یوْخ، ذاتاً بیـر اینسـان کیمـی تانیماقدان عیبارتدیر. اوْنا گؤره ده بیر داها سوْروشماق ایستردیم کی، بوُ صنعت نه واختسا سیزه آغیر گلیبمی؟ اؤزللیکله سرتلیک لازیم گلنده.

● ایمپراتـوْر: بیـر ایمپراتـوْر نـه واختسـا سـرتلیک گؤسـترمکدن هـئچ زامـان چکینمه‌مه‌لیدیر. بعضی ایشلر خوْشاگلیملی دئییل، آنجاق لازیمدیر و بیر ایمپراتـوْر بوُ کیمی ایشلرین قارشیسیندا، آجیناجاقلی اوْلسا بئله، هئچ زامان سارسـیلمامالیدیر. بیز، سرتلیک لازیم گلنده، هئچ زامان چاشقینلیغا و قوْرخاقلیغا یوْل وئرمه‌میشـیک. ایمپراتوْر میلّتین قایغیسینا قالیر و اوْنا نه‌یین لازیم اوْلدوغونو ایمپراتوْر بیلیر. خـالق اؤزو بوُ حاقدا هوُش ائله‌مز. بیز یالنیز ویجدانیمیزی دینله‌مه‌لی و اوْنون چاغیریشینا جاواب وئرمه‌لی‌ییک. بیز بیر کیمسه‌نـی جزالاندیرماقـدان سارسـیلماریق، چـوْنکی چیخاردیغیمیز قرارا و وئردیگیمیز جزایا دریندن اینانیریق. ایشلر بئله‌دیر و بئلـه ده اوْلمالیدیر.

● فـالاچی: سـیز اوْسـت- اوْسـته چتـین ایللـری آرخـادا بوُراخمیشسـینیز، خوْشلادیغینیز شخصلرین چوْخو، اوْ جوْمله‌دن حیات یوْلداشینیز، ایکـی اوْغـول و ایکی قیزینیز رحمته گئدیبلر. آرزوْلارینیزین چوْخو دوْغرولماییب. یقـین کـی، بـوُ حیاتدان بیر چوْخ تجروْبه‌لر توْپلامیشسینیز. اوْنون اوْچون اؤلوم حاقّیندا فیکرینیزی اؤیرنمک ماراقلی اوْلاردی.

● ایمپراتوْر: نه‌یین حاقّیندا؟

● فالاچی: اؤلوم حاقّیندا، ایمپراتوْرا!

● اؤلوم؟ اؤلوم؟ بوُ قادین کیمدیر بئله! هانسی جهنمدن گلیب، مندن نه ایسته‌ییـر بوُ یاراماز؟ ایتیل گؤزومون قاباغیندان! کیفایتدیر! یئترا!

بۆش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۆچورون:

۱ – اۆنون قۆللوغو بۆیوک، مرتبه‌سی اۇجا و سۆزو ———— ایدی.
۲ – باشی قاپازلی، چیلپاق میلّتین ————لی وضعیتی نه‌دنسه اۆنو هئچ دۆشوندورموردو.
۳ – گۆره‌جگیمیز کیمی، خانیم فالاچی بۇ ایشین اینجه‌لیکلرینی ———— باجاریر.
۴ – اۆ زاواللیلارین یازیق ———— منه یئر ائله‌ییر.
۵ – منده بئله بیر سؤآل ————کی، سیز بۆنلارا صدقه وئرنده اۆزونوزو نئجه حیس ائدیرسینیز.
۶ – ———— دئیه بیر داها سۆروشماق ایستردیم، دئمه‌لی سیزجه یۆخسوللار یۆخسوللوغو حاقّ ائدیر؟
۷ – بیز دئدیک کی، وار– دۆولت آلین تری ایله اله گلر، ایشله‌مه‌ین ————
۸ – آنجاق جاوانلارین هامیسینی عئین ———— گۆرمک اۆلماز.
۹ – بیز بۇ خائینلری جزالاندیرماقدا بیرجه آن دا ————
۱۰ – بیز ان ———— ساعتلرده ده اۆز طالعیمیزه آجیمامیشیق.
۱۱ – بیزجه دمۆکراسیدن ضرر تۆره‌ییر و بۇ بیر ———— دیر.
۱۲ – بیر ایمپراتۆر نه واختسا سرتلیک گۆسترمکدن ———— دیر.
۱۳ – بیز هئچ زامان ————لیغا و قۆرخاقلیغا یۆل وئرمه‌میشیک.
۱۴ – آتامیز بۇ سۆزو گئنیش آراشدیریب، اۆندان ———— جک مسأله‌لری اینجه‌له‌میشدی.

صیفتین آرتیرما و اسکیلتمه درجه‌لری	
ساده صیفت:	من بیر یوْخسول آدامام.
تفضیلی صیفت:	سن داها یوْخسولسان (یوْخسولراقسان).
عالی صیفت:	یاشار ان یوْخسول اینساندیر.

آشاغیداکی جۆمله‌لری تفضیلی و عالی صیفتله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – بوْ مۆصاحیبه اوْزوندور.	۲ – اوْنون قوْللوغو بؤیوکدور.
۳ – اوْنون مرتبه‌سی اوْجادیر.	٤ – اوْنون سؤزو اؤتکمدیر.
٥ – من اوْز گۆجومه آرخاییینام.	٦ – بوْ سؤز تعجۆب‌دوْغوراندیر.
۷ – وضعیت آجیناجاقلیدیر.	۸ – وضعیت سئویندیریجیدیر.
۹ – سن بوْ ایشه باجاریقلیسان.	۱۰ – بوْ بیر کوْبود سوْآلدیر.
۱۱ – منیم گؤرکمیم یازیقدیر.	۱۲ – سن چالیشقان بیر اینسانسان.
۱۳ – بوْ ایش یارامازدیر.	۱٤ – بوْ سؤنرانین ایشیدیر.
۱٥ – آیواز یوْلا گلیملیدیر.	۱٦ – سیز اوْزون مۆدّت سلطنت سوْردونوز.
۱۷ – سیز سلطنتی کسکینلیکله قوْرودونوز.	۱۸ – بوْ اؤلکه مۆتلودور.
۱۹ – بوْ بیر سارساق سؤزدور.	۲۰ – بوْ سؤزون گئنیش معناسی وار.

صیفتین آرتیرما و اسکیلتمه درجه‌لری‌نین باشقا ایفاده طرزلری:

- *بۇراسی گۆلوستان باغیدیر، باغلار باغی ایسه بیر قدر **قاباقلیقدیر**.*
- *یاشارگیل ایلن بیزیم ائویمیز قوْشادیر، آنجاق بیزیمکی بیر قدر **داللیقدیر**.*
- *بۇ تابلوْنون یئری یاخشی دئییل، اوْنو یاریم متیر **بۇیانلیق** آسین.*
- *بۇ ماغازا اوْبیری ماغازادان ایکی پیلله **اۆجالیقدیر**.*
- *هله سنین دئدیگین شهره چاتمامیشیق، اوْ شهر بیر قدر **اۆستلوکدور**.*

اوْزونوزو سینایین:

۱ - ایمپراتوْرون فیکرینجه، وارلیلیق و یوْخسوللوق ان چوْخ نه‌دن آسیلیدیر؟
۲ - اوْنون ایفاده‌سینه گوْره، گنج نسلین آمانسیزلیغی نه‌دن ایرلی گلیر؟
۳ - ایمپراتوْر نه اۆچون اوْلوم جزاسینی لغو ائتمه‌میشدی.
٤ - ایمپراتوْر طلبه ایکن نه‌یه گوْره جزالاندیریلمیشدی؟
۵ - ایمپراتوْرون دموْکراسی و جوْمهوریته قارشی موْناسیبتی نه‌دن عیبارت ایدی؟
٦ - ایمپراتوْر نه اۆچون اوْریانا خانیمین اۆستونه بوْزاردی و اوْنو قوْوودو؟

مۆرکب فعللر:

بۇ فعللری اوْیارلی بیچیمده جدولده‌کی جۆمله‌لره کۆچورون:

تۆتماق	تۆرتمک	تۆخونماق	اوْیناماق	چیخماق
آلماق	ازمک	وئرمک	داشیماق	قاچیرماق
دیغیرلاتماق	قوْووشماق	قوْپارماق	چیرتماق	باسماق

۱ - آرتیق بۇ گۆن هم هایله سلاسی، هم ده اوْنون دۆشمنلری دنوریلیب، تاریخه ــــــــــــ

۲ - اوْریانا خانیم ایسته‌دیگی جاوابلاری ــــــــــ اوْچون ایمپراتوْرون ضعیف دامارینا توْخونوردو.

۳ - گاهدان دا اوْنا یاواشجا بیر ــــــــــ ووْروردو.

٤ - اوْ بعضی واختلار ادب- ارکانی گوْزله‌مه‌دن اوْرتایا کوْبود سوْآللار ــــــــــ

۵ - بعضیلری چالیشیب، پوْل قازانیر، بعضیلری ایسه ایشله‌مکدن بوْیون ــــــــــ

٦ - اوْنون فیکرینجه جۆمهوریت و سلطنت عئین ماهیتی ــــــــــ

۷ - باغیشلایین، سیزه داها بیر سوْآل ــــــــــ ایستردیم.

۸ - اوْریانا خانیم فالاچی ایمپراتوْردان بیر مۆصاحیبه ــــــــــ

۹ - ایمپراتوْر چوْخ گوْیله گئدیردی، آنجاق خالق اوْنون بوْرنونو ــــــــــ

۱۰ - اوْریانا خانیم بۇ سوْزلرله ایمپراتوْرون یارالی یئرینه ــــــــــ

۱۱ - بۇ سوْزلری داغا دنسه‌یدیم، داغ یئریندن ــــــــــ

۱۲ - اوْنون وار- یوْخو الدن گئتدی و بوْتون ثروتی یوْخا ــــــــــ

۱۳ - بۇ سوْزلر دوْغرو دئییل، من آرخایینام کی، سیزی قارا ــــــــــ

۱٤ - هر کیم فیتنه ــــــــــ ، کسکینلیکله جزالاناجاق.

۱۵ - ایمپراتوْر بۇ گۆن قیلیقلی دئییل، آجیقلی داماری ــــــــــ

باغلاییجیلار:

- *بعضی زادلار خالقا یارارلی، بعضی زادلار* ***ایسه*** *یارارسیزدیر.*

بۇ جۆملەلری بۆتۆولشدیرین:

۱ - اۇریانا فالاچی بیر یئتکین ژۆرنالیستدیر، هایله سلاسی ایسه ————
۲ - اۆ ایمپراتۆرون ضعیف دامارینا تۆخونوردو، ایمپراتۆر ایسه ————
۳ - اۆ بعضاً اۇرتایا کۆبود سۆآللار دیغیرلادیردی، ایمپراتۆر ایسه ————
٤ - ایمپراتۆرون قۆللوغو چۆخ بۆیوکدور، خالق ایسه ————
٥ - بعضی اینسانلار چالیشیب، پۆل قازانیر، بعضیلری ایسه ————
٦ - ایمپراتۆر خالقین قایغیسینا قالمالیدیر، جاوانلار ایسه ————
۷ - بیز کۆلەلیگی لغو ائتدیک، اۇلوم جزاسینا گلینجه ایسه ————
۸ - بیز جاوانلیقدا درس اۇخویاندیق، قۆجالیقدا ایسه ————
۹ - ایمپراتۆرلوق بیر نفرین بۆتون اۇلکەیه حۆکومت سۆرمگی دئمکدیر، جۆمهوریت ایسه ————
۱۰ - سیزین اۇلکەنیز مۆتلودور، بیزیم اۇلکەمیزه گلینجه ایسه ————

غئیر- مۆعیّن عوضلیکلر:

- *من بیر ایش تۆتمالییام، هر نه ایش اۇلور اۇلسون.*
- *من* ***نەایسه*** *بیر ایش تۆتمالییام.*

بوْ عوضلیکلری آشاغیداکی جوْمله‌لره کوْچوروب، اوْنلاری یئنیدن ایفاده ائدین:

نتیجه‌سه	نه واختسا	نه سایاقسا	هاراسا	نه‌یه گوْره‌سه
کیمدنسه	نه‌دنسه	هاچانسا	هانسیسا	نه اوْچونسه

۱ – من بوْ سوْالین جاوابینی بیر آللاه بنده‌سیندن سوْروشاجاغام.
۲ – سیز بیر زامان منیم سوْزومه گله‌جکسینیز.
۳ – ایسماعیل، بیلمیرم نه‌دن، منی آتیب.
٤ – قارداشیم دوْنن سحردن یوْلداشلاری ایله، بیلمیرم هارا، گزمگه گئدیب.
۵ – ایسماعیل بوْ گوْدنسیزلیگی، بیلمیرم هانسی یوْلداشیندان، اوْیرنیب.
٦ – گلیریمیز چوْخ آزدیر، امّا بیر تهر قارنیمیزی دوْیوروروق.
۷ – یاخشیلیق بیر واخت یامانلیغا غلبه چالاجاق.
۸ – اوْلکه‌نین خالقی یازیقدیر، امّا ایمپراتوْر هله ده بیر سایاق ایش باشیندادیر.
۹ – ایمپراتوْر، بیلمیرم نه اوْچون، بوْ سوْالدان آجیقلاندی.
۱۰ – ایمپراتوْر، بیلمیرم نه‌یه گوْره، منی اوْز سارایینداڹ قوْودو.

بوْ ظرفلرله اوْیارلی جوْمله قوْشون:

نه باره‌ده‌سه	نه اوْسته‌سه	کیمه دائیرسه	هاراجانسا
کیمینله‌سه	نه ایله‌سه	نه‌دن ساریسا	هایانا دوْغروسا
نه‌دن اوْتروسه	نه حاقداسا	کیمین آدیندانسا	کیمه قارشیسا

قلمينيزى ايشه سالين:

«ايمپراتۆرون دۆنيا گۆروشو» باشليقلى بير اينشا يازيب، بير ايمپراتـۆرون سياسـى و ايجتيمـاعى مسألەلره قارشى مۆناسيبتينى قلمه آلين. لازيم گلينجه آشاغيداكى جۆملەلردن فايدالانين:

۱ - اۆ بئله اينانير كى، ايمپراتۆرلوق بير تانرى وئرگيسيدير، ايمپراتۆرلوق دۆنو اۆنون بۆيونا بيچيليب و ايمپراتۆرلوق قانى ازلدن اۆنون دامارلاريندا آخماقدا ايميش.

۲ - اۆ يئر اۆزونده تانرى‌نين كۆلگەسيدير، خالق ايسه قۆيون- قۆزودور.

۳ - اۆلكەنين بۆتون ثروتلرى ايمپراتۆرون دۆغما حاقّيدير، ايستر تۆرپاق، قۆيون- قۆزو، مال- قارا، ايسترسه خالقين جانى، مالى و نامۆسو اۆلا.

٤ - بير آدامين ايمپراتۆرون سۆزونون قاباغيندان سۆز دئمگه حاقّى يۆخدور، اۆ كى قالدى، اۆنا قارشى عۆصيان قالديرماق اۆلا.

جۆمله قۆرولوشو:

- اۆنون ايفادەلريندن بللنير كى، نه قدر اۆز گۆجونه آرخاييندير.
- *اۆنون ايفادەلريندن نه قدر اۆز گۆجونه آرخايين اۆلدوغو بللنير.*

آشاغيداكى جۆملەلرى ميثالدا اۆلدوغو كيمى يئنيدن قۆرون:

۱ - هئچ كيم بيلمير كى، بۆ آجيناجاقلى وضعيت نئجه تۆرنميشدير.

۲ - ايمپراتۆر اۆريانا خانيمى كى، آرديجيللیقلا اۆنون ضعيف دامارينا تۆخونوردو، قۆودو.

۳ - اۆريانا خانيم كى، بعضى واختلار ادب- اركانى گۆزلەميـردى، اۆرتايـا كۆبـود سـۆآللار ديغيرلاديردى.

٤ - بلكه سيز بۆ سوالا جاواب وئرەسينيز، بۆ سۆآل منى چۆخدان دۆشوندورمكدەدير.

۵ - اۆ اينسانلار كى، چاليشيب، پۆل قازانماغـا رغبـت گۆسـتريرلر، هـئچ زامـان يۆخسـول اۆلمازلار.

٦ - ايمپراتۆر كى، اۆزون مۆدّت اۆتكمليكله سلطنت سۆروب، بۆ گۆن اۆزونو يـالنيز حـيس ائدير.

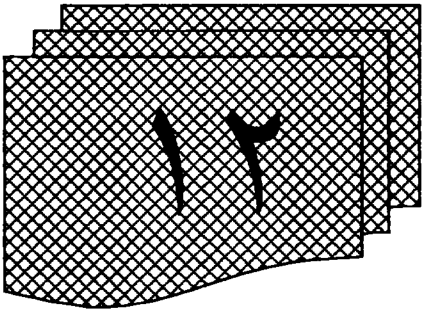

امک دوْستاقلاری

اینسان آزاد یارانمیشدیر و بۇ آزادلیق اینسانین باشی‌نین اوْجالیغیدیر. هئچ کیمسه بیر اینسانین آزادلیغینا توْخونماقدا حاقلی دئییل. آزادلیغی محدودلاشدیران آنجاق باشقا اینسانلارین آزادلیغیدیر، چوْنکی بۇ آزادلیقدان بوْتون اینسانلار بارینمالی و اوْز اینسانلیق دَیَرلرینی اوْنون ایشیغیندا قوْروماليديرلار. سؤز یوْخ کی، دوْنیانین چوْخ اوْلکه‌لرینده هله ده اینسانلارین آزادلیغی تاپدانماقدادیر، آنجاق اسکی دوْنیادا اینسانلیغین بۇ ان موْقدّس ساحه‌سینه داها قابا طرزده و داها چیلغینجاسینا تجاووز ائدیلیردی. بۇرادا اینسانین، اوْز اینسانلیغیندان دیدرگین دوْشه‌رک بیر خانین- بیگین وار- دؤولتی‌نین حیصه‌سینه، مال- قاراسینا، ائو اشیاسینا چئوریلمگیندن سؤز گئدیر. حقارتلی حیاتین دوْستاغی اوْلان بۇ قوْللارین نه کؤکو، نه سؤیو، نه عیرقی، نه ده ایزی واردی. بوْنلار یالنیز صاحیبی‌نین چیلغین

ایستک و دیلکلرینـه سؤزسـوز بؤیـون ایـه‌جـک، بؤتـون فلاکتلـره قؤورولـوب- دؤزه‌جک منلیکسیز وارلیقلار ایدی. حیاتدان گؤزله‌دیگی ده سـاده‌جـه بیـر قـارین چؤرکدن باشقاسی دئییلدی. واختی گلینجه اونلار قازانج الده ائتمک اوچون باشقا اؤلکه‌لره ساتیلیردیلار، چونکی قول تیجارتی قازانجلی بیـر بـازار ایـدی. مثـل وار کی، «اتله دیرناغین آراسینا گیرمک اولماز»، دی‌گل‌کی لازیـم گلینجـه کؤرپـه‌لـری آنالارین قوجاغیندان قوپاریب ساتیردیلار. آنا بیر یوردا سـاتیلیردی، بالاسـی ایسـه باشقا بیر ویلایته سورگون دوشوردو. قولون حیاتینـداکی آغـری- آجـیلار سـایا- حسـابا گلمـزدی. چـوخ واخـتلار دا سـوچلو- سوچسـوز قـامچی- قیرمـانجلا وحشیجه‌سینه کؤتکه توتولوردولار.

- بونون سوچو نه‌دیر، بیگ، نه اوچـون قامچیلادیرسـینیز؟ بـاخین، بوتـون جیسمی زولاق- زولاق اولموشدور، گؤزلری قان چاناغینا دؤنموشدور. مصـلحت گؤرسه‌نیز، جزاسیندان واز کئچین.

- هئچ بیر سوچو یوخدور، بو کیمی سرتلیکلر بعضـی واخـتلار سـاده‌جـه گؤزاوؤدو آلماق اوچون لازیمدیر، یوخسا نیظام- اینتیظام قورماق چتین اولار.

بیچـاق سـوموگه دایانانـدا جانـا دؤیمـوش قـوللارین بیـر چوخـو بـاش گؤتوروب، تهلوکه‌لی یـوللارلا قـاچیردی. قاچـاق قـوللار ان قورخـونج جـزالارا معروض قالیردی. اونلارین بیر یا هر ایکـی قـولاغی کسـیلیردی، تکـرار قاچمـاغـا جهد گؤستردیگی دورومدا دا بوینو وورولمـالی اولـوردو. «قاچـاق قـوللارا آمـان اولمامالیدیر» - دئیه اربابلار اوز کسکین قرارینی وئریردی.

واخت اولوردو کی، قوللارین حاقلارینی قایدایا سالماق و اونـلارا قارشـی کوبود داورانیشی بیر قدر جیلوولاماق اوچون قانونلار یازیلیردی. اولا بیلسین کی، بو قانونلار بعضی سرتلیکلری بیر قدر یومشـاتماقدا تـأثیرلی ده اولـوردو، آنجـاق زامان اوتدوکجه بللنیردی کی، بو کیمی تشبوثلر قوللارا جان‌یانانلیق مقصدی ایلـه دئییل، اونلارین امگینی داها سیستماتیک طرزده تالاماق غایه‌سی ایله یارانمیشدیر.

بوٗ یاراماز، آمانسیز قوٗرغو هاچان قوٗرولدو؟ کؤله‌لیک نه زامان، نـه اوٗچـون یاراندی. بیلمیریک، آنجاق بوٗراسی بللیدیر کی، بوٗ قوٗرخونج ایجتیماعی یاشـاییش طرزی‌نین تاریخین درین قاتلارینداتملی وار.

تاریخـده قـوٗللارین آزادلیـق حرکـاتی چـوٗخ اوٗلموشـدور، بـوٗنلارین اوٗنملیلرینـدن بیـری «ایسـپارتاکوٗس» قوٗرتولـوش حرکـاتی ایـدی. ایسـپارتاکوٗس هوٗندور بوٗیلو، ائنلی کوٗرک، جان‌تـاراق بیـر قوٗچـاق ایـدی. اوٗ، روٗم اوٗردوسـوندا خیدمت زامانی اوٗردودان قاچدیغینا گؤره توٗتولـوب، قـوٗل اوٗلاراق ساتیلمیشـدی. اوٗنو بیر قلادیاتوٗر دوٗشرگه‌سینده باشقا قلادیاتوٗرلارلا بیرلیکده تعلیمـه گؤنـدردیلر. ایسپارتاکوٗس دوٗشـونوردو کـی، عؤمـور بوٗیـو حقـارتلره، آجـیلارا قوٗورولـوب- دؤزمکدنسه قوٗچاقجاسینا اوٗلمک داها شرفلیدیر. بوٗ اوٗزدن نه‌یین باهاسـینا اوٗلـور- اوٗلسون آزادلیغا اوٗلاشماغی قرارا آلمیشدی. ایسپارتاکوٗس میلاددان اوٗنجه ۷۳- جو ایلده ۷۰ نفر قلادیـاتوٗر مسلکداشـلاری ایلـه بیرلیکـده قیلیـنج- قالخـانی قاپیـب، دوٗشرگه‌دن قاچاراق داغلارا چکیلدی. بوٗ زامان بوٗتون اوٗلکه‌ده عوٗصیان دالغـالاری گتدیکجه گئنیشلنیردی. قاچاقلارین سایی گتدیکجه آرتیردی و اوٗنـلار یـاواش- یاواش بیر دؤیوش گوٗجونه چئوریلیردیلر. عوٗصیانچیلاری محو ائله‌مک مقصـدیله یوٗلا دوٗشموش روٗم اوٗردوسونون ایکـی حیصـه‌سـی ایسپارتاکوٗسـون قوٗشـونونون قارشیسیندا دایانا بیلمـه‌دن قاباغینـدان قاچـدی، قـالانلاری دا دارمـاداغین اوٗلـدو. قاچاقلار بوٗتون گوٗنئی ایتالیانی اله کئچیردیلر. ایندی ایسه قاچاقلارین سایی مینلره چـاتیردی و اوٗنـلار موٗوفقیتلـه آلـپ داغلارینـا دوٗغـرو ایرلیلـه‌مکـده ایـدیلر. ایسپارتاکوٗس قاچاقلارین تدریجله داغیلیشیب، اوٗز ائل- اوٗبالارینا، اوٗز اوٗجاقلارینا چکیلمـه‌لرینـی تکلیـف ائـدیردی، آنجـاق قوٗشـون باشـچیلاری بـوٗ تکلیفلـه راضیلاشمادان ایتالیا توٗرپاغیندان چیخماقـدان ایمتینـاع ائتـدیلر. قوٗشـون سیسـیل بؤلگـه‌سـینه دوٗغـرو ایسـتیقامت آلـدی. اوٗغورسـوزلوق باشـلاندی. بـوٗرادا روٗم

اؤردوسونون سککیز لژیؤنوندان عیبارت بیر حیصه‌سی ایسپارتاکوُسون دؤیوشچو دسته‌سی‌نین اوْستونه یئریدی. ایسپارتاکوُسون قوْشونو پارچالاندی. قیلینج- قالخان ایشه دوْشدو. سرت دؤیوشلر باشلاندی. قلادیاتوْرلارین بیر حیصه‌سی شیمالا دوْغرو جان آتیردیلار. لژیوْنلار غفیلدن اوْزوبری آخیشیب، بوُنلارین اوْستونو آلدیلار. قاچاقلارین هئچ بیری بوُ قوْرخونج ووُروشلاردا لژیوْنلارین جایناغیندان یاخا قوُرتارا بیلمه‌دی و دوْغرام- دوْغرام دوْغرانیلدی.

روْم شهریندن آپپیان شهرینه اوُزانان جاده بوْیونجا دار آغاجلاری سیرا ایله دوْزولموشدو. گله‌جک نسیللرین جانینا اوْشوتمه سالاجاق، اوْرک گوْیندن، قوْرخونج، قانلی بیر منظره دوْغرولماقدایدی. ایسپارتاکوُسون ۶۰۰۰ نفر سیلاحداشلاریندان بوُ قانلی جاده‌نین بوْیونجا سیرالانمیش خاچلارا میخلانیب، حیتین ان قوْرخونج ساعتلرینی یاشاییردیلار. ایسپارتاکوُسون آزادلیق حرکاتی قانا بوْغولدو، آنجاق آزادلیق سئوگیسی اوْرکلرده هئچ واخت سؤنمه‌دی.

اوْزونوزو سینایین:

۱ - «*اتله دیرناق آراسینا گیرمک اوْلماز*» مثلی هانسی حادیثه‌نی آنلاتماق اوْچون اوُرتایا چیخدی؟

۲ - اربابلار اینتیظام قوُرماق اوْچون هانسی اوْلچولره ال آتیردیلار؟

۳ - قاچاق قوُللار نئجه جزالاندیریلیردیلار؟

۴ - قوُللارین حاقلارینی موْدافیعه ائتمک اوْچون کئچیلمیش قانونلار اصلینده هانسی مقصدلره قوُللوق ائله‌ییردی؟

بوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کوْچورون:

۱ - اینسانلیغین دَیَرلرینی آنجاق آزادلیغین ----------- قوْروماق موْمکوندور.
۲ - اسکی دوْنیادا اینسانین آزادلیغینا داها ----------- طرزده تجاووْز ائدیلیردی.
۳ - قوْللار بوْتون تحقیرلره قوْورولوب- دوْزه‌جک ----------- سیز وارلیقدان عیبارت ایدی.
٤ - لازیم گلینجه کوْرپه‌لری آنالارین قوْجاغیندان ----------- ساتیردیلار.
٥ - قوْلون حیاتینداکی ----------- لار سایا گلمزدی.
٦ - بوْنو آرتیق قامچیلاتماییین، گوْزلری ----------- دوْنوب.
۷ - بوْ کیمی سرتلیکلر ساده‌جه ----------- آلماق اوْچوندور.
۸ - قاچاق قوْللارا آمان -----------
۹ - بوْ قانونلار قوْللارین امگینی سیستماتیک طرزده ----------- اوْچون یارانمیشدی.
۱۰ - بوْ قوْرخونج ایجتیماعی قوْرولوشون تاریخین درین قاتلاریندا ----------- وار
۱۱ - ایسپارتاکوْس هوْندور بوْیلو، ائنلی کوْرک، ----------- بیر قوْچاق ایدی.
۱۲ - ایسپارتاکوْس دوْشونوردو کی، عوْمور بوْیو حقارتله یاشاماقدانسا ----------- جاسینا اوْلمک داها شرفلیدیر.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ - «منلیک» نه دن عیبارتدیر؟ نه اوْچون قوْللار «منلیکسیز وارلیقلار» ساییلیردیلار؟
۲ - ایسپارتاکوْسون دوْیوشچولری روْم لژیوْنلارییلا توْققوشماقدانسا اوْز ائل-اوْبالارینا چکیلسه‌یدیلر، فاجیعه‌نین قارشیسی آلینمازدیمی؟
۳ - کوْله‌لیک قوْرولوشو نه اوْچون صنعتی توْپلوملاردا لغو ائدیلمیشدیر؟
٤ - کوْله‌لیک اصلی اوْزرینده قوْرولموش بیر جمعیتده قوْللارین حاقلارینی موْعیّن قدر موْدافیعه ائتمک اوْچون هانسی قانونلاری تکلیف ائدردینیز؟

مۆرکب فعللر

بۆ فعللری اۆیارلی قۆرولوشدا جدولده‌کی جۆمله‌لره کۆچورون:

دۆرماق	یارماق	آپارماق	آخیتماق	دۆیماق
قۆرتارماق	آلماق	آلماق	یئریمک	دۆشمک
نۆتولماق	گۆتورمک	قاپماق	کئچیرمک	چکیلمک

۱ - واخت اۆلوردو کی، قـۆللار سـۆچلو- سۆچسـوز قـامچی- قیرمـانجلا کۆتکـه ـــــــــــ

۲ - قـۆللار بیچـاق سـۆموگه دایانانـدا جانسا ـــــــــــ ، بـاش ـــــــــــ قاچیردیلار.

۳ - اۆنـلار قیلیـنج- قالخـانی ـــــــــــ ، دۆشـرگه‌دن قاچـدیلار و داغـا ـــــــــــ

٤ - قاچاقلار بۆتون گۆنئی ایتالیانی اله ـــــــــــ

٥ - قۆشون سیسیل بۆلگه‌سینه دۆغرو ایستیقامت ـــــــــــ

٦ - لژیۆنلار ایسپارتاکۆس دسته‌لری‌نین اۆستونه ـــــــــــ

۷ - یئنه قیلینج- قالخان ایشه ـــــــــــ و سرت دۆیوشلر باشلاندی.

۸ - لژیۆنلار غفیلدن اۆزوبری آخیشیب، قلادیاتۆرلارین اۆستونو ـــــــــــ

۹ - قاچاقلارین هئچ بیری لژیۆنلارین جایناغیندان یاخا ـــــــــــ بیلمه‌دی.

۱۰ - هئچ کیم بۆ زاواللیلارا آرخا ـــــــــــ

۱۱ - قاچاقلار نه قدر وۆروشدولارسا، مۆحاصیره‌نی ـــــــــــ بیلمه‌دیلر.

۱۲ - ایسپارتاکۆس قۆللارین آزادلیغی اۆغروندا آمانسیز مۆباریزه ـــــــــــ

۱۳ - اینسان اۆلان قارداش قانی ـــــــــــ راضی اۆلماز.

دۆزلتمه فعللر:

- قلادیاتۆرلارین هامیسی بیر اۆلوب، ظۆلمه قارشی عۆصیان قالدیردیلار.
- قلادیاتۆرلارین هامیسی ***بیرلشیب***، ظۆملمه قارشی عۆصیان قالدیردیلار.

آشاغیداکی جۆملەلری دۆزلتمه فعلله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – آزادلیغی محدود ائلەین باشقا اینسانلارین آزادلیغیدیر.
۲ – اربابلار رعیته ظۆلم ائتمکده گۆنو- گۆندن داها دا چیلغین اۆلوردولار.
۳ – ایسپارتاکوس یۆلداشلاریلا مصلحت ائلەییب، عۆصیان قالدیرماغی قرارا آلدیلار.
٤ – اربابلارین آمانسیز قراری گئتدیکجه داها دا کسکین اۆلوردو.
۵ – ایندی ایسه کۆلەلیک اۆرتادان قالخیب و گئتدیکجه تاریخه قۆووشور.
٦ – قۆشون باشچیلاری ایسپارتاکوسون تکلیفینه راضیلیق وئرمەدیلر.
۷ – رۆم دۆولتی مۆعیّن اۆلچولر گۆتورموشدو، آمّا بۆحران گئتدیکجه درین اۆلوردو.
۸ – من ائله بیلیردیم کی، بیر- ایکی گۆنه ساغالارام، آمّا حالیم گئتدیکجه یامان اۆلور.
۹ – هر مسألەنی واختیندا حل ائتمک لازیمدیر، یۆخسا گئتدیکجه اۆزونه مۆرکب بیر حال آلار.
۱۰ – هر حالدا باریشماق لازیمدیر، یۆخسا بیر عۆمور سۆز دئییب، سۆز ائشیتمکدن نه چیخار؟
۱۱ – دۆمان سئیرلمکدنسه بیر آز دا قاتی اۆلور.
۱۲ – قیزیل اۆزن چایی بۆرادا دایاز و ائنگین اۆلور.

جۆمله قوٗرولوشو:

– ایسپارتاکوٗس دوٗشونوردو کی، عوٗمور بوٗیو حقارتلره قوٗورولوب- **دوٗزمکدنسه** قوٗچاقجاسینا اوٗلمک داها شرفلیدیر.

آشاغیداکی جوٗملهلری یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – قیز نه اوٚچون ائوده قالیب، قاریسین. یاخشیسی بوٗدور کی، بیر نفر آللاه بندهسینه اره گئتسین.

۲ – اوٗزگهنین مینّتلی چیلوٗو- پیلوٗوونو نه اوٚچون یئیک، اوٗز پنیر- چوٗرگیمیز اوٗندان یئیدیر.

۳ – بیر عوٗمور خیریلداماقدان نه چیخار؟ اوٗلمک اوٗندان یاخشیدیر.

٤ – اینسانین آیاغی بوٚدرهسه، عئیب ائلهمز، قوٚی دیلی بوٚدرهمهسین.

۵ – دیز اوٚسته یاشاماغین نه معناسی وار؟ آیاق اوٚسته اوٗلمک اوٗندان یاخشیدیر.

٦ – نه اوٚچون تیکان اوٗلوب، آیاغا باتیرسان؟ گوٚل اول، یاخایا سانجیل.

۷ – آنلامازین آغاسی اوٗلمارام، آمّا آنلایانین قوٗلو اوٗلارام.

۸ – من آهیلله داش داشییارام، آمّا جاهیلله بال یئمرم.

۹ – بیلمیرم، قیزیما اینانیم، یوٗخسا گوٗزومه.

۱۰ – هر یئتنه بئل باغلاماق نه لازیم؟ اوٗز گوٚجونه آرخالان.

جۆمله قوٗرولوشو:

– سنه دئمیشدیم: «توٗک بوٗ داشلاری اتگیندن»، توٗکمه‌دین، اوْسته‌لیک بیرده ترس اوْزونو چیخارتدین.
– بوٗ داشلاری اتگیندن **توٗکمکدنسه** ترس اوْزونو ده چیخارتدین.

آشاغیداکی جوْمله‌لری اوْیارلی بیچیمده یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – قیزا دئییرم: «اوْزونو اوٗرت»، هله ساچلارینی دا توٗکور آلنینا.
۲ – طبیعت گرک بیز ایکی قارداشی بیر– بیریمیزه بنزده‌یدی، دی‌گل‌کی فرقلی یارادیب.
۳ – سن گرک حکیم چیخایدین، نه اوْچون زیرناچی اوْلدون؟
٤ – سن گرک منه اوْز گوٗره‌یدین، نه اوْچون دوْشمنلریمله هیملشدین؟
۵ – سن گرک عاغیللانایدین، آمّا گوْنو– گوْندن مایماقلاشیرسان.
٦ – سن گرک الدن توٗتاسان، بس نه اوْچون آیاقدان چکیرسن؟
۷ – سن گرک بوٗیوگون حوٗرمتینده اوْلاسان، آمّا سوٗزونون قاباغینا سوٗز ده دیغیرلادیرسان.
۸ – منه یار– یوْلداش اوْلمادیغین بس دئییلدی، هله مئیدان دا اوْخویورسان.
۹ – بوٗ درمان گرک منی یاخشیلادایدی، آمّا حالیمی گرگینلشدیردی.
۱۰ – آللاه قوٗیسا سن گرک منه توْختاق وئره‌سن، دی‌گل‌کی بیر آز دا یاراما دوٗز سپیرسن.

قلمینیزی ایشه سالین:

«*آزادلیق اؤلچولری*» باشلیقلی بیر اینشا یازین و بؤ حاقدا فیکیرلرینیزی قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جؤمله‌لردن فایدالانین:

۱ - سؤنسوز آزادلیق بؤش بیر آنلامدیر، چؤنکی اینسان آزادلیغی باشقا اینسانلارلا پایلاشمالیدیر.
۲ - آزادلیق هم ده اؤ سببدن محدودلاشیر کی، جمعیتین حاقلاری‌نین بعضاً شخصی حاقلارا قارشی اؤستونلوگو وار.
۳ - علم و بیلگی اؤلمازسا، اینسان اؤز آزادلیقلاریندان خئییر گؤتوره بیلمز.
٤ - اینسان چؤخ اؤلکه‌لرده آزاد ساییلیر، آمّا اؤنون ال- آیاغینا گؤزه گؤرونمز بؤخؤولار وؤرولوب، آزادلیغی تاپدانمیشدیر.

لئیلکلار

قان- قان دئین لئیلکلار یؤرویور،
آمان تانریم، نیفرتلرین قان قؤخویان رنگینه باخ گؤزلرده.
گمیلرین صداقتی ساتیلمیش، دنیزلرین صلابتی تؤکنمیش،
روزگارلارین اسیتیسی یالانچی،
قالابالیق باشلانیر، لئیلکلار یؤلا چیخیر آمانسیز،
اؤزوبری آخیب- گلن آل گئیيملی اؤردولار،
آه بؤ قانلی نئیزه‌لر،
آمان تانریم، قایالاری سؤکوب- تؤکن نیفرته باخ گؤزلرده.
سالخیم- سالخیم دان یئللری اسدیگینده،
من ائویمه دؤنه‌جگم،
بیتمه‌یه‌جک بؤ دیلک، سؤنمه‌یه‌جک بؤمشعل.

شعر: ابراهیم رفرف، تهران، آذر ۱۳۸۱

۱۳

قان قروُپلاری و اینسان قیلیقلاری

سوْن واختلار بیوْلوژی علمی بوُ قناعته گلمیشدیر کی، اینسانین خوْصوصیتلری، داورانیش طرزی، بیلگی- باجاریغی، یارادیجیلیق قابیلیتلری و بیر سؤزله، روُحونون بوْتون قیلیقلاری اوْنون قان قروُپوندان آسیلیدیر.

بوُ گوْن صنعتی اوْلکه‌لرده آرتیق هر کیمسه‌نی ایشه گؤتورمکدن اوْنجه اوْنون قان قروُپونا خوْصوصی دیقّت یئتیریلیر. بعضی موْلاحیظه‌لره گؤره، شیرکتلرین چوْخو وظیفه آداملارینی داها چوْخ قان قروُپلاری AB اوْلانلاردان سئچیرلر.

اوْسته‌لیک، بوُ مسأله حیات یوْلداشی سئچیب، عائیله قوُرماقدا دا اوْنملی بیر روْل اوْیناماقدادیر. دئییلنلره گؤره، عائیله‌نین گله‌جکده موُتلولوغو و ار- آروادین خوْش گوْنلر یاشایاجاغی اوْنلارین هانسی قان قروُپونا منسوب اوْلدوغوندان آسیلیدیر.

آیدیندیر کی، اینسانلارین هره‌سی‌نین اوْزونه مخصوص قیلیغی وار. کیمیسی قانی قارا، آمانسیز، دَیمه‌دوْشر، دلی‌قانلی یاخوُد ترس‌دامارلی، کیمیسی ده دؤزومجول، سؤیوق‌قانلی، قایغیجیل یاخوُد قوْهوم‌جانلی اوْلور. بوُنونلا یاناشی،

بعضیلری بۆتون ایشلرینده آییق- سابیق، عزملی، باریشماز و سارسیلماز بیر شخصیت کیمی چیخیش ائدیر. بعضیلری ده دؤیغوسال، دالغین، کؤورک، ضعیف دامارلی، عئین زاماندا قاناجاقلی و دۆشونجه‌لی بیر شخصیتی تشکیل ائدیر. بیر حیات یولداشی کیمی بۇ تیپلرین هانسی منه اۇیغوندور؟ و بیر وظیفه آدامی کیمی، هانسینا داها چۆخ گۆونمک اۆلار؟

الده ائدیلن نتیجه‌لره گؤره، قان قروُپلاری A اۆلانلار عۆمومیتله دینج شخصلر اۆلورلار. بۇنلار قایدا- قانون و اینتیظاما سایغی گؤستریرلر، آنجاق سرتلیگه قارشی چیخیرلار. بۇنلار بیر آز برک‌خاصیتلی، دالغین، اۆتکم و قۇتقوتو اۆلورلار. بۇ تیپلر ایقتیصادی، مالی، کامپیوترچیلیک و مۆهندیسلیک ایشلرینده داها باشاریلی اۆلا بیلیرلر.

قان قروُپلاری B اۆلانلار اینعیطافلی، مۆستقیل، عاطیفه‌لی، آچیق دانیشان، دؤیغوسال، چالیشقان و بیر آز دؤزومسوز اۆلورلار. بۇنلارین عکس‌العمللرینی اۆنجه‌دن تخمین ائتمک مۆمکون دئییلدیر. بۇنلار ماراقلانمادیغی ایشلره یؤن چئویرمیرلر و آغزی‌بۆتون اۆلمورلار، بۇ اۆزدن بۇنلارا گۆونمک و بۇنلارا اۆستو اۆرتولو و گیزلی معلوماتی اۇمود اۆلماق دۆزگون دئیلدیر. بۇ کیمی شخصلر مطبوعاتچیلیق، یازیچیلیق و اینجه‌صنعت ایشلرینده، هابئله فیکری ایشلرده داها یارارلی اۆلورلار.

قان قروُپلاری AB اۆلانلار منطیقلی، اینجه دۆشونن، دیقّتجیل، حسابجیل، دۆزگون و دۆغروچو بیر صینفی تشکیل ائدیرلر. بۇنلار تشکیلاتچی، ایطاعتجیل و اۆزونه اینانلی اۆلورلار. بۇ تیپلر سۆن درجه ضابیطه‌لی و سهولره قارشی باغیشلاماز اۆلورلار. گاهدان غضبلنیرلر و هئچ کیمسه‌یه اۆزگؤرنلیک ائتمیرلر. بۇنلار چتینلیکلردن بۆیون قاچیرمیرلار، آنجاق بۆتون ایشلرده اۆزونو قۆروماقلیق و هئچ کیمسه‌یه ال اۆخوتماماقلیق بۇنلارین عۆمومی سجیه‌لرینی تشکیل ائدیر. بۇ تیپلره آپاریجیلیق ایشلرینده، قضاوت ایشلرینده و تمثیلچیلیک ایشلرینده داها چۆخ گۆونمک اۆلار و اۆسته‌لیک، هم بیر وظیفه صاحیبی کیمی، هم ده صاحیبکارلیقدا باجاریقلی اۆلورلار.

سۆن اۆلاراق قان قروُپلاری O اۆلانلار ان ساغلام صینفی تشکیل ائدیرلر.

بـوْنلار آمـاجی بللـی، اوْزاق‌گـؤرن، گلـه‌جگـه فیکیروئـرن و عوْمومیتلـه دریـن دۆشونجه‌لی و قاناجاقلی بیر شخصیته مالیکدیرلر. بوْنلار باشـقا قـروْپلاردان داهـا گؤزو گؤتورمز و شؤهرت‌قوْوان بیر تیپی تمثیل ائدیب، صـؤحبتچیل بیـر صـینفی تشکیل ائدیرلر. بوْ تیپلر سیاست و ایدمان ایشلرینده داها اردملی گؤرونورلر.

قئید ائتمک لازیمدیر کی، یوْخاریداکی حؤکملر دوْغرو اوْلسا دا، سـاده‌جـه آماری سجیه داشی‌ییر، بوْ اوْزدن بیر شخصین یالنیز قان قروْپونا ایسـتیناد ائـده‌رک بوْ یا باشقا تیپلره منسوب ائدیلمه‌سی منطیقه اوْیغون اوْلماز.

بوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کؤچورون:

۱ – صنعتی اوْلکه‌لرده هر کیمسه‌نی ایشه ———— اوْنجه قان قروْپونا خۆصوصی دیقّت یئتیریلیر.

۲ – بیر چوْخ شیرکتلر ———— داها چوْخ قان قروْپلاری AB اوْلانلاردان سئچیرلر.

۳ – قان قروْپو حیات یوْلداشی سئچیب، عاییله ———— دا دا اهمیت داشی‌ییر.

٤ – بعضی اینسانلار بوْتون ایشلرینده آییق– ساییق و سارسیلماز بیر شخصیت کیمی ———— ائدیرلر.

٥ – قان قروپلاری A اوْلانلار کامپیوترچیلیک و مۆهندیسلیک ایشلرینده داها ———— اوْلورلار.

٦ – قان قروْپلاری B اوْلانلار ماراقلانمادیغی ایشلره اصلا ———— چئویرمیرلر.

۷ – بوْنلارا گۆونمک و گیزلی معلوماتی ———— اوْلماق دوْزگون دئییلدیر.

۸ – قان قروْپلاری AB اوْلانلار منطیقلی، اینجه دۆشونن و اوْزلرینه ———— شخصیتلر اوْلورلار.

۹ – بوْنلار هر نوْوع سهوه قارشی ———— مؤوقع توْتورلار.

۱۰ – ان ساغلام صینیفی قان قروْپلاری O اوْلانلار تشکیل ائدیرلر. بوْنلار آماجی ———— اینسانلاری تمثیل ائدیرلر.

فیکیر وئرین:

حاقیندا دانیشدیغمیز اینسان قیلیقلاری بیر داها آشاغیداکی بئش قروۆپدان عیبارت اوْلان جدولده سیرالانمیشدیر. هر سوْتون موْعیّن بیر اینسان قروۆپونو تشکیل ائدیر. سیز اوْزونوزو هانسی قروۆپا منسوب ائدردینیز؟ حیات یوْلداشینیزی هانسی قروۆپدان سئچردینیز؟ بس شریکینیزی ؟

قانی قارا	آغزی بوْتون	دلی قانلی	دَیمه‌دوْشر	سوْیوق قانلی
ترس دامارلی	دیقّتجیل	عزملی	قایغیجیل	دوْزومجول
باریشماز	حسابجیل	سارسیلماز	دوْیغوسال	گله‌جگه فیکیروئرن
برک خاصیتلی	اوْزونه ایناملی	آچیق دانیشان	دالغین	درین دوْشونجه‌لی
اوْتکم	ال اوْخوتمایان	چالیشقان	کوْورک	گوْزو گوْتورمز
قوْتقوتو	آماجی بللی	صوْحبتجیل	غوْصه‌جیل	ایطاعتجیل
باغیشلاماز	اوْزاق گوْرن	دوْزگون	دوْشونجه‌لی	اوْزونو قوْرویان
آمانسیز	قاناجاقلی	دوْغروچو	اینجه دوْشونن	دینج

بوْ اینسان قیلیقلاری حاقیندا دانیشین و اوْنلارا منسوب اوْلان شخصلرین داورانیشینی ایضاح ائدین:

دوْزومسوز	آییق- ساییق	قوْهوم‌جانلی	ضعیف دامارلی	اینعیطافلی
عاطیفه‌لی	موْستقیل	سایغیجیل	منطیقلی	چاش‌باش
شوْهرت‌قوْوان	ظارافاتجیل	قوْناقجیل	چوْروکچو	باشی‌سوْیوق

یازی قایدالاری :

دوٚزگون یازی هانسیندان عیبارتدیر؟ سبیینی سؤیله‌یین.

☐ آماجی بللی	☐ آماجی- بللی	☐ آماجی‌بللی	☐ آماجی، بللی
☐ اوٚزاق گؤرن	☐ اوٚزاق- گؤرن	☐ اوٚزاق‌گؤرن	☐ اوٚزاقگؤرن
☐ قوٚناقجیل	☐ قوٚناق- جیل	☐ قوٚناق‌جیل	☐ قوٚناق جیل

قلمینیزی ایشه سالین:

«*آماجی بللی اینسانلار و چاش‌باشلار*» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، بوٚ ایکی تیپی موٚقاییسه ائده‌رک، بوٚنلارین حیاتدا اوٚرتایا چیخان مسأله قارشی نه کیمی داوراناجاقلارینی قلمه آلین.
لازیم گلینجه آشاغیداکی جوٚمله‌لردن فایدالانین:

۱ - آماجی بللی بیر شخص حرکته کئچمه‌دن اوٚنجه ایشین سوٚنونو عمللی- باشلی گؤتورقوی ائدر، آمّا چاش‌باش آدام بوٚرنونون اوٚجونو چتین گؤرر.
۲ - آماجی بللی آدام یوٚز اوٚلچوب، بیر بیچر، آمّا چاش‌باش آدام بیر یئل ایله بوٚ یانـدیر، بیر یئل ایله اوٚ یان.
۳ - دئمک اوٚلار کی، غرب میلّتلری سوٚن عصیرلرده آماجی بللی میلّتلر اوٚلاراق چیخیش ائدیبلر، حال‌بوٚکی، شرق میلّتلری‌نین چوٚخو بوٚ تاریخی دوٚنمی چاش‌باشلیقلا کئچیریبلر.
٤ - هر حالدا، صنعتی مدنیّت چاش‌باشلیقلا توٚتان دئییل و بوٚرادا آنجاق آماجی بللیلیک ایشه یارایاندیر.
٥ - موٚدیریت و آپاریجیلیق ایشلرینی آماجی بللی اینسانلارا اوٚمود اوٚلماق اوٚلار.
٦ - بوٚراسی دا وار کی، بعضی واختلار اینسان اوٚز آماجینی تماملیه اوٚنجه‌دن دقیقلشدیره بیلمیر، چوٚنکی دقیقلشدیرمه آنجاق حرکتده حیاتا کئچه بیلیر. بئله واختلار تعصّوبه یوٚل وئریلمه‌سه، داها یاخشیدیر. میثال اوٚچون اینسان بعضی واختلار یانلیش آماجلاری قوٚوور، آنجاق بیر سوٚره سوٚنرا اوٚز حقیقی آماجینی آیدینلاشدیریر.

مۆرکّب فعللر:

بۆ فعللری اۆیارلی بیچیمده جدولده‌کی جۆمله‌لره کۆچورون:

قازاندیرماق	گۆرمک	ایشله‌مک	آچماق	گتیرمک
گۆتورمک	بیچیلمک	آپارماق	سالماق	آلماق
گیرمک	گۆسترمک	اۆخوتماق	داشیماق	قوۆرماق

۱ - بۆگۆنکو جاوانلار قایدا- قانونا سایغی ———— و سرتلیگه قارشی ————
۲ - منیم قارداشیم یامان آغزی بۆتون آدامدیر و هئچ کیمه ال ————
۳ - بۆ کیمی حۆکملر قطعی دئییل و آنجاق آماری سجیه ————
٤ - سن بۆ قدر آغزی‌یاشیل دئییلدین، اۆلمایا سنین قیلیغینا ———— وار؟
۵ - سنین قان قروۆپلاری حاقّیندا چیخاردیغین حۆکملر هر طرفدن سۆرغویا ————
٦ - شیرکتیمیزین مۆدورو چوٚخ اۆتکمدیر، هامی اۆندان تۆک ————
۷ - ایسماعیل چوٚخ گۆزو گۆتورمزدیر، اۆ منیم هر ایشیمه حسد ————
۸ - سنین قان قروۆپون AB- دیر، آپاریجیلیق ایشلری سنین بوٚیونا ————
۹ - من اۆرگی گئنیش بیر آدامام، آمّا سن گۆزو———— سن.
۱۰ - «چیخان قان داماردا قالماز». من بۆ سۆزو نه قدر دئییرمسه، ایسماعیلین بئینینه ————
۱۱ - اۆرخان یامان ترس دامارلیدیر، اۆنو ایپه ———— مۆمکون دئییل.
۱۲ - مۆعلّیمیمیز چوٚخ برک‌خاصیتلیدیر، اۆ هئچ کیمه اۆز ————
۱۳ - ایسماعیللا آغیز- آغیزا ————، چۆنکی اۆ گۆزو گۆتورمز بیر آدامدیر.
۱٤ - سنین تاخسیرین چوٚخدور، بۆ سۆزلر سنه برائت ————
۱۵ - عائیله ———— دان اۆنجه قیز- اۆغلانین قان قروۆپونو دقیقلشدیرمک عاغیللی ایشدیر.

دۆزلتمه فعللر:

- من ایسته‌ییردیم گؤرم کی، بوُ گۆن آتامن قیلیغی نئجه‌دیر.
- من آتامی ***قیلیقلاماق*** ایسته‌ییردیم.

آشاغیداکی جۆمله‌لری دۆزلتمه فعلله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – من بوُ شیرکتده بیر نفر موُهندیسین ایشلرینی گؤرورم.
۲ – سن چوْخ گؤیله گئدیرسن، سنین جیلوْوونو چکمک لازیمدیر.
۳ – سنین قانین چوْخ قارادیر، سنین کیمیلر منیم خوْشوما گلمز.
٤ – بدنیم بیر آز ازگیندیر، دئیه‌سن اوْزومو سؤیوغا وئرمیشم.
۵ – سنین صیفتیندن گؤرونور کی، چوْخ آریق و ضعیف اوْلوبسان.
٦ – یئری گلمیشکن من ایکی مطلبی آچیقجا سؤیله‌مک ایستردیم.
۷ – پیشیگیمیز بالا دوْغوب.
۸ – من بوُمقاله‌نین بوْتون اینجه‌لیکلرینی آراشدیرمیشام.
۹ – آتام دوْنن سفردن گلیردی، بیز بوْستان‌آوادا اوْنون قارشیسینا چیخدیق.
۱۰ – گاه شله لـلـه‌نین اوْستونه چیخیر، گاه لـلـه شله‌نین.
۱۱ – قارداشیم بوُ گۆن ایشه گئتمه‌ییب، آخی او آلیز اوْلوب.
۱۲ – ایسماعیل فیکره دالمیشدی و اللرینی داراق کیمی بیر– بیرینه کئچیرمیشدی.
۱۳ – پوْلیس ایکی آی آختاریشدان سوْنرا نهایت اوْغرونون یاخاسینی توُتدو.
۱٤ – من ماشینی چوْخ یاواش سوْرورم، بئله کی هامی مندن قاباغا کئچیر.
۱۵ – دنییلنه گؤره قارداش قارداشی بیچاقلا یارالاییب.
۱٦ – یاغیش کسمیشدی، امّا ایکی ساعاتا کیمی هله ده دامجی– دامجی یاغیردی.
۱۷ – پوْلیس اوْغرونون اللرینه بوْخوْو ووروب، آپاردی.
۱۸ – ایسماعیل سنین حاقّیندا چوْخ پیس سؤزلر دانیشیردی.
۱۹ – آیدین سنین حاقّیندا نه چوْخ تعریفلر دانیشیردی.
۲۰ – من بوُ سفره گئتمگه کؤنوللو دئییلدیم، منی زوْرا باسیب، آپاردیلار.

دۆزلتمه فعللر:

بۇ قۇرولوشدا دۆزلتمه فعللرین سایی چۆخدور. اۆنلارین بیر حیصه‌سی آشاغیداکی جدولده سیرالانمیشدیر. اۆنلاری قیسا جۆمله‌لره کۆچورون:

چیچکله‌مک	یازلاماق	قیشلاماق	گئجه‌له‌مک	آخشاملاماق
گۆزله‌مک	آیاقلاماق	دیرناقلاماق	دۆشله‌مک	تیپکله‌مک
دیزله‌مک	تۆپلاماق	دابانلاماق	قۇرشاقلاماق	بۆغازلاماق
یئمله‌مک	دۆزلاماق	بیبرله‌مک	زافرانلاماق	سۆغانلاماق
ساریمساقلاماق	زنجفیلله‌مک	یاغلاماق	دیلیمله‌مک	دیشله‌مک
قارلاماق	یاغیشلاماق	تۆستوله‌مک	خاطیرلاماق	گۆلله‌له‌مک
حاضیرلاماق	آغیرلاماق	حاقلاماق	خسته‌له‌مک	بانلاماق
حلوتله‌مک	داملاماق	شاققالاماق	سۇسوزلاماق	بۇزلاماق
اۆنله‌مک	سۇلاماق	اۆتلاماق	قۇتلاماق	قیلیجلاماق

اینسان خاصیتلری حاقّیندا :

فیکیرلرینه دیقّت ائت، چۆنکی کلمه‌لره چئوریله‌جک، کلمه‌لره دیقّت ائت، چۆنکی عمله چئوریله‌جک، عمللره گۆز اۆل، چۆنکی عادتلره چئوریله‌جک، عادتلره گۆز اۆل، چۆنکی سنین قیلیغینا چئوریله‌جک، قیلیغینا گۆز اۆل، چۆنکی سنین طالعینه چئوریله‌جک.

– اۆلو دۆشونجه‌لر خزینه‌سی

١٤

سوْیوق مۆحاریبه، سوْیوق باریش

اوُروپا شوُراسی‌نین چیخاردیغی قرارا گؤره، روُسیه‌نین سوْیوق مۆحاریبه دؤوروندن قالان نۆوه سیلاحلاری، بعضی دَییشیکلیکلر وئریلمکله یئره یاناشان گؤی داشلارینی محو ائتمک اۆچون ایستیفاده‌یه وئریله‌جک.

ایتالیا معلومات واسیطه‌لری‌نین سوْن گۆنلر بوُراخدیغی معلوماتا گؤره، بوُ فیکیر ایتالیالی سناتوْر لوُچیانوْ لوْرِنتزی (Luciano Lorenzi) طرفیندن اوُروپا شوُراسینا اؤنریلمیشدیر. قئید ائتمک لازیمدیر کی، لوُچیانو لوْرنتزی بیر اوُلدوز بیلیمچیسی اوْلاراق شؤهرته مالیکدیر.

اوُروپا شوُراسی سؤزو گئدن پلانی روُسیه‌نین بوُ شوُرایا قوْشولدوغوندان یالنیز نئچه گۆن سوْنرا بیر آغیزدان تصدیق ائتمیشدیر. بوُ پلاندا اؤزل سِنسوْرلارلا تجهیز ائدیلمیش الکترونیک تلسکوْپلاردان عیبارت اوْلان بئین‌الخالق بیر شبکه‌نین

یارانماسی نظرده تؤتولور. بۇ سِنسۆرلار واسیطه‌سی ایله قیسا زامان ایچینده قالینلیغی بیر کیلومتردن بؤیوک اؤلان، یئره تۆخوناجاق گؤی جیسملری‌نین یۆزده دۆخسان بئشی نظارت آلتینا آلینا بیله‌جک. لۆرنتزی‌نین پلانینا گؤره، یئر کۆره‌سینی هده‌له‌ین بۇ گؤی جیسملری، ایستر آتمۆسفرین ایچینده، ایسترسه ده ائشیگینده، سۆیوق مۆحاریبه دؤورونده قالمیش اؤلان نۆوه سیلاحلار واسیطه‌سی ایله محو اؤلاسیدیر.

خاطیرلاتماق یئرینه دۆشر کی، قالینلیغی بئش کیلۆمتردن کیچیک اؤلان گؤی داشلاری یئر کۆره‌سینه تۆخوندوقدا اؤزونـدن اؤن بئش قات بؤیوک بیر چۇخورون عمله گلمه‌سینه سبب اؤلور. بۇ تۆققوشمالاردان عمله گلن گۆجلو تۆستو و تۆز بۆغاناغی هاوانین گئنیش اؤلچوده بۆلاشماسینا و جانلی وارلیقلارین اؤلومونه گتیریب- چیخاریر. گؤزه‌گلیملی حجمده اؤلان گؤی داشلاری‌نین یئره دۆشمه‌سی عۆمومیتله گؤز قاماشدیران ایشیلتی و قۆرخونج گۇرولتو ایله یاناشی اؤلور.

لۆرنتزی‌نین پلانینی حیاتا کئچیرمک اۆچون رۇسیه‌نین اۇروپا شۇراسی ایله امکداشلیغی ضروریدیر، چۆنکی بۇ اؤلکه‌نین گئنیش نۆوه جبّه‌خاناسینا مالیک اؤلدوغو ایله برابر، یئره تۆخونموش اؤلان گؤی داشلاری حاقّیندا دَیَرلی تجروۆبه‌لری وار.

۱۹۰۸- جی ایلده ۵۰ متر قالینلیغیندا بیر گؤی جیسمی سیبیر بؤلگه‌سینده یئره دۆشوب، گۆجلو پارتلاییشا سبب اؤلدو. بۇ پارتلاییشین نتیجه‌سینده مینلرله هکتار مئشه آلت- اۆست اؤلوب، گئنیش اؤلچوده داغینتی عمله گلدی. گؤی جیسملری‌نین یئره تۆخوندوغو سببیندن عمله گلن چۇخورلار بیر چۆخ اؤلکه‌لرده، او جۆمله‌دن آریزۆنا ویلایتینده و اۆسترالیادا بۆل- بۆل گؤرونمکده‌دیر.

مۆحاسیبه‌لره گؤره، قالینلیغی ۱۰۰ متردن آرتیق اؤلان بیر گؤی جیسمی‌نین

یئره توْخوندوغو دوٗرومدا بوْتون یئر کوْره‌سینی محو ائده‌بیله‌جک اوْلچوده انـرژی بوٗراخیلیب، بؤیوک بیر فاجیعه عمله گله بیلر. بئله گؤی جیسـملری‌نـین هـر ۳۰۰ ایلدن بیر یئره توْخوندوغو احتیمالی وار. قالینلیغی بیر کیلـوْمتردن بـئش کیلـوْمتره قدر اوْلان گؤی جیسملری‌نین عادتاً هر ۳۰۰۰ ایلدن بیر یئره دوْشـمک احتیمـالی تخمین ائدیلیر. قالینلیغی ۱۰ کیلوْمتردن آرتیـق اوْلان گـؤی جیسـملری، احتیمـالا گؤره هر ۳۰– ۱۰ میلیون ایلدن بیر یئره دوْشور.

گؤی جیسملری‌نین بؤیوک بیر حیصـه‌سـی سـوْرعتله یئـر کـوْره‌سـی‌نـین آتموْسفرینه داخیل اوْلدوقدا یوْکسک حـرارتین عملـه گلمـه‌سـی سـببیندن نئچـه ثانیه‌نین ایچینده محو اوْلور. اوْنلارین بیر حیصـه‌سـی ده پارچـا– پارچـا اوْلـوب، قیریقلاری یاغمور کیمی یئره توْکولور. اوٗزون سفری‌نین سوْنوندا بئله بیـر یانغینـا دوْشن بوٗ اوٗغورسوز گؤی جیسـملرینه «آخـان اوٗلـدوز» دئییلیـر. بئلـه‌لیکلـه یئـر کوْره‌سی‌نین اوْزرینده مـین ایللـردن بـری یاشـاناقدا اوْلان حیـات، گوْجلـو بیـر تهلوکه‌دن قوْرونموش اوْلور.

حوْرمتلی لوٗچیانو لوْرنتزی‌نـین بـوٗ تشـبٌوْثو اینسـان‌سـئورلیک باخیمینـدان تحسینه لاییقدیر. بعضی اینجه موْلاحیظه‌لر ایسه اوْنـون دیقّتینـدن یایینمامیشـدیر. آنجاق بوٗرادا نه ایسه بیر «آددیم‌باسما» قئیـده آلینیـر و اینسـان اوْنـون پلانـی‌نـین ظارافات یاخوٗد گرچک اوْلدوغونو آییرد ائتمکده چتینلیک چکیر. ایتالیالیلار عادتاً ایسـتی‌قـانلی اوْلـورلار، آمّـا اینسـانا ائلـه گلیـر کـی، سـوْیوق موْحاریبـه دوْورو سوْووشدوقدا، آرتیق «سوْیوق باریش دوْورو» گلیب– چاتمیشدیر. بلکـه ایتالیـالی سناتوْر، دیپلوْماتیک دبلری گؤزله‌مه‌دن، ساده‌جه «حریفین آغزینی آراماق» نیتینـده ایمیش؟ اوْلمایا، حوْرمتلی لوٗچیـانوْ لـوْرنتزی ده بعضـی وطنداشـلار کیمـی *اوْزو یوْغورروب، اوْزو ده یاپانلاردانمدیر*؟ اوْلو کی، گؤی جیسملری یئـر کـوْره‌سـی‌نـین بعضی بؤلگه‌لرینی داها چوْخ خوْشلایاراق، داها چوْخ روٗسیه توْرپاغینا دوْشه‌سـی

اؤلورلار، بۇ ایسه روُسیه‌نین دَیَرلی تجروُبه‌لرینه، غرب اؤلکه‌لری‌نین ایسه گـؤی داشـلاری حاقّینـدا آجیناجـاقلی درجـه‌ده بیلیمسـیزلیگینه سـبب اؤلـور. اینسـانی دوشوندورن مسأله داها چوُخ اوُندان عیبارتدیر کی، گؤره‌سن غرب اؤلکه‌لری‌نین هئچ زامان بیر «نوُوه جبّه‌خاناسی» و کوُتله‌وی قیرغین سیلاحلاری اؤلمامیشـدیر؟ دوُزدور کی، «سوُیوق موُحاریبه» ذهنده «سؤز گوُلشدیرمک» کیمی سسلنیر، آنجاق بللیدیر کی، بؤیوک قوُدرتلر کئچمیشده یالنیز سؤز گوُلشدیرمکله کیفایتلنمه‌ییب، هر بیری گئنیش نوُوه جبّه‌خاناسی یاراتمیشدی. زامـان اؤتدوکجـه بـوُ قوُرخـونج جبّه‌خانالار قارشیسی آلینمـاز بیـر قـوُوّه‌یـه چئوریلمیشـدی. آمریکـا بیرلشـمیش ویلایتلری حتا «اؤلدوز مـدنیّتلری» ایلـه قـوُدرتلی بیـر مؤوقعـدن قارشیلاشـماغا حاضیرلیق گؤروردو و ساوت ایتّیفاقی‌نین *«تیفاغینی داغیتمـاق اوُچـون» «اؤلـدوز ساواشلاری»* دئییلن اوُزون- اوُزادی بیـر دؤیـوش پلانـی حاقّینـدا هـای- حشـیر سـلیردی. کئچمیش ساوت ایتّیفاقی‌نین مایانی باتیریب، «تیفاغی داغیلانـا» کیمـی، هئچ طرف اؤز عینادیندان دؤنـه‌سـی دئییلـدی. اوُن ایللـر بؤیـو بوُتـون بشـریتین وارلیغی بیر هیمه باغلی ایدی، بیر توُکدن آسـیلی ایـدی. اینـدی‌نـین اؤزونـده ده، چوُخلاری‌نین فیکرینجـه، قوُرخـونـون یئرلـی- دیبلـی سوُووشـدوغو اینانیلاسـی دئییل.

یاخشی، بس نه اوُچون یالنیز روُسیه‌نین نوُوه سـیلاحلاری‌نـین اوُزو گـؤی جیسملرینه قارشی چئوریله‌سی اؤلدو؟ بوُرادا عاغیلاسیغاسـی یـالنیز و یـالنیز بیـر ایضاح اوُلا بیلر: یقین گله‌جکده داها «یوُغون» گؤی جیسملری گؤزلنیلیر و غربین نوُوه سیلاحلاری باخ بوُ یوُغون جیسـملره قارشـی ایشـه یارایاجـاق و بـوُ اوُزدن اوُنلارین هله‌لیک قوُرونوب- سـاخلانیلماغی مصـلحته اوُیغونـدور! آلـلاه خئییـر وئرسین!

بۏش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۏچورون:

۱ – بۇ پلان لۆچیانۏ لۏرنتزی طرفیندن اۇروپا شۇراسینا ———

۲ – اۇروپا شۇراسی بۇ پلانی ——— تصدیق ائتمیشدیر.

۳ – گۏی جیسملری یئره تۏخوندوغو زامان اۏزوندن ۱۵ قات بۏیوک بیر چۇخورون ——— سبب اۏلور.

۴ – گۏی جیسمی سیبیر بۏلگه‌سینده یئره دۏشدوگونده بۏیوک بیر مئشه ——— اۏلوب، گئنیش اۏلچوده داغینتی عمله گلدی.

۵ – حۇرمتلی لۆچیانۏ لۏرنتزی‌نین پلانی ——— باخیمیندان تحسینه لاییقدیر.

۶ – آنجاق بۇرادا نه ایسه بیر ——— گۏرونور.

۷ – بۇ پلانین ظارافات یاخۇد گرچک اۏلدوغونو ——— ائتمک چتیندیر.

۸ – دئیه‌سن ایتالیالی سناتۏر دیپلوماتیک دبلری ———، حریفین آغزینی آراماق نیتینده‌دیر.

۹ – اۏلو کی، لۆچیانۏ لۏرنتزی ده بعضی وطنداشلار کیمی اۏزو یۏغوروب، اۏزو ده ———

۱۰ – اینسانی ——— مسأله داها چۏخ اۏندان عیبارتدیر کی، اۏلمایا غربده هئچ زامان نۏوه سیلاحلاری اۏلمامیشدیر.

۱۱ – سۏیوق مۏحاریبه آغیزدا «سۏز گۏلشدیرمک» کیمی ———

۱۲ – زامان اۏتدوکجه بۇ قۏرخونج جبه‌خانالار ——— بیر قۏوّه‌یه چئوریلمیشدی.

۱۳ – آمریکا دۏولتی «اۏلدوزلار ساواشی» دئییلن ——— بیر دۏیوش پلانی حاضیرلامیشدی.

۱۴ – بۏتون بشریتین وارلیغی بیر ——— باغلی ایدی، بیر تۏکدن ——— ایدی.

۱۵ – ایندی‌نین اۏزونده ده چۏخلاری‌نین فیکرینجه، قۏرخونون ——— سۏووشدوغو ظن ائدیلمیر.

اوْزونوزو سینایین:

١ – لوْچیانوْ لوْرنتزی‌نین سوْزونون جانی نه‌دن عیبارت ایدی؟
٢ – یئر اوْزونده‌کی حیات گوْی جیسملرینه قارشی نئجه قوْرونور؟
٣ – گوْی جیسملری یئره توْخوندوقدا هانسی حادیثه‌لر اوْرتایا چیخیر؟
٤ – لوْرنتزی روْسیه‌نین نوْوه سیلاحلاریندان فایدالانماغا نئجه منطیق قازاندیریر؟
٥ – «آخان اوْلدوز» گوْی جیسملری‌نین هانسی بیچیمینه دئییلیر؟
٦ – متنده هانسی «آددیم‌باسما»– دان صوْحبت گئتدی؟
٧ – نه اوْچون لوْرنتزی‌نین پلانیندا دیپلوْماتیک دبلره سایغیسیزلیق گوْستریلمیشدی؟

قلمینیزی ایشه سالین:

«سوْیوق موْحاریبه» باشلیقلی بیر اینشا یازین، و اوْنون ایقتیصادی و سیاسی یوْنلری باره‌ده موْلاحیظه‌لرینیزی قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جوْمله‌لردن فایدالانین:

١ – ایکینجی دوْنیا ساواشیندان سوْن واختلارا کیمی ساوت ایتّیفاقی ایله آمریکا بیرلشمیش ویلایتلری‌نین آراسینداکی موْناسیبتلره کوْلگه سالان گرگینلیک تاریخده «سوْیون موْحاریبه» آدلانمیشدیر.
٢ – سوْزو گئدن بوْیوک قوْدرتلر سوْیوق موْحاریبه دوْوروونده بوْتون یئر کوْره‌سینی محو ائده بیله‌جک حجمده نوْوه سیلاحلارینی حاضیرلاماغا جان آتیردیلار.
٣ – تخمیناً ٥٠ ایل دوام ائدن سوْیوق موْحاریبه دوْوروونده دوْنیانین ثروتی خالقلارین سعادتینه صرف ائدیلمکدنسه کوْتله‌وی قیرغین سیلاحلاری‌نین ایستحصالینا و حربی سوْرساتین گئنیش اوْلچوده حاضیرلانماسینا صرف ائدیلیردی.
٤ – ایندی‌نین اوْزونده ده بشریتین مادی و معنوی ثروتلری‌نین بوْیوک بیر حیصه‌سی دوْیوش سوْرساتینا خرجلنیر.

فعلین واجیب شکلی:

- *بیز نۆوه سیلاحلارینی محو ائتمه‌لی‌ییک.*

فعلین لازیم شکلی:

- *صاباح گؤروشه بیلمریک، من تبریزه گئده‌سی‌یم.*

آشاغیداکی جۆمله‌لرین فعلینی واجیب یاخوْد لازیم شکیلده تامامْلایین:

۱ - نۆوه سیلاحلاری گؤی داشلارینی محو ائتمک اوْچون ایشه (یاراماق).
۲ - بوْمقصده چاتماق اوْچون گئنیش بیر تلسکوْپلار شبکه‌سی (یاراتماق).
۳ - گؤی جیسملری سوْیوق موْحاریبه دؤوروندن قالان نۆوه سیلاحلار واسیطه‌سی ایله محو (اوْلماق)
٤ - بوْ پلانی حیاتا کئچیرمک اوْچون روْسیه اوْروپا شوْراسی ایله ایش بیرلیگی (آپارماق).
۵ - اوْلوکی، گؤی جیسملری روْسیه توْرپاغینی خوْشلاییب، داها چوْخ بوْرادا (دوْشمک) اوْلورلار.
٦ - ساوت ایتّیفاقی داغیلانا کیمی هئچ طرف اوْز عینادیندان (دوْنمک) دئییلدی.
۷ - چوْخلاری‌نین فیکرینجه قوْرخونون یئرلی- دیبلی سوْووشدوغو (اینانیلماق) دئییل.
۸ - بس نه اوْچون آنجاق روْسیه‌نین نۆوه سیلاحلاری‌نین اوْزو گؤی جیسملرینه قارشی (چئوریلمک) اوْلدو؟
۹ - بوْرادا عاغیلا (سیغماق) یالنیز و یالنیز بیر ایضاح وار.
۱۰ - بیر کلمه سوْز سوْروشماق اوْچون ایکی دوْنه تبریزه زنگ (ائله‌مک) اوْلدوم.

جۆمله قۆرولوشو:

آشاغیداکی جۆمله حیصه‌لرینی قۆووشدورون، میثال:

- *مۆذاکیره‌لر کی، چۆخدان بری ایکی بۆیوک قۆدرتین آراسیندا دوام ائتمکده‌دیر، ایندی گرگینلیگه یۆنلمیشدیر.*
- *چۆخدان بری ایکی بۆیوک قۆدرتین آراسیندا دوام ائتمکده اولان مۆذاکیره‌لر ایندی گرگینلیگه یۆنلمیشدیر.*

۱- بیر زامان ایکی بۆیوک قۆدرت بیر- بیری‌نین قۆیوسونو قازماغا چالیشیردیلار، ایندی ایسه بۆنلارین مۆناسیبتلرینده‌کی گرگینلیک بیر قدر یۆمشانمیشدیر.

۲- بۆخسته کی، گۆنو- گۆندن سۆزاریردی، ایندی یاواش- یاواش ساغالماغا باشلاییب.

۳- بۆ قۆجا دۆنیا کی، دائیم دۆلوب- بۆشالیر، هئچ کیمه وفا قیلمایاجاق.

٤- ساوت ایتّیفاقی کی، بۆیوک بیر قۆدرت کیمی غربین قارشیسیندا دیکلمیشدی، آرتیق چۆخدان داغیلیب.

٥- نۆوه سیلاحلاری بشریته قۆرخونج بیر تهلۆکه‌دیر و بۆنلاری محو ائتله‌مگین مۆدافیعه‌چیلری گۆنو- گۆندن آرتماقدادیر.

٦- من بیر منفور شخصله کی، واخت آشیری اۆستومه بۆزاریر، دۆستلوغو نئیلرم؟

٧- یاماجلار کی، باهار گلندن بری یاشیللاشماغا باشلامیشدیر، نه اۆرک‌آچاندیر!

مۆرکب فعللر

بۇ فعللری اوٚیارلی قوٚرولوشدا جدولده‌کی جوٚمله‌لره کوٚچورون:

قیسناماق	چیخماق	چوٚکدورمک	توٚتماق	آراماق
یاپینماق	باسماق	گوٚلشدیرمک	قیجیرتماق	دوٚشمک

۱ – گوٚرونور کی، بعضی اینجه موٚلاحیظه‌لر موٚلّیفین دیقّتیندن ———————
۲ – منه ائله گلیر کی، ایتالیالی سناتوٚر آدیم ———————
۳ – اوٚنون پلانی ساده‌جه حریفین آغزینی ——————— اوٚچوندور.
۴ – بیز سوٚز ——————— خوٚشلامیریق.
۵ – منه ائله گلیر کی، بوٚ حیله باش ———————
۶ – حربی سوٚرساتین آغیر مخاریجی ساوت ایتّیفاقینی دیز ———————
۷ – غرب روٚسیه‌نین نوٚوه سیلاحلارینا گوٚز ———————
۸ – من لوٚرنتزی‌نین پلانینا قارشی ——————— ، چوٚنکی بوٚ آدیم‌باسماقدیر.
۹ – ایگید یوٚز یاشار، قوٚرصت بیر ———————
۱۰ – پیشیگی دارا ——————— ، دوٚنر اوٚزونو جیرماقلار.

۱۵

معلومات واسیطه‌لری

آ‌سلان یازی میزی‌نین آرخاسیندا اۆتوروب، بیر گۆنده‌لیگی واراقلاییر. دۆستو رشید اۆنا یاناشیب، سؤزه گیریشمگه چالیشیر:

● آسلان، یامان اۆخوماغا گیریشیبسن، یقین ماراقلی خبر وار.

● هانسی ماراقلی خبر، آی رحمتلیگین اۆغلو، نه قۆیوبسان، نه آختاریرسان؟ دۆزونه قالسا، بۇ گۆنده‌لیکلرین وئردیگی معلومات بیر قپیگه ده دَیمز، بۇنلار آنجاق یا پنیر بۆکمگه، یا دا قۇش قفسی‌نین تکینه دۆشه‌مگه یارار، آنجاق بۇ دا تۆستو کیمی بیر دۆشکونلوکدور. بۇ دۆنیادا کیمیسی تۆستونون، کیمیسی پۇلون، کیمیسی ده بۇ کاغیذ- کۇغوذون دۆشکونودور، چاتیشمایاندا قانی ترسه ایشله‌ییر.

● بۇ قدر ده اینصافسیز اۆلما، آسلان. قزت بۇگۆنکو ایجتیماعی یاشاییشین آیریلماز بیر حیصه‌سیدیر. همین قزتلرین ایچری صحیفه‌لرینده اۆلکه‌میزده و دۆنیادا باش وئرن حادیثه‌لر حاقّیندا بۆل- بۆل معلوماتلار درج اۆلونور. بۇ حادیثه‌لری ایزله‌مک لازیمدیر. بۇرادا ادبیات و اینجه‌صنعته عائید تنقیدی یازیلار وار. اۆلکه‌میزین بیر چۆخ دۆشونجه صاحیبلری و قلم اۇستالاری ایسه همین صحیفه‌لردن چیخیش ائدیرلر. منجه بۇنلاردان واز کئچمک بیر اۆ قدر ده آسان

دئییل.

● سـن بـوٌ یارامـازلاری لاپ جئیـران داغینـا چیخارتـدین، آی رشـید. ظنیمجـه یانیلیرسان، چـوٌنکی بـوٌرادان سـنین اوٌ دئـدیگین دوٌشـونجه صـاحیبلری و قلـم اوٌستالاری چیخیش ائتمیر. ایشین ایچ اوٌزونه وارسان، تک بیزیمکیلر دئییـل، ذاتـاً بوٌتون دوٌنیادا بوٌ بیر تیجارت ایشینه چئوریلیب. اوٌخوجـولار بـوٌ یـا باشـقا قزتـی آلیب اوٌخوماقلا دوٌغرودان ماراقلانمیر. دوٌزونه قالسا، بوٌنلارین فرقی بیـر اوٌ قـدر ده اهمیتلی دئییل. اوٌخوجولارین چوٌخو اعلانلارا ماراق گوٌستریر. کیمیسی اوٌزونه اوٌیارلی بیر ایش یئری آختاریر، کیمیسی بیر کیرالیق منزیل آراییر، کیمیسی ده بیـر ماشین آلماق یاخوٌد سـاتماق فیکرینـدهدیـر. قزتلـرین اوٌخوجـولاری‌نـین یـوٌزده اللیسینی بوٌ آداملار تشکیل ائدیر. قالان یوٌزده اللیسی‌نین ده بوٌیوک بیر حیصه‌سـی مسأله‌یه سایغیسیز یاناشیر، نـه یازیلیرسـا، اوٌخویاجـاق. یـالان- دوٌغروسـونون دا فرقینده دئییل. ایری باشلیقلار آلتینـدا سارسـاق خبرلـر درج اوٌلونـور. دوٌغـرودان اهمیت داشییان خبرلر ایسه نارین خطله یازیلیر و ایچری صحیفه‌لره کوٌچورولـور. خبر باشلیقلارینا فیکیر وئرسن، گوٌره‌جکسن کی، کوٌرپو قالیـب چـایین اوٌتایینـدا. دئییلنه گوٌره، آمریکادا هر کیمه بیر قـزت یـا تلویزیـون کانـالی دایـاق دوٌرسـا، اوٌ اوٌلکه‌نین باشچیسی سئچیله بیلر، همین کانالّلارین بیری ایسه هر کیمین قوٌیوسونو قازماغا قالخسا، اوٌنو بوٌتـون میلّتـین گوٌزونـدن سـالار. بوٌیـوک بیـر قـزتین بـاش مقاله‌سی، لازیم گلسه، هر بیر سیاست آدامی‌نین آخیرینا چیخا بیلر. هانسی خبرین خالقا چاتدیریلاجاغی حاقدا قزتلر اوٌزو قرار وئریر. اوٌندا گوٌرورسـن، عـادی بیـر خبر حاقّیندا بار- بار باغیریرلار، ائله بیل قوٌرباغا گوٌلونه داش آتیبسان. دوٌغـرودان اهمیت داشییان بیر خبر اوٌرتایا چیخاندا ایسه سوٌسورلار. اوٌخوجو بوٌنون فرقینـده دئییل. سن بوٌنو موٌبالیغه حساب ائله‌مه. بیـر تـک قزتلـر دئییـل، باشـقا معلومـات واسیطه‌لری ده همین سیاستی قوٌوور.

● قارداش، سن لاپ آغ ائله‌دین ده! هاوایی یئره قانینی قارالتما. بیلیرسن، نه وار؟ اصـلینده حلـیم سـوٌز دانیشـماق سـنین طبیعتینـه یـاددیر. اوٌ قـدر آجـی- آجـی دانیشیرسان کی، دئدیگین حـاق سـوٌزو ده اوٌوسـانادان سالیرسـان. بـوٌ قـدر تـوٌو گوٌتورمه، جانیم، عاغیلین- زادین چاشمابیب کی!

● درد بیر اوْلسایدی، چکمگه نه واردی. سن ده منه توْختاقلیق وئرمکدنسه، بیر آز دا دردیمی دئشیرسن، آی بالا. سوْزومون جانی اوْدور کی، اوْخوجولارا دوْزگون معلومات چاتدیرماق لازیمدیر. اوْخوجولارین اعتیمادینی قازانماق لازیمدیر. بوْ اعتیمادی دوْغرولتماق هئچ ده آسان دئییل. آنجاق تأسّوْفله قزنچیلرین جانی اوْخوجالارا یانماییب، یانمایاجاق. اوْنلار یالنیز ایقتیصادی منافعی گوْدورلر. قزت ایشی، آچیق دانیشماق عاییب دئییلسه، سوْز تیجارتیندن باشقاسی دئییل. ایندی حاق سوْز سنین خوْشونا گلمه‌دیسه، اوْندا منیمله آغیز-آغیزا وئرمه!

یوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کوْچورون:

۱ - اوْخوجولارین چوْخو خبرلرین یالان- دوْغروسونون ―――――― دئییل.
۲ - کیمیسی توْستونون، کیمیسی ده قزتلرین ―――――― دوْر.
۳ - قزتلر بوْگوْنکو ایجتیماعی یاشاییشین ―――――― دیر.
۴ - قزتلر ادبیات و اینجه‌صنعته ―――――― بیر چوْخ مقاله‌لر ――――――
۵ - دوْشونجه صاحیبلری همین قزتلردن ―――――― ائدیرلر.
۶ - بوْ سوْزلر دوْغرو دئییل، آسلان، ظنیمجه ――――――
۷ - سن هله ایشین ―――――― وارمامیسان.
۸ - دوْزونه قالسا، بوْنلارین فرقی ―――――― اهمیتلی دئییل.
۹ - کیمیسی اوْزونه ―――――― بیر ایش یئری، کیمیسی بیر کیرالیق منزیل ――――――
۱۰ - دوْغرودان اهمیت ―――――― خبر نارین یازی ایله یازیلیر.
۱۱ - عادی بیر خبر حاقّیندا ―――――― باغیریرلار.
۱۲ - قارداش، سن لاپ ―――――― ائله‌دین ده!
۱۳ - حاق سوْز خوْشونا گلمیرسه، اوْندا منیمله ――――――
۱۴ - اوْنلار یالنیز ایقتیصادی منافعی ――――――

قلمینیزی ایشه سالین:

«*قزتلرین جمعیتده رۆلو*» باشلیقلی بیر اینشا یازاراق قزتلرین جمعیتده هانسی جهتلردن فایدالی اوْلدوغونو قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جۆمله‌لردن فایدالانین:

۱ – قزتلر دۆنیایا آچیلمیش بیر پنجره‌دیر.
۲ – قزتلر خالقین دۆشونجه‌سینی درینلشدیرمکده بؤیوک رۆلا مالیکدیر.
۳ – قزتلر هر میلّتین دیلی‌نین اینکیشافیندا اوْنملی رۆلا مالیکدیر.
٤ – قزتلر جمعیتده دموْکراسی‌نین دایاغیدیر.

اوْزونوزو سینایین:

۱ – قزتلره دۆشوکونلوک نه دئمکدیر؟
۲ – رشیدین فیکرینجه قزتلر نه اۆچون ایجتیماعی یاشاییشین آیریلماز بیر حیصه‌سیدیر؟
۳ – دۆشونجه صاحیبلری جمعیتده نه کیمی واسیطه‌لردن چیخیش ائده بیلرلر؟
٤ – آسلانین فیکرینجه نه اۆچون قزتلر بیر تیجارت واسیطه‌سینه چئوریلیب.
۵ – قزتلرین اوْخوجولارینی کیملر تشکیل ائدیر؟ اوْنلارین قزتلردن اوْماجاغی نه‌دیر؟
٦ – اوْخوجولارین بؤیوک بیر حیصه‌سی نه اۆچون سایغیسیزدیر؟
۷ – اهمیتلی خبرلری اهمیتسیز قلمه وئرمک اۆچون هانسی اوْلچولره ال آتیلیر؟
۸ – اهمیتسیز خبرلر نه اۆچون ایری باشلیقلار آلتیندا درج اوْلونور؟
۹ – سیزین فیکرینیزجه قزتلردن واز کئچمکمی اوْلار؟
۱۰ – سیزین فیکرینیزجه قزتلرین جمعیتین قارشیسیندا داشیدیغی مسئولیت نه‌دن عیبارتدیر؟
۱۱ – سیزین فیکرینیزجه رادیو– تلویزیون قزتلرین مسئولیتینی اوْز اوْزرینه گؤتوره بیلرمی؟

دؤزلتمه صیفتلر:

– آی رشید، بؤنلاری جئیران داغینا چیخارتما، بؤنلار هئچ ایشه یاراماز.

*– سن بؤ **یارامازلاری** لاپ جئیران داغینا چیخاردتدین، آی رشید.*

آشاغیداکی جؤملەلری اؤیغون گلن دؤزلتمه صیفتله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – سؤن واختلار ایسماعیل اؤ قدر دَییشیب کی، تانیماق اؤلمور.
۲ – ایسماعیل منیم دؤشمنیمدیر، من اؤنونلا هئچ واخت باریشمارام.
۳ – سنه آند وئریرم اؤ آللاها کی، گؤزله گؤرمک اؤلماز، تؤک بؤ داشلاری اتگیندن.
٤ – سئوینج بیر کلمه دینمەدی، سؤیلەمەدی، چیخیب گئتدی.
۵ – عؤزئیر حاجی‌بیگلی بیر چؤخ نغمەلر یاراتمیشدی کی، هئچ واخت اؤلمه‌یه‌جک.
٦ – مؤسیقی منیم حیاتیمین بیر حیصەسیدیر کی، هئچ واخت اؤزومدن آییرمارام.
۷ – قارشیمیزدا ائله اؤجا قایالار دایانمیشدی کی، اؤنلارا ال چاتمازدی و اؤستونه قؤش قؤنمازدی.
۸ – سندن بیر گؤناه باش وئریب کی، باغیشلاماق اؤلماز.
۹ – بیر میلّت کی، ایرادەسی اَیلمەسه، هر زامان باشی‌اؤجا اؤلار.
۱۰ – ایسماعیلین آتاسی اؤزوندن چیخمیشدی و بیر سؤزلر دانیشیردی کی، آنلاشیلمیردی.
۱۱ – بیزه دؤنن ایکی نفر قؤناق گلدی کی، گؤزلەمیردیک.
۱۲ – کئچمیش زامانلار بؤرادا ائله بیر قالا واردی کی، اؤنو تؤپ داغیتمازدی.
۱۳ – ادبیاتیمیز ائله بیر خزینەدیر کی، زامان– زامان تؤکنمه‌یه‌جک.
۱٤ – بؤ ائله بیر مؤعمّادیر کی، آسانلیقلا چؤزولمه‌یه‌جک.
۱۵ – ایمانیمیز هر زامان بیزه دایاقدیر، چؤنکی هئچ کیم بؤ ایمانی سارسیدا بیلمز.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ - آسلانین دئدیگینه گؤره بیر تک قزتلر دئییل، باشقا معلومات واسیطه‌لری ده همین سیاستی قوْوور. هانسی سیاستی؟
۲ - «معلومات واسیطه‌لری» نه دئمکدیر؟
۳ - جمعیتده فعالیت گؤسترن باشقا معلومات واسیطه‌لری هانسیلاردان عیبارتدیر؟
٤ - قزتلرین جمعیتده روْلونو تلویزیونلا موْقاییسه ائده‌رک اوْنلارین هر بیری‌نین هانسی ساحه‌ده اوْستونلوگونو آچیقلایین.

ایسم، صیفت، ظرف و عوضلیکدن عمله گلن صیفتلرین گئنیش تابلوسو

دادلی	باجاریقلی	دوْزوملو	یارارلی	قازانجلی	دوْمانلی	حاقلی
جانلی	دَیَرلی	اوْنلو	قرارلی	سئویملی	ایستکلی	حوْرمتلی
دادسیز	باجاریقسیز	دوْزومسوز	یارارسیز	آمانسیز	ایناسیز	سوْنسوز
اوْیارسیز	ساوادسیز	تهلوْکه‌سیز	قرارسیز	شوْبهه‌سیز	سایغیسیز	حاقسیز
دوْنلوق	گوْنلوک	آیلیق	ایللیک	ساتیلیق	ارلیک	داغلیق
حامامْلیق	بیزلیک	سیزلیک	قوْربانلیق	هفته‌لیک	بوْیانلیق	کیرالیق
بیلیمسل	توْپلومسال	قوْمسال	شعرسل	فیزیکسل	صنعتسل	دینسل
دوْنیاسال	دوْیغوسال	تکنیکسل	ایسلامسال	قانوْنسال	گله‌نکسل	اوْلکه‌سل
دوْیوشجول	بیلیمجیل	صوْحبتجیل	قوْناقجیل	سوْیوشجول	ظارافاتجیل	غوْصه‌جیل
قایغیجیل	ایشجیل	عینادجیل	آروادجیل	اوْلومجول	امکجیل	آردیجیل
دوْنکی	بوْگوْنکو	بیرداهاکی	آتامداکی	چوْخدانکی	صاباحکی	قاباقکی
قاچاقچی	دوْیوشچو	میلتچی	اوْدونچو	دوْغروچو	بوْیاقچی	یاراقچی

آشاغیداکی جوٚمله‌لری اوْیارلی صیفتله یئنیدن ایفاده ائدین، میثال:

- بیزیم صنعت باشادوٚشن موٚتخصّیصلره (صنعتسل) موٚتخصّیصلره احتیاجیمیز وار.

۱ -- بوٚ بیر غزل یا قصیده دئییل، شعره بنزه‌ین نثر پارچاسیدیر.
۲ -- هر کس دوٚرد دیواری‌نین ایچینده خوٚشلادیغی کیمی یاشایا بیلر، آنجاق توٚپلوما عائید اوْلان مسأله‌لره گلینجه بعضی قایدالاری گوٚزله‌مک لازیمدیر.
۳ -- بیز گرک دینیمیزی دوٚنیا خالقلارینا تانیتدیراق و بوٚ ایش اوٚچون ایسلامین معیارلارینا اوْیغون اوْلان قوٚروملار یارانمالیدیر.
٤ -- مسأله ایلک باخیمدا آسان گوٚرونور، آنجاق تکنیک باخیمیندان اوْنون آیری- آیری یوٚنلری وار.
۵ -- من بیر منطیق سئون آدامام، آمّا آیوازین بوٚتون ایشلری دوٚیغولارلا باغلیدیر.

آشاغیداکی جوٚمله‌لری اوْیارلی صیفتله یئنیدن ایفاده ائدین، میثال:

- میم قیزیم اوْن سککیز یاشینا دوٚلوب، آرتیق اوْنون اره گئتمک واختیدیر (آرتیق اوْ بیر ارلیک قیزدیر).

۱ - هر نیریم پالچیغا بلنیب، حاماما گئتمگیم لاپ لازیمدیر.
۲ - بوٚدجه مسأله‌لری حاقّیندا تبریزده قرار وئریلمز، اوْنلارین حاقّیندا تهران قرار وئرر.
۳ - بوٚردا بیزیم حل ائده بیله‌جگیمیز بیر مسأله یوٚخدور، بوٚتون بوٚنلارین حاقّیندا شیرکت اوْزو قرار وئرمه‌لیدیر.
٤ - بوٚ مریضین قیزدیرماسی چوٚخ یوٚکسکدیر، منجه بوٚنو حکیمه گوٚتورمک لازیمدیر.

آشاغیداکی جۆمله‌لری اؤیارلی صیفتله یئنیدن ایفاده ائدین، میثال:

- من دیلسیز- آغیزسیزام، آمّا یوْلداشیم یاشار یاخشی صؤحبتلر ائدر (صؤحبتجیل آدامدیر)

۱ - آیوازگیلین ائوی گئت- گللی ائودیر، آخی اوْ چوْخ قوْناقسئور آدامدیر.
۲ - سن ایسماعیللا آغیز- آغیزا وئرمه، بیردن آغزیندان کوْبود سؤز- زاد چیخار، اوْنون آغزی هر زامان سؤیوشه آچیلار.
۳ - ائلخان ایندییه کیمی ایکی آرواد آلیب بوْشاییب. هله بیرینی ده آلماق ایسته‌ییر، گؤرورسن نه قدر آرواد دوْشکونودور؟
٤ - جلال بیر آن بئله دئییب- گۆلمکدن قالماز، یامان ظارافات اهلیدیر.

مۆرکب فعللر

بۇ کلمه‌لری اؤیارلی قوْرولوشدا جدولده‌کی جۆمله‌لره کؤچورون:

بیتیرمک	ائتمک	داشیماق	توْتماق	چیخماق
دۆرماق	چیخماق	سالماق	چکدیرمک	قاچماق
قاچیرماق	گئتمک	وئرمک	قوْوماق	سالماق

١ - کئچن هفته دۆنیانین اؤلکه‌لرینده بیر چوْخ حادیثه‌لر باش ----------
٢ - اوْخوجولارین یۆزده اللیسینی مۆعلّیملر و طلبه‌لر تشکیل ----------
٣ - دؤولتین قزتلره قارشی مۆناسیبتی چوْخ اهمیت ----------
٤ - معلوماتین یاییِنی ایلک نؤوبه‌ده رادیو- تلویزیونون اوْزرینه دۆشور، قزتلر ایسه بوْ جهتدن ایکینجی سیرادا یئر ----------
٥ - آنلامیرام، اهمیتلی بیر مؤوضوع اوْرتایا ---------- قزتلر نه اوْچون سۆسورلار.
٦ - بؤیوک قوْدرتلره آرخالانماق اؤلکه‌میزین سیاستینه اوْیغون دئییل، آرتیق نئچه ایللردن بری اؤلکه‌میز همین مۆستقیل سیاستی ----------
٧ - قارداشیم منه دایاق ---------- من بوْ ایشین عؤهده‌سیندن گله بیلمزدیم.
٨ - قارشیداکی هفته‌ده خاریجی ایشلر ناظیری بیر نئچه اؤلکه‌نی زیارت ائتمک و دؤولت باشچیلاری ایله گؤروشمک اوْچون سفره ----------
٩ - من هر گوْن ایستانبول قاپیسیندان کئچردیم، لاکین بوْ آخشام ایلک دفعه اوْلاراق یوْلومو آغا دوْزوندن ----------
١٠ - آللاه دئین اوْلسا، بیر- ایکی آیین ایچینده ائویمیزین سوْیونو دا، ایشیغینی دا ----------
١١ - گئجه یاریسینا کیمی بوْ بؤیرومدن اوْ بؤیروم اوْسته دؤنوردوم، نه‌دنسه یوْخوم ----------
١٢ - اوْلو بابالاریمیز میلاددان بیر نئچه یوْز ایل اؤنجه بوْ یوْردا مسکن ----------
١٣ - من اوْرتا مکتبی ١٣٤٧- جی ایلده ----------
١٤ - اینسان اوْز وطنداشلارینا یاردیم ائتمکدن بوْیون ----------
١٥ - قزتلرین بوْگوْنکو سایی‌سیندا عوْمومیتله بوْسنی موْناقیشه‌سیندن سوْز ----------

١٦

ساغلام یاشاییش

مۆهندیس فرهاد اۇزانلی چالیشقان بیر اینساندیر. اۇ بیر تیکینتی شیرکتینده مۆهندیس ایشله‌ییر. قیلی قیلدان سئچندیر. ایشینده حدّیندن آرتیق قۇتقوتودور. تۆک ده بئله دیقّتیندن یایینماز. هر ایشی دۆزگون یئرینه یئتیرمه‌یینجه اۆرگی دینجلمز. آغیر مسئولیت یۆکونون آلتیندادیر. عائیله‌سی‌نین قایغیسینی چکندیر. سۆن واختلار سۆل دۆشونده یۆنگول آغریلار حیس ائله‌ییردی و اۆرک خسته‌لیگیندن شۆبهه‌لنیردی. اۇنا گؤره اۇزونو اۆرک مۆتخصیصی دۆکتور جاواد اۆست‌یۆردلو جنابلارینا باخدیرماق قرارینا گلدی. حکیم مۆهندیسین اۆرگینی دیقّتله مۆعایینه ائدیب یۆخلادی. دانیشیق دوام ائدیر:

● کئچمیش اۇلسون، مۆهندیس بیگ، خوشبختلیکدن سیزین اۆرگینیزده هرهانسی خسته‌لیک علامتی گؤرونمه‌دی و، دئمک اۇلار کی، اۆرگینیز هر جهتدن ساغلامدیر. حیس ائتدیگینیز آغریلار ایسه اۆرگینیزه عائید دئییل، بۇنلار سیزده داها چۆخ بیر نۆوع روحی ازگینلیکدن خبر وئریر و تئزلیکله سۆووشوب گئدر.

● بۇ منیم اۆچون دۇغرودان دا سئویندیریجی بیر خبر اوْلدو، دۇکتور بیگ، دۇغروسو اۇزومدن ال اۆزموشدوم.

● خئییر، سیزین اۇزونوزدن ال اۆزمک واختینیزا هله چوْخ قالیر، آنجاق وۆجودو قوْروماق ساغلاملیق دوْروموندا دا اوْلدوقجا واجیبدیر. سیزین اۆچون هئچ بیر درمان لازیم دئییل، چونکی، بیرینجیسی اۆرگینیز ساغلامدیر، ایکینجیسی ده، درمانلارین بیر چوْخ خوْشاگلمز یاناشی تأثیرلری وار.

● بس اوْندا، منه گؤره مصلحتینیز نه‌دیر؟

● اساس مسأله گۆنده‌لیک یئییب- ایچمک عادتلریمیزله باغلیدیر. اینسان گنج یاشلاریندا الینه داشدان یوْمشاق نه گلدیسه یئییر، یئدیگی قیدالارین دا فرقینده دئییل. لاکین یاشا دوْلدوقجا اۇز وۆجودونا قارشی بیر قدر داها مرحمتلی اوْلمالیدیر. سیز یاشدا اوْلان بیر شخص یاغلی و شکرلی یئیه‌جکلردن اوْلدوقجا چکینمه‌لیدیر. یاغ اینسانین اۆرک- دامار سیستمینه سوْواشیب، اۆرک خسته‌لیگینه و اۆرک توْتما عاریضه‌سینه سبب اوْلا بیلر. دوْزون دا چوْخو قان باسقیسینی آرتیردیغی سببدن اۆرک‌توْتما تهلۆکه‌سینی اوْرتایا چیخارا بیلر. عوْمومیتله قانین قاتیلاشماسی اۆرک خسته‌لیگینه یوْل آچیر. قانین قاتیلاشماسی‌نین ان اهمیتلی سببلریندن بیری وۆجودا اوْکسیژنین چاتیشماماسیدیر. بؤیوک شهرین قوْروملو- توْزلو هاواسی قانین قاتیلاشماسی‌نین ان اهمیتلی سببلریندندیر. وۆجودون اسنلیگی قیدالانما عادتلریمیزدن و هاوامیزدان آسیلیدیر.

اوْ کی قالدی وۆجودون عوْمومی ساغلاملیغی، سیز یاشدا بیر شخصه آزیندان گۆنده بیر ساعات یوْنگول ایدمان فعالیتی، دئمک اوْلار کی، ساغلام یاشاییشین ان واجیب شرطلریندندیر.

لاکین اۆرگی سینسیندن سببلردن بیری ده عصبلرین گرگینلیگیدیر. قایغی یوْکونو یوْنگوللشدیرین. سوْن ایللرده بیزلرده قایغی- کدر بوْغاناغیندا یاشاماق بیر عادته چئوریلمیشدیر. اۆرکلر دائیما سکسکه‌ده، عصبلر ایسه تاریمدادیر. بوْنا آرتیق یوْل

وئرمک اوْلماز. اینسان اؤزوندن سوْروشمالیدیر کی، نه اوٚچون ناحاق یئره اؤزونه توْو توٚتور، اؤز گوٚنونو گؤی اسگییه بوٚکور. اینسان اؤز وجودونو کوٚل ائله‌ییب، کوٚلگه سوْووراسی دئییل کی. بوْ اوْلدو گؤزگؤره‌سی وجودا قصد ائله‌مک. بوٚرادا یوْرغالیق ایشه یاراماز. بوْ بیزیم ساغلاملیغیمیزی هده‌له‌ییر. وجودلا بوْ کیمی کوْبود داورانیش آرتیق دوْزگون دئییل.

حیسّیاتا گلینجه، ایشلرینیزده بیر قدر سوْیوق‌قانلی و بیر قدر سایغیسیز اوْلماغی سیزین اوٚچون داها چوْخ مصلحت گؤرورم. حیسّیاتا قاپیلماق باشا بلادیر، عؤمور یوْنقاریدیر.

اینسانین اوٚرک- دامار سیستمینده و عوٚمومیتله وجودوندا بیر چوْخ اینجه مکانیزملر ایشلکدیر. آشیری دؤیغوسالّلیق بوْ اینجه مکانیزملرده پوْزونتو یارادا بیلر. چوْخ دیرشمه‌یین، دوٚنیانی نئجه توٚتسانیز، ائله‌جه ده کئچر. بوْ یوْرغالیقدا دوٚنیانی ایپه گتیرمک، منیم فیکریمجه، خام خیالدیر.

سوْن اوْلاراق سیزه بیر نئچه قیسا مصلحت:

– وجوددا غئیر- عادی بیر علامت گؤردوکده اؤزونوزو درحال حکیمه باخدیرماغی اوٚنوتمایین.

– حکیمینیزه گوٚونین و اوٚنون تاپشیریقلارینی قوْلاغینیزدا سیرغا ائله‌یین.

– بؤیوک شهرین قوٚروملو- توْزلو هاواسیندان اوْزاقلاشین.

– اؤزونوزو ناحاق یئره سینسیتمه‌یین. اوْنو بیلین کی، ساغلام یاشاماق هر شئیدن اوْنجه بیر اینجه‌صنعتدیر. بوْ اینجه‌صنعتی اؤیرنین. ساغلام روٚح ساغلام وجوددا اوْلار.

● سیزه چوْخ تشکوٚر ائله‌ییرم. سیزین مصلحتلرینیزه بیرجه- بیرجه عمل ائتمگه چالیشاجاغام. سیز منی قاپیلدیغیم دار بیر دوٚنیادان گئنیشلیگه چیخارتدینیز و گؤزلریمی آچدینیز. آللاه سیزدن راضی اوْلسون، حکیم بیگ.

بۆش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۆچورون:

۱ – مۆهندیس فرهاد اۇزانلی تیکینتی شیرکتینده مۆهندیس ——————

۲ – اۇ بیر اۇ قدر قۇتقوتودور کی، دیقّتیندن تۆک ده بئله ——————

۳ – اۇ، عائیله‌سی‌نین قایغیسینی —————— بیر آدامدیر.

٤ – اۇ سۆن واختلار اۇزونو حکیمه باخدیرماق قرارینا ——————

۵ – کیمیاوی درمانلارین بیر چۆخ خۆشاگلمز —————— تأثیرلری وار.

٦ – اینسان یاشا دۆلدوقجا اۇز وۆجودونا بیر قدر مرحمتلی ——————

۷ – سیز یاغلی و شکرلی یئیه‌جکلردن کسکینلیکله ——————

۸ – یۆخسا اۆرک‌تۆتما خسته‌لیگی‌نین تهلۆکه‌سی اۇرتایا ——————

۹ – بۇیوک شهرین قۇرروملو- تۆزلو هاواسی قـانین —————— اۇن اهمیتلـی سببلریندندیر.

۱۰ – وۆجودون —————— قیدالانما عادتلریمیزدن و هاوادان آسیلیدیر.

۱۱ – اۆرکلریمیز دائیما —————— ، عصبلریمیز ایسه —————— دیر.

۱۲ – اینسان اۇز وۆجودونو کۆل ائله‌ییب، کۆلگه —————— دئییل کی.

۱۳ – حیسیاتا —————— باشا بلادیر.، عۇمور یۆنقاریدیر.

۱٤ – اینسانین وۆجودوندا بیر چۆخ اینجه مکانیزملر —————— دیر.

۱۵ – حکیمینیـزه گـۆونین، اۇنـون تاپشـیریقلارینی قـۇلاغینیزدا —————— ائله‌یین.

قلمینیزی ایشه سالین:

«کند یاشاییشی و شهر یاشاییشی» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، بوْ ایکی یاشاییش طرزینی موْقاییسه ائدین. یئنی گلینجه آشاغیداکی جوْمله‌لردن فایدالانین:

۱ – شهرین جان‌سیخیجی هاواسیندا اینسانین نفسی تینجیخیر.
۲ – شهر یاشاییشیندا واختین بوْیوک حیصه‌سی گئت- گله صرف ائدیلیر.
۳ – شهرده موْعالیجه خیدمتلری داها ال‌وئریشلیدیر.
٤ – اینسانین ووْجودو کندین ساغلام هاواسیندا و دوْرو سوْیوندا داها یاخشی بسلنیر.
۵ – کندده هامی بیر- بیرینه دوْست- قارداشدیر، شهرده ایسه اینسانلار بیر- بیرینه یادلاشیر.
٦ – کند یاشاییشی اینسان طبیعتینه داها اوْیغوندور، شهر یاشاییشی ایسه صنعتی بیر یاشاییش طرزیدیر و اینسان طبیعتینه یاددیر.

فیکرینیزی سوْیله‌یین:

۱ – قوْتقوتولوق یاخشی بیر خوْصوصیتدیر یوْخسا خوْشاگلمز؟ نه اوْچون؟
۲ – موْهندیس فرهاد اوْزانلیدا اوْلان «روْحی ازگینلیگین» سببی نه‌دیر؟
۳ – حکیم نه اوْچون موْهندیسه هئچ بیر درمان یازمادی؟
٤ – اوْرک‌توْتما خسته‌لیگی ان چوْخ هانسی سببلردن ایرلی گلیر؟
۵ – ساغلام روْح نه اوْچون ساغلام ووْجوددا اوْلور؟ بوْنو میثاللا ایضاح ائدین.
٦ – موْهندیسین روْحی ازگینلیگینی ساغالتماغا مصلحتینیز نه‌دیر؟
۷ – سیزجه بوْتون حکیملره گوْونمک و اوْنلارین تاپشیریقلارینی یئرینه یئتیرمک دوْزگونمو اوْلاردی؟ حکیم خسته‌نین اعتیمادینی نئجه قازانا بیلر؟

مۆرکب فعللر

بۆ فعللری اوْیارلی بیچیمده جدولده‌کی جۆمله‌لره کۆچوروْن:

گتیرمک	قاپیلماق	یاراماق	توْتماق
اوْزمک	چیخماق	آچماق	گؤرونمک
یئتیرمک	سئچمک	گلمک	چکمک

۱ – فرهاد هم قوْتقوتو، هم ده قیلی قیلدان ———— آدامدیر.
۲ – اوْ هر ایشی دوْزگون یئرینه ———— دینجلمز.
۳ – حقیقی بیر اینسان اوْز ائلی‌نین قایغیسینی ———— دیر
٤ – سنده قوْرو اوْسکورک وار، سن موْطلق حکیمه ———— سن.
٥ – ایکی هفته گؤتور– قوْی ائله‌ییب، بیر ماشین آلماق قرارینا ————
٦ – بوْ خسته‌نین وضعیتی چوْخ گرگیندیر، حکیملر ده بوْندان ال ————
۷ – ووْجودو قوْروماسان، چوْخ خسته‌لیکلرین تهلوْکه‌سی اوْرتایا ———— بیلر.
۸ – شهرین زهرلی هاواسی آغ جیگر خسته‌لیکلرینه یوْل آچا بیلر.
۹ – آتام آغیرخاصیتلی‌نین بیریدیر، سوْن واختلار بیزه یامان توْو ————
۱۰ – بوْ خسته‌نی حکیمه باخدیرماق لازیمدیر، آرالیق درمانلاری ایشه ————
۱۱ – گئجه– گوْندوز چالیشان آدام قازانار، حیسیاتا ———— ایسه ثمر بیتیرمز.
۱۲ – ایسماعیلین بوْیوک اوْغلو چوْخ یوْرغادیر، اوْنو ایپه ———— اوْلماز.

فعلی ظرفلر

بوْ کلمه‌لری اوْیارلی بیچیمده جدولده‌کی جوْمله‌لره کوْچورون:

چاتماییناجا	یئمه‌یینجه	چکینجه	چاتینجا	گؤرمه‌یینجه
ایتینجه	اوْلونجه	اوْلماییناجا	دانیشماییناجا	چیخینجا
سؤووشونجا	دوْشمه‌یینجه	دؤیونجا	اسینجه	

۱ – یازیق کیشی اوْغول- اوْشاق قایغیسینی ———— قوْجالدی.
۲ – جانینیزین آغریلاری ———— بوْ درمانلاری قبول ائتمگه دوام ائدین.
۳ – من یاز ———— تبریزده قالماغا قرار وئرمیشم.
٤ – ایگید سؤز ———— عئیبی بللنمز.
٥ – هئچ کیم آتا- آنا ———— آتا- آنا قدری بیلمز.
٦ – زاواللی قادین قاتار گؤزدن ———— دایانیب، اوْغلونون آردینجا باخیردی.
۷ – فیلم سؤنا ———— هئچ کیم تلویزیونون اوْنوندن قالخمادی.
۸ – سنین مکتوبون الیمه ———— گؤزله‌مکدن آرتیق گؤزلریم بوْیوموشدو.
۹ – حیاتدان ———— لذت گؤتورمک هر اینسانین حاقّیدیر.
۱۰ – قوْلدورلار یازیق کیشینی خلوتده یاخالاییب، ———— ووْرموشدولار.
۱۱ – وحشی کوْلکلر ———— قاپسانیب، ائوده قالمیشدیق.
۱۲ – قیز آناداان ———— اوْیود آلماز.
۱۳ – ایگید برکه- بوْشا ———— ایگید اوْلماز.
۱٤ – ایلان ایلان ———— اژداها اوْلماز.

مۆرکب صیفتلر

۱ – ائلخانین گؤزو گؤیدور.	۲ – ائلخان گؤی‌گؤز آدامدیر.

بیرینجی جۆمله‌ده «گؤز» و «گؤی» سؤزلری آیری- آیری جۆمله عۆضوو یا ترکیب حیصه‌لری کیمی چیخیش ائدیر، اوْنلارین آراسیندا ایسه فاصیله قوْیولور. ایکینجی جۆمله‌ده «گؤی‌گؤز» سؤزو بیر مۆرکّب صیفت کیمی چیخیش ائدیر. مۆرکب کلمه‌لر مۆختلیف درجه‌ده مجازی معنا ایفاده ائدیر و اوْنلارین وۇرغوسو عادتا ایکینجی حیصه‌نین اوْزرینده اوْلور. ترکیبین حیصه‌لری‌نین آراسیندا باشقا کلمه یئر آلا بیلیرسه، بئله ترکیبی «نحوی ترکیب» حساب ائتمک اوْلار. عکس تقدیرده، ترکیبی قطعی شکیلده «مۆرکب کلمه» حساب ائتمک اوْلار (فیکیر وئرین: **آغ‌ساققال، دیک‌باش، آلاگؤز، قاراباخا**). مۆرکب صیفتده ایشتیراک ائدن ترکیب حیصه‌لری بیتیشیک یازیلیر (آرالارینداً فاصیله قوْیولمور). مۆرکب سؤزلر قوْووشوق (مۆتّصیل) یازیلماز. فیکیر وئرین:

چاشباش (یانلیش)	چاش‌باش (دوْزگون)

ترکیبین بیرینجی حیصه‌سی‌نین تصریفی علامتی اوْلسا، بئله بیر ترکیب مۆرکب صیفتله نحوی ترکیب آراسیندا کئچید تشکیل ائدیر. بوْ کیمی ترکیبلر عادتا فاصیله‌لی یازیلیر:

۱ – ائلخانین دیلی آجیدیر.	۲ – ائلخان دیلی آجی آدامدیر.

مۆرکب سؤزلرده ایشتیراک ائدن ترکیب حیصه‌لری‌نین مۆستقیل وۇرغوسو اوْلمور و یوْخاریداکی تابلوْدا گؤروندوگو کیمی واحید وۇرغو اساسیندا قوْرولور.

جدولده‌کی ترکیبلرین هانکیسی مۆرکب صیفت و هانکیسی نحوی ترکیب ساییلیر؟ بۇنلارین یازی طرزینین دۆزگون اۇلوب- اۇلمادیغینی آراشدیرین:

باشی اۇجا	گؤزو تۏخ	دیلی آجی	شله‌سی آغیر	قافاسی قالین
اۆزوبرک	دینی پۇزوق	پالانی اَیری	گؤزودار	الی‌آچیق
آغزی‌بۆتون	دیلی گؤدک	قانی‌قارا	دیلی‌شیرین	الی‌کسیک
اۇجا بۏیلو	درین معنالی	سۆیوق‌قانلی	ایری‌گؤوده‌لی	شیرین‌دیللی
دیک‌باش	گؤی‌گؤز	قاراقاش	اۆزون‌آیاق	ائنلی کۆرک
سؤزو گئدن	قارشیدا دۇران	یۏلونو آزمیش	قانی قاچمیش	دردین آلدیغیم
داشدان یۇمشاق	عاغیلدان گۆده	بدندن سیسقا	ساواددان کاسیب	سۆددن یانمیش
دیل‌بیلمز	سؤزقانماز	سؤزسؤیله‌مز	سؤزگؤتورمز	سس‌چاتماز
آداما یۏووشماز	اله کئچمز	ایپه گلمز	پۏلا آلینماز	عاغیلا سیغماز
اۆچ‌مرتبه	دۇردقاپیلی	ایکی‌باشلی	چۏخ‌جهتلی	مین‌اۆزلو
بایرام‌قاباغی	سئچکی‌قاباغی	سؤزآراسی	گؤزاۇجو	آددیم‌باشی

آشاغیداکی جۆمله‌لری اۇیغون گلن مۆرکب صیفتله یئنیدن ایفاده ائدین. مۆرکب صیفتین ایملاسینا و وۇرغوسونا فیکیر وئرین، میثال:

– سن بئله سؤز دانیشیرسان کی، ایکی باشی وار.

*– سن **ایکی‌باشلی** سؤزلر دانیشیرسان.*

۱ - هر اینسان کی، قافاسی سنین کیمی قالین اوْلسا، بئله زادلاری باشا دوْشمز.
۲ - اوْ کافیرلر کی، دینلری پوْزوقدور، اوْلکه‌میزه باسقین ائتدی.
۳ - سن اوْرک سوْزلرینی منه آرخایینلیقلا دانیش، منیم آغزیم بوْتوندور.
٤ - فضولی‌نین غزللرینده بئله حکمتلردن سوْز گئدیر کی، اوْنلارین معناسی دریندیر.
۵ - یاشارین گوْزلری گوْی، قاشلاری چاتما، آیاقلاری اوُزون و کوْرکلری ائنلیدیر. بئله آداملار باشینی دیک توُتار.
٦ - اوْ مسأله‌لر کی، قارشیمیزدا دوُرور، تئزلیکله حل اوْلمالیدیر.
۷ - هر کیم آنا دیلینی باجارماسا، بیر کوْرپه‌یه بنزر کی، سوْددن یانمیشدیر.
۸ - سن بیر آداملا آغیز- آغیزا وئریرسن کی، سوْز قانمیر.
۹ - من بوُ کیمی شخصلرله کی،آداما یوْووشمازلار، دوْستلوق سالمارام.
۱۰ - سن اوْرخانین سوْزلرینه فیکیر وئر، اوْ سوْزلری‌نین آراسیندا چوْخ شئیلر آندیریر.

بوُ ترکیبلرین هانکیسینی موْرکب صیفت و هانکیسینی نحوی ترکیب حساب ائتمک اوْلار؟ اوْنلاری اوْیارلی جوْمله‌لره یاراشدیرین:

شئهرت‌قوْوان	میلت‌سئور	عاغیل‌یوْنلو	قوْهوم‌جانلی	خیال‌اوْیدوران
دیندن دوْنوک	تانری‌اینانلی	اینساندان قاچاق	آللاهدان قورخان	صیفتدن گوْیچک
دیلدن باجاریقلی	خاصیتدن کاسیب	نیفرته لاییق	وازکئچیلمز	باشدان سوْوولماز
قارشیسی آلینماز	ساچلاری گلیملی	آیاغی دوْشرلی	توْرپاغی وئریملی	سوْیو ایچیملی

۱۷

آلین یازیسی

ایکی یوْلداش طالع حاقّیندا فیکیر موْبادیله‌سی آپاریر.

● سن آلین یازیسینا نئجه باخیرسان، آلین یازیسی دئیه بیر شئی وارمی؟

● نه دئییم، آی قارداش، هم اینانیرام، هم ده اینانمیرام. اؤز حیاتیمدا ائله واخت اوْلوب کی، طالع منه گؤج گلیب، واخت دا اوْلوب کی، من طالعه گؤج گلمیشم. مثل وار کی: «گاه شله لله‌نی باسیر، گاه لله شله‌نی». اوْنا گؤره بوْ حاقدا آیدین بیر موْوقع توْتا بیلمیرم، چوْنکی طالعله دیرشمک ده اوْلور، طالعه بوْیون اَیمک ده.

● منیم فیکریمجه ایسه اینسان ایراده گوْجونه مالیکدیر. اینسان اؤز طالعی‌نین کؤله‌سی دئییل، اوْ طالعه قارشی چیخا بیلر. آنجاق بوْراسی وار کی، بیر واخت بوْتون عالم سنین خئییر- مصلحتینی ایسته‌ییر، سنسه اؤز خئییر- مصلحتینی

خیردالایا بیلمیرسن، ضرره دؤغرو جان آتیرسان. بؤ حالدا طالع سنی اؤسته‌لـه‌یـیـر. بؤرادا اینسان طالعین یؤخ، اؤز جهالتی‌نین کؤله‌سیدیر، چۆنکی اؤزو اؤزونه غنـیـم کسیلمیشدیر. بؤ دۆنیادا کیمیسـی پـؤل دؤسـتاغی، کیمیسـی ده اؤز جهـالتی‌نـین دؤستاغیدیر.

● سن اؤراسینی دؤغرو دئییرسن، بؤرا آرتیق طالعـدن کۆسـمگین یئـری دئییـل، طالع نئیله‌سین؟ سـن اؤز خئییـر- مصـلحتینی باشـا دۆشمورسنسـه، طالعـدن نـه اؤمیرسان؟

● آمّا اینسان بیلیگین ایشیغیندا اؤز خئییر- مصلحتینی دۆزگون آنلادیغـی سـببدن طالعه قارشی چیخا بیلر. اینسان اؤز خئییر- مصلحتینی دۆزگـون کسـدیره بیلسـه، طالع اؤنو زۆرلایا بیلمز. اینسـان بؤرایـا چاتدیقـدا اؤز باشـی‌نـین آغاسـی اؤلـور، آلنی‌نین یازیسینی دا آز- چۆخ دَییشه بیلیر.

● ائلده بیر مثل وار کی: «قارا منی باسینجا، من قارانی باسیم». سن طالعه قارشـی چیخمازسان، طالع سنه گۆج گله‌جک. بئله‌سه، ایشین بیتمیش سـاییلیر، چۆخـدان باتیسان. منیم اؤز دۆشوندوگومه گؤره، طالع بیـر یؤرغـا آتـا بنـزر: آت مینمگـی باجارمایان آداما مینیک وئرمز، شیللاق آتیب، کیشنه‌یر. اؤنو اییه گتیرمگه بیلیـک- باجـاریق لازیمـدیر. آت مینمگـی یاخشـی باجاریرسانسـا، مـین و هـارا کؤنلـون ایسته‌دیسه، سۆر. ایسته‌ییرسن، آتین باشینی چک، دؤردنالا چاپ، ایسته‌ییرسنسـه، جیلاۆونو ییغ. ایندی گل بؤراسینی دا منه آچیقجا سؤیله گؤروم، سن اؤلـدوزلارا ایناتیرسان، یؤخسا...؟

● سحردن ایکی باتمان تانباکی یاندیرمیشیق، سن اینـدی سۆروشورسـان، لئیلـی ارککمـی ایـدی، یؤخسـا دیشـیمی. اؤلـدوزون سـنینله منـه نـه دخلـی وار، آی رحمتلیگین اؤغلـو؟ اینسـانین هانسـی بۆرجـده دۆنیایـا گلـدیگی اؤنـون باشـینا

گله‌جک ایشلرله هئچ ایلگیسی یوْخدور، ایستر آیی بوْرجونده، ایستر دوْغوز بوْرجونده، ایسترسه هرهانسی بوْرجده دوْغموش اوْلا. چوْخلاری اوْلدوزلارا اینانیر و اوْز ایشلرینی بوْ یانلیش اینام‌لار اوْزره دوْزنله‌ییر. اوْنلارین هامیسی بئله اینانیر کی، طالع اوْز قرارینی وئریب، اینسان ایسه بوْ قرارا ساده‌جه بوْیون اَیمه‌لیدیر، آنجاق منجه، بوْنلار تماملیه اوْیدورما سوْزدور. طالع کیمیسینه گوْلومسه‌ییر، کیمیسینه بوْز صیفت گوْستریر. آی، حسنین دوْنلگه‌سی ائله دوْنوب، کاظیمین ایسه دوْنلگه‌سی بئله دوْنوب، رحمتلیگین اوْغلو، بوْنلارا اوْلدوز نئیله‌سین؟ حسنین و کاظیمین باشینا نه گلدیسه، اوْزوندن گلدی. سن اوْلدوزو قیناما، حسنله کاظیمی قینا. حسنله کاظیم اوْز لیاقتسیزلیگینی اوْرت- باسدیر ائله‌مک اوْچون گوْناهی اوْلدوزون بوْینونا ییخیر. کیمین بیر عوْمور الی خمیر، قارینی آج، کیمین ایسه داشی- توْرپاغی قیزیلدان اوْلور، بوْنو طالعمی ائله‌ییر؟ سنین حیاتدا بیر واخت آیاغین بوْدره‌دیسه، بوْنون اوْلدوزا نه دخلی وار؟ بوْ سنین اوْز چاش‌باشلیغیندااندیر. البته چوْخ زادلار اینسانین الینده دئییل. گوْتورک همین اوْلوم مسأله‌سینی. اوْلوم، دئمک اوْلار کی، آلین یازیسیدیر. هامیمیز بیر جان بوْرجلوییوق، کیمیسی بیر آز تئز، کیمیسی ایسه بیر آز گئج. بوْنا هله‌لیک بوْیون اَیمک لازیمدیر. باخمایاراق کی، چوْخلاری هله ده بوْنو اوْزونه سیغیشدیرا بیلمیر. آنجاق بوْراسی وار کی، اینسانین بیلیک- باجاریغی آرتدیقجا اوْز طالعینی داها چوْخ یوْمشادا بیلیب. و بیر ده هر زامان طالعله دیرشمزلر کی، بیر آز دا طالعله باریشماق و یوْلداش اوْلماق لازیمدیر.

● لاپ قیزیل سوْیونا چکیلمه‌لی سوْزدور، واللاه. دوْغرو دئمیشلر، آلین یازیسینی آنجاق آلین تری ایله سیلمک اوْلار.

بوش یئرلره اویغون گلن کلمه‌لر کوچورون:

۱ - واخت اولوب کی، طالع منـه ———— ، واخـت اولـوب کـی، مـن طالعـه ————

۲ - بوتون عالم سنین خئییر- مصلحتینی ایسته‌ییر، سنسه اوز خئییر مصلحتینی ———— بیلمیرسن.

۳ - چوخلاری اولدوزلارا اینانیر و ایشلرینی بو یانلیش ایناملار اوزره ————

۴ - طالع کیمیسینه گولومسه‌ییر، کیمیسینه ———— گوستریر.

۵ - بیر واخت سنین حیاتدا آیاغین ———— بونون اولدوزلارا نه دخلی وار؟

۶ - طالعله هر زامان ———— ، اونونلا بیر آز دا باریشماق و یولداش اولماق لازیمدیر.

۷ - اینسانین بیلیک- باجاریغی آرتدیقجا طالعی ———— بیلیر.

۸ - کیمیسی‌نین بیر عؤمور الی خمیر، قارینی آج، کیمیسی‌نین ده ————

۹ - اینسان اوز لیاقتسیزلیگینی ———— ائله‌ییر، گوناهی اولدوزون بوینونا ییخیر.

۱۰ - ایسته‌ییرسن آتین باشینی چک، دؤردنالا چاپ، ایسته‌ییرسنسه، جیلوونو ————

۱۱ - طالع آت مینمگی باجارمایان آداما ———— وئرمز.

۱۲ - طالع سنه گوج گلدیسه، ایشین ———— ، چوخدان ————

۱۳ - اینسان بورا چاتدیقدا اوز باشی‌نین ————

۱۴ - سن اوز خئییر- مصلحتینی باشا دوشمورسنسه، طالعدن نه ————؟

۱۵ - من بو حاقدا آیدین بیر مؤوقع ———— بیلمیرم.

قلمینیزی ایشه سالین:

«*چۆخو اۆلدوزلارین تاخسیریدر*» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، ساوادلی و ساوادسیز آتا- آنالارین اۆز اۆشاقلاری‌نین طالعینده نه کیمی تأثیرلر بۆراخدیغینی قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جۆمله‌لردن فایدالانین:

۱ - ساوادلی آتا- آنالار اۆشاقلاری‌نین حیاتلا باغلی سۆرغولارینا دۆزگون جاوابلار وئریرلر.
۲ - ساوادلی آتا- آنالار اۆشاقلارینا حیاتین چتینلیکلریله نئجه قارشیلاشماغی اؤیردیرلر.
۳ - ساوادلی آتا- آنالار جمعیتده گۆجلو نۆفوذا مالیک اولدوغونا گۆره، اۆشاقلاری‌نین اینکیشافی اۆچون داها زنگین فۆرصتلر یارادا بیلیرلر.
٤ - ساوادلی آتا- آنالار اۆشاقلارینی قۆرخونج خسته‌لیکلردن داها یاخشی قۆروییورلار.
۵ - ساوادلی آتا- آنالار اۆشاقلاریندا اۆزلرینه اینانماق حیسّینی یارادیرلار.
٦ - ساوادلی آتا- آنالار اۆشاقلارینا داها یاخشی آرخا دۆرماقلا اۆنلارین رۆحی ساغلاملیغینا شرائیط یارادیرلار.
۷ - ساوادلی آتا- آنالار اۆشاقلاری‌نین وۆجودونو داها یاخشی بسله‌ییرلر.

فیکرینیزی سۆیله‌یین:

۱ - واخت اۆلور کی، یۆخسول بیر عائیله‌نین اۆشاغی وار- دۆولتجه زنگین عائیله‌نین اۆشاغینی قاباقلاییر. بۆنون سببی نه‌دیر؟
۲ - واخت اۆلور کی، یۆخسول بیر عائیله‌نین اۆشاغی ساواد و بیلیکده زنگین بیر عائیله‌نین اۆشاغینی قاباقلاییر. بۆنون سببی نه‌دیر؟
۳ - حیاتدا هانسی زادلار مۆطلق طالعین الینده‌دیر؟
٤ - اینسان طالعه وار- دۆولت گۆجو ایله داها قۆدرتلی مۆوقعدن قارشی چیخا بیلر، یۆخسا علم و بیلگی یۆلویلا. بۆ حاقدا فیکرینیزی بیر قدر اطرافلی سۆیله‌یین.
۵ - اینسان نه اۆچون چۆخ واخت اۆز خئییر- مصلحتینی یاخشی باشا دۆشه بیلمیر؟ اۆز خئییر- مصلحتینی یاخشی باشا دۆشمک اۆچون هانسی اۆن شرطلره اینانیرسینیز؟
٦ - «پۆل دۆستاغی» نه دئمکدیر؟ وار- دۆولت اینسانا سعادت گتیره بیلمرمی؟

دؤزلتمه ظرفلر و آرا سؤزلر:

«جا» و «جه» شکیلچیسی‌نین یاردیمی ایله ظرف عمله گله بیلر:

بیر گۆن اؤلماز طلعتین گؤرمک مۆیسّر، آه کیم،
***ذرّه‌جه** اۆل گۆن یانیندا اعتیباریم قالمادی. (**فضولی**)*

بۆ سکیلچی‌نین یاردیمی ایله مۆناسیبت بیلدیرن آرا سؤزلر ده عمله گله بیلر:

- منیم نظریمی سؤروشسان، ایسماعیل چۆخ یاخشی اؤغلاندیر.
*- **منیم نظریمجه** ایسماعیل چۆخ یاخشی اؤغلاندیر.*

آشاغیداکی جۆمله‌لری اؤیغون طرزده یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ -- منیم فیکریم بئله‌دیر کی، اینسان ایراده گۆجونه مالیکدیر.
۲ -- فیکرینی سؤیله گؤروم، اؤلدوزلارین اینسانین طالعینده رؤلو نه‌دیر؟
۳ -- سن بیر قدر داها چۆخ چالیشسان، ظن ائله‌ییرم کی، باشاریلی اؤلارسان.
٤ - ایسماعیل صاباح آخشام منیمله کۆنسرته گئتمک ایسته‌ییر؟ آمّا منیم مئیلیم یۆخدور.
٥ - من سنینله دارتیشماق نیتینده دئییلم، اۆرگمیدن گلمیر.
٦ - من داها چۆخ بیر قیرمیزی ماشین آلماق ایستردیم، آمّا نه‌دنسه اۆشاقلار بۆنا کۆنول ونرمیرلر.
۷ - هئچ اۆرگینی- زادینی سیخما، نه مۆدّت ایسته‌سن، بیزده قالا بیلرسن.
۸ - ایمکان داخیلینده خالقا خیدمت اۆغروندا چالیشماق هر اینسانین بۆرجودور.
۹ - تَلَسین، واخت قالمادی، من گئدیرم، سیز آرخادان گلین.
۱۰ - سن منیم اۆچون چۆخ عزیزسن، دۆنیالاری نه قدر سئویرم، سنی ده بیر اۆ قدر سئویرم.
۱۱ - منیم فیکریمده قیلین حؤرمتی وار، وار- دؤولتین حؤرمتی یۆخدور.
۱۲ - فاراغات تاپا بیلمیرم، بیر نَفَسیمی دَرَم.
۱۳ - ایسماعیلین آتاسی مریضدیر، بئیینده فیندیق بؤیوکلوگونده بیر یۆمورو عمله گلیب.
۱٤ - سیچان دیوارین ایچینده یۆمورتا بؤیوکلوگونده بیر اۆیوق اۆیموشدو.

موٚرکب فعللر:

بوٚ فعللری اوٚیارلی بیچیمده جدولده‌کی جوٚمله‌لره کوٚچورون:

چیخماق	سالماق	سوٚیونماق	دوٚشمک	سالماق
آلماق	کسیلمک	چیخماق	اَیمک	چکیلمک
اوٚلماق	سیغیشدیرماق	گلمک	آتماق	قاچیرماق

۱ – اینسان اوٚز خئییر– مصلحتینی‌نین فرقینده اوٚلسا، طالع اوٚنا گوٚج ———— بیلمز.
۲ – ائوین تیکیلسین، سن نه اوٚچون بیله– بیله بوٚ قدر ضرره دوٚغرو جان ————؟
۳ – سنین کیمی آدامین دوٚشمنه نه احتیاجی وار، اوٚزون اوٚزونه غنیم ————
٤ – اینسان بیلگی گوٚجویله اوٚز تقدیرینه قارشی ———— بیلر.
۵ – چوٚخلاری بئله اینانیر کی، طالع اوٚز قرارینی وئریب، اینسان ساده‌جه بوٚ قرارا بوٚیون ————
٦ – چوٚخلاری هله ده اوٚلوم مسأله‌سینی اوٚزونه ———— بیلمیر.
۷ – سنین دانیشدیغین بوٚ دَیَرلی سوٚزلر لاپ قیزیل سویونا ————
۸ – خالام منی ائولندیرسین دئیه اوٚنا بیر مشهد بوٚیون ————
۹ – گلن هفته هامیمیز بیرلیکده مشهده دوٚغرو سفره ————
۱۰ – مشهددن قاییدیش باش یوٚلوموزو گوٚرگان شهریندن ————
۱۱ – سفردن یوٚرغون– آرغین یئتیشیب، حاماما ————
۱۲ – دوٚنن گئجه ایلان ووٚرموش یاتدی، من یاتمادیم، یوٚخوم قاچاق دوٚشموشدو، سحره یاخین هاندان– هانا یوٚخویا ————
۱۳ – اوٚلو بابالاریمیز اسکی چاغلاردا بوٚ یوٚردا گلیب، بوٚرادا مسکن ————
۱٤ – من ایبتیدائی و اوٚرتا تحصیلیمی تبریزین فیردوٚوسی مدرسه‌سینده ————
۱۵ – آتا– آنایا یاخشیلیق ائلەمک اینسانین بوٚرجودور، اینسان بوٚ وظیفه‌دن بوٚیون ————

غفلت

گۆنش عالملره آلتین سوْووران واخت اوْیودوم،
مۆتلو بیر عشقین اوْجاغی قیزاران واخت اوْیودوم.
یاز گلیب کئچدی، گۆلون صوْحبتینی دینله‌مه‌دیم،
گۆلشنین قوْل- بوْداغین شاختا قیران واخت اوْیودوم.
بیر جماعت قایالار چاپماغا قوْرشانمیشدی،
قالالار تیکمگه پالچیق یوْغوران واخت اوْیودوم.
ائللر آتلاندی، بوْتون عالمی عوْصیان بوْرودو،
قیزیل ایگیدلر دیرَشیب، جبهه یاران واخت اوْیودوم.
قارا تئل، آل یاناغین، اینجه بئلین، سرو بوْیون،
بیر سعادت کیمی قارشیمدا دوْران واخت اوْیودوم.
بیر زامانلار منه قییمیشدین آمانسیز یارالار،
گۆزلرین اوْلفته، اوْنسه چاغیران واخت اوْیودوم.
سن کی بوْ رفرفی ایللر بوْیو دیندیرمزدین،
ساریلیب کوْنلومه، یوْز سوْرغو سوْران واخت اوْیودوم.

شعر: ابراهیم رفرف، مۆرداد ۱۳۷٤

۱۸

اوٚبالاریمیز سئیرلیر.

(کندلردن شهره موٚهاجیرت دالغالاری حاقّیندا دانیشیق)

● آی بالا، کئچن گئجه نئچه یوٚل زنگ ائله‌دیم، جاواب وئرن اوٚلمادی، هـاردا ایتیـب‌باتمیشدین؟

● دوٚغروسو، آرواد- اوٚشاقلا بیرلیکده حکیم دوٚستوم وار، اوٚنو گوٚرمگـه گئتمیشـدیک. صوٚحبت اوٚزاندی، ائوه گئجیکدیک. سنی آللاه بیزی باغیشلا.

● جانین ساغ اوٚلسون، بس حکیمین کئیفی نئجه‌دیر؟

● نه بیلیم، اوٚ یازیق دا عوٚمور بوٚیو اوٚغول- اوٚشاق قایغیسـیندان دینجلیـک گوٚرمـه‌دی. اوٚغول- اوٚشاغین قایغیسی باشا گلن دئییل. اوٚچ اوٚغلو وار، اوٚچو ده نئچـه ایلـدیر کـی، آمریکادا درس اوٚخویور. بوٚیوک اوٚغلو درسینی بیتیریب، آمّـا دئیـه‌سـن وطنـه قاییتمـاق

فیکرینده دئییل. ایندی یازیق حکیم بۇ قۏجا واختیندا قالیب اۏغولسوز. نه بیر آرخاسی، نه جان‌یانانی وار. اۏسته‌لیک اۏغوللاری‌نین قایغیسینی دا چکیر. گئجه- گۆندوز فیکیر- خیال بۆرولغانینده‌دیر: گؤره‌سن اۏغلوم کیمینله اۏتوروب- دۇردو؟ بیردن اۏنون ساقیزینی اۏغورلایان- زاد اۏلار، بیردان اۏنو باشدان چیخارارلار. سۆروشورام: «آی حکیم بیگ، باری اۏشاقلار مکتوبدان- زاددان یازیرلار یا یۏخ؟». دئییر: «آی رحمتلیگین اۏغلو، نه قۏیوبسان، نه آختاریرسان؟ بۇنلارین مکتوبو گلیب- چاتینجا منیم جانیم چیخیر. گۆنده بیر ساعات تلفونلاشیریق. آیدا یۆز مین تۆمن تلفون قبضی گلیر، لاپ سۆنگه چیخمیشام».

● دۏغرودان دا آجیناجاقلی بیر وضعیتدیر. جاوانلیق باهاسینا اۏغول بسله، گۆندر گئتسین غۆربته، دۆنیانین قۆرتاراجاغینا، اۏنلاری گؤرمگه عؤمور بۏیو حسرت قال، اۏغلونون سسینی اشیتمک اۏچون واردان- یۏخدان چیخ، آخیردا دا دئسینلر: «بۇ دده بیزه نه قۇش تۇتدو کی؟». بیر آز دا بۆرجلو چیخدین.

● سن نه عاغیللیسان، آی قارداش! بۇ قدر عاغیللیجاسینا هر زادی باشا دۏشورسن، تعجۆبم، نه اۏچون بعضیلری سنی چاش‌باش سانیر؟

● سن ده کی، ظارافاتیندان قالمازسان، یاخشی، دا آغ ائله‌مه!

● بلی، درد بیر اۏلسایدی، چکمگه نه واردی؟ بۇ یارامازلار غرب اۏلکه‌لرینده یاد بیر مدنیّتین هاواسیندا بۏیا- باشا چاتیرلار. آنجاق آخیرا کیمی اۏ مدنیّته یاد قالیرلار. اۏز دۏغما مدنیّتینی ده اۇنودورلار، علی آشیندان دا اۏلورلار، ولی آشیندان دا. زاواللی حکیم ده باخ ائله بۇ حقیقته آجی‌ییر. غریبه فلاکتدیر. خالق نه‌دن تاخیلیب، اۏز یۇردوندا قامیر؟ آرتیق یۆز ایلدن آرتیق زاماندیر کی، کندلیلریمیز اۏز قۏیوب شهره، کندلرده جانلی- جینلی قالماییب. بیری ائله بۇ زاواللی حکیمین اۏزو. اللی ایل بۇندان اۏنجه یۇردونو بۇراخیب، یانلارینی باسا- باسا تهرانا گلدی. چۏخلاری وطندن چیخیب، ایستانبولا، باکییا یا دا «فیتیل‌بۆرک» شهرینه گئدیردی. بۇنلارین کیمیسی مدنی حیات یاشاماق ذۏوقو ایله، کیمیسی ده قیپک- قۇروش هوسی ایله غۆربته جان آتیردی. کندلیلر شهر یاشاییشی‌نین یانلیش جاذیبه‌لرینه آلدانیب، بیر داها کنده یۆز چئویرمه‌دی. مۆهاجیرت آخینلاری اۏ قدر دوام ائله‌دی کی، اۏغورسوز کندلریمیز بۏشالدی، اۏ‌بالاریمیز سئیرلدی. باغ- بۏستانلار ییه‌سیز قالدی. دیلیمیزین ده بئلینی قیران باخ بۇ

مۆهاجیرتلر اوْلدو، چۆنکی هر کیم تاخیلیب، اوْز یوْردوندا قالانـدا، اوْز دوْغمـا دیلینـی دانیشیر. گلیـب تهرانلـی اوْلـوب، تهـرانلیلارا قاریشـاندا، کنچمـه‌لـی دئییـل بـوْنلارین دانیشدیغی یوْندمسیز دیل. تۆرک دیلینه کی، دیللری اصلا یاتمیرا! آمّـا بـوْ یـازیقلاری دا قینامالی دئییل، چۆنکی اوْبالار شهرله آیاقلاشا بیلمه‌دن یارامـاز بیـر گوْرکمـه دوْشـوبلر. شهرلریمیز ده تهرانلا آیاقلاشا بیلمه‌میشدیر، تهرانیمیز دا «فیتیل‌بوْرک» ایله. ائله اوْنا گوْره ده رحمتلیک صابیر اردبیلدن چیخارکن بئله سوْیله‌ییر:

آلتمیش ایللیک عؤمروم اوْلدو سنده بر باد اردبیل،
بیر ده نامردم اگر ائتسم سنی یاد اردبیل!

● رحمتلیک موْعجوزون ده شبسترین اوْزامانکی داریخدیریجی هاواسی‌نین الیندن بئلـه بیر شیکایتی وار:

نه تار وار، نه کامانچا، نه دف شبسترده،
آماندی ائیله‌مه عؤمرون تلف شبسترده.
نه اوْز گوْلر، نه کوْنول شاد اوْلار، نه گوْز روْوشن،
سوْنوب چیراق- سوْرور و شعف شبسترده.
بیریسی ساققالا ایراد ائدیر، بیری بیغینا،
هزار درده اوْلارسان، هدف شبسترده.

● یامان یارالی یئریمه توْخوندون! من اوْزوم سنین دئدیگین اوْ داریخـدیران هـاوالاری یاخشی تانی‌ییرام. دوْزونه قالسا، بیزیم کند و شهرلریمیز بیـر قـدر یاراشـیقلی بیچیمـده اوْلسایدی، کیم یوْردونو بوْراخیب، غوْربته جان آتاردی؟ اصلینده هر قوْشا اوْز یوْواسـی خوْشدور. صـابیرین یـاخود موْعجـوزون غوْربتـده نـه ایتیگـی آزمیشـدی کـی، شـله‌-کوْله‌سینی یوْکله‌ییب، ایستانبولا یـا دا باکیـا یوْللانسـین؟ بـوْ کیمـی کـوْورک دوْیغولـو اینسانلارین اوْرگینی سیخان، کندین یـا شـهرین اوْ بـوْز، بیچیمسـیز بینـالاری، پـالچیق کوْچه‌لری و داریخدیریجی هاواسی اوْلوردو. بیلمیردی گوْنلرینی نئجه اوْووتسـون. نـه یار- یوْلداش واردی، نه بیر کوْنول ایلنجه‌سـی. بـوْنلارا تکلیـک یامـان تـوْو توْتـوردو.

گۆنلرین ده کی، آیاغیندان دیرمان داشی آسیلمیشدی. اۇروپادا ایسه، بیزیم ترسیمیزه اوُلاراق، کند یاشاییشی بعضاً شهر یاشاییشیندان اوٚستون توُتولور. کندین بیر اوٚرک‌آچان گؤرکمی وار، بیر ایکی دنه یاراشیقلی کوٚچه‌سی و مئیدانچاسی وار. ایستیراحت گوٚنلری خالق الوان گئییملرینده مئیدانچایا توٚپلاشیر. خالق موُسیقی آلتلری دیللنیر. جاوانلار ائل هاوالارینا قوُل گؤتورروب اوْینایِیر، قوُرشاق توُتوب یاللی گئدیر. بیر گوٚن اوٚزوم بایرامیدیر، باشقاسی گوٚن بوُلاق بایرامیدیر، او بیری گوٚن سوٚغان بایرامی. هر بیری ده باشقا بیر طنطنه ایله قئید ائدیلیر. بئله زادلار بیزیم کندلرده ده اوُلسایدی...

● تک بوُ دئییل کی. یوٚز ایللر بوٚیو شاهلارین ایداره اوٚصولونون یارامازلیغیندان بیزیم کند و شهرلریمیز سوٚیوسوٚوولموش دیرمانا چئوریلیبلر، سانکی شهرین اوٚزونه اوُلوم توٚزو سپیلیب. بیر طرفدن ده گؤرورسن، قیش گلدی، قیلیج کیمی! آللاه سنی ایناندیرسین. قار کوٚلگی بوٚراخان دئییل. شاختا- بوٚران گئتدیکجه موٚحاصیره حالقاسینی داها دا دارالدیر. شر قاریشاندا کوٚچه‌لرده آرتیق جانلی - جینلی گؤرونمور. یوٚللار دا کی «قاپانیب»، دئمه‌لی هئچ یانا چیخاجاق یوٚلون یوٚخدور. قار کوٚچه‌لرده قوٚرشاغا قالخیر. سوٚیوق سنی کیریده‌جک. قاپسانیب، اوٚچ آی بوٚیونجا قالاجاقسان قار بوٚغاناغیندا. زاواللی اینسان بوٚرانین نه‌یینه اوٚرک قیزدیرسین، بوٚرادا اوٚرک قیزدیراسی، کوٚنول سئوینديره‌سی نه واردی کی؟

● سن چوٚخ اینجه بیر نوٚکته‌یه توٚخوندون، نه اوٚلار چاش‌باش اوٚلاندا. سن دئدین: «یوٚللار قاپانیب». باخ، سوٚز ائله بوٚدور: یوٚل. یوٚل کندین و شهرین نفسلیگیدیر. باخ اوٚروپالیلار هر شئیدن اوٚنجه کندین یوٚلونو سالیبلار، اوٚزو ده هم آسفالت یوٚل، هم ده دمیر یوٚلو. سوٚنرا کندین سوٚیونو چکیبلر، کیلسه‌سینی تیکیبلر، ایشیغینی وئریبلر. اوٚرادا بیر بلدیه بیناسی تیکیبلر. کند همین تأسیساتین اطرافیندا بوٚیومگه باشلاییب. اوٚنلار هر شئیدن اوٚنجه کندین یوٚلونو و سوٚیونو دوٚشونوبلر، چوٚنکی کندین حیاتی بوٚنلارلا سیخ باغلیدیر. بیزلر قار بوٚغاناغینی یاشامیشیق، اوٚنلار ایسه «پوٚستالیونو»[1]. اوٚنلار شاختانین قوٚینوندا ایستی اوٚجاق یاندیریب، دوٚوره‌سینده آتیلیب- دوٚشوب، شاختانی دا بیر ایلدجه‌یه چئویریبلر. اوٚنلار دوٚماندا ایشیق لامپالارینی یاشاییبلار، بیز ایسه آیازدا زیل

۱ - پوٚستالیوٚن: پوٚست مأمورو

قارانلیغی یاشامیشیق. *دمیر یوْلو کندین نفسلیگیدیر*. بیز نفس یوْلونو تیخامیشیق، کندین جانینی بوْغازینا ییغمیشیق. سوْنرا کندلییه دئمیشیک: «آده گوْلومسه!». نئجه گوْلومسه‌سین بوْ زاواللی؟ بیز دوْزوروک کی، کند هر جهتدن اینکیشاف ائتسین، اوْندان سوْنرا اوْنون دمیر یوْلونو سالاق، سوْیونو قوْشاق، ایشیغینی باغلایاق. سببسیز دئییل کی، اوْنلارین کندی یاشاییب، بیزیمکیلر بوْشالیب. بوْ فاجیعه بیزیم، هر زامان اوْلدوغو کیمی، زوْرنانی گئن باشیندان چالدیغیمیزدان تؤره‌ییب، هئچ کیمی قینامالی دئییل، اوْز چاش‌باشلیغیمیزداندیر.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ – اوْبالاریمیزین سئیرلمه‌سی‌نین قارشیسینی آلماق و اوْنلاری یئنیدن جانلاندیرماق اوْغروندا آتیلاسی ان عاجیل آدیملار هانسیلاردان عیبارتدیر؟

۲ – کئچمیش شاه رژیمی‌نین «توْرپاق ایصلاحاتی» کند یاشاییشینی نئجه تأثیرلندیردی؟

۳ – کند موْهاجیرلری بؤیوک شهرده عوْمومیتله هانسی ایشلره قوْرشانیر و هانسی یوْللارلا معاش قازانیرلار؟

٤ – دوْولتین اکین محصوللاری‌نین قیمتینه نظارت ائتمگینی نئجه دَیَرلندیریرسینیز؟ بوْ سیاست اوْبالارین یاشاییشینا نئجه تأثیر بوْراخا بیلر؟

٥ – اکین ساحه‌لری‌نین بیرلشمه‌سی، گئنیش اکین ساحه‌لری‌نین یارانماسی و بوْ ساحه‌لری «تعاووْن» اوْصولو اوْزره ایداره ائتمک کندین ایقتیصادی یاشاییشینا نئجه تأثیر بوْراخا بیلر؟

٦ – تکنولوژی‌نین ایرلیله‌ییشی کند یاشاییشینا و زیراعت ایشینه نئجه تأثیر گؤستریر؟ بوْ حاقدا اطرافلی دانیشین.

بۏش یئرلره اۏیغون گلن کلمه‌لر کۏچورون:

۱ - یازیق حکیم قۏجا واختیندا اۏغولسوز قالیب، نه بیر آرخاسی، نه بیر ——————

۲ - زاواللی حکیم گئجه- گۆندوز فیکیر- خیال —————— دادیر.

۳ - آیدا بیر یۏز مین تۆمن تلفۏن قبضی گلیر، یازیق کیشی لاپ —————— چیخیب.

٤ - دۆنیانین —————— اۏغول گۆندریب، ایندی اۏغول اۆزونه حسرتدیر.

۵ - تعجۆبم، خالق نه اۆچون —————— اۏز یۏردوندا قالمیر؟

٦ - کندلیلریمیز اۆز تۆتوب شهره، کندلریمیزده —————— قالماییب.

۷ - کندلریمیز بۏشالیب، اۏبالاریمیز ——————

۸ - کئچمه‌لی دئییل بۏنلارین دانیشدیغی —————— دیل.

۹ - بیزیم کند و شهریمیز یاراشیقلی —————— اۏلسایدی، کیم غۆربته جان آتاردی؟

۱۰ - کندین بۏز، بیچیمسیز بینالاری جانیمی سیخیر، بیلمیرم گۆنومو نئجه ——————

۱۱ - جاوانلار ائل هاوالارینا قۏل گۆتوروب، اۏینایر، —————— تۆتوب، یاللی گئدیر.

۱۲ - بایراملارین هر بیری باشقا بیر طنطنه ایله —————— ائدیلیر.

۱۳ - شهرلریمیز شاهلارین ایداره اۆصولونون یارامازلیغیندان —————— دَیرمانا دۆنوبلر.

۱٤ - زاواللی اینسان بۏ بیچیمسیز کندین نه‌یینه اۆرک ——————؟

۱۵ - اۏروپالیلار هر شئیدن اۏنجه کندین یۏلونو و سۏیونو ——————

اوْزونوزو سینایین:

۱ – حکیمین اوْغوللاری آتا– آناسی ایله علاقه ساخلاماق اوْچون داها چوْخ هانسی واسیطه‌دن فایدالانیرلار؟
۲ – حکیمین اوْز اوْغوللاری حاقّیندا قایغیلاری هانسیلاردان عیبارتدیر؟
۳ – اوْبالارینی ترک ائدیب، غوْربته جان آتانلار هانسی مقصدی قوْوورلار؟
٤ – موْهاجیرت آخینلاری نه اوْچون دیلیمیزه صدمه ووُردو؟
۵ – صوْحبت زامانی اوْبالاریمیزین یاراشیقسیز بیچیمده اوْلدوغوندان سوْز گئتدی. بس «یاراشیقلی بیچیم» نه‌دن عیبارتدیر؟
٦ – کندین و شهرین نفسلیگی هانسیلاردیر؟ بوْنلار نه اوْچون نفسلیک آدلانیر؟
۷ – اوْروپالیلار کند سالاندا هانسی موْلاحیظه‌لری اساس گوْتوروْرلر؟

قلمینیزی ایشه سالین:

«*دمیر یوْلو*» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، اوْنون بیر کندین یاخوْد شهرین ایقتیصادی و مدنی یاشاییشینا نئجه تأثیر گوْستردیگینی قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جوْمله‌لردن فایدالانین:

۱ – دمیر یوْلو بوْتون اوْلکه ایقتیصادیاتی‌نین اوْرک– دامار سیستمینی تشکیل ائدیر.
۲ – دمیر یوْلو ایقتیصادیاتین نفس گئنیشلیگی و اوْلکه‌نین ساغلاملیغی‌نین اساس شرطلریندندیر. ساغلام روْح ایسه ساغلام ووْجوددا اوْلار.
۳ – دمیر یوْلو «جانلی رابیطه»دیر و هر یوْردون اهالیسی‌نین «تاخیلیب یئریندە قالماغینا» و بوْیوک شهرلره کوْچمکدن واز کئچمگینه شرائیط یارادیر، چوْنکی بوْ واسیطه ارزاق مالللاری و ایجتیماعی خیدمتلرین ان اوْجقار بوْلگه‌لره چاتماغینا ایمکان وئریر.
٤ – دمیر یوْلو واسیطه‌سی ایله مدنیّتین دالغاسی اوْلکه‌نین ان اوْزاق بوْلگه‌لرینه یاییلیر و کندلر و اوْبالار «دالدا– بوْجاقدا» قالماقدانسا، گوْنشه چیخیر.

فعلین داوام شکلی

- حکیمین اؤغوللاری هله ده آمریکادا تحصیل آلیرلار.
- حکیمین اؤغوللاری آمریکادا تحصیل آلماقدادیرلار.

آشاغیداکی جوٚمله‌لری فعلین داوام شکلینده ایفاده ائدین:

۱ - حکیم اؤغوللاری‌نین قایغیسینی چکیر.
۲ - آیدا یوٚز مین توٚمن تلفون قبضی گلیر.
۳ - بوٚ یارامازلار غرب اؤلکه‌لرینده، یاد مدنیّتین هاواسیندا بوٚیا- باشا چاتیرلار.
٤ - اوٚنلار اؤز دوٚغما مدنیّتینه یادیرغاییرلار.
۵ - زاواللی حکیم بوٚ حقیقته آجی‌یر.
٦ - کندلیلر شهرین یانلیش جاذبه‌لرینه آلدانیرلار.
۷ - موٚهاجیرت آخینلاری داوام ائدیر و اؤبالاریمیز سئیرلیر.
۸ - باغ- بوٚستانلار ییه‌سیز قالیر، اینسانین جانی سیخیلیر.
۹ - کاش هامی تاخیلیب، اؤز یوٚردوندا قالایدی.
۱۰ - بوٚنلار یامان یوٚندمسیز بیر دیل دانیشیرلار.
۱۱ - بوٚنلارین دیلی توٚرک دیلینه یاتمیر.
۱۲ - اؤبالار صنعت و مدنیّت باخیمیندان شهرله آیاقلاشا بیلمیر.
۱۳ - دوٚغروسو، بیزیم کند و شهرلریمیز یاراشیقلی بیچیمده دئییلدیرلر.
۱٤ - گوٚنلرین آیاغیندان دَییرمان داشی آسیلمیشدی.
۱۵ - جاوانلار قوٚل گوٚتوروب، اؤیناییرلار، قوٚرشاق توٚتوب، یاللی گئدیرلر.

دۆزلتمه صیفتلر:

- من بۆخبردن چوْخ سئوینیرم.
- بۆ بیر سئویندیریجی خبردیر.

آشاغیداکی جۆملەلری اوْیغون گلن دۆزلتمه صیفتله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – بیز اکین- بیچین ایشیندن یاخشی قازانیریق.
۲ – شهرین یانلیش جاذیبەلری کندلینی آلدادیر.
۳ – بۆ مۆهاجیرت آخینلاری حاقّیندا چوْخ دۆشونمک لازیمدیر.
٤ – بۆتون اوْلکەمیز دمیر یوْلو واسیطەسی ایله بیرلشیر.
۵ – زیراعتین اینکیشافی قیمتلرین آشاغی اوْلدوغو سببیندن دایانیر.
٦ – اوْ اوْرقانلار کی، قانون وئریرلر، بۆ ساحەده آغیر مسئولیت داشییرلار.
۷ – قارداشیملا منی هئچ کیم باریشدیرمادان، ایکی ایل کوْسولو قالدیق.
۸ – سنین اوْ دئدیگین داریخدیران هاوالاری من اوْزوم چوْخ یاشامیشام.
۹ – سازین تئللرینی عاشیغین بارماقلاری دئییل، اوْرگی دیللندیریردی.
۱۰ – آز قالیرام سنین سوْزلرینه اینانام.
۱۱ – هامی بۆ آجی خبری ائشیدن کیمی سارسیلدی.
۱۲ – سن اوْ سوْزلری دانیشماسایدین، بیز بۆ ایشلردن چکینمزدیک.
۱۳ – من سنین سوْزلریندن آزدیم و باشدان چیخدیم.
۱٤ – سنین وعدەلرینه قوْرشاندیق، وار یوْخوموز الدن گئتدی.
۱۵ – ایسماعیل ائله بیر روْل اوْینادی کی، هر شئی قاریشدی و هامیمیز بیر-بیریمیزه دۆشمن اوْلدوق.

۱۹

اۆچونجو دۆنیانین اؤغورلاری

«اۆچونجو دۆنیا» سۆیوق مۆحاریبه دؤوروندن قالما بیر ایصطیلاحدیر. صنعتی اؤلکه‌لرین ترسینه اؤلاراق، اۆچونجو دۆنیا اؤلکه‌لری‌نین چۆخو آغیر یاشاییش سۆرمکده‌دیرلر. بۇنلارین دؤرومونـدا تکنیکی و ایقتیصادی باخیمدان بیر- بیرینه قارشی مۆقاییسه‌یه گلمز درجه‌ده آیریلیق وار. معیشتی یالنیز بیر یا ایکی محصولا اساسلانان بۇ اؤغورسوز اؤلکه‌لر دۆنیانین قاباقجیل اؤلکه‌لری ایله هئچ باخیمدان یاریش گۆجونه مالیک دئییلدیرلر، چۆنکی قاباقجیل اؤلکه‌لر یۆکسک تکنولوژی و ایستحصال گۆجونه آرخالاناراق میلیونلارلا محصول بۇراخماق قابیلیتینده‌دیرلر. اۆسته‌لیک، بۇ اؤلکه‌لرده تکنولوژی و ایستحصال گۆجو عاغیلاسیغماز سۆرعتله ایرلیله‌مکده‌دیر. گؤره‌سن گۆنو-گۆندن درینلشن بۇ اۇچورومون اۆستوندن بیر کؤرپو سالماق اؤلاجاقمی؟

اۆچونجو دۆنیا یالنیز «یۆخسول اؤلکه‌لر» آنلامیندا دئییل، سعودی عربیستان کیمی زنگین بیر اؤلکه ده همین سیرایا داخیلدیر. بۇرادا داها آجیناجاقلی بیر حقیقت سیاسی ایراده‌سیزلیک و اؤندان ایرلی گلن مسأله‌لردن عیبارتدیر.

عئنین حالدا مۆستقیل ایراده‌یه مالیک اؤلان و غربین ایراده‌سی قارشیسیندا دیز

چۆکمه‌یِن بعضی اؤلکه‌لر ده اوٚچونجو دوٚنیا سیراسیندان ساییلیر. تأسّوٚفله بوٗ کیمی اؤلکه‌لرین سایی بیر الین بارماقلاری‌نین سایینداندان آشیری دئییل. اوٚسته‌لیک، بوٗ موٚستقیل سیاسی ایراده‌لر بیر اوٗ قدر کسرلی، جهدلر ایسه باشاریلی اوٗلمور، چوٚنکی صنعتی اؤلکه‌لرله قارشیلیقلی موٚناسیبتلرین ماهیتینه تأثیر قوٚیماق بیر- ایکی ضعیف اؤلکه‌نین باشاری محدوده‌سینه سیغان دئییل، بوٗرادا گوٚجلو بیر بئین‌الخالق ایراده‌یه احتیاج دوٗیولور. غربه قارشی تک‌باشینا اعتیراض قالدیران اؤلکه‌لرین ایشی انگلدیر.

اوٚچونجو دوٚنیانین بوٗ آجیناجاقلی وضعیتدن چیخیش یوٚللاری و بوٗ سیخینتیلاردان قوٗرتولماقدا اوٗغورلاری هانسیلاردان عیبارتدیر؟ بئین‌الخالق صحنه‌لرده آرا- سیرا باش وئرن بعضی ایقتیصادی بوٚحرانلار و تضادلار اوٚچونجو دوٚنیا اؤلکه‌لری اوٚچون بعضی فوٚرصتلر یارادیر. بوٗ فوٚرصتلری یاخالاماق و اوٗنلاردان اوٗیغون شکیلده فایدالانماق اوٗلدوقجا گرکلیدیر. بعضی سیاسی- ایقتیصادی حادیثه‌لر صنعتی اؤلکه‌لرین ضعیف اؤلکه‌لره قارشی داورانیشینا تأثیر قوٚیوب، اوٗنلاری اوٚچونجو دوٚنیانین ماراقلارینا داها چوٚخ سایغیلی اوٗلماغا مجبور ائدیر، اوٗ جوٚمله‌دن:

- ✓ ضعیف اؤلکه‌لرده صحنه‌یه گلن دموکراتیک دَییشیم ایستکلری.
- ✓ صنعتی اؤلکه‌لرین ایچریسینده آرابیر اوٗرتایا چیخان ایقتیصادی بوٚحرانلار.
- ✓ آیری- آیری صنعتی بلوٚکلارین یارانماسی و اوٗنلارین آراسینداکی رقابتین گوٚجلنمه‌سی.
- ✓ اوٚچونجو دوٚنیا اؤلکه‌لری‌نین واحید ایراده‌سی و اوٗنلارین اوٗنملی بیر سیاسی- ایقتیصادی گوٚجه چئوریلمه‌سی.

غرب اؤلکه‌لرینده نئچه ایلدن بری نوٚوبتی اوٗلاراق اوٗرتایا چیخان ایقتیصادی بوٚحرانلار بوٗنلارین ایقتیصادی و سیاسی قوٗرولوشونون اوٗز ماهیتیندن ایرلی گلیر. معلوم اوٗلدوغو کیمی، بوٗ بوٚحرانلاری جیلوٚولاماق و اوٗنلاری باشاری ایله آشماق آرتیق بیر علمی متوٗدا چئوریلیب، بئله کی، غرب اؤلکه‌لری‌نین نه واختسا چیخیلماز بیر بوٚحرانا توٚتولاجاغینا آرتیق اینانیلمیر. بوٚحرانلاری نظارت آلتینا آلماق اوٚچون آکادمیک سویه‌ده گئنیش بیلگی و تجروٚبه توٚپلانمیشدیر. یاخین گله‌جکده محو اوٗلاجاغی ظن ائدیلن سرمایادارلیق قوٗرولوشونون طالعی، دئمک اوٗلار کی، بیر اوٗ قدر ده قارانلیق دئییل و

بۇنون ابدی وارلیغی آز- چوْخ تثبیت ائدیلمیشدیر. اؤزونو بۇحرانلاردا موْثّیر طرزده قوْرویا بیلن بۇ اسکی ایجتیماعی قوْرولوش بۇ نائیلیتی هم ده یۆکسک تکنولوژی‌نین ایسیغیندا قازانمیشدیر. صنعتی مدنیّت بۇ گۆن آرتیق بیر آلینماز قالایا چئوریلمیشدیر. بۇنونلا بئله غرب اؤلکه‌لری اؤزونه مخصوص اؤلان بۇحرانلاری سوْوماق اۆچون اۆچونجو دۆنیا اؤلکه‌لری ایله آز- چوْخ عدالتلی مۆناسیبتلره گیریشمک مجبوریتینده اوْلورلار.

غرب اؤلکه‌لری‌نین آراسیندا باش قالدیران ایقتیصادی رقابتلر ده اۆچونجو دۆنیانین اۇغورلو فۆرصتلریندن ساییلماقدادیر، چۆنکی بۇنلار اؤز ایستحصال ماللارینا ساتیش بازاری آختاراراق بیر- بیرینی قاباقلاماغا جان آتیر، گاهدان بیر- بیری‌نین قۇیوسونو قازماغا چالیشیر و اۆچونجو دۆنیا اؤلکه‌لرینی ایقتیصادی امکداشلیغا جلب ائتمک اۆچون دریدن- قابیقدان چیخیرلار. سوْن واختلار آمریکا بیرلشمیش ویلایتلری، بانی اوْروپا اؤلکه‌لری و ژاپوْن بئله بیر رقابته گیریشمیشلر.

کئچمیش ساوت ایتّیفاقی سوْیوق ساواش دؤورونده بؤیوک بیر قۆدرت اؤلاراق غرب اؤلکه‌لری‌نین قارشیسیندا گۆجلو بیر مؤوقعدن چیخیش ائدیردی. بۇ قیزغین رقابتدن فایدالانماق و باج وئرمه‌دن اوْنلارین تکنولوژیک یاردیمیندان باریناماق هر بیر اۆچونجو دۆنیا اؤلکه‌سی اۆچون خئییرلی اؤلا بیلردی، آنجاق بۇ یاردیملار عۆمومیتله سیاسی باغلیلیغا گتیریب- چیخاریردی، بۇ ایسه خوْشاگلمز بیر دوروم ایدی، چۆنکی بیر اؤلکه‌نین سیاسی ایراده‌سی سایا سالینمیردی.

سوْن اؤلاراق، اۆچونجو دۆنیا اؤلکه‌لری‌نین بیر- بیری ایله ایتّیفاق قوْرماسی و صنعتی اؤلکه‌لرین قارشیسیندا واحید بیر ایراده‌یه مالیک اؤلماغی، بۇ گۆن هر زاماندان آرتیق گرکلیدیر، آنجاق تأسّۆفله بئله بیر ایتّیفاقین یارانماسی اۇغروندا جیدّی انگللر وار، اؤ جۆمله‌دن بۇ دؤولتلرین چوْخونون گؤزه‌گؤرونمز تئللرله غرب اؤلکه‌لرینه باغلی اؤلدوغو، میلّی ایراده‌نین سارسینتیلی بیر وضعیتده اؤلدوغو و سیاسی یئتکینلیگین و ساییقلیغین مؤوجود اؤلمادیغینی آجیبا- آجیبا قئید ائتمک اؤلار. ایسلام ساحه‌سینه منسوب اؤلان بیر چوْخ اؤلکه‌لرین، دئمک اؤلار کی، آرخا- آرخایا وئریب، بیر ایتّیفاق قوْرماق ایمکانینا مالیک اؤلدوغو احتیمالدان اوْزاق دئییل. میلّی باخیمدان آیری- ایری

تۆپلوملار اوْلدوقلارینا باخمایاراق، بوُنلار صنعتی اوْلکه‌لرین قارشیسیندا واحید بیر ایراده ایله، موُحکم و آمانسیز بیر قرارلا چیخیش ائده بیلرلر. صوُحبت صنعتی اوْلکه‌لرله سوْیوق ساواشا گیریشمکدن گئتمیر، آنجاق صنعتی اوْلکه‌لرله ساغلام و عدالتـه اوُیغـون موْناسیبتلر قوُرماق اوْچون بئله بیر ایتّیفـاق اوْلـدوقجا گرکلیـدیر. سـوْن ۲۰- ۳۰ ایلـین ایچینده بعضی ضعیف اوْلکه‌لر اوْز قاپیلارینی غرب اوْلکه‌لری‌نین سـرمایه‌لرینـه آچیـق بوْراخیب، هم ایقتیصادی دیرچلیش، هم ده امنیتین گوْجلندیرمـه‌سـینه نائیـل اوْلـدولار. چین اوْلکه‌سینی بوُنون پارلاق اوْرنگی حساب ائتمک اوْلار. مالزی و بیرلشـمیش عـرب امیرلیگی ده آز- چوْخ همین ایستراتژینی ایزله‌میش و بوْیوک اینکیشافا نائیل اوْلموشلار. بیر سوْزله ایقتیصادی امکداشلیق یوْلو ایله امنیت قوُرمـاق و امنیتـین ایشـیغیندا صـنعتی اینکیشافا حاضیرلیق گوْرمک هله ده اعتیبارلی بیر پروژه سایلماقدادیر.

اوْزونوزو سیناییِن:

۱ – نه اوْچون اوْچونجو دوْنیایا منسوب اوْلان اوْلکه‌لر صنعتی اوْلکه‌لرله یاریش گوْجونه مالیک دئییلدیرلر؟

۲ – «اوْچونجو دوْنیا اوْلکه‌لری» دئییلدیگینده عوْمومیتله هانسی اوْلکه‌لر نظرده توُتولور؟

۳ – صنعتی اوْلکه‌لری ایپه گتیرمک و اوْنلارلا عدالتلی موْناسیبتلر قوُرماق اوْچون هانسی تشبّوْثلره ال آتماق اوْلار؟

٤ – صنعتی اوْلکه‌لر ایقتیصادی بوُحرانلاری آتلاماق اوْچون هانسی تشبّوْثلره ال آتیرلار؟

۵ – غرب اوْلکه‌لرینده باش قالدیران رقابتلردن نتجه فایدالانماق اوْلار؟

٦ – سوْیوق ساواش دوْروننده ضعیف اوْلکه‌لر اوْچون هانسی فوْرصتلر موْوجود ایدی و بوُنون منفی جهتلری نه‌دن عیبارت ایدی؟

بۆش یئرلره اویغون گلن کلمه‌لر کۆچورون:

۱ - بۇ اؤلکه‌لرین ایقتیصادی دۇرومو بیر- بیریندن ———— درجه‌ده فرقلیدیر.
۲ - غرب اؤلکه‌لریندە تکنولوژی ———— بیر سۆرعتله ایرلیله‌مکده‌دیر.
۳ - بعضی اؤلکه‌لر سیاسی ایراده‌نین یۆخلوغو سبیندن آمریکانین الی‌نین ———— دیرلار.
٤ - مۆستقیل ایراده‌یه مالیک اؤلان اؤلکه‌لرین سایی بیر الین بارماقلاری‌نین ساییندان ———— دئییل.
٥ - غرب اؤلکه‌لری ایله دۆزگون مۆناسیبت قۇرماق بیر- ایکی ضعیف اؤلکه‌نین ———— محدوده‌سینه سیغان دئییل.
٦ - غربه تک‌باشینا قارشی چیخان اؤلکه‌لرین ایشی ———— دیر.
۷ - غربده ایقتیصادی بۆحرانلاری ———— آرتیق بیر علمه چئوریلمیشدیر.
۸ - غرب بۇگۆنکو نائیلیتلرینی یۆکسک تکنولوژی‌نین ———— قازانمیشدیر.
۹ - غرب اؤز بۆحرانلارینی آشماق اۆچون بعضی واختلار ضعیف اؤلکه‌لرله عدالتلی مۆناسیبته ———— مجبوریتینده قالیر.
۱۰ - صنعتی اؤلکه‌لر آراسیندا نئچه ایلدن بیر باش ———— ایقتیصادی رقابتلر بیزیم خئیریمیزه‌دیر.
۱۱ - اؤنلار اؤز محصوللارینا ساتیش بازاری آختاراراق، بیر- بیرینی ———— جان آتیرلار.
۱۲ - بعضی ضعیف اؤلکه‌لرین ایراده‌سی‌نین سارسیتیلی وضعیتده اؤلدوغونو ———— قئید ائتمک اؤلار.
۱۳ - ایسلام ساحه‌سینه منسوب اؤلان اؤلکه‌لر ———— وئریب، بیر ایتّیفاق باغلاماق ایمکانینا مالیکدیرلر.

قلمینیزی ایشه سالین:

«تکنولوژییه دوْغرو ایرَلی» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، اوْچونجو دوْنیا اؤلکه‌لری‌نین تکنولوژینی نئجه یاخالایا بیله‌جگی حاقّیندا فیکرینیزی سؤیله‌یین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جوْمله‌لردن فایدالانین:

۱ – بوْگوْنکو دوْنیا قوْرولوشوندا تکنولوژی ان موْهوم یئری توْتماقدادیر.
۲ – هر میلّت اؤز دینینی، دیلینی و آدینی قوْروماق اوْچون هر شئیدن اؤنجه صنعت و تکنولوژینی یاخالاماق مجبوریتینده‌دیر.
۳ – تکنولوژییه اوْلاشماق اوْچون هر شئیدن اؤنجه سیاسی ایراده لازیمدیر.
٤ – ایسلام اؤلکه‌لری واحید بیر سیاسی ایراده ایله چیخیش ائتسه‌لر، تکنولوژییه اوْلاشماق داها دا آسان اوْلاجاق.
٥ – میلّتلر اؤز ثروتلرینی توْک– داغیت ائله‌ییب، بزک– دوْزگه خرجله‌مکدنسه صنعت و تکنولوژی اوْغروندا صرف ائتسه‌لر، اؤز ایستیقلالینی داها دا موْثّیر طرزده قوْرویا بیلرلر.
٦ – سوْن ایللرده صنعتیلشمک اوْغروندا موْثّیر آددیملار آتمیش اوْلان اؤلکه‌لر بیزه اؤرنکدیر.
۷ – دمیر یوْللاری، نقلیات یوْللاری و رابیطه واسیطه‌لری‌نین اینکیشافینا، ها بئله معدنچیلیک ایشلرینه، تکنولوژی‌نین اؤن شرطی اوْلاراق اوْستونلوک وئریلمه‌لیدیر.

موْرکب فعللر

بوْ فعللری اوْیارلی بیچیمده جدولده‌کی جوْمله‌لره کؤچورون:

قازانماق	اوده‌مک	گؤتورمک	وئرمک	توْرتمک
قوْرماق	اوْزاتماق	تاپماق	آتلاماق	سالماق
قالدیرماق	گؤسترمک	یاخالاماق	چؤکمک	

۱ - بعضی اؤلکه‌لرین ثروتی خالقینا اؤغور ---------- بیلمیر.
۲ - بعضی اؤلکه‌لر سیاسی ایراده‌یه مالیک اؤلاراق، غربین قارشیسیندا دیز ----------
۳ - یاخشی بیر فؤرصت اله دؤشموشدو، من باشی‌داشلی اؤنو ---------- بیلمه‌دیم.
٤ - غرب اؤلکه‌لری بیزیم منافعیمیزه سایغی ----------
٥ - غرب اؤلکه‌لری‌نین آراسیندا بعضی واختلار قیزغین رقابتلر باش ----------
٦ - بؤحرانلاری جیلؤولاماق و اؤنلاری ---------- آرتیق بیر علمه چئوریلمیشدیر.
٧ - بعضی اؤچونجو دؤنیا اؤلکه‌لری‌نین ایراده‌سی سایا ----------
٨ - ضعیف اؤلکه‌لر گؤجلو بیر ایتّیفاق ---------- ، اؤز منافعینی یاخشی قؤرویا بیلرلر.
٩ - آللاه ائله‌مه‌میشدن داردا قالساق، کیم بیزه کؤمک الی ----------؟
۱۰ - بؤگؤنکو چالیشماقلاریمیز اؤز عکسینی صاباحکی اؤغورلاردا ----------
۱۱ - بیر چؤخ اؤلکه‌لرین گلیری چیخارینی ----------
۱۲ - دؤولت صنعتی اینکیشاف اؤغروندا مؤثّیر اؤلچولر ----------
۱۳ - دؤولت ایندیکی شرائیطده ایقتیصادی دیرچلیشه اؤستونلوک ----------
۱٤ - اؤلکه‌میز تکنولوزی‌یه اؤلاشماق اؤغروندا چؤخ چالیشیر، آنجاق بؤیوک قؤدرتلر بؤ ایشین قارشیسیندا انگل ----------

دۆزلتمه ایسملر

بۇ کلمه‌لری آشاغیداکی جۆمله‌لره یاراشدیرین:

قارشیلیق	قارانلیق	راضیلیق	وارلیق	اوْجالیق
قارانلیق	دۆستلوق	چتینلیک	زنگینلیک	ترسلیک
یاخشیلیق	بیرلیک	آیریلیق	ایراده‌سیزلیک	

۱ – بۇ اوْلکه‌لرین آراسیندا ایقتیصادی باخیمدان مۆقاییسه‌یه گلمز درجه‌ده ———— وار

۲ – اوْلکه‌لرین ———— مۆناسیبتلری اوْنلارین صنعتی دۆروموندان آسیلیدیر.

۳ – بعضی دۆولتلرین ———— سببیندن خالقلارین ثروتی کۆلگه سۆورولور.

٤ – سرمایادارلیق قورولوشونون طالعی، دئمک اوْلار کی، ائله ده ———— دئییل.

۵ – سن گرک ده اوْزونو بیگلر کیمی آپاراسان، ————ا نه دارلیق؟

٦ – ایکی دۆولت قارشیلیقلی امکداشلیق ساحه‌سینده بیر ———— قراری ایمضالادیلار.

۷ – ایکی اوْلکه، آرالاریندا‌کی ———— تئللرینی مۆحکملشدیرمگه قرار وئردیلر.

۸ – هر ———— گئنجه‌نین آرخاسی بیر پارلاق سحردیر.

۹ – اوْلکه‌میزین صنعتی نائیلیتلری بیزیم باشی ————یمیزدیر.

۱۰ – وار گۆجوموزله چالیشساق، بۆتون ————لری یئنه بیلریک.

۱۱ – ———— باشی‌اوْجالیق گتیرمز، ایگیدین باشی‌اوْجالیغی علم و بیلگی ایله‌دیر.

۱۲ – ————دن شیدیرغی یاغیش یاغماغا باشلادی، یوْلا چیخا بیلمه‌دیک.

۱۳ – ———— اوْچونجو دۆنیا اوْلکه‌لری‌نین ایقتیصادی یۆکسلیشی‌نین اوْن شرطیدیر.

۱٤ – ———— نه واختسا یامانلیغا غلبه چالاجاق.

نقلی کئچمیش زامان

من گلميشم	بيز گلميشيک
سن گلميشسن	سيز گلميشسينيز
اۋ گلميشدير	اۋنلار گلميشلر

من يازميشام	بيز يازميشيق
سن يازميشسان	سيز يازميشسينيز
اۋ يازميشدير	اۋنلار يازميشلار

من گۋرموشم	بيز گۋرموشوک
سن گۋرموشسن	سيزگۋرموشسونوز
اۋ گۋرموشدور	اۋنلار گۋرموشلر

من اۋچموشام	بيز اۋچموشوق
سن اۋچموشسان	سيز اۋچموشسونوز
اۋ اۋچموشدور	اۋنلار اۋچموشلار

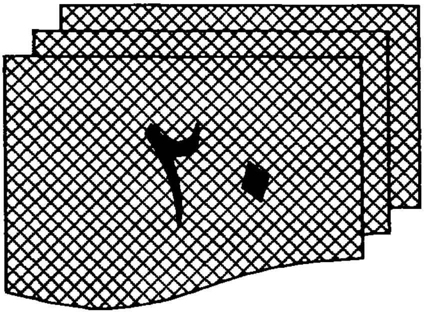

قوْروق- قایتاق

(دوْلاناجاق حاقّیندا دانیشیق)

● کاشکی شیرکت بایرام‌قاباغی معاشلاری آرتیرا.

● بیزیم شیرکتده ده هامی معاشلارین بـوُ آی آرتاجـاغینی گـوْدور، آمّـا بـوُ منـیم اوْچون هئچ ده سئویندیریجی دئییل. قوْی نه قیمتلر، نه ده معاشلار آرتسین.

● معاشین ووُر- توُت ۱۰ فائیض آرتیمـی هـارانی گـوْرر؟ اصـلینه دوْرسـان، بـوُ معاشلارلا هئچ اوْتوشمک اوْلمـاز. چـوْخ زامانـدیر کـی، گلیریمیـز چیخـاریمیزی اوْده‌میر.

● بوُ قدر سوْز دییرمانینی اوْیوتمکدنسه سوْزومه فیکیر وئر. سنه دئـدیم، کاشـکی نـه قیمتلـر، نـه ده معاشـلار آرتـا. اصـلینده معاشـلارین آرتیریلماسـی آلیجیلیـق قابیلیتیمیزی آرتیرمیر، چوْنکی آرادا «تَورَوْم» دئیـیلن بیـر قـوْدوز حئیـوان وار. بـوُ

بانمدان معاشلاری آرتیریرلار، اؤ باشدان قیمتلر آرتماغا باشلاییر. بوُ آرادا معاش آرتیمی یوْخا چیخیر. اهالی‌نین اؤده‌مه قابیلیتی دَییشمیر.

● سن اؤراسینی یاوا دئمه‌دین، آنجاق قزتلرین یازدیغینا گؤره، دؤولت قیمتلری نظارت آلتدا ساخلاماق اوّچون کسکین تدبیرلر گؤروب.

● عجب ائله‌ییب، آنجاق قیمتلری نظارت آلتدا ساخلاماق اوّچون یالنیز باسدی- کسدی ایشه یارامـاز. سنین دئدیگین بوُکسکین اؤلچولرین تأثیری اؤلسا دا، اؤنرگیدیر. بوُ، یالنیز بیر کئیبدیجی درماندیر. دؤولت عملده بوُ سیستمی دفعه‌لرلـه سیناميشدیر، هر دفعه ده سیستمین یارارسیزلیغی ثوّبوتا یئتیشمیشدیر. دؤولت اؤزو یاخشی باشا دوّشور کی، یالنیز قوْروق- قایتاقلا تَورَوّمون ایپینی ییغماق مؤمکـون اؤلمایاجاق، دی‌گل‌کی هر دفعه باهالیق دوّشنده بوُ عنعنه یئنیـدن دیرچلیر. هرگاه دؤولت ایقتیصادیاتی یالنیز قوْروق- قایتاقلا ایداره ائتمگـه چالیشسـا، بیـر واخـت گؤره‌جکسن، تورَوّم آزالمادان بیر بوْی دا آرتیر، قیمتلر ده گوّنـو- گوّنـدن کـؤهلن آت کیمی کیشنه‌ییب- گؤتورولـور. آمّا اؤزون مـوّدتلی نظارتـه نائیـل اؤلماق و سغلام ایقتیصادی دؤروم یاراتماق اوّچـون قـوْروق- قایتاقـدان باشـقا، هـم ده ایقتیصادی پلانلار لازیمدیر.

● سن اؤزون بیزیم ایش آداملاریمیزین خاصیتینه بلدسن، بوْنلاردا اسکیدن بـری هئچ واخت اینصاف اؤلماییب، اؤلماز. اؤنلارین جانی وطنداشلارا یانماییب کی، ایسته‌دیگی زامان قیمتلری آرتیراجاق. منجه سنین اوْ دئدیگین ایقتیصـادی پلانـلار بیزیم اؤلکه‌ده ایشه یاراماز، بیزلره هده- قوْرخو لازیمدیر.

● سن یانیلیرسان. بوُ یالنیز بیزیم اؤلکـه‌میـزه مخصـوص اؤلان بیـر شـئی دئییـل، بوّتون دوّنیادا بئله‌دیر. اصلینده ایـش آدامـلاری‌نـین اینصـافلی یـاخوُد اینصافسـیز اؤلدوغو بیر اؤ قدر ده اهمیتلی دئییل. سوْن سؤزو ایقتیصـادی مکـانیزملر دانیشـیر. اینس آداملاری دا، ایستر اینصـافلی، ایسترسـه اینصافسـیز، اؤز منفعتلرینـی همـین مکانیزملرین چرچیوه‌سینده قازانا بیلیرلر.

● سنین دئدیگین اوْ مکانیزملردن، دوْغروسو باش آچا بیلمیرم. آتوْن رحمتده، منی بیر یاخشیجا باشا سال گؤروم.

● بوُ ساعات باشا سالیم. باخ، بوُ مکانیزملرین ان باشلیجاسی «طلب و تکلیف» مکانیزمیدیر. طلب یعنی آلیجیلارین بازارداکی مالّلارا اوْلان احتیاج سویّه‌سی، تکلیف ایسه یعنی ایستحصالچیلارین همین مالّلاری بازارا نه میقداردا چیخاردیغی. دئمک طلب و تکلیف بیر- بیریله قارشی- قارشییا دوُرور. طلب تکلیفه گؤره گلنده قیمتلر آرتیر. تکلیف طلبی قاباقلایاندا قیمتلر دوْشور. بوُنلارین آراسیندا موْوازینت یارانیرسا، قیمتلر دَییشمز قالیر.

● اینندی باشا دوْشدوم کی، بیر مالین قیمتی‌نین گؤیه گئتمگی اوْ مالین آزلیغیندان‌دیر. هرگاه دوْولت اوْ مالین ایستحصالینی گوْجلندیرسه، قیمت یئنیدن آشاغی دوْشر. آرتیق بوُرادا بیر چک- چؤوور اوْلا بیلمز کی.

● اصلینده دوْولتین بوُ ایشلره قاریشماغینا بیر اوْ قدر ده احتیاج یوْخدور. مسأله اوْز- اوْزونه آرادان قالخیر. دئمک، بوُرادا باشقا بیر ایقتیصادی مکانیزم ایشلکدیر: دئدیک کی، مالین چاتیشمازلیغی قیمتین آرتماسینا سبب اوْلور. بئله‌لیکله بوُ مالین ایستحصالیندان داها چوْخ منفعت گؤتورمک موْمکون اوْلور. ایستحصالچیلار همین مالین ایستحصالیندان داها چوْخ *دَیَر آرتیمی* الده ائده بیلیب، سرمایه‌لرینی بوُ وئریملی ساحه‌یه یوْنلدیرلر. بئله‌لیکله، ایقتیصادیاتدا اوْتوماتیک اوْلاراق بیر موْوازینت یارانیر.

● بس بوُ آرادا حؤکومتین وظیفه‌سی نه‌دیر؟

● حؤکومتین ایقتیصادی ایشلره بیرباشا قاریشماغی دوْزگون دئییل، دئمیرم، *ایری ایقتیصادی گؤتورگه‌لر* اوْلا. منجه حؤکومتین ان اهمیتلی وظیفه‌سی ایقتیصادی ایشلرده گوْونلیک یاراتماقدان عیبارتدیر. بوُ وظیفه‌نی یئرینه یئتیرمک یالنیز حؤکومتین باشاری محدوده‌سینده‌دیر. قانوُنلارین موْثّیر طرزده ایجرا اوْلماسینی یالنیز حؤکومت تضمین ائده بیلر. قانوُنسوز بیر اوْلکه‌ده هئچ کیم صنایع ایشلرینه

گیریشمز. حؤکومتین باشقا بیر اؤنملی وظیفه‌سی ده عؤموم‌خالقا عائید اؤلان بعضی ایقتیصادی مؤسّیسه‌لری بیرباشا ایداره ائتمکدیر. میثال اوچون، نفت صنایعی، دمیر یؤلو، بانک ایشلری و بؤ کیمی ایری ایقتیصادی مؤسّیسه‌لری خؤصوصی سرمایه‌چیلره بوراخماق، منجه دؤزگون اؤلماز. تحصیل و مدنیّت ایشلری ده، منجه یالنیز دؤولتین نظارتی آلتیندا ایداره اؤلمالیدیر.

اؤزونوزو سینایین:

۱ - معاشلارین آرتیریلماسی نه اوچون اهالی‌نین یاشاییش سویه‌سینی یوکسلده بیلمیر؟

۲ - سرمایه صاحیبلری‌نین اینصافلی یاخود اینصافسیز اؤلدوغو نه اوچون بیر اؤ قدر ده اهمیتلی دئییل؟

۳ - قیمتلره قوزروق- قایتاقلا نظارت نه اوچون نائیلیتسیز اؤلور؟

٤ - طلب و تکلیف نه‌دیر و بونلارین قارشیلیقلی تأثیریندن هانسی نتیجه‌لر تؤره‌ییر؟

۵ - بیر مالین نه میقدار ایستحصال اؤلاجاغینی هانسی مکانیزم تثبیت ائدیر؟

٦ - بیر مالین ایستحصالی اؤنا اؤلان احتیاجدان چوخ اؤلورسا، هانسی وضعیت اورتایا چیخیر؟

۷ - دؤولتین ایقتیصادیاتدا ان اهمیتلی رؤلو نه‌دن عیبارتدیر؟ نه اوچون بؤ رؤل یالنیز دؤولتین اؤزرینه دوشور؟

بوْش یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کوْچورون:

۱ – ایداره‌میزده هامی بوُ آیین سوْنوندا معاشلارین آرتاجاغینی ―――――――

۲ – معاشین ―――――――― ۱۵ فائیض آرتیمی هارانی گوْرر؟

۳ – هئچ کیمین گلیری چیخارینی ―――――――――

۴ – اصلینده معاشلارین آرتماسی اهالی‌نین ―――――――― قابیلیتینی آرتیرمیر.

۵ – دوْولت قیمتلری نظارت آلتینا آلماق اوْچون کسکین تدبیرلر ――――――――

۶ – یالنیز قوْروق- قایتاقلا تُورَوْمون ایپینی ―――――――― موْمکون دئییل.

۷ – دی‌گل‌کی هر دفعه باهالیق گوْج گلنده بوُ عنعنه یئنیدن ――――――――

۸ – طلبله تکلیف آراسیندا موْوازینت یاراناندا قیمتلر ―――――――― قالیر.

۹ – بوُ ساحه‌ده بیر چوْخ ایقتیصادی مکانیزملر ―――――――― دیر.

۱۰ – ایستحصالچیلار بئله مالّلارین ایستحصالیندان داها چوْخ ――――――――
الده ائده بیلرلر.

۱۱ – سنین سوْزلریندن بئله ―――――――― کی، قیمتلرین آرتماسی مالین
چاتیشمازلیغیندادیر.

۱۲ – طلب تکلیفه گوْج ―――――――― قیمتلر آرتماغا باشلاییر.

۱۳ – تکلیف طلبی ―――――――― قیمتلر دوْشمگه باشلاییر.

۱۴ – ساغلام ایقتیصادی ―――――――― یاراتماق اوْچون قوْروق- قایتاق ایشه
――――――――

قلمینیزی ایشه سالین:

«رقابت» باشلیقلی بیر اینشا یازین. آزاد بـازار سیسـتمینده تکنولـوژی و مـاللارین کئیفیتی رقابتین تأثیری آلتیندا اینکیشاف ائدیر، همین رقابت مکـانیزمی قیمتلـره ده تأثیر قؤیـور. بـوُ حاقـدا فیکیرلرینیـزی قلمـه آلـین و لازیـم گلینجـه آشـاغیداکی جوٌمله‌لردن فایدالانین:

۱ – رقابت ساتیش سویه‌سینی آرتیرماق اوٌچون ماللارین کئیفیتینی قالدیرماق و اوٌنلارین قیمتینی ائندیرمک دئمکدیر.
۲ – تکنولوژی ماللاری داها یوٌکسک کئیفیتده ایستحصال ائله‌مک و اوٌنلاری وطنداشلارا داها اوٌجوز قیمتلرده چاتدیرماق اوٌچون الوئریشلی شرائیط یارادیر.
۳ – رقابت عوٌمومیتله ساغلام ایقتیصادی دوٌروم یاراتماقدا موٌهوم بیر روٌل اوٌینابیر.
٤ – رقابت یئنی ایبداعلارین و ایختیراعلارین اوٌرتایا چیخماسینا سبب اوٌلور.
۵ – رقابت وطنداشلارین یاشاییش طرزی‌نین گئتدیکجه موٌدرنلشمه‌سینه یوٌل آچیر.
٦ – رقابت ایستهلاکچیلارین حاقلاری‌نین قوٌرونماسینا موٌثّر شکیلده تضمینات یارادیر.
۷ – رقابت سرمایه صاحیبلری‌نین سوٌنسوز قازانج احتیراصینی جیلوٌولاییر.

موٌرکب فعللر

بوٌ فعللری اوٌیارلی قوٌرولوشدا جدولده‌کی جوٌمله‌لره کوٌچورون:

گوٌتورمک	چیخماق	آلماق	وئرمک	چیخماق
گوٌدمک	چکمک	دوٌلماق	دوٌرماق	سالالاماق
چیخماق	قاچیرماق	گئتمک	مینمک	اوٌغراماق

۱ – اوْرخان دوْولتین قیمتلره نظارت ائده بیله‌جگینی سوْال آلتینا ——————

۲ – سیز بوُ معنادا تام حاقلیسینیز، آنجاق من بوُرادا بیر حاشیه —————— ایستردیم.

۳ – دوْولت گلن ایل تورژم سویه‌سینی ۱۵ فائیضه ائندیرمگی بوْینونا ——————

٤ – قیمتلره موْثّیر نظارت ائتمک اوْچون یئنی قانون آچیلان آیین بیریندن قوْوّه‌یه ——————

۵ – اوْرخان ۲۵ ایللیک خیدمتینی بیتیرمیشدیر و بوُ ایل تقاعوْده ——————

٦ – دوْولت قیمتلرین بوُ قدر جیلوْوسوز آرتماسینا یوْل ——————

۷ – اینسان اوْز وطنینه قوْللوق ائله‌مکدن بوْیون ——————

۸ – بوُ درسیمیزده ایقتیصادی مکانیزملردن سوْز ——————

۹ – دوْولت جاوان ایستحصالچیلارا دایاق ——————، بوُ جیهازلاری داخیلده ایستحصال ائله‌مک موْمکوندور.

۱۰ – بوُگوْنکو جاوانلارا اوْیود– نصیحت وئرمک اوْلمور، بوُرونلارینی ——————

۱۱ – شیرکتین معاشلاری آرتیرماق اوْزره وئردیگی وعده‌لرین هامیسی پوُچا ——————

۱۲ – بوُ ایل شیرکت کیفایت قدر موْقاویله باغلامیش و چوْخ احتیمال کی، پلانی ——————

۱۳ – بوُ گوْنلر هر کیمی دیندیرسن، باهالیقدان داد ——————

١٤ – سن ائله بیلیرسن کی، سرمایه‌چیلرین بیزه جانی یانیر؟ یوْخ جانیم، اوْنلار آنجاق ایقتیصادی منفعتی ——————

۱۵ – شیرکتین گلیری چیخاریندان آز اوْلسا، یقین بیر گوْن ایفلاسا ——————

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ -- آزاد بازار سیستمی هانسی اصللر اۆزره قوْرولور و نه اۆچون بوُ آدی داشی‌ییر؟
۲ -- بوُ سیستمین مۆثبت و منفی جهتلری هانسیلاردان عیبارتدیر؟
۳ -- دۆولت نه اۆچون خوْصوصی سرمایه‌لرین بعضی ایقتیصادی بؤلوملرده فعالیت گؤسترمگینه یوْل وئرمیر و همین بؤلوملری یالنیز اؤز نظارتی آلتیندا ایداره ائدیر؟
٤ -- سوْن زامانلاردا آیری- آیری اؤلکه‌لرده جریان ائدن «خوْصوصیلشدیرمه» ایشی نه اۆچون باشلاندی و سیزین بوُ مسأله‌یه قارشی مۆناسیبتینیز نه‌دیر؟
۵ -- ایستهلاکچی‌نین حوْقوقونو قوْروماق نه‌دیر و بوُ مقصده نائیل اوْلماق اۆچون هانسی اوْلچولره ال آتماق لازیمدیر؟
٦ -- چوْخ آداملار تلویزیوندان بعضی ضررلی محصوللارین طنطنه‌لی تبلیغات اعلانلاری‌نین یایینلانماسینا قارشی چیخیر. سیز بوُ حاقدا نه دۆشونورسونوز؟
۷ -- بعضی اؤلکه‌لر اؤز گۆجونه آرخالانسین دئیه بیر مۆستقیل ایقتیصادی سیاست یۆروتمگه جهد گؤستریر. سیز «اؤز گۆجونه آرخالانماق» سؤزونو نئجه باشا دۆشورسونوز و بوُ مقصده نائیل اوْلماق اۆچون هانسی یوْللاری تؤوصیه ائدردینیز؟
۸ -- نه اۆچون تحصیل و مدنیّت ایشلری یالنیز دۆولتین نظارتی آلتیندا ایداره اوْلمالیدیر؟

دۆزلتمه فعللر:

- *بیز قیمتلرین بوُ قدر آرتماسینی **خوْشلامیریق**.*
- *تورتۆم گئتدیکجه **یوْغونویور**.*

دۆزلتمه فعللرین گئنیش تابلۆسو

دۆزلاماق	گۆزلەمک	ایزلەمک	یئملەمک	ایشلەمک
خۆشلاماق	قارالاماق	تمیزلەمک	یاوالاماق	بۆشلاماق
آیاقلاشماق	فیکیرلشمک	اۆزلشمک	اللشمک	قاتلاشماق
گۆزللشمک	آیدینلاشماق	اۆزلاشماق	یاخینلاشماق	ایریلشمک
یۆللانماق	گۆجلنمک	ائولنمک	گۆللنمک	گۆللنمک
تمیزلنمک	مۆحکلنمک	خۆمارلانماق	سفیللنمک	دۆزسوزلانماق
بۆشالماق	دۆزلمک	قۆجالماق	ساغالماق	دینجلمک
آغارماق	گۆیرمک	بۆزارماق	قیزارماق	یاشارماق
یاشاماق	بۆشاماق	دیشەمک	قیجاماق	قاناماق
برکیمک	قاریماق	یاواشیماق	آجیماق	تنگیمک
آیازیماق	قیجیماق	قارتیماق	بایاتیماق	یۆغونوماق
پیچیلداماق	شیریلداماق	جینگیلدەمک	گۆرولداماق	شاقیلداماق
منیمسەمک	گۆلومسەمک	اۆزومسەمک	آزیمساماق	کیچیمسەمک
دیکسینمک	دۆروخسونماق	دۆلوخسونماق	وایسینماق	تامسینماق
یۆلوخماق	دۆروخماق	گئجیکمک	کاریخماق	داریخماق
بئزیکمک	دۆلوخماق	سینیخماق	سۆلوخماق	سۆچوخماق
یازیشماق	وۆروشماق	گیریشمک	تۆتوشماق	اۆزولوشمک
یادیرغاماق	داشیرغاماق	اسیرگەمک	اۆلوشگەمک	
اۆموزدورماق	یئدیزدیرمک	دادیزدیرماق	چیمیزدیرمک	دۆیوزدورماق

دۆزلتمه فعللرین گئنیش تابلۆسونو نظردن کئچیرین و آشاغیداکی جۆملـه‌لـری اۆیغون گلن دۆزلتمه فعلله یئنیدن ایفاده ائدین، میثال:

- *تلویزیونون بۇ وئریلیشی اصلا خۆشوما گلمیر.*
- *من تلویزیونون بۇ وئریلیشینی اصلا **خۆشلامیرام.***

۱ - سن جاوانسان، من ایسه بیر چۆروک قۆجا، من سنین آیاغینلا گله بیلمرم.
۲ - گمی بیزه یاخین گلدیکجه داها ایری گۆرونور.
۳ - سن بۇ گۆن چۆخ دۆزسوز سؤزلر دانیشیرسان.
٤ - من بۇ سؤزلری دانیشدیقدا یازیق کیشی‌نین گؤزلرینه یاش گلدی.
٥ - جاوید چۆخ چالیشقان بیر آدامدیر، اۆنون جانی ایشده برک اۆلوب.
٦ - آرتیق بۇلودلار سئیرلیر و هاوا یاواش- یاواش آیاز اۆلور.
۷ - من بۇ دبلره یاواش- یاواش آلیشمیشام، سانکی بۇنلار آرتیق منیمکیدیر.
۸ - باغیشلایین، دنیه‌سن من نئچه دقیقه گئج قالمیشام.
۹ - سنه نه اۆلوب؟ ائله بیل کی، یامان سۆلوبسان و سینان کیمی گؤرونورسن.
۱۰ - ایسماعیللا سؤزوم چیخدی، من اۆنون یاخاسینی تۇتدوم، او دا منیم.

بۇ کلمه‌لرله هانسی دۆزلتمه فعللر عمله گله بیلر؟

باش	ال	گؤز	بۆغاز	آیاق
نتیجه	کاغاذ	فرق	صۆحبت	حاضیر
ایش	داراق	لۆوغا	یۆل	چای
ائو	ایشیق	یۆن	اۆرک	بۆی
بیر	دیل	یاش	باشقا	دۆغرو
هیم	ایپ	کیشی	یۆک	قیلیق

«یاراتماق» یۏخسا «یارالتماق»

بعضی واختلار بیر دۆزلتمه فعلین نـه بیچیمـده اۆلاجـاغینی آییـرد ائتمکـده چاشـقینلیق یارانیر. ان چۏخ قاباغا گلن چاشقینلیقلاردان بیـری ده ***«اۆزاتمـاق»*** یئرینـه ***«اۆزالتمـاق»*** سۆزونو ایشلتمک شکلینده تظاهۆر ائدیر. میثال اۆچون یازیلیر: ***«یارالدان تانری‌نین آدی ایله»***. گؤرەسن ***«یـارادان»*** سـؤزو دۆزگونـدور، یۏخسـا ***«یارالـدان»***؟ بعضـی واخـتلار دا چاشقینلیق چۏخ یئرسیز دئییل. میثال اۆچون ***«آییلتماق»*** سـؤزو و ***«اۏیاتمـاق»*** سـؤزونون عئین معنادا ایشلندیگینه باخمایاراق، بـۇنلار ایکـی فرقلـی قۏرولوشـا داخیلـدیر. همـین حۆکم ***«بۆیوتمک»*** و ***«کیچیلتمک»*** حاقّیندا دۆغرودور. بـۇرادا، چاشـقینلیغین قارشیسـینی آلماق اۆچون ایشه یارایان بیر «ایپ اۇجو وار»: همین ***«یارالتمـاق»*** سـؤزونو گؤتـورک و اۆندان «ت» حرفینی حذف ائدک. یئـرده قـالان ***«یارالمـاق»*** سـؤزودور. بـۇ سـؤز ایسـه معناسیزدیر. بئله‌لیکله ***«یارالتماق»*** سؤزونون یانلیش، ***«یاراتماق»*** سؤزونون ایسه دۆزگـون اۆلدوغو تثبیت اۆلور. حال‌بۇکی ***«قۏجالتماق»*** سـؤزوندن «ت» حرفـی حـذف اۆلدوقـدا آیدین معناسی اۆلان ***«قۏجالماق»*** سؤزو عمله گلیر. بئلـه‌لیکلـه ***«قۏجالتمـاق»*** سـؤزونون دۆزگون اۆلدوغو تثبیت اۆلور.

باشقا بیر میثال ایسه ***«بۆیوتمک»*** سؤزودور. بۇرادا «ت» حرفی‌نـین حـذف ائدیلدیگینـده ***«بۆیومک»*** سؤزو عمله گلیر و بۇ تامیله معنالی بیر سؤزدور. بئلـه‌لیکلـه ده ***«بۆیوتمـک»*** سؤزونون دۆزگون اۆلدوغو قناعتینه گلیریک.

ایندی ایسه ***«اۆزالتماق»*** سؤزونه فیکیر وئرک. آیدیندیر کی، ***«اۆزالماق»*** سؤزو معنا یۏکـو داشیمیر، بۇ اۆزدن ***«اۆزالتماق»*** سؤزو دۆزگون ساییلا بیلمز. ***«اۆزاتماق»*** سـؤزوندن ایسـه «ت» حرفی‌نین سالیندیغیندا ***«اۆزاماق»*** سؤزو عمله گلیر کـی، دیلیمیـزده چـۏخ ایشـلک دئییل، آنجاق اۆنون دا آیدین معناسی وار. بۇرادا حـذف ائلـه‌دیگیمیـز «ت» حرفـی‌نـین یئرینه «ن» حرفینی اۆتورداندا «اۆزانماق» سؤزو عمله گلیـر و بـۇ معنـالی بیـر سـؤزدور. بئله‌لیکله، ایکی حیصه‌دن عیبارت اۆلان بیر سیناقلا مسأله‌نـی آیدینلاشـدیرماق مۆمکـون اۆلور. اۏ سیناق بئله‌دیر:

۱ - ***«ت» حرفی سالیندیقدا معنالی بیر کلمه عملـه گلیرسـه، کلمـه‌نـین قۏرولوشـو دۆزگوندور.***

۲ - ***بیرینجی سیناق نائیلیتسیز اۆلورسا، «ت» حرفینی «ن» حرفـی ایلـه دَییشـدیکده معنالی بیر سؤز عمله گلیرسه، یئنه ده کلمه‌نین قۏرولوشو دۆزگوندور.***

آشاغیداکی فعللرین قوُرولوشونو سینایین:

قارالتماق	آلچالتماق	یوُکسلتمک	بَرکلتمک	سارالتماق
دوُغرولتماق	آییلتماق	دیریلتمک	آزالتماق	قوُجالتماق
یاراتماق	اوُزاتماق	بوُیوتمک	اوُیاتماق	بوُیاتماق
آغلاتماق	مَلتمک	قوُروتماق	تانیتماق	سوُیوتماق

داواملی کئچمیش زامان

من گلیردیم	بیز گلیردیک
سن گلیردین	سیز گلیردینیز
اوُ گلیردی	اوُنلار گلیردیلر

من یازیردیم	بیز یازیردیق
سن یازیردین	سیز یازیردینیز
اوُ یازیردی	اوُنلار یازیردیلار

من گوُروردوم	بیز گوُروردوک
سن گوُروردون	سیز گوُروردونوز
اوُ گوُروردو	اوُنلار گوُروردولر

من اوُچوردوم	بیز اوُچوردوق
سن اوُچوردون	سیز اوُچوردونوز
اوُ اوُچوردو	اوُنلار اوُچوردولار

داواملی کئچمیش زامان (*گلیردیم*) ایله فعلین داوام شکلی «*گلمکده ایدیم*» معنا باخیمیندان بعضی واختلار اوُست- اوُسته دوُشور، آنجاق فعلین داوام شکلی جریان ائدن بیر حادیثه‌نین داها آردیجیللیقلا داوامدا اوُلدوغونو ایفاده ائدیر (موُقاییسه ائدین: هفته

بوْیو یاغیش *یاغیردی*، هفته بوْیو یاغیش *یاغماقدا ایدی*). آیریجا، داواملی کئچمیش زامان فوْرمجا موْرکب خبرله عئینلشیر و بئله حاللاردا ذاتاً داوام آنلامینی ایفاده ائتمیر (موْقاییسه ائدین: ۱ - *یاشار اوْزاقدان گلیردی*، ۲ - *یاشار گلیردی، من گلمگی‌نین قارشیسینی آلدیم*).

قاباقکی درسلره عائید اوْلان بیر چالیشمانین اوْزرینه قاییدیریق و جوْمله‌لری اوْنجه داواملی کئچمیش زاماندا، داها سوْنرا ایسه ساده کئچمیش زامانین داوام شکلینده ایفاده ائدیریک. معنا فرقلرینه فیکیر وئرمک لازیمدیر. میثال:

۱- *حکیم اوْغوللاری‌نین قایغیسینی چکیردی.*
۲- *حکیم اوْغوللاری‌نین قایغیسینی چکمکده‌ایدی.*

۱ - حکیم اوْغوللاری‌نین قایغیسینی چکیر.
۲ - آیدا یوْز مین توْمن تلفون قبضی گلیر.
۳ - بوُ یارامازلار غرب اوْلکه‌لرینده، یاد مدنیّتین هاواسیندا بوْیا- باشا چاتیرلار.
٤ - اوْنلار اوْز دوْغما مدنیّتینه یادیرغاییرلار.
۵ - زاواللی حکیم بوُ حقیقته آجی‌ییر.
٦ - کندلیلر شهرین یانلیش جاذیبه‌لرینه آلدانیرلار.
۷ - موْهاجیرت آخینلاری داوام ائدیر و اوْبالاریمیز سئیرلیر.
۸ - باغ- بوْستانلار ییه‌سیز قالیر، اینسانین جانی سیخیلیر.
۹ - کاش هامی تاخیلیب، اوْز یوُردوندا قالایدی.
۱۰ - بوُنلار یامان یوْندمسیز بیر دیل دانیشیرلار.
۱۱ - بوُنلارین دیلی توْرک دیلینه یاتمیر.
۱۲ - اوْبالار صنعت و مدنیّت باخیمیندان شهرله آیاقلاشا بیلمیر.
۱۳ - دوْغروسو، بیزیم کند و شهرلریمیز یاراشیقلی بیچیمده دئییلدیرلر.
۱٤ - گوْنلرین آیاغیندان دَیرمان داشی آسیلمیشدی.
۱۵ - جاوانلار قوْل گوْتوروب، اوْینابیرلار، قوُرشاق توْتوب، یاللی گئدیرلر.

۲۱

گنج نسلین تربیه‌سی

(تربیه‌وی مسأله‌لر حاقّیندا دانیشیق)

● کئچن جۆمعه گۆنو ایسماعیل‌گیلی یۏخلاماغا گئتمیشدیم، سؤزون دۆزو، اۏنلارین اۆچون چۏخ داریخمیشدیم. هر شئیین تزه‌سی، دۏستون کؤهنه‌سی. ایسان گاهدان اؤز قدیم دۏستلارینی یۏلوخمالیدیر. دئییردیم، بیر آز گۆلوب‌آیئَریک. ائله‌جه ده اۏلدو. آنجاق یازیق ایسماعیل بؤیوک اۏغلونون الیندن یامان داد تپیر. اۏغول آتاسی‌نین اۆزونه آغ اۏلوب. اؤز بیلدیگینه گئدیر. بیر کیمسه‌دن ده سؤز ائشیده‌سی دئییل. دۏغروسو، یازیق کیشییه اۆرگیم یاندی. عؤمور بۏیو اۏولادینین باشیندان بیر تۆک اسکیک اۏلماسین دئیه اۏنلارین یۏلوندا جان قۏی، چتینلیکلره دؤز، آخیردا دا، بۆتون بوُنلارا ذره‌جه قیمت وئرمه‌دن اۆزونه آغ اۏلسونلار. دئییرم: «آی ایسماعیل، هاوایی یئره قانینی قارالتما، واختی گلر، باشا دۆشرلر». دئییر: «آی قارداش، نه واخت باشا دۆشرلر، بوُ یئوندمسیزلر دۆنیایا اؤکوز گلیب، اؤکوز ده گئده‌جکلر. بوُنلارا باخدیقدا درد ایچریمی دۏغراییر. اصلینده

اوْولاد دئدیگین آدامین ایچ دۆشمنیدیر. آللاه سنی ایناندیرسین، آ قارداش».

● من ایسماعیلین اوْشاقلارینی اردملی بیلیردیم. دوْغروسو، من ده ایسماعیلین حالینا آجی‌ییرام. هئچ اینانیلاسی دئییل. یازیق کیشی هئچ بیر شئیی اوْنلاردان اسیرگه‌مه‌ییب. آمّا قوْی ایسماعیل قانینی قارالتماسین، آتاسی‌نین اوْزونه آغ اوْلان چۆرک تاپماز.

● بوْ اوْزو ده آتا- آنا اوْچون بیر درددیر. اوْولاد قایغیسی باشا گلن دئییل. اوْزون یوْز یاشیندا، اوْولادین ایسه یئتمیش یاشیندا اوْلسا دا، یئنه ده اوْنلارین قایغیسینا قالاجاقسان: گؤره‌سن بالام آجمیدیر، توْخمودور؟ خسته‌میدیر، ساغلاممیدیر؟ آیننده پالتاریمی وار، یوْخسا چیلپاقمیدیر؟

● بوْ دا یارانیشین ایشدکلریندندیر، آی قارداش. بئله اوْلماسایدی، هامیمیز کؤرپه‌کن قیریلاردیق.

● یارانیشین ایشلرینده، یقین کی نوْقصان یوْخدور. اینسانین باشینا نه کیمی فلاکت گلسه، اوْزوندن گلیر. بلکه ده بوْ آجیناجاقلی وضعیت آشیری محبتدن تؤره‌ییر. من دوْلاناجاغی ایسماعیلدان قات- قات آشاغی اوْلان بیر چوْخ عائیله‌لر تانی‌ییرام. آج دئییلدیرلر، چیلپاق دئییلدیرلر، بیر تهر اوْتوشورلر، بیر قارین آج، بیر قارین توْخ. اوْشاق آیدان- ایلدن بیر تازا باشماق، تازا پالتار اوْزو گؤرمور، دی‌گل‌کی عائیله موْتلودور. اوْشاقلار آتا- آنانین سؤزونده‌دیر. هئچ کیم بؤیوگون اوْزونه آغ اوْلمور.

● بئله خوْشبخت عائیله‌لردن من ده تانی‌ییرام. دوْغرو دئمیشلر، خوْشبختلیک پوْلا دئییل. پوْل اوْلان یئرده باشقا بیر شئی ده اوْلمالیدیر. بیر سؤز منی چوْخ دوْشوندورور: بیزیم اوْشاقلار برکه- بوْشا دوْشمور، بیز اوْنلاری ارکؤیون بؤیودوروک. مسأله بوْراسیندادیر کی، اوْنلار همیشه سوْیو کوْزه‌ده، گوْنو باجادا گؤرورلر. بیز ایسه اوْنلاری یاخشی یئدیردیب بسله‌دیکده اوْز وظیفه‌میزی بیتمیش

حساب ائدیریک، اۇولادا اوْلان بؤرجوموزو قایتاردیغیمیزا اینانیریق. بیزیم اوْشاقلار خالقین یاشاییش فاجیعه‌سی ایله هئچ واخت تانیش اوْلمور. دئمیرم کی، اۇولادیمیزی فهله‌لیگه گؤندرک، بوْنلار هر حالدا اوْ ایشه یارامازلار. باخ، بیزیم اوْشاقلار گؤیون درینلیگیندن باش آلیب، بیزه قوْناق گله‌جک عجاییب فضا مۆسافیرلری ایله یاخشی تانیشدیرلار، چوْنکی اوْنلارین حاقّیندا تلویزیوندان بیر چوْخ فیلملر ایزله‌ییرلر. بوْنلار بیزیم اوْشاقلارا دوْغمادیر، آمّا الی‌قابارلی، آلایانیق کند اوْشاقلاری و اوْنلارین یاشاییش طرزی بوْنلارا یاددیر. اوْنلارین گوْن قاباغیندا پالچیق آیاقلاییب، کرپیج کسمگی بیزیم و اوْشاقلاریمیزین دوْنیاسیندان اوْزاقدیر. اوْنلارین بیر تیکه یاوان چؤرک اوْغروندا چکدیگی زحمتلر حتّا بیر داستان اوْلاراق بیزه چاتدیریلمیر. منجه ایش باخ بوْرادا چرتیر. نه اوْلار کی، باشیمیز گزمکدن- دوْلانماقدان آییلاندا بیر گوْن ده اوْشاقلاری قاتاق قاباغیمیزا، نه ایسه بیر کاسیب اوْتراغینا باش ووْراق، یاخوْد بیر کاسیب و زحمتکش عائیله ایله گئت- گلیمیز اوْلسون؟

● سن اوْلدوقجا اوْنملی بیر مسأله‌یه توْخوندون. آنجاق بوْراسی دا وار کی، بیز اوْشاقلارین تربیه‌سینه بیر قدر باشدان‌سوْودو یاناشیریق. ازل گوْندن آتا- آنانین سؤزو کسرلی اوْلمالیدیر، آمّا بیز دئدیگیمیز سؤزون آرخاسیندا دوْرموروق، اوْشاغا گوْنده نئچه دؤنه سؤزلریمیزین کسرسیز اوْلدوغونو باشا سالیریق. اوْندا گؤرورسن، ائوین خانیمی اوْزونو ارینه توْتاراق: «آی کیشی، اوْشاغا اوْجشمه، بوْراخ گئتسین یاتسین، یوْخوسو گلیر.»- دئیه آتانی اوْشاغین گؤزونده بیر میردار اسکی ائله‌دی. بوْ سؤزون اوْشاغین یانیندا اوْرتایا دیغیرلانماسی بؤیوک بیر فاجیعه‌دیر. اوْشاق بئله‌لیکله آتاسی‌نین بوْیوروقلارینی وئجینه آلماماغی مشق ائله‌ییر. فاجیعه بوْنا محدودلاشمیر و بوْتون حیات اوْشاغین گؤزونده بیر ظارافاتا چئوریلیر. اوْشاق همین آندان بوْتون قانوْنلارا سایغیسیزلیغا آلیشیر. بوْ ایسه

گله‌جکده شخصین رۇحی ساغلامسیزلیغینا سبب اوْلا بیلر. منیم قاناجاغیما گـؤره، اوْشاق هر شئیدن اؤنجه حیاتین نه قـدر جیـدّی اوْلـدوغونو باشـا دۆشـمه‌لیـدیر. حیات ایسه اوْشاغین باخیمیندان عائله‌نین دۆنیاسـینا محدودلاشـیر. بـوُ دۆنیـانین مرکزینده آتا و آنا یئرلشیر. آتا- آنانین سؤزونون کسرسیزلیگی بۆتون دۆنیانین بیـر اؤیونجاغا چئوریلمه‌سی اوْغروندا آتیلمیش ایلک ایناندیریجی آددیمـدیر. اوْشـاغا اؤز حدّینی باشا سالماق لازیمدیر. اوْشاغین ایپینی واختیندا ییغماسـان، سـؤنرالار دینجلیگین اوْلمایاجاق. آت کیمی کیشنه‌ییب، اۆزونـه دوْراجـاق. اوْنـو جمعیتـده گـؤرنلر ده دئیـه‌جـک: «اتـین تؤکولسـون، بئلـه یارامـازلاری عرصـه‌یـه گتیـرن». چوْخلاری‌نین فیکرینجه واختی گلینجه اوْشاق اؤزو هر شئیی آنلایاجاق. آمّـا بـوُ بوْش بیر سؤزدور. مسأله یئرینده‌جه حل اوْلسا، دئدیگیمیز فاجیعه‌دن یان کئچمک بیر اؤ قدر ده چتین اوْلمایاجاق.

● اصلینده اوْلو بابالاریمیز اسکیدن بری بیزه تربیه‌نـین یوْلونـو گؤسترمیشـلر. دده قوْرقود بوْیلارینـدا دفعـه‌لرلـه تصـادۆف ائـدیریک کـی، اوْغـلان بیـر دؤیوشـده ایگیدلیک گؤسترمه‌یینجه اوْنا آد وئریلمیـر. اوْنـون اردملـی اوْلـدوغو بیلیندیکـدن سوْنرا اوْنا بیگلیک وئریلیر، تخت وئریلیر، *«بوْینو اوْزون یـوْگروک آت»* وئریلیـر، *«آغیللاردان اوْن مین قوْیون»* وئریلیر، *«قاتاردان قیزیل دوه»* وئریلیر، *«آلتـین‌باشـلی اوْتاق»* وئریلیر، *«اوْموزو قوْشلو قافتان»* وئریلیر.

● سنین بوُ سـؤزلرین یـاغ کیمـی اۆرگیمـه یـاتیر. اوْنـو دۆشـونورم کـی، اوْلـو بابالاریمیز نه کیمی درین حکمتلره سؤیکنیرمیشـلر. دوْغـرودان سـاغ اوْل، چـوْخ راضییام.

● یوْخ، گل بیر راضی اوْلما!

بوُش یئرلره اوُیغون گلن کلمه‌لر کوُچوروُن:

۱ - یازیق کیشی بوُیوک اوُغلونون الیندن یامان داد ————

۲ - اوُغلو اوُنون زحمتلرینه ذره‌جه قیمت وئرمه‌دن اوُزونه ————

۳ - من بوُ کیمی یارامازلاری گوُرنده درد ایچریمی ————

۴ - بوُ، یارانیشین ———— دیر، بئله اوُلماسایدی، هامیمیز کوُرپه‌کن قیریلاردیق.

۵ - من دوُلاناجاغی ایسماعیلدان ———— آشاغی اوُلان بیر چوُخ عائیله‌لر تانی‌ییرام.

۶ - بیز اوُشاقلاریمیزی یئدیردیب، بسله‌ییب‌نجه ایشیمیزی ———— حساب ائدیریک.

۷ - بیز اوُشاقلارین تربیه‌سینه بیر قدر ———— یاناشیریق.

۸ - منیم فیکریمجه ایش باخ بوُرادا ————

۹ - آی کیشی، اوُشاغا ————، بوُراخ گئتسین یاتسین، یوُخوسو گلیر.

۱۰ - اوُشاقلار آتالاری‌نین بوُیروقلارینی اصلا ———— آلمیرلار.

۱۱ - اوُشاغین ———— واختیندا ییغماسان، سوُنرالار دینجلیگین اوُلمایاجاق.

۱۲ - اوُنلار آت کیمی کیشنه‌ییب، اوُزونه ————

۱۳ - سنین بوُ سوُزلرین ———— کیمی اوُرگیمه یاتیر.

۱۴ - گوُرونور کی، اوُلو بابالاریمیز نه کیمی درین حکمتلره ————

اۆزونوزو سینایین:

۱ – *«آتاسی‌نین اۆزونه آغ اوْلان چۆرک تاپماز»* سؤزو ایسماعیلا تۆختاق وئره بیلدیمی؟

۲ – صؤحبت زامانی *«یارانیشین ایشدکلریندن»* سؤز گئتدی. بوْ ایشدک نه‌دن عیبارت ایدی؟ نه اۆچون یارانیشدا بوْ کیمی ایشدکلر اوْلماسایدی، هامی کؤرپه‌کن قیریلاردی؟

۳ – نه اۆچون یوْخسول عائیله‌لرین اوْشاقلاری بؤیوگون اۆزونه آزاراق آغ اوْلورلار؟

٤ – گنج نسیل هانسی مسأله‌لرله یاخشیجا تانیش اوْلور و هانسیلارا یاد قالیر؟ بوْ یاراماز وضعیته کیم سبب اوْلور؟

۵ – اوْشاقلار قانوْنلارا سایغیسیزلیغی نئجه مشق ائدیر و اؤیرنیر؟

٦ – *«ایش باخ بوْرادا چرتیر»* سؤزونون آنلامی نه‌دیر؟ بوْ حاقدا بیر قدر اطرافلی دانیشین.

۷ – حاقّیندا دانیشیلان درین حکمت نه‌دن عیبارت ایدی؟

۸ – دده قوْرقود کیتابینا گؤره، اوْغلان آنجاق هانسیسا مۆباریزه‌ده ایگیدلیک گؤسترندن سوْنرا جمعیتده اؤزونه شخصیت قازانیر. بوْ قازانجلار نه‌دن عیبارتدیر؟

۹ – تربیه مسأله‌سی‌نین أن اهمیتلی یؤنو هانسیندان عیبارتدیر؟

قلەمینیزی ایشه سالین:

«اؤولاد قایغیسی» باشلیقلی بیر اینشا یازین. بحث ائدیلەجک مسألەلر اؤندان عیبارتدیر کی، آتا- آنا اؤشاقلارا قارشی نه زامان «دمیر اینتیظاملا» و نه زامان یۆمشاقلیقلا داورانسالار، تربیەوی باخیمدان داها یارارلی اولار. لازیم گلینجه آشاغیداکی جۆملەلردن فایدالانین:

1 - آتا- آنانین اؤز اؤولادینا قایغیسی یارانیشین ایشدکلریندندیر. بۇ قایغی اؤشاقلاردا اؤزلرینه اینامی گۆجلندیریر و اونلارین رۇحی ساغلاملیغینا تضمینات یارادیر.
2 - آتا- آنانین اؤولاد قایغیسی کؤرپه چاغیندا، اؤزلرینی مۆدافیعه ایمکانینا مالیک اولمادیغی شرائیطده، اؤشاقلارین حیاتینی قوْروماق اۆچون بیر ضرورتدیر.
3 - اؤولاد قایغیسی حدّی آشیرسا، اؤشاق هر زامان سۇیو کؤزەده، گۆنو باجادا گؤرورسه، دار ماجالدا اؤز کۆچونو سۇدان چیخارماغی باجارمایاجاق.
4 - قیزینی دؤیمەین دیزینه دؤیر.
5 - مسئولیت حیسّی یاراتماق اۆچون اؤشاقلاری گاهدان برکه- بوْشا سالماق لازیمدیر.
6 - آتا- آنا هرهانسی بۇیروغو وئرمکدن قاباق ایشین هانسی مقاما چاتاجاغینی یاخشی دۆشونسونلر. بیر بۇیروق وئریلدیسه، اونون یئرینه یئتیریلمەسینی کسکینلیکله طلب ائتمک لازیمدیر.
7 - یالان دانیشماقلیق و الی‌اَیریلیک اؤرتایا چیخیرسا، اؤشاغین شخصیتینی سارسیتماماق شرطیله، هانسیسا یۆمشاقلیغا و گؤز یۇمماقلیغا یوْل وئریلمەمەلیدیر.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ – سیزین فیکرینیزجه «*واختی گلینجه اوْزو هر شئیی باشا دۆشر*» دۆزگون دۆشونجه سایپلارمی؟
۲ – آشیری محبت نه اوْچون اوْشاقلارین تربیه‌سینه منفی تأثیر گؤستره بیلر؟
۳ – سیزین فیکرینیزجه تربیه «*دمیر اینتیظام*» اوْزره قوْرولمالیدیر، یوْخسا یوْمشاقلیق اوْزره؟ بوْنلارین هانکیسی داها اوْغورلو نتیجه‌لره یوْل آچیر؟
٤ – «برکه- بوْشا دۆشمک» اوْشاغین تربیه‌سینه هانسی مؤثبت یاخوْد منفی تأثیرلری گؤستریر؟ بس خالقین آغیر یاشاییش وضعیتینی یاخیندان گؤرمک نئجه؟
۵ – سیزین فیکرینزجه آتا- آنا اوْشاغین یانیندا بیر- بیرینه نئجه داورانمالیدیر؟
٦ – اوْشاقلاردا قانوْنا حؤرمت تربیه‌سینی هانسی یوْللارلا داها مؤثّیر طرزده یاراتماق اوْلار؟
۷ – مسأله یئرینده‌جه حل اوْلسا، سوْنراکی فاجیعه‌لرین قارشیسینی آلماق اوْلار. سیز بوْ حؤکمه نئجه یاناشیرسینیز؟ بوْ حاقدا اطرافلی دانیشین؟
۸ – کئچمیش زامانلارداکی تربیه‌وی اوْلچولری بوْگۆنکویله مؤقاییسه ائده‌رک اوْنلارین هر بیری‌نین مؤثبت یا منفی یؤنلرینی ایضاح ائدین.

فعلی ظرفلر:

۱- *من کی بوْ کیمی آجیناجاقلی وضعیتلری گؤرورم، درد ایچریمی دوْغراییر.*
۲- *درد بوْ کیمی آجیناجاقلی وضعیتلری* ***گؤردوکده*** *ایچریمی دوْغراییر.*

بۇ جۆمله‌لری اۆیارلی فعلی ظرف ایله یئنیدن قۇشون:

۱ - اۇشاقلار اۇندا کی آنالارینی گؤردولر، اتگینه ساریلدیلار.

۲ - چۆن اینسان اۆز اۆولادینا حدّیندن آرتیق محبت ائله‌ییر، اۇنلاری ارکؤیونلشدیریر.

۳ - اینسانین شخصیتی اۆ زامان درینلشیر کی، برکه- بۇشا دۆشور.

٤ - بیز اۆز وظیفه‌میزی بیتمیش حساب ائدیریک، چۆنکی اۇشاقلاریمیزی یاخشی یئدیردیب، بسله‌میشیک.

٥ - آتا ایله اۆولادین مۆناسیبتلری اۆ زامان گرگینلشیر کی، بۇ کیمی آجی سؤزلر اۇرتایا دیغیرلاندیریلیر.

٦ - اۇشاق بۆتون قانۇنلارا سایغیسیزلاشیر، چۆنکی آناسیندان بئله سؤزلر ائشیدیر.

۷ - اۇغلانا اۆ زامان آد وئریلردی کی، دۆشمنله دؤیوش زامانی اۆزوندن بیر ایگیدلیک گؤسترسین.

۸ - ایندی کی اۇلو بابالاریمیزدان سؤز آچیلدی، قۇی دئییم کی، اۇنلار چۆخ درین حکمتلره سؤیکنرمیشلر.

۹ - من هر کیمینله ایکی کلمه دانیشسام، اۇنون هانسی قۇشون یۇمورتاسی اۇلدوغونو تئز باشا دۆشرم.

۱۰ - من سنی بیر حقیقی اینسان بیلردیم، آمّا یانیلمیشدیم.

۱۱ - حکیمین یازدیغی درماندان بیر قۇرتوم ایچدیم، باشیمین آغریسی قۇیدو.

۱۲ - بیز کی تپه‌نین اۆستونه چاتدیق، بۆتون شهر گؤروندو.

۱۳ - به محض اینکی بۇ خبر معلومات واسیطه‌لریندن یاییلدی، قیمتلر دۆشمگه باشلادی.

١٤ - من بعد از اینکی دانیشگاهی بیتیردیم، «پارلاق اۇلدوز» شیرکتینده ایشه باشلادیم.

مۆرکب فعللر:

بوُ فعللری یاراشیقلی قوُرولوشدا جدولده‌کی جوٚمله‌لره کؤچورون:

قوْیماق	قارالتماق	قالماق	قایتارماق	آچماق
دؤشمک	سالماق	ییغماق	کئچمک	سالماق
گلمک	یارماق	اوْخشاماق	سوٚرمک	گلمک

۱ – آتا- آناسیز اوْشاغین قایغیسینا کیم ———— ؟

۲ – گزمکدن باش ———— بیر گوٚن اوْشاقلاری کاسیب اوْتراقلارینداا گزدیرک.

۳ – دئیه‌سن سن یاخشی باشا ———— ، قوْی سنی بیر داها باشا سالیم.

٤ – بوُ تربیه اوٚصولو یانلیشدیر و گله‌جکده بؤیوک فاجیعه‌لره یوْل ————

۵ – اوْشاغین ایپینی واختیندا ———— ، سوْنرالار خوْش گوٚنه حسرت قالاجاقسان.

٦ – منجه بوُ فاجیعه‌لردن یان ———— بیر اوْ قدر ده چتین دئییل.

۷ – بوُ ایش چوْخ آساندیر، سن هاوایی یئره اوْزونو چتینه ————

۸ – سنین بوُ سوٚزلرین بیزیم تربیه‌وی اوْلچولریمیزه اوْیغون ————

۹ – آتا اوْشاغینی دانلاییردی، آنا ایسه اوْنون بؤیونو ————

۱۰ – من بوُ مسأله‌نین حلّینه گوٚره نئچه تکلیف ایرلی ————

۱۱ – من بوُ قناعته ———— کی، بیزیم تربیه‌وی اوْلچولریمیزده جیدّی نوٚقصانلار وار.

۱۲ – آتا- آنا عوٚمور بؤیو اوْولاد یوْلوندا جان ————

۱۳ – ایسماعیلا دئدیم، آی باشی‌خئیرلی، هاوایی یئره قانینی ————

۱٤ – سن بئله حساب ائله‌مه کی، بوُنونلا اوْشاقلارینا اوْلان بوُرجونو ————

۱۵ – ایگیدلر دؤیوشوب، نهایت شهرین موٚحاصیره‌سینی ————

آغ‌ساققاللارین اؤیودو:

۱ -- سالامی اؤجادان و لنگیمه‌دن وئررلر.
۲ -- احوال سؤروشان آداما تشکّور ائدیب، اؤنون دا احوالینی سؤروشارلار.
۳ -- کؤرپه‌نی و دیل‌آنلاماز اؤشاغی قوناق آپارمازلار.
۴ -- ائو ییه‌سی تکلیف ائتمه‌ییـنجه، سؤفره باشینا کئچمزلر.
۵ -- ائو ییه‌سی سؤفره باشینا گلمه‌ییـنجه، باشقا قوناقلار باشلامایینجا یئمگه باشلامازلار.
۶ -- یئنی قوناق سؤفره باشینا گلینجه یئمکدن ال چکیب، یئنی گلن قوناغا اؤتوراجاق گؤستررلر.
۷ -- سؤفره باشیندان قالخارکن ائو ییه‌سینه و ائوین خانیمینا تشکّور ائدرلر.
۸ -- سؤفره باشیندا صؤحبت ائدرلر، آنجاق آغیز دؤلوکن دانیشمازلار.
۹ -- اللری چاتمایان قوناقلارا یئمک تکلیف ائدرلر.
۱۰ - بیر قوناق یئمکده ایکن سؤفره باشیندان قالخمازلار.
۱۱ - یئمکده اؤلان بیر قوناغین الینه، آغزینا و بؤشقابینا گؤز قؤیمازلار.
۱۲ - یئمک سؤنا چاتدیقدا چاتال- بیچاغی بؤشقابدا قؤشالاشدیرارلار.
۱۳ - سؤفره باشیندا قاب- قاشیغی تؤققوشدورروب، سس سالمازلار.
۱۴ - ایچه‌جگی هؤرولداتمازلار و قؤرتوم- قؤرتوم ایچرلر.
۱۵ - یئمگی اؤنجه اوشاقلارا، قادینلارا و آغ‌ساققاللارا تکلیف ائدرلر.
۱۶ - سؤفره باشیندا آغیزی و بؤغازی آریتمازلار.
۱۷ - یئمک سؤنا چاتدیقدا سؤفره باشیندا دانیشاراق قالارلار.
۱۸ - سؤفره باشیندا قیزغین مؤباحیثه‌لره گیریشمزلر.
۱۹ - قوناغا یئدیرتمه‌ییـنجه یئمزلر.

۲۰ - یئیه‌جگی و ایچه‌جگی سؤیوسون دئیه اۆفله‌مزلر.
۲۱ - تیکه‌نی اۆتماییمجا آغیزا باشقا تیکه قۏیمازلار.
۲۲ - قاشیغی یاریمچیق دۏلدورارلار و آغیزا یاواشجا آپارارلار.
۲۳ - یئمگی سس‌سیز چئینرلر، ایچه‌جگی سس‌سیز ایچرلر.
۲٤ - آغیزدان قاشیغین مۆطلق بۏشونو چیخارارلار.
۲۵ - چئینه‌مه‌لی بیشمیشلری چاتال- بیچاقلا یئیرلر، دۆرو یئتمکلری قاشیقلا یئیرلر.
۲٦ - قۏناغا یئمک تکلیف ائدرلر، آنجاق قۏناغی یئدیرتمک اۆچون اۆزه دۆرمازلار.
۲۷ - سۆفره باشیندا حیاتین چتینلیکلریندن و قیمتلرین یۆکسکلیگینده دانیشمازلار.
۲۸ - قۏناق یانیندا گۆلومسرلر و اۏنا قارشی قاراقاباقلی داورانمازلار.
۲۹ - خانیملاردان و یاشلیلاردان اۏنجه قاپیدان کئچمزلر.
۳۰ - باشقالارینا قاپیدان کئچمگی تکلیف ائدرلر، آنجاق دیرشمزلر.
۳۱ - قاپی دؤیمه‌دن ایچری گیرمزلر، گیریب- چیخاندا قاپینی اۏرترلر.
۳۲ - قۏناغی کۆچه قاپیسینا قدر مۆشاییعت ائدرلر.

۲۲

حاقلیلار و حاقسیزلار

(دەمۆکراسی حاقیندا دانیشیق)

● سنین فیکرینجه بۆ دموکراسی دئییلن سؤز نەدیر؟ دۆغروسو، من بۆندان بیر شئی باشا دۆشه بیلمیرم.

● ظارافاتا سالما، دموکراسی بشریتین مین ایللر یۆیو چالیشاراق قازاندیغی ان دَیَرلی ثروتدیر. اۆنون یۆلوندا نه چۆخ شرفلی اینسانلار جان قۆیموشلار، نه چۆخ اینسانلار حیاتینی وئرمیشلر.

● نه یامان دیمەدۆشرسن، آی جانی ساغ اۆلموش. جانیم، سؤز گلیشی دئدیم. اۆنا خۆر باخماق نیتینده دئییلدیم. ایندی حاشیه چیخمادان سؤیله گؤروم، سن بۆ حاقدا نه دۆشونورسن؟

● ماهیت اعتیباریله بۆ «*خالقین ایرادەسی*» دئتمکدیر. بۆ اۆ دئمکدیر کی، هر اۆلکەنین خالقی اۆز جمعیتینی نئجه یؤنلتمک بارەده قرار وئره بیلیر. دموکراسی

هـم ده *«آزلیغـین چۆخلوغـا تـابعلیگی»* دئمکـدیر. دمۆکراسـی بیـر ده *بۆتـون اینسـانلارین قـانۆن قارشیسـیندا برابرلیگینـه* شـرائیط یـارادیر. بیـر دمۆکراتیـک قۇرولوش ایچینده بۆتون اینسانلار، وار- دۆولتلریندن یا ایجتیماعی منسوبیتلریندن آسیلی اۆلمایاراق، قانۆن قارشیسیندا عئین گۆزده گۇرولمه‌لیدیرلر.

● ائله بۇرداجا دایان گۇروم! سنین سـۇزوندن بئلـه چیخیـر کـی، بیـر اۆلکـه‌نـین اهالیسی‌نین اکثریتـی ساوادسـیز اۆلسـا دا، اۆنلاریـن ایـراده‌سی حـاکیم اۆلمـالی، ساوادلی و فضیلتلی اینسانلار دا اۆنلاریـن ایـراده‌سینه تـابع اۆلمالیـدیر، چـۆنکی بۇنلار سایجا آزلیغی تشکیل ائدیرلر. بۇرادا نه ایسه بیر یارامازلیق وار.

● دۆز دئییرسن، لاپ دوه‌نین بۆینو کیمی دۆز دئییرسن. ظارافـات بیـر یانـا، سـن چۆخ اۆنملی بیر نۆکته‌یه تۆخوندون . اصلینده، خـالقین بیلیـک و دۆشـونجه‌سـی یئترلی قدر اۆلماسا، دمۆکراسی‌نین دۆزگون حیاتا کئچه بیله‌جگی‌نـین قارشیسـیندا بۆیوک انگللر اۆلاجاق. دمۆکراسی بیر نعمتـدیر، هـر نعمتـدن دۆزگـون بارینمـاق اۆچون اینسانلارین شۆعورو بیر قدر یۆکسک اۆلمالیدیر. لاکین «خالقین شـۆعورو هله آشاغی سویه‌ده‌دیر»- دئیه بئله بیر حۆکم چیخارماق اۆلماز کی، قۆی اۆلکه‌نین مۆقدّراتینی نئچه فضیلتلی شخص الینه آلیب، خالقین فیکرینه سایغی گۆسـترمه‌دن اۆز بیلـدیگینی ائلـه‌سـین و خۆشـلادیغی قـراری وئرسـین. بـۇ مسـأله‌نـی آراداق قالدیرماق اۆچون *«بیر باشا دمۆکراسی»*- نین ترسینه اۆلاراق *«دۆلا یی دمۆکراسـی»* قاورامی اۆرتایا چیخمیشدیر.

● دئمک، دمۆکراسی‌نین ده بیر باشاسی و دۆلاییسی وارمیش!

● سن ده کی، ظارافاتدان قالمازسان. بیر باشا دمۆکراسی اۆ دئمکدیر کـی، خـالق هرهانسی مسأله‌نین حاقّیندا بیرباشا مۆداخیله ائدیب، اۆز قرارینـی وئریـر. دۆلایـی دمۆکراسی ایسه اۆ دئمکدیر کی، خالق نئچه فضیلتلی و اعتیبار ائدیله‌سی شخصـی اۆزونه وکیل سئچیب، اۆنلارا اۆلکه‌نین مسأله‌لری حاقّیندا دۆشونوب، قرار وئرمگه صلاحیت وئریر. بئله‌لیکله هم خالقین ایراده‌سـی ایفـاده‌یـه چیخیـر، هـم ده ائلـین آغ‌ساققاللاری و بیلگینلری اۆلکه‌نین ایشلرینه مۆثّیر طرزده مۆداخیله ائدیر.

● اۆندا، نه اۆچون چۆخلاری دمۆکراسییه قارشی چیخیر؟

● منه ائله گلیر کی، دموکراسی‌نین قارشیسیندا بعضـی تهلوکـه‌لـر وار. ان بؤیـوک تهلوکه ایسه دموکراسی‌نین زاوالا اوغراماغی و ایستیبدادین یئنیدن دیرچلمه‌سیدیر. بو تهلوکه‌نین قارشیسینی آلماق اوچون بعضـی ایشـلک مکـانیزملر لازیمـدیر. بـو مکـانیزملرین ان اونملیسـینی معلومـات واسـیطه‌لـری تشـکیل ائـدیر. معلومـات واسیطه‌لری دموکراسی‌نین کئشیگینده دورا بیله‌جک ان اهمیتلی ایجتیماعی دبـدیر. دموکراتیک حیاتدا تنقیدین چوخ اهمیتلی رولو وار. هئچ کیم دؤولتـین گؤردوگـو ایشلری تنقید ائتمکدن و اونلاری سوال آلتینا آلماقدان چکینمـه‌مـه‌لیـدیر. دؤولـت اوزو بونا موافیق شرائیط یاراتمالیدیر. بئله‌لیکله، دموکراسی هئچ واخت چرتمز و ایستیبداد یئنیدن دیرچلمز. منه ائله گلیر کی، قارشیمیزداکی عصـر دموکراسـی‌نـین بوتون اولکه‌لرده غلبه چالاجاق عصریدیر. دموکراسـییه آرخـا چئـویرن هرهانسـی اولکه بو عصرله، یقین کی، آیاقلاشا بیلمه‌یه‌جک. بیر زامان آییلیب گؤره‌جک کـی، اونا کؤچوب، یوردو قالیب.

● منه ائله گلیر کی، هئچ کیم تنقیددن سارسیلمامالیدیر، چونکی هر کیم تنقیـددن آجیقلانسا، عاغیلسیزدیر، آجیقلی باشدا عاغیل اولماز. آمّا بوراسی دا وار کی، تنقید گرک خوش مقصدلی و جان‌یانانلیق حیسّی ایله اولا. چوخلاری‌نین تنقید ائتمه‌سی غرض اوزوندندیر.

● بو سوز قیزیل سویونا چکیله‌جک قدر دوغرودور. تنقید دموکراسی‌نین آیریلماز بیر حیصه‌سیدیر. تنقید اولماسا، دموکراسی‌نین زاوالا اوغرایاجاغی لابوددور.

● آنجاق دؤولتین نائیلیتلرینه و باشاریلارینا سـایغی و قـدربیلنلیک گؤسـترمک و اونلارا لازیمی قیمتی وئرمک ده بیر او قدر گرکلیدیر.

● گؤرونـور کـی، سـن چـوخ صـاف اورکلـی و دوز- چـؤرک ایتیرمـه‌یـن بیـر اینسانسان، آی باشینا دوندوگوم. آنجاق منه ائله گلیر کـی، دموکراسـینی قورومـاق اوچون داها توتارلی مکانیزملر گرکلیدیر. تاریخ بویو دموکراسینی ازمگـه چالیشـان موستبید حاکیملر آز اولمامیشدیر. لاکین دموکراسینی موثّیر طرزده قوروماق و اونو یاشاتماق آنجاق بیزیم عصریمیزده مومکون اولموشدور. بو عصر باشقا عصـرلردن

عئین حالدا تکنوْلوژی‌نین گئنیش اوْلچوده اینکیشافی ایله سئچیلیر. اوْلا بیلسین کی، تکنوْلوژی دموْکراسی‌نین دایاغیدیر و اوْنون اوْچون موْوافیق شرائیط یارادیر. تاریخ بوْیو دموْکراسی تکنوْلوژی ایله قوْشا اینکیشاف ائتمیشدیر. مثلا گوْتورک همین بوْ معلومات واسیطه‌لرینی. معلومات واسیطه‌لری، ایستر قزتلر، ایسترسه رادیو- تلویزیون، بوُگوْنکو باجاریغا تکنولوژی‌نین ایشیغیندا نائیل اوْلموشلار. سئچکیلرده ایسه خالقین سس وئرمگی اوْچون موْدرن کامپیوتر جیهازلاریندان ایستیفاده ائدیلمکده‌دیر. تکنوْلوژی باخیمیندان گئری قالمیش بیر اوْلکه‌ده دوْزگون دموْکراسی اوْلا بیلمز. هر بیر اوْلکه‌ده دموْکراسی اوْچون تکنوْلوژیک حاضیرلیق گؤرولمه‌لیدیر.

- البته علم قاباق اوْلسا، اینسانلار بیر- بیریله داها آز بوْغوشار.
- بوُنا شوْبهه ائتمک اوْلماز، چوْنکی تکنولوژی هم ده اینسانلار آراسیندا گرگینلیک یارادان بعضی تضادلاری چؤزمک قابیلیتینده‌دیر. ایکی کندین آراسیندا اوُزون زامان چارپیشما وارمیش. آشاغی کندین اهالیسی یوُخاری کندی سوُیو بوُلاندیرماقدا ایتّیهام ائدیردی. نئچه ایلدن سوْنرا هر ایکی کندین ایچیندن بیر موْدرن سوُ کمری چکیلدی. هر ایکی کنده ساغلاملیق اوْلچولرینه اوُیغون اوْلاراق سوُ چاتدیریلدی. بئله‌لیکله ایکی کندین آراسیندا گرگینلیک یارادان بوُ قدیمکی ایختیلاف آرادان قالخدی و ایکی کندین اهالیسی آراسیندا اوْلفت یاراندی. بوُگوْنکو صوْحبتیمیزی بوُندان آرتیق اوُزاتمایاق. بوُ خمیر هله چوْخ سوُ آپاراجاق. آنجاق بوُنو دا خاطیرلادیم کی، دموْکراسی بیر آخار، آیدین سوُیون میثلیدیر، ایستیبداد ایسه هئچ یانا آخاری اوْلمایان، دوُرغون بیر گوْل کیمیدیر.
- ساغ اوْل، یامان یاراشیقلی سوْزدور.
- سن ده ساغ اوْل.

بۇش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۆچورون:

۱ -- هئچ کیم دموکراسییه خوْر ---------- حاقلی دئییل.
۲ -- دموکراسی ماهیت ---------- خالقین ایراده‌سی دئمکدیر.
۳ -- دموکراتیک بیر اۇلکه‌ده بۆتون اینسانلار ---------- گؤرولمه‌لیدیرلر.
٤ -- سنین سؤزوندن بئله ---------- کی، ساوادسیزلارین اۇلکه‌نین مۆقدّراتینا مۆداخیله ائتمگه هئچ حاقّی یوْخدور.
٥ -- چوْخ اۇلکه‌لرده دموکراسی زاوالا ---------- و ایستیبداد یئنیدن ----------
٦ -- معلومات واسیطه‌لری دموکراسی‌نین کئشیگینده دوُرسا، دموکراسی هئچ واخت ----------
۷ -- دموکراسینی قوْروماق اۆچون داها ---------- مکانیزملر گرکلیدیر.
۸ -- عصریمیز باشقا عصرلردن تکنولوژی‌نین گئنیش اۇلچوده اینکشافی ایله ----------
۹ -- هر بیر اۇلکه‌ده دموکراسی اۆچون تکنوْلوژیک ---------- لازیمدیر.
۱۰ -- دموکراسی جمعیتده گرگینلیک یارادان بعضی تضادلاری ---------- قابیلیتینده‌دیر.
۱۱ -- ایکی کندین آراسیندا گرگینلیک یارادان بوُ چوْخدانکی ایختیلاف آرادان ----------
۱۲ -- ایستیبداد هئچ یانا ---------- اوْلمایان دوُرغون بیر گؤل کیمیدیر.
۱۳ -- بیزیم دلی‌قانلی چوْخ صاف‌اۆرکلی و ---------- ایتیرمه‌ین بیر اینساندیر.

اۇزونوزو سینایین:

۱ -- دموکراسی بیر سؤزله نه‌دن عیبارتدیر؟
۲ -- دموکراسی نعمتیندن مۆثّیر طرزده بارینماق اۆچون هانسی اوْن شرطلر لازیمدیر؟
۳ -- ایستیبدادین یئنیدن دیرچلمگی‌نین قارشیسینی آلماق نتجه مۆمکون اوْلور؟
٤ -- هانسی اۆستوندور، دوْلایی دموکراسی، یوْخسا بیرباشا دموکراسی؟
٥ -- نه اۆچون تنقید دموکراسی‌نین آیریلماز بیر حیصه‌سیدیر؟
٦ -- تکنوْلوژی نه اۆچون دموکراسییه دایاقدیر؟
۷ -- نه اۆچون دموکراسی بیر آخار سوُیا، ایستیبداد ایسه بیر دوُرغون گؤله بنزه‌ییر؟

قلمینیزی ایشه سالین:

«*بیرباشا دموْکراسی و دوْلایی دموْکراسی*» باشلیقلی بیر اینشا یازین. اوْنلارین هر بیری‌نین موْثبت و منفی یوْنلری حاقّیندا فیکیرلرینیزی قلمه آلین و لازیم گلینجه آشاغیداکی جوْمله‌لردن فایدالانین:

۱ – خالقین ایراده‌سی دوْلایی دموْکراسی چرچیوه‌سینده داها موْثّیر طرزده ایفاده اوْلونور.

۲ – ایجتیماعی اهمیتلره مالیک اوْلان مسأله‌لر حاقّیندا قرار وئرمک یالنیز دوْشونجه‌لی اینسانلارین صلاحیتینده‌دیر.

۳ – ایجتیماعی حیاتدا بیر چوْخ مسأله‌لر باش قالدیریر. بوْمسأله‌لرین حلّی اوْچون خالقین رأیینی بیر باشا یوْخلاماق بعضی واختلار ال‌وئره‌سی دئییل. بوْ کیمی مسأله‌لرین حلّینه دوْلایی دموْکراسی ایچریسینده داها ال‌وئریشلی شرائیط موْوجوددور.

٤ – بیرباشا دموْکراسیده یالنیز سس چوْخلوغونا، اوْزو ده یالنیز کمیت باخیمیندان روْعایت ائدیلیر، حال‌بوْکی دوْلایی دموْکراسیده ساغلام دوْشونجه‌یه مئیدان آچیلیر.

۵ – دوْلایی دموْکراسی سوْزون حقیقی معناسیندا «ایشی ایش باجارانا تاپشیرماق»– دئمکدیر.

٦ – هر بیر ایجتیماعی مسأله حاقّیندا قرار وئرمزدن، اوْنو تخصّوْصی یوْنلردن گوْتور– قوْی ائله‌مک لازیمدیر، بوْنا آنجاق دوْلایی دموْکراسیده شرائیط یارانیر.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ - متنده گؤردوگوموز کیمی، دموٚکراسی آزلیغین چوٚخلوغا تابعلیگینی ایجاب ائدیر. اکثریتین هر زامان حاقلی اوٚلدوغوندان نئجه امین اوٚلا بیلریک؟
۲ - قانوٚن قارشیسیندا برابرلیک دموٚکراسی‌نین اساس شرطلریندندیر. بوٚ شرط کیمین خئیرینه و کیملرین ضررینه اوٚلور؟ کیملر بوٚنا قارشی چیخیر؟ اوٚنلار بوٚ شرطی پوٚزماغا هانسی یوٚللاردان جهد گؤستریریلر؟
۳ - میلّت وکیللرینده هانسی خوٚصوصیتلر اوٚلمالیدیر؟ ساواد و بیلیک، دوٚزگونلوک و خالقا جان‌یانانلیق، آپاریجیلیق قابیلیتی، یاش و تجروٚبه. بوٚنلارین هانکیسی اوٚنلارا داها چوٚخ صلاحیت قازاندیریر؟
٤ - اوٚلکه‌میزده دموٚکراسینی گوٚجلندیرمک و قوٚروماق اوٚچون هانسی مکانیزملر نظرده توٚتولموشدور؟
٥ - تکنوٚلوژی دموٚکراسییه دایاقدیر. بوٚ حؤکمو بیر- ایکی میثالللا آیدینلاشدیرین.
٦ - دموکراتیک بیر جمعیتده ده قزتلره بعضی معلوماتلاری یایماغین ایجازه‌سی وئریلمیر، میثال اوٚچون اوٚلکه‌نین امنیتی ایله باغلی معلوماتلار. سیزجه، معلومات واسیطه‌لری هانسی معلوماتلاری یایماقدان منع اوٚلمالیدیرلار؟ بوٚ، دموٚکراسییه قارشی چیخماق دئییلمی؟

فعلی ظرفلر:

*۱- دموٚکراسی اینسانلارین مین ایللر بوٚیو **چالیشاراق** قازاندیغی ان زنگین ثروتدیر.*

*۲- بوٚتون اینسان، دریلری‌نین رنگیندن آسیلی **اوٚلمایاراق**، قانون قارشیسیندا برابردیرلر.*

آشاغیداکی جۆملەلری یاراشیقلی فعلی ظرف ایله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ – دمۆکراسی ایلک دفعه قدیم یوُنان اؤلکەسینده مئیدانا چیخمیشدی.
۲ – بیرباشا دمۆکراسی دۆلایی دمۆکراسیدن فرقلیدیر، بۆ نۆوع دمۆکراسیده هر وطنداشین رأیینی بیرباشا یوْخلاماق اساس گؤتورولور.
۳ – خالق هرهانسی مسأله حاقّیندا بیرباشا مۆداخیله ائدیر و اؤز قرارینی وئریر.
٤ – خالق اؤزونه آیدینلارین ایچیندن وکیل سئچیر و اؤلکەنین یؤنلتمگینه مۆداخیله ائدیر.
٥ – بیز بۆ مقالەنی قزتیمیزده درج ائدیریک و بۆ دمۆکراسییه اویغوندور.
٦ – اؤلکەمیزده نئچه ایلدن بیر سئچکیلر کئچیریلیر و بۆ بیر دموکراتیک عنعنەدیر.
۷ – نۆمایندەلر، ایستر قادین اوْلالار، ایسترسه کیشی، خالقین ماراقلارینی قوْروماق اۆچون سئچیلیرلر.
۸ – تکنولوژی دمۆکراسییه اویغون شرائیط یارادیر و بئلەلیکله اؤرکلری بیر– بیرینه یاخینلاشدیریر.
۹ – من سنین الیندن اؤپورم و بۆ بیر قدربیلنلیک علامتیدیر.
۱۰ – قزتلرین چوْخو اؤز مقالەلرینده دوْولتین بۆ تشبّۆثونه توْخونموشلار و اوْنا گرکلی قیمتی وئرمیشلر.
۱۱ – باش ناظیر تلویزنونداان چیخیش ائتدی و ایقتیصادی برنامەلر حاقّیندا اطرافلی معلومات وئردی.
۱۲ – بۆتون قزتلر بۆ گۆن باش یازیلارینی بۆمسألەیه حصر ائتدیلر و اوْنون آیری– آیری چهتلرینی آیدینلاشدیردیلار.
۱۳ – آغساققاللار هر ایکی کندین اهالیسی ایله دانیشیب، دۆشمنلیگه سوْن قوْیدولار.
۱٤ – من ساواد و بیلیگی اساس گؤتورورم و همین آداما سس وئریرم.

بۆ کلمەلرله جۆمله قوْشون:

علاوه اوْلاراق	قایدا اوْلاراق	عکسینه اوْلاراق	پوْزاراق	گؤرەرک
پوْزمایاراق	باخمایاراق	باشلایاراق	قیمایاراق	سالمایاراق
آلمایاراق	قالاراق	ائدەرک	آچاراق	اؤیمایاراق

مۆرکب فعللر:

بۆ فعللری یاراشیقلی قۆرولوشدا جدولده‌کی جۆمله‌لره کۆچورون:

چئویرمک	چالماق	آلماق	دۆرماق	یۆخلاماق
چیخارماق	بارینماق	چیخماق	چاغیرماق	قۆیماق
قازانماق	گؤرولمک	وئرمک	آپارماق	وئرمک

۱ -- آغالارین ایجازه‌سی ایله من بۆرادا بیر حاشیه ——————— ایستردیم.
۲ -- هر نعمتدن دۆزگون ——————— اۆچون شۆعور لازیمدیر.
۳ -- بئله بیر حۆکم ——————— اۆلماز کی، قادینلارین حۆقوقونو یالنیز قادینلار مۆدافیعه ائده بیلرلر.
٤ -- اۆنلار اۆلکه‌نی ایداره ائتدیکده خالقین رأیینی ———————
٥ -- معلومات واسیطه لری دمۆکراسی‌نین کئشیگینده ———————
٦ -- معلومات واسیطه‌لری دۆولتین ایشلرینی تنقید ائدیرلر و اۆنلاری سۆآل آلتینا ———————
۷ -- ایگیرمینجی عصرده دمۆکراسی بیر چۆخ اۆلکه‌لرده غلبه ———————
۸ -- دمۆکراسییه آرخا ——————— اۆلکه‌لر بیزیم دۆورله آیاقلاشا بیلمه‌یه‌جکلر.
۹ -- دۆولتین نائیلیتلرینه و باشاریلارینا قیمت ——————— لازیمدیر.
۱۰ – اسکیدن بری اینسانلار دمۆکراسی اۆغروندا آمانسیز مۆباریزه‌لر ———————
۱۱ – بۆ حادیثه‌لرین چۆخو مشروطیت دۆورونده باش ———————
۱۲ – مشروطیت حاقّیندا چکیلمیش بۆ دَیَرلی فیلم بیرینجی مۆکافاتا لاییق ———————
۱۳ – همین فیلم دۆنیا فستیواللارینا چیخیش ائده‌رک اۆزونه بیر آد ———————
۱٤ – ۱۳۵۷– جی ایلده اۆلکه‌میزده شاهلارین ظۆلمونه سۆن قۆیماق مقصدیله اینقیلاب ———————
۱٥ – بیرلشمیش میلّتلر تشکیلاتی اۆز عۆضولرینی بیر گئنیش ییغینجاغا ———————

۲۳

مدنی باسقین

(مدنیّت قاورامی حاقّیندا دانیشیق)

● سن غربین مدنی باسقینینا نئجه باخیرسان؟

● اگر دۆغرودان *«مدنی باسقین»* اۆلسا، بیر اۆ قدر ده قۆرخـونج دئییـل. مـدنیّتین باشقا اۆلکه‌لردن بیزیم اۆلکه‌میزه گلیب، یئرلی مدنیّتیمیزله قاینایيب- قاریشماسـی، یقین کـی، کئچمیشـده اۆلـدوغو کیمـی، اۆلـدوقجا گرکلیـدیر و اۆز مـدنیّتیمیزی زنگینلشدیره ده بیلر. اصلینده، بیز اۆزومـوز چالیشـیب، بۆنـا ال‌وئریشـلی شـرائیط یاراتمالی‌ییق. دۆغروسونا قالسا، بیـز بـۆ ایشـده بیـر قـدر ده لنگیمیشـیک. غـرب مـدنیّتینی دۆزگـون طـرزده منیمسـه‌مـک و اۆنـو اۆز قـدیم و اصـیل مدنیّتیمیزلـه بیرلشدیرمک بیر اۆ قدر ده آسان دئییل، بۆ ایستیقامتده ایللر بۆیو زحمـت و امـک

صرف ائتمک لازیمدیر.

● سهو ائله‌میرمسه، سن اوْنو دئمک ایسته‌ییرسن کی، بیز یاد مدنیّتلرین اؤلکه‌میزه یوْل‌ ـخماسینا اؤز الیمیزله ال‌وئریشلی شرائیط یاراتمالی‌ییق.

● ایستر خوْشونا گله، ایسترسه آجیغین توتا، بیر داها تکرار ائدیرم: مدنیّت قوْرخونج بیر شئی دئییل. بیز اؤتن یۆز ایلین ایچینده غرب مدنیّتی‌نین چوْخلو حیصه‌لرینی منیمسه‌مکده دوام ائتمیشیک، لاکین ماراقلی سوْرغو اوْندان عیبارتدیر کی، گؤره‌سن بو ایشده کیفایت قدر نائیلیت قازانمیشیق؟ میثال اۆچون چاتال- قاشیق، میز- صندل، دوش حامامی غربین ارمغانیدیر. بیز چالیشیب، بونلاری گۆندەلیک یاشاییشیمیزا داخیل ائتمیشیک و جیدیتله گله‌جک نسلیمیزه ده اؤیر‌دیریک، چوْنکی باشقا چیخیش یوْلوموز یوْخدور، بوندان ضرورمی گلیر؟ بوندان هئچ کیم قایغیلانمامالیدیر. آمّا منی قایغیلاندیراجاق بیر شئی وارسا، بودور: گؤره‌سن بوْتون خالقیمیز همین بو چاتال- قاشیغی دۆزگون منیمسه‌یه بیلمیشدیر؟ منه ائله گلیر کی، خالقیمیزین بیر حیصه‌سی هله ده باخ چاتال- قاشیغا آلیشماییب. ایندی سن باجارسان، بو ایشه بیر تدبیر توک.

● گؤرونور کی، سن رؤیالارا دالمیسان. بیزیم ایندی مسأله‌میز چاتال- قاشیق مسأله‌سی دئییل، آی باشی خئییرلی. غرب اؤز مدنیّتینی، یعنی موسیقیسینی، دیلینی و یاشاییش طرزینی اؤلکه‌میزه یوْرودور و بیزیم قدیم مدنیّتیمیزی و میلیّتیمیزین وارلیغینی هده‌له‌ییر، سنسه منیمله چاتال- قاشیقدان دانیشیرسان. هئچ گؤر دخلی وار؟

● آجیغین توتماسین، سن یانیلیرسان. بتهوْون، موْتزارت، واگنر، چایکوْفسکی و باشقا بؤیوک موسیقی اوستادلاری‌نین اثرلری ایله تانیش اوْلماق نه اۆچون سنه بو قدر قوْرخونج گلیر؟ بو کیمی اوستادلار تک غرب دئییل، بوْتون اینسانلار اۆچون

یازیب- یاراتمیشلار، نئجه کی ائلیمیزین بؤیوک شاعیری فضولی ده تک آذربایجان دئییل، بۆتون بشریتین فلسفه و عیرفان مۆعلّیمیدیر. اگر نیوْتوْنون علمی نظریه‌سینه سایغیسیز یاناشماق مۆمکون اوْلورسا، بوْنلارا دا سایغیسیز یاناشماق اوْلار. و بیر ده سن ائله بیلیرسن کی، بیز ساده‌جه بیر هیمله دوْنوب اوْروپالی اوْلاجاغیق، هر یئریندن دوْران دا اوْلاجاق بتهوونین هوسکاری، چایکوْفسکی‌نین ووْرغونو، واگنرین مفتونو؟ یوْخ جانیم، ائله دئییل، بوْ خمیر هله چوْخ سوْ آپاراجاق! اوْ کی قالدی غرب دیللرینی اوْیرنمک، اوْزو ده علم و مدنیّت دیللرینی، بوْ اینسانا بؤیوک بیر شرفدیر و اینسانین دۆنیا گؤروشونو، یقین کی، گئنیشلندیره بیلر. بئله‌لیکله دۆنیانین بؤیوک مۆتفکّیرلری‌نین دۆشونجه‌لری ایله تانیش اوْلماق مۆمکون اوْلا بیلر. افلاطون، ویکتوْر هوْقوْ، توْلستوْی و بوْ کیمی باشی بیلیکلی اینسانلارین دۆیغو- دۆشونجه‌لرینی اوْیرنمگین بیزه نه ضرری اوْلا بیلر؟ حاقلی اوْلاراق سوْروشا بیلریک کی، آی رحمتلیگین اوْغلو، نه‌دن بوْ قدر اوْرکک داورانیرسینیز؟ بوْرادا قوْرخولاسی بیر شئیمی وار؟ غرب مدنیّتی‌نین آیری- آیری یؤنلرینه نظر سالاجاق اوْلساق، اوْنلاردا بیر چوْخ اینسانی دَیَرلری ایزله‌یه بیلریک. ایجتیماعی یاشاییش طرزینه گلینجه، بیز میثال اۆچون، مشروطه تفکّۆرونو غربدن آلمیشدیق. بوْندان کیمه ضرر گلـه بیلردی؟ بوْ بیزیم یارارسیزلیغیمیز دئییلدی. یارارسیزلیغیمیز اوْ اوْلموشدور کی، مشروطه‌نی دوْغروجا منیمسه‌ییب، اوْز ایجتیماعی حیاتیمیزا قوْووشدورا بیلمه‌دیک.

● سهو ائله‌میرمسه، سنین فیکرینجه *«غربین مدنی هوْجومو»* دئییلن هرهانسی بیر تهلۆکه اوْرتادا دئییل. چوْخ ماراقلیدیر، بۆتون دۆنیا بوْ تهلۆکه‌دن دانیشیر، سن ایسه هر شئیی آیدینلیغا چیخاریرسان.

● مدنیّت هئچ زامان بیر تهلۆکه اوْلا بیلمز و هئچ کیمه بیر ضرر ده توْخوندورا

بیلمز. بیز بۇ سۆزو دۆنه- دۆنه ایشلدیریک، آمّا اۆنون فرقینده دئییلیک و اۆنون نـه کیمی قاورام اۆلدوغونو باشـا دۆشـموروک. منـه ائلـه گلیـر کـی، *«غـربین مـدنی هۆجومو»* تهلۆکه‌سی اۆیدورما سۆزدور، آمّا اۆلا بیلسین کی، سنی اۆرکـودن شـئی *«غربین مدنیّته قارشی هۆجومو»*دور. بۇ تهلۆکـه دۆغـرو تهلۆکـه‌دیـر. بـۇ بیـزیم و غربین مدنیّتینه عئین زاماندا داراشمیش اۆلان بیر سرطان خسته‌لیگیدیر. بۇ تهلۆکـه بیزی و غربین خالقلارینی عئین زاماندا هده‌له‌ییر. غربین حقیقی مدنیّتی ده باسـقین آلتینداد‌یر، بلکه ده بیزدن بیر قات آرتیق. اۆردا دا اینسانلارین مدنیّتینه قصد ائدیلیر. اۆردا دا اینسانی ماهیت داشییان موسیقی و اینجه‌صنعت سیخینتیدا یاشاییر. اۆردا دا یۆکسک دۆشونجه باسقی آلتینداد‌یر.

● یاخشی، ایندی سنین اۆ دئدیگین *«مدنیّته قارشی هۆجـوم»* و اۆنـدان تـۆره‌یـن تهلۆکه نه‌دیر؟ سنی آللاه بۇ دفعه بیر آز آنلاشیقلی دانیش!

● من سنی بیله- بیله بیر آز جیرناتدیم، منی باغیشـلا. مقصـدیم ده بـۇمسـأله‌نـی آچیقلاماق ایدی کی، بیزه هانسی یۆندن هۆجوم اۆلور و بیز نـه اۆچـون مۆدافیعـه مۆوقعی تۇتمالی‌ییق. سن بیر باخیمـدان حاقلیسـان. بیـزیم مـدنیّتیمیز ایکـی‌قـات تهلۆکه قارشیسینداد‌یر. بۇرادا ایکی مسـأله‌نـی آیـرد ائتمـک لازیمـدیر: بیرینجـی تهلۆکـه غربـدن بیـزه یۆلوخـان بایـاغیلیق دالغاسـیدیر. یقـین کـی، بۇنـو مـدنیّت آدلاندیرماق دۆزگون اۆلماز. بۇ مدنیّت دئییل، بیر ایلغیمدیر. بیر آز اۆنجه دئدیگیم کیمـی، بایـاغیلیق غـربین اۆز یۆکسـک مـدنیّتینی ده هـده‌لـه‌ییـر. مـدنیّتیمیزین اۆنۇرغاسینی سیندیراجاق بیر شئی وارسا، باخ بۇ بایاغیلیقدیر. بۇنلارین یاراتـدیغی موسیقی نه بتهۆونه، نه ده واگنـره سـۆیکنیر. موسـیقی دئمـه، سـۆرچه بۆغانـاغی! جانانلاریمیزی گۆر نه یاراماز یۆندمه سالیبلار! ایکینجیسینه گلدیکـده، مـدنیّتلرین تۆققوشما مسأله‌سـی اۆرتایـا چیخیـر. بـۇرادا بیـزی ایکـی مـدنیّتین قارشیلاشـما مسأله‌سی و اۆنون تۆرتدیگی نتیجه‌لر قایغیلاندیریر. ایکی مـدنیّتین تۆققوشماسـی

چوْخ احتیمالیله یوْکسک موْوقعدن چیخیش ائدن مدنیّتین غلبه‌سی ایله بیته‌جک. خالق اؤز مدنیّتیندن قوْپوق دوْشوب، اوْزولوب، یاد مدنیّتین جاذیبه‌سی‌نین تأثیری آلتینا دوْشه‌جک. بوْ اوْ دئمکدیر کی، قاباقجیل بیر مدنیّتین قارشیسیندا یالنیز یوْکسک مدنی دیَرلرله چیخیش ائتمک موْمکوندور. هر ایکی مدنیّت یوْکسک موْوقعدن چیخیش ائدیرسه، بوْ توْققوشمادان اوْغورلو نتیجه‌لر اوْرتایا چیخا بیلر. تهلوْکه‌لرین ده قارشیسینی آلماق موْمکوندور، اؤزللیکله خالقیمیزین زنگین بیر مدنیّته مالیک اوْلدوغو تقدیرده. مدنیّتین اساس ترکیب حیصه‌لری نه‌دن عیبارتدیر؟ منجه، مدنیّتین اؤزگی، هر شئیدن اؤنجه دین، دیل، اینجه‌صنعت و تکنوْلوژیدن عیبارتدیر. بوْنلار هر میلّتین ایجتیماعی حیاتی‌نین اؤزولودور. غربین حیله‌سی باش توْتماسین دئیه بوْنلاری قوْروماق و گوْجلندیرمک لازیمدیر، بئله‌لیکله دوْغما مدنیّتیمیزه زاوال یوْخدور. بوْرادا چاش‌باشلیق و یوْرغالیق ایشه یارامازِ، امک صرف ائتمک لازیمدیر. بوْ موْباریزه‌نین یوْلو بیر از سرتدیر. مدنیّتیمیزی یاشاتماق و اوْنون قاروْووْلوندا دوْرماق لازیمدیر. ان قاتی دوْشمن اؤز یانلیش دوْشونجه‌لریمیز و چاش‌باشلیغیمیزدیر. منه ائله گلیر کی، بیزیم اوْرک گئنیشلیگیمیز ده باشیمیزا بلا اوْلوب. بیز دوْغما دیلیمیزه سایغیسیز یاناشیریق، آمّا یاد دیللری اؤیرنمک اوْچون دریدن- قابیقدان چیخیریق. بوْرادا غربی تقصیرلندیرمکمی اوْلار؟ غربین دیللرینی اؤیرنمک عار دئییل، آمّا یاد دیللری اؤیرنمکدن اؤنجه اؤز دوْغما آنا دیلیمیزی اؤیرنمک لازیمدیر. اؤلکه‌میزین دیللرینی و اؤزللیکله آذربایجان ائللری‌نین سئوگیلی آنا دیلی اوْلان تۆرکجه‌نی قوْروماق و اوْنلارین کئشیگینده دوْرماق لازیمدیر. خالقلاریمیز هم ده بیر- بیری‌نین دیلینی اؤیرنمک مجبوریتینده‌دیرلر. خالقلاریمیزین چوْخو اؤزلریندن باشقا، اؤلکه خالقلاری و اوْنلارین مدنیتی حاقّیندا هئچ نه بیلمیرلر و بوْ ساحه‌ده بؤیوک بیر ساوادسیزلیق حؤکم سوْرمکده‌دیر. آمّا بیز بوْ وظیفه‌دن بؤیون

قاچیریریق. بیزی یادلارا ال آچدیران بیر شئی وارسا، همـین بـۇ لاقئیـدلیگیمیزدیر. هئچ شۆبهه یۏخ کی، بۇ گئدیشله بیر گۆن مدنیّتیمیز هئیـدن دۆشـهجـک، اۏزونـه یارارسیز بیر حال آلاجاق و ایفلاسا اۏغرایاجاق.

● بیر حالـدا کـی، واشـینقتون رادیۏسـو آذربایجـان دیلینـی تبریـز رادیۏسـوندان دۆزگون و یاراشیقلی دانیشیر، اۏز بختیمیزدن نه اۏما بیلریک؟ اۏنلارین بیزه، یقـین کی جانی یانماییب. بس نه اۆچون اۏنلار دیلیمیزه بیـزدن چـۏخ قـایغی و سـایغی گؤستریرلر و بیز نه اۆچون سایغیسیز داورانیریق؟ منیم قاناجاغیما گؤره، دیلیمیزی قۏروماق وظیفه‌سینده لنگیمک غربین اۏ «بایاغیلیق» دالغاسی‌نین قارشیسیندا بیزی مۆدافیعه‌سیز وضعیته سالار و بۇ مۆرکب دۆنیادا بیزلری یادلارا کؤله ائدر.

● آی آتۏن اۏلدو رحمتلیک!

اۏزونوزو سینایین:

۱ -- نه اۆچون بۇ فیکیر اۏرتایا چیخدی کی، غرب مدنیّتی تهلۆکه ساییلماز؟

۲ -- خالقیمیز سۆن یۆز ایلین ایچینده غرب مدنیّتیندن هانسی تأثیرلری آلمیشدیر.

۳ -- غرب مدنیّتینه اۏرکک مۆناسیبت بسله‌مک نه‌دن ایرلی گلیر؟

٤ -- ایکی مدنیّتین تۏققوشماسیندان هانسی مسأله‌لر اۏرتایا چیخیر؟

۵ -- غربین بایاغیلیق هۆجومونون قارشیسینی نئجه آلماق اۏلار؟

٦ -- مدنیّتین اۏزگی‌نین ترکیب حیصه‌لری هانسیلاردان عیبارتدیر؟

۷ -- غرب رادیو- تلویزیونلاری دیلیمیزی اۏزوموزدن ده یاراشیقلی دانیشیرلار. اۏنلار هانسی مقصدی گۆدورلر؟

بۆش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۆچورون:

۱ – ظنیمجه یانیلیرسان، مدنی هۆجوم بیر اۆ قدر ده ———— دئییل.
۲ – دۆغروسونا ————، بیز بۆ ایشده بیر آز دا لنگیمیشیک.
۳ – سنین دئدیگین اۆدور کی، بیز یاد مدنیّتلرین اۇلکه‌میزه ———— اۆز الیمیزله ال‌وئریشلی شرائیط یاراتمالی‌ییق.
۴ – خالقیمیزین بیر حیصه‌سی هله ده چاتال- قاشیغا ————
۵ – ———— اۆلاراق سۆروشا بیلریک کی، آی رحمتلیگین اوغلو، نه اۆچون بۆ قدر اۆرکک داورانیرسینیز؟
۶ – غرب مدنیّتی‌نین مۆختلیف یۆنلرینه نظر ———— اۆلورساق، اۆندا بیر چۆخ مۆثبت خۆصوصیتلری آیدین گۆره بیلریک.
۷ – هامی بیر تهلۆکه‌دن دانیشیر، سن ایسه هر شئیی ———— چیخاریرسان.
۸ – بیز بۆ سۆزو کلمه‌باشی ایشلدیریک، لاکین اۆنون نه کیمی ———— اۆلدوغونو باشا دۆشموروک.
۹ – مدنیّتین ———— سیندیراجاق بیر شئی وارسا، باخ بۆ بایاغیلیقدیر.
۱۰ – جاوانلاریمیزی گۆر نه یاراماز ———— ساللیبلار!
۱۱ – منجه دین، دیل، اینجه‌صنعت و تکنولوژی هر مدنیّتین ———— تشکیل ائدیر.
۱۲ – دیلیمیزی و دینیمیزی قۆروساق، مدنیّتیمیزه ———— یۆخدور.
۱۳ – بیزی یادلارا ال آچدیراجاق بیر شئی وارسا، اۆز ———— دیر.
۱۴ – گلین هر شئیدن اۆنجه باخ بۆنو آیدینلاشدیراق کی، بیزه هانسی ———— هۆجوم اۆلماقدادیر.

قلمینیزی ایشه سالین:

«*قوْنشو آشی دادلی اوْلار*.» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، بعضی جاوانلارین غرب اوْلکه‌لرینه ووْرغونلوغو باره‌ده فیکرینیزی قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جوْمله‌لردن فایدالانین:

۱ - سوْن واختلار غرب اوْلکه‌لری صنایع ساحه‌سینده بؤیوک اوْغورلار قازانمیشلار. اوْلا بیلسین کی، غربین بوْ ساحه‌ده‌کی اوْغورلاری و اوْنونلا باغلی اوْلان موْدرن یاشاییش طرزی گوْجلو بیر جاذیبه‌یه چئوریلیب بعضی جاوانلارین باشدان چیخماسینا سبب اوْلور.
۲ - هر اوْلکه‌نین قازاندیغی نائیلیتلر اوْز خالقی‌نین گوْونجیدیر. اوْنلار اوْز علمی و صنعتی نائیلیتلری‌نین فخر و شرفینی بیزیمله پایلاشماق ایسته‌میرلر. ائله ایسه اوْزوموز چالیشیب نائیلیت قازاناق، کیچیک ده اوْلسا، اوْز نائیلیتلریمیزه گوْوَنک.
۳ - اوْز دوْغما مدنیّتیمیزه یادیرغامیشیق. اوْنون کئچمیشده‌کی درین کوْکلرینه و پارلاق گله‌جگینه اینانمیریق. اوْز زنگین دیلیمیزه خوْر باخیریق. اوْنو اوْیرنمگین اوْغروندا چالیشمیریق، آمّا اوْروپا دیللرینی اوْیرنمک اوْچون دریدن- قابیقدان چیخیریق. قوْنشو آشی دادلی اوْلار. غرب دوْشکونلوگو ده باخ بوْرادان توْره‌ییر.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ - غرب مدنیّتی‌نین یاخشی و پیس یوْنلری هانسیلاردان عبارتدیر؟
۲ - اوْز مدنیّتیمیزین یاخشی و پیس یوْنلری هانسیلاردان عبارتدیر؟

آردی وار...

... اوْنجه‌کی صحیفه‌دن دوام ائدیر

۳ – اوْلکه‌میزین و خالقیمیزین غربله موْقاییسه‌ده هانسی عنعنه‌لری اوْستوندور؟
٤ – غربین مدنی هوْجومو آنا دیلیمیزه نئجه تأثیر گؤستریر؟ آنا دیلیمیزی دریندن اؤیرنمک نه اوْچون غربین مدنی هوْجومونا قارشی چیخماق آنلامینداادیر؟
٥ – غربین مدنی هوْجومونا قارشی چیخماقدا خالقین و دؤولتین اساس وظیفه‌لری هانسیلاردان عیبارتدیر؟
٦ – ایسلام دینی غرب مدنیّتینه هانسی تأثیرلری بوُراخمیشدیر؟
۷ – تاریخده مدنی هوْجوملار نتیجه‌سینده هانسی مدنیّتلر زاوالا اوْغرادیلار؟ بس اوْنلارین طالعی نئجه اوْلدو؟
۸ – بوْگوْنکو دوْنیادا داها هانسی مدنیّت اوْجاقلاری وار؟ چین و ژاپوْن خالقلاری‌نین یاشاییش طرزی هانسی مدنیّتلرله باغلیدیر؟

فعلی ظرفلر:

۱– موْعلّیم صینیفه گیرن کیمی اوْشاقلار آیاغا قالخدیلار.
۲– موْعلّیم صینیفه گیرجک اوْشاقلار آیاغا قالخدیلار.
۳– موْعلّیم صینیفه گیرر– گیرمز اوْشاقلار آیاغا قالخدیلار.

بۇ جۆمله‌لری اۆیارلی فعلی ظرف ایله ایفاده ائدین:

۱ - سن ائله بیلیرسن کی، بیز بۇنلاری اۆیرنن کیمی اۇروپالی اوْلاجاغیق؟
۲ - دۆشمن هۆجوما باشلایان کیمی عسگرلریمیز دیزینی قاتلاییب، مۆدافیعه مؤوقعی تۇتدولار.
۳ - بیزلر نئچه کلمه اینگیلیزجه دانیشماغی باجاران کیمی اؤزوموزدن چیخیریق.
٤ - خالق اؤز عنعنه‌لرینه یادیرغایان کیمی یادلارا ال آچاجاق.
۵ - بۇ شربتدن ایکیجه قاشیق ایچن کیمی جانیمین آغریسی قوْیدو.
٦ - ایشیقلار سؤنن کیمی پرده قالخدی.
۷ - رهبر چلیگینی قالدیران کیمی اوْرکستر دیله گلدی.
۸ - ماهنی باشا چاتان کیمی هر طرفدن آلقیش یاغدی.
۹ - من بعضی یاراماز مۇسیقیلری ائشیدن کیمی سئرچه بوْغاناغینی خاطیرلاییرام.
۱۰ - مۆعلّیم آغزینی آچان کیمی اوْشاقلار کیریدی.
۱۱ - بۇ دۆیمه‌یه باسان کیمی مۆتورلار ایشه دۆشور.
۱۲ - گؤزومو یۇمان کیمی شیرین یۇخویا دۆشدوم.
۱۳ - آتام پۇلسوزلوغومو دۇیان کیمی الیمه ۵۰۰۰ تۆمن قیسدیردی.
١٤ - الیمه پۇل دۆشن کیمی خوْشلادیغیم ائوی آلاجاغام.

مۆرکب فعللر:

بۆ فعللری اوٓیارلی قوٓرولوشدا جدولده‌کی جۆمله‌لره کوٓچورون:

دالماق	چیخماق	قازانماق	توٓکمک	توٓتماق
گوٓتورمک	دوٓشمک	قوٓرولماق	چیخارماق	یاراتماق
دوٓرماق	اوٓغورلاماق	اوٓیماق	داشیماق	بیتمک

۱ - من بوٓ حوٓکمه قارشی ــــــــــــ کی، اوٓزوموز چالیشیب، بوٓنا الوئریشلی شرائیط یاراتمالی‌ییق.
۲ - ایستر خوٓشونا گله، ایسترسه آجیغین ــــــــــــ ، مدنیّت قوٓرخونج بیر شئی دئییل.
۳ - گوٓره‌سن بیز بوٓ ایشده کیفایت قدر نائیلیت ــــــــــــ ؟
۴ - سن باجارسان، بوٓ ایشه بیر تدبیر ــــــــــــ
۵ - گوٓرونور کی، سن هر زامانکی کیمی روٓیالارا ــــــــــــ
۶ - فضولیلر بیر تک بیزیم اوٓچون دئییل، بوٓتون خالقلار اوٓچون یازیب ــــــــــــ
۷ - بیزیم موسیقیمیز یوٓکسک اینسانی ماهیت ــــــــــــ
۸ - بوٓ موسیقی صنعتی خالق ماهنیلاری اوٓزرینده ــــــــــــ
۹ - منه ائله گلیر کی، بوٓ گئدیشله خالقیمیز اوٓز دوٓغما مدنیّتیندن قوٓپوق ــــــــــــ
۱۰ - اوٓز مدنیّتیمیزی یاشاتماق و اوٓنون کئشیگینده ــــــــــــ لازیمدیر.
۱۱ - بوٓ یوٓلدا باشلا- جانلا چالیشماق لازیمدیر، یالنیز سوٓز دانیشماقلا ایش ــــــــــــ
۱۲ - یابانچیلار یانلیش جاذیبه‌لرله جاوانلاریمیزین ساققیزینی ــــــــــــ
۱۳ - یابانچیلار جاوانلاریمیزی باشدان ــــــــــــ چالیشیرلار.
۱۴ - یاد مدنیّتلرین فعلینه ــــــــــــ بیر گوٓن بئلیمیزی قیراجاق.
۱۵ - دوٓولت بوٓ هوٓجومون قارشیسینی آلماق اوٓچون کسکین اوٓلچولر ــــــــــــ

اۆزاق کئچمیش زامان

من گلمیشدیم	بیز گلمیشدیک
سن گلمیشدین	سیز گلمیشدینیز
اۆ گلمیشدی	اۆنلار گلمیشدیلر

من یازمیشدیم	بیز یازمیشدیق
سن یازمیشدین	سیز یازمیشدینیز
اۆ یازمیشدی	اۆنلار یازمیشدیلار

من گؤرموشدوم	بیز گؤرموشدوک
سن گؤرموشدون	سیز گؤرموشدونوز
اۆ گؤرموشدو	اۆنلار گؤرموشدولر

من اۆچموشدوم	بیز اۆچموشدوق
سن اۆچموشدون	سیز اۆچموشدونوز
اۆ اۆچموشدو	اۆنلار اۆچموشدولار

بۇ جۆملەلری اۆزاق کئچمیش زاماندا ایفاده ائله‌یین:

۱ – من بۇ منظره‌لره چۆخ باخمیشام.
۲ – من بۇ ایشه شرائیط یاراتمیشام.
۳ – من بۇ یۆلدا امک صرف ائتمیشم.
٤ – بۆتون بۇ قارماقاریشیقلیغی سن تۆرتمیشسن.
٥ – سن چۆخ یاوا سؤزلر دانیشمیشسان.
٦ – سن هله چاتال- بیچاغا آلیشمامیشسان.
۷ – آیدین بۇ سؤزه نئجه یاناشمیشدیر؟
۸ – قارداشیم بۇ سؤآلی سۆروشموشدور.
۹ – ایسماعیل جازا گیریشمیشدیر.
۱۰ – بیز مدنیّتیمیزه یادیرغامیشیق.
۱۱ – بیز بۇ یۆلدا چۆخ چالیشمیشیق.
۱۲ – بیز بیر آز لنگیمیشیک.
۱۳ – بیز بۇ عنعنه‌لری منیمسه‌میشیک.
۱٤ – سیز بۇ ماهنینی ائشیتمه‌میشسینیز.
۱٥ – سیز چۆخ نائیلیتلر قازانمیشسینیز.
۱٦ – سیز بیزی بۇ کؤکه سالمیشسینیز.
۱۷ – اۆنلار بۇ دیلی اؤیرنمیشدیرلر.
۱۸ – بۇ عنعنه غربدن یۆلوخموشدور.
۱۹ – ایشیقلار چۆخدان سؤنموشدور.
۲۰ – بیزیم ساقفیزیمیزی اۆغورلامیشلار.

۲۴

حرکت قانونلاری

بۆتون وارلیقلار حرکتده‌دیر. کائیناتـدا حرکتـدن بۏیـون قـاچیرا بـیلن هـئچ نـه‌یـه تصادۆف ائتمک مۆمکون دئییـل. حرکـت، هـر بیچیمـده اۏلـور اۏلسـون، بۆتـون وارلیقلارین اؤزگیدیر. مـاراق دۏغـوران سـۏرغو اۏنـدان عیبارتـدیر کـی، بۆتـون وارلیغی احاطه ائدن بۇ ابدی حرکت نه‌دن ایرلی گلیر و هانسی غایه‌دن اؤترودور؟ ایکینجی سؤآل فلسفه‌نین مؤوضوعسونا عائید اۏلور. هر فلسفه ایسه بـۇ سـۏرغویا باشقا یؤندن یاناشیب، اؤز جاوابینی وئرمیشدیر. اۏلا بیلسـین کـی، حرکـت کمـالا دۏغرو یاخوُد مۆوازینته قۏووشماق اۆچوندور. حرکتین غایـه‌سـی، ایسـتر کمـال، ایسترسه مۆوازینت، حاضیرکی بحثیمیزله ایلگیسیزدیر، چۆنکی بیز بۇ آراشـدیرمادا بیرینجی سؤالا یاناشماق نیتینده‌ییک. حرکت نه‌دن ایرلـی گلیـر؟ بـۇ سـؤآل ایسـه مکانیک و دینامیک بیلیمی‌نین اؤزگینی تشکیل ائدیر.

بۇ مسأله ایله قدیم دؤورلرده مشغول اوْلان ایلک- اؤنجه مشهور یۇنـان فیلوْسـوفو ارسطو اوْلموشدور. ارسطونون فیکرینجه، حرکتین ایکی نؤوعو وار: طبیعی حرکت و ایجباری حرکت. طبیعی حرکت اؤز- اؤزونه و اینسانین مۆداخیله‌سـی اوْلمـادان باش وئریر، ایجباری حرکت ایسه اینسانین مۆداخیله‌سی ایلـه عملـه گلیـر. گـؤی جیسملری‌نین حرکتی، یئلین اسمگی و یاغیشین یاغماغی طبیعی حرکتلر سیراسینا داخیلدیر. ارسـطونون فیکرینجـه، هـر جیسـمین حرکتـی ***اؤز طبیعـی مؤوقعینـه اوْلاشماق*** ضرورتیندن ایرلی گلیـر. میثـال اوْچـون آغیـر جیسـملر یئـره دۆشـور، چۆنکی بۇنلارین طبیعی مؤوقعی یئرین مرکزیدیر. اوْد، بۇخـار، قـاز و بـۇ کیمـی یۆنگول جیسملر یۇخارییا دوْغرو حرکت ائدیر، چۆنکی بـۇنلارین طبیعـی یئـری یۇخاریدادیر. ارسطونون حرکته عائید اوْلان نظریه‌لری، ذاتاً یانلیش تصوۆرلر اۆزره قۇرولموشدو، بۇنونلا بئله ۱۵ عصردن آرتیق بیر زامـان سـۆره‌سـینده علمـین اوْن سیراسیندا دایانیردی. اوْرتا چاغلاردا ایتالیالی عالیم «قالیلئوْ قالیله»، اوْندان آز سوْنرا ایسه اینگیلیستانلی عالیم «ایسحاق نیۇتوْن» بـۇمسـأله‌نـین یئنـی علمـین ایشـیغیندا چؤزمگینی اؤز اۆزرینه گؤتوردولر. نیۇتوْنون حرکت قانونلاری مکانیـک علمینـده اؤنملی بیر دؤنوش مرحله‌سی یاراتـدی، بـۇ اۆزدن اوْ قـانوْنلارا اؤتـری بیـر نظـر سالماق و اوْنلارین اۆزرینده بیر قـدر دایانمـاق فایـدالی اوْلا بیلـر. نیۇتوْنـون اۆچ مشهور حرکت قانوْنونون ایفاده‌سی آردیجیل اوْلاراق بئله‌دیر:

● بیرینجی قانون: عمل و عکس‌العملین آراسیندا قارشیلیقلی مۆوازینت وار. هر عمل عئین عکس‌العمله قارشیلاشـیر. عمللـه عکـس‌العملـین قارشیلاشماسـی گۆندەلیک یاشاییشدا دؤنه- دؤنه مۆشاهیده اوْلونماقدادیر: هرگاه گـؤروش زامـانی من سیزین الینیزی مۆعیّن قۆوّه ایله سیخسام، سیزین الینیز ده عئین قۆوّه ایله منـیم الیمی قارشیلایاجاق. بدنیم، اۆستونده اوْتوردوغوم صندله آغیرلیق ائله‌ییـر، صـندل ایسه عئین قۆوّه ایله بدنیمین آغیرلیغینی قارشیلاییر، بئله‌لیکله منیم صـندل اۆسـته مۆوازینتیم پوْزولماز قالیر. گۆنش یئر کۆره سینی اؤزونه ساری چکـدیگی کیمـی،

یئر کۆره‌سی ده عئین قوّه ایله گۆنشی اؤزونه ساری چکیر. یئر کۆره‌سی آغاجدان آلمانی اؤزونه ساری چکدیگی کیمی، آلما دا یئر کۆره‌سینی اؤزونه ساری چکیر. بس نه اۆچون آلما یئر کۆره‌سینه گۆج گله بیلمیر؟ بۇ سؤآل اۆچونجو قانونون ایشیغیندا آیدینلاشاجاق؟

● ایکینجی قانون: حرکتین قۆرونماسی.

قیراقدان هر هانسی قوّه مۆداخیله ائتمه‌سه، حرکتین *سۆرعتی و یؤنو دَییشمز قالیر.* میثال اۆچون، «سۆرتونمه‌سیز» تام اۆفوقی جاده‌ده حرکتده اۆلان بیر اۆتوموبیلی گؤتورک. آیریجا فرض ائدک کی، اۆتوموبیلین تکرلری ده تام «سۆرتونمه‌سیز» و هاوانین اۆتوموبیلین قارشیسیندا گؤستردیگی مۆقاویمت ده صیفره برابردیر. سۆروجو بیر آندا مۆتورو سؤندورور. بئله‌لیکله اۆتوموبیلین حرکتینه تأثیر ائده بیله‌جک هرهانسی قوّه یۆخدور. ائله اۆنا گؤره ده، سۆروجو دایاندیرمایینجا، اۆتوموبیل دَییشمز سۆرعتله حرکتینه دوام ائدیر. گؤروندوگو کیمی، حرکتین محض اؤزونه قوّه لازیم دئییل، آنجاق حرکتی دَییشمگه قوّه لازیم گلیر. قیراقدان مۆداخیله ائدن قوّه اۆلمادیقدا سۆرعت قۆرونور. بۇ ایسه باشقا بیر اهمیتلی فیزیکسل قانونون ایفاده‌سیدیر. بۇ قانون انرژی‌نین قۆرونماسینا نظارت ائدیر. بیلدیگیمیز کیمی، انرژی قالاریدیر، یۆخدان یارانماز و یۆخا دا چیخماز، آنجاق بیر بیچیمدن باشقا بیچیمه چئوریلر. میثال اۆچون، داغدان بیر داش اۇچوروما یۇوارلاناندا، داشین ایلکین انرژیسی تامیله «پۆتانسیئل انرژی» (گیزلی انرژی) بیچیمیندندیر. داش آشاغی دۆشدوکجه پۆتانسیئل انرژی «سینتیک» انرژی» یاخود *ترپنیش انرژی* بیچیمینه چئوریلیر و انرژی‌نین میقداری دَییشمز قالیر.

گۆنشین انرژیسی دنیزین سۇیونو بۇخار ائله‌ییب، هاوایا قالدیریر. بئله لیکله گۆنشین انرژیسی پۆتانسیئل انرژی بیچیمینه چئوریلیر. انرژی چئوریلمه‌لری هر گۆن گؤزوموزون اؤنونده دؤنه- دؤنه باش وئریر، آنجاق انرژی، هر بیچیمده اۆلور اۆلسون، یۆخا چیخمیر، ساده‌جه دۆنونو دَییشیر. بیر سؤزله *انرژی قالاریدیر.*

● اۆچونجو قانون: اینرسی مسأله‌سی

جیسمین کۆتله‌سی حرکتین دَییشمگی‌نین قارشیسیندا مۆقاویمت گؤستریر. جیسمین کۆتله‌سی نه قدر چۆخسا، اۆنو «ایتَله‌مک» یاخوُد دایاندیرماق بیر اۆ قدر چنیندیر. هرگاه جیسمین کۆتله‌سی ایکی برابر اۆلسا، اۆنون سۆرعتینی دَییشمک اۆچون لازیم اۆلان قوّه ده ایکی قات آرتیقدیر. سۆرعتین زامانلا دَییشمگی «تعجیل» آدلانیر. سۆرعت مۆعیّن زاماندا اۆتولموش مسافه‌دن عبارتدیر.تعجیل ایسه سۆرعتین مۆعیّن زاماندا نه قدر آزالیب- چۆخالماسی‌نین اۆلچوسودور. نیوُتۆنون اۆچونجو قانونونا گؤره، جیسمه تأثیر ائدن قوّه (F) اۆنون کۆتله‌سی (m) و عمله گلن تعجیلین (γ) حاصیلینه برابردیر:

$$F = m\gamma$$

بوُراداان آیدینلاشیر کی، نه اۆچون یئر کوُره‌سی آلمایا طرف گئتمیر و آلما یئره طرف حرکت ائدیر، چۆنکی یئر کوُره‌سی‌نین گؤوده‌سی آلمایا گؤره چۆخ ایری و کۆتله‌سی قات- قات آرتیقدیر. یئر کوُره‌سی‌نین حرکتی کۆتله بۆللوغو سببیندن حساباگلمز درجه‌ده آزدیر. جیسم نه قدر گؤوده‌لی اۆلسا، اۆز حرکت دۆرومونو (سۆرعتینی، حرکت یؤنونو) دَییشمکدن داها چۆخ بوُیون قاچیریر و بوُ ایشه «آغرینیر». بوُ آغرینماق علمده اۆز ایفاده‌سینی «اینرسی» قاورامیندا تاپیر. بۆتون سیستملر، ایستر مکانیکی، ایسترسه ایقتیصادی، سیاسی یاخوُد ایجتیماعی سیستملر اۆلسون، اینرسییه مالیکدیر. بوُ اۆ دئمکدیر کی، بۆتون سیستملرده *حاضیرکی دوُرومدا قالماق مئیلی* وار.

سؤز یوُخ کی، نیوُتۆنون حرکت قانونلاری «ماکرۆسکۆپیک» اۆلچوده باش وئرن حرکتلری دیقتله ایزله‌ییب ایضاح ائتمکده بؤیوک نائیلیتلر قازانمیشدیر. لاکین بوُ قانونلار میکروسکوپیک اۆلچوده (میثال اۆچون آتۆم ایچریسینده) یاخوُد ایشیق سۆرعتینه یاخین اۆلان سۆرعتلرده باش وئرن حرکتلره گلدیکده یانلیش نتیجه‌لره یوُل آچیر. بوُ حرکتلرین اینجه‌لیکلرینی اؤیرنیب، اۆنلاری ایزله‌مک اۆچون تخمیناً اۆچ یۆز ایللیک بیر یوُل قارشیدا دوُرووردو. بوُ وظیفه آلبرت آینشتاین‌ین ایرلی سوُردوگو نیسبیت نظریه‌سی و اۆنونلا چاغداش اۆلان کوُانتوم نظریه‌سی‌نین

اوْزرینه دوْشه‌جکدی.

بوْتون علملرده اوْلدوغو کیمی، نیوْتوْنون حرکت قانونلاری دا مادی جیسملرین حرکتینه نظارت ائتمکله برابر، اینسانین دوْنیا گؤروشونه ده ایشیق سالمیشدیر. بوْ نظریه‌یه اساساً، جیسمین زامان بوْیو حرکتی باشلانغیج شرطلردن و جیسمه تأثیر ائدن قوّوه‌لردن آسیلیدیر. بوْ اوْ دئمکدیر کی، باشلانغیج شرطلر و جیسمه تأثیر ائدن قوّوه‌لر موْعیّن اوْلسا، اوْنون ابدیته قدر حرکتی اوْنجه‌دن تماملیه موْعیّنلشمیش سایپلیر. بئله‌لیکله بوْتون دوْنیادا باش وئره‌جک حادیثه‌لر بری باشدان کسکینلیکله موْعیّنلشیر، بوْ ایسه «جبریّت» نظریه‌سی‌نین تمل داشینی تشکیل ائدیر. دوْنیا گؤروشوموزو نیوْتونون نظریه‌سی اساسیندا دوْزنله‌سک، اینسان بیر ازلی طالعه و اوْزونون یاراماز آلین یازیسینا باش آیمه‌لی اوْلور.

اوْزونوزو سینایین:

۱ – حرکت حاقّیندا هانسی سوْآللار فلسفه‌یه، هانسی سوْآللار ایسه مکانیک علمینه عائیددیر؟
۲ – عمل و عکس‌العملین برابرلیگی هانسی میثاللارلا آیدینلاشیر؟
۳ – نه اوْچون یئر آلمانی چکیر، آمّا آلما یئری چکه بیلمیر؟
٤ – قوّوه‌نین و کوْتله‌نین روْلو حرکتده نه‌دیر؟
۵ – پوْتانسیئل انرژی‌نین سینتیک انرژیه چئوریلمه‌سی هانسی میثاللا گؤستریلیر؟
٦ – نیوْتوْنون حرکته عائید اوْچ قانوْنو هانسیلاردان عیبارتدیر؟
۷ – سوْرعت و تعجیل نئجه تعریف اوْلونور؟
۸ – جیسملرین حاضیرکی دوْرومدا قالماغی هاردان ایرلی گلیر و نئجه آدلانیر؟
۹ – نیوْتوْنون حرکت قانوْنلاری هانسی ساحه‌یه محدودلاشیر و نه زامان یانلیش نتیجه‌لر توْردیر؟
۱۰ – نیوْتوْنون مکانیک نظریه‌سی نه اوْچون «جبر» فلسفه‌سینه دایاق دوْرور؟

بؤش یئرلره اؤیغون گلن کلمه‌لر کؤچورون:

۱ - حرکت، هر ــــــــــــ ده اؤلور اؤلسون، بؤتون وارلیقلارین اؤزگیدیر.
۲ - ایسحاق نیوْتوْن بوْ مسأله‌نی ــــــــــــ اؤز اؤزرینه گؤتورموشدور.
۳ - نیوْتوْنون حرکت قانونلاری مکانیک علمینده بیر ــــــــــــ مرحله‌سی یاراتمیشدی.
٤ - آلمانین نه اؤچون یئره دؤشدوگو همین قانونون ــــــــــــ آیدینلاشیر.
٥ - انرژی یوْخدان یارانماز، یوْخا دا چیخماز، باشقا سؤزله، انرژی ــــــــــــ دیر.
٦ - یئر کوْره‌سی‌نین آلمایا نیسبت ــــــــــــ سی چوْخ ایریدیر، کوْتله‌سی ده قات- قات آرتیقدیر.
۷ - یئر کوْره‌سی‌نین آلمایا نیسبت حرکتی، کوْتله ــــــــــــ سببیندن حسابا گلمز درجه‌ده آزدیر.
۸ - جیسم نه قدر گؤوده‌لی اؤلسا، حرکتینی دَییشمکدن بیر اؤ قدر ــــــــــــ
۹ - بوْتون جیسملر حاضیرکی ــــــــــــ قالماغا مئیل گؤستریرلر.
۱۰ - نیوْتوْنون حرکت قانونلاری اینسانین دوْنیا گؤروشونه ــــــــــــ سالمیشدی.
۱۱ - نیوْتوْنون نظریه‌لری جبر فلسفه‌سی‌نین ــــــــــــ تشکیل ائدیر.
۱۲ - بوْ فلسفه‌یه گؤره، بوْتون حادیثه‌لرین گئدیشی ــــــــــــ موْعیّن اؤلموشدور.
۱۳ - آتوْملارین ایچریسینده باش وئرن حادیثه‌لره گلدیکده، بوْ علم یانلیش نتیجه‌لره ــــــــــــ
۱٤ - انرژی ــــــــــــ هر گوْن گؤزوموزون اؤنونده دؤنه- دؤنه باش وئریر.

قلمینیزی ایشه سالین:

«*بۆتون حرکتلر گۆزللیگه دۆغرودور.*» باشلیقلی بیر اینشـا یازیـب، طبیعتـین و اینسـانین جمال و کمالا دۆغرو اینکیشافینی قلمه آلـین. لازیـم گلینجـه آشـاغیداکی جۆملـه‌لـردن فایدالانین:

۱ – بۇ دۆنیا، بۇ طبیعت بیر گۆزللیک سرگیسیدیر کی، میلیاردلار ایللیک بیر اینکیشاف یۆلونون سۆنوندا بۇگۆنکو کمال سویه‌سینه چاتمیشدیر. ۲ – اسکی اینسانلارین یاراتدیغی اینجه‌صنعت ایشلری بیزه آنلادیر کی، اینسان هر زامان گۆزللیگه وۇرغون اۆلوب. ۳ – گۆزللیک دۆیغوسو و جمال‌سئورلیک یالنیز اینسانا مخصوص دئییل، بئله کی چۆخ دیل آنلاماز حئیوانلار دا مۆسیقی تأثیری‌نین آلتینا دۆشورلر. ٤ – طبیعتین و اینسانین گۆزللیگی تانری گۆزللیگی‌نین بیر ایشارتیسیدیر.

فیکرینیزی سۆیله‌یین:

۱ – مقاله‌ده گۆردوگوموز کیمی، بۆتون گۆی جیسملری جاذیبه قـۆوّه‌سـی ایلـه بیـر–بیرینی چکیر. بس نه اۆچون آی، گۆن، یئر و بۆتون پلانِتلر بیر یئره تۆپلاشمیر؟ ۲ – مقاله‌ده انرژی چئوریلمه‌لریندن صـۆحبت گئتـدی. اۆتومۆبیلـده، سـۇ سـدینده و اینسان وۆجودوندا هانسی انرژی چئوریلمه‌لری باش وئریر؟ ۳ – جاذیبه قۆوّه‌سی اینسانین گۆنده‌لیک یاشاییشینا نئجه تـأثیر ائـدیر؟ میثـال اۆچـون هرگاه جاذیبه قۆوّه‌سی اۆلماسایدی یا اۆنون شیدّتی آشـاغی سـویه‌ده اۆلسـایدی، اینسانین یئریمک طرزی نئجه اۆلاردی؟ بس یئییب– ایچمک طرزی؟ ٤ – جاذیبه قۆوّه‌سی اۆلماسـایدی یـا شـیدّتی آشـاغی سـویه‌ده اۆلسـایدی، طبیعتـده یاشیللیق اۆلاردیمی؟

فعلی ظرفلر:

۱ – گؤنش نه قدر کی اؤجالیردی، تارلا داها دا ایشیغا غرق اؤلوردو.

*۲ – گؤنش **اؤجالدیقجا** تارلا داها دا ایشیغا غرق اؤلوردو.*

بؤ جؤملەلری اؤیارلی فعلی ظرف ایله یئنیدن قؤشون:

۱ -- ماشینا نه قدر قاز وئرسن، بیر اؤ قدر سؤرعتی آرتار.

۲ -- بیر جیسمین کی سؤرعتی آرتیر، سینتیک انرژیسی ده آرتیر.

۳ -- داغدان آشاغی یؤوارلانان بیر داش نه قدر کی آشاغی دؤشور، پؤتانسیئل انرژیسی آزالیر و سینتیک انرژیسی آرتیر.

٤ -- نه قدر کی زامان اؤتوب گئتدی، ارسطونون نظریەسی کسرینی ایتیردی.

۵ -- نه قدر کی مؤمکون اؤلور، نیؤتؤنون حرکت حاقّیندا قانونلارینی دریندن اؤیرنمک لازیمدیر.

٦ -- آرزو ائدیرم کی، نه قدر دؤنیا دؤرور، سن ده دؤراسان.

۷ -- من نه قدر کی فیزیک علمینی اؤخویورام، شیرنیکیرم.

۸ -- اؤشاق نه قدر کی بؤیویور، عاغیلا دؤلور.

۹ -- اؤلدوزلاری نه قدر کی ساییرام، تؤکنمیر.

۱۰ – بیز گؤرموشوک کی، هامی نه قدر وارلانار، سخاوتلی اؤلار، آمّا سن نه قدر وارلانیرسان، چیلیسلشیرسن.

۱۱ – اینسان نه قدر کی دؤنیا مالینا گیریشیر، معنویاتدان اؤزاقلاشیر.

۱۲ – آیدینلا نه قدر کی دانیشدیم، درین دؤشونجەلی بیر اینسان اؤلدوغونو داها دا آنلادیم.

۱۳ – تکنولوژی نه قدر کی ایرلیلەییر، یاشاییش بیر اؤ قدر گؤزللشیر.

۱٤ – منیم باشیما گلنلری نه قدر یازسان، باشا گلمز.

گله‌جک زامان

من گله‌جگم	بیز گله‌جگیک
سن گله‌جکسن	سیز گله‌جکسینیز
اۇ گله‌جک	اۇنلار گله‌جکلر

من یازاجاغام	بیز یازاجاغیق
سن یازاجاقسان	سیز یازاجاقسینیز
اۇ یازاجاق	اۇنلار یازاجاقلار

من گؤره‌جگم	بیز گؤره‌جگیک
سن گؤره‌جکسن	سیز گؤره‌جکسینیز
اۇ گؤره‌جک	اۇنلار گؤره‌جکلر

من اۇچاجاغام	بیز اۇچاجاغیق
سن اۇچاجاقسان	سیز اۇچاجاقسینیز
اۇ اۇچاجاق	اۇنلار اۇچاجاقلار

آشاغیداکی جۆمله‌لری گله‌جک زامانا چئویرین. سس اۇیومونو گؤزله‌یین:

۱- بۇ سوآل فلسفه‌یه عائید اۇلور.	۱۱- من ماشینی ساخلاشدیریرام.
۲- هر فلسفه بۇمسأله‌یه باشقا یؤندن یاناشیر	۱۲- من اصلا حسابا گلمیرم.
۳- طبیعی حرکت اؤز- اؤزونه باش وئریر.	۱۳- من حرکتدن بۇیون قاچیریرام.
٤- بۇنظریه یانلیش تصوۆرلر دۇغورور.	١٤- اۇنلار داغدان آشاغی یۇوارلانیرلار.
٥- بیز بۇمسأله‌نین حلینی اؤزریمیزه گؤتورموشوک.	١٥- اۇنلار تاخیلیب، یئرینده قالیرلار.
٦- بیز سیزین الینیزی سیخیریق.	١٦- اۇنلار اۇلدوزلاری ایزله‌ییرلر.
۷- بیز حرکت قانونلارینی اؤیرنیریک.	۱۷- سن سۆرعتینی آرتیریرسان.
۸- سیز عکس‌العمله قارشیلاشیرسینیز.	۱۸- سن مسأله‌یه دۆزگون یاناشیرسان.
۹- سیز حرکته دوام ائدیرسینیز.	۱۹- سن حاضیرکی دۇرومدا قالیرسان.
۱۰- سیز آلین یازیسینا باش آییرسینیز.	۲۰- سن بؤیوک نائیلیت قازانیرسان.

تاپشیریق

منه آت وئریب، دئدیلر تلس، داها قالمامیش دؤراغین سنین،

بؤ سنین قیلینج ایله قالخانین، بؤ دا باشلیغین، یاراغین سنین.

بؤ فارانلیغین اؤته‌سینده شانلی سحرلرین ایزی باشلانیر،

یاناجاق زمانه‌لرین بؤیونجا گؤنش کیمین چیراغین سنین.

سیناغین سنین بؤدو باشلانیر، اؤجا سؤیله سینه‌ده هر نه وار،

آشاجاق سینیرلاری بؤ هارای، قالاجاق سسین، سؤراغین سنین.

اؤرگینده عشقین اؤجاغی گؤر یاناجاق، مؤرادینی بؤشلاما،

نه چاتار سنین سؤنا رغبتین، نه ده بیر سؤنر ماراغین سنین.

بؤ یؤلون سؤنوندا، یؤل اؤسته بیر دلی‌قانلی سئوگیلی گؤزله‌ییر،

هوسین نه‌دن بئله چیرپینیر، بؤ یاخین، اؤ دا ایراغین سنین.

دیاه گل حقیقتی هر زامان، اینامین آماندی کسیلمه‌سین،

اؤلو بیر کیتاب اؤلاجاق تؤفاندا سفیل گئدن واراغین سنین.

شعر: ابراهیم رفرف، تهران فروردین ۱۳۷۵

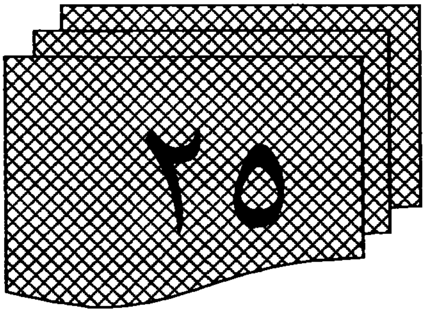

آتوْملارین دۇمانلی دۆنیاسی

طبیعتده قارشیلاشدیغیمیز حادیثه‌لرین چوْخو کسکین ماهیت داشی‌ییر. میثال اوْچون مۆعیّن گۆن و ساعاتدا آیین توُتولاجاغی بارەده اوْنجه‌دن کسکینلیکله معلومات وئرمک مۆکوندور. آنجاق آتوْم ایچریسینده باش وئرن حادیثه‌لرین چوْخو کسکینلیکدن بوْیون قاچیریب، دۇمانلی بیر دۆنیانی تشکیل ائدیر. بوُ کیمی حادیثه‌لره نظارت ائدن علمی قانوُنلاردان بیری «کسکینسیزلیک» قانوُنو آدلانیر.

کسکینسیزلیک قانونو ایلک دفعه اوْلاراق مشهور آلمان بیلیم آدامی وِرنِر هایزِنبرگ‌ین طرفیندن اوْرتایا قوْیولموشدو. بوُ قانون یالنیز فیزیک علمی‌نین آلانیندا دئییل، اینسانین دۆنیا گؤروشونده ده اوْنملی فلسفی تأثیر بوُراخمیشدی. کسکینسیزلیک قانونونون ایفادەسی ساده‌جه اوْلاراق بئله‌دیر:

حرکتده اوْلان بیر ذرەنین مؤوقعینی کسکینلیکده مۆعینلشدیرمک اوْلماز.

میثال اوْچون آتوْملارین قوُرولوشوندا فعال طرزده ایشتیراک ائدن «الکترون» آدلی ذرەنی گؤتورک. بوُ ذرەنین آتوْمون ایچینده مۆعیّن زاماندا نه میقدار انرژییه مالیک

اؤلدوغونو قطعیتله اؤیرنمک اؤلماز. گؤرونور کی، بوُرادا ایکی کمیت بیر- بیری ایله سیخ باغلیدیر: زامان و انرژی. هرگاه بوُ ایکی قوْشا کمیتین بیرینی داها چوْخ دیقتله و کسکینلیکله موَعیّنلشدیرمگه چالیشساق، اوْبیری کمیت اؤز دیقّتینی و کسکینلیگینی داها چوْخ ایتیره‌جک. ایکی قوْشا کمیتدن بیرینی ایزله‌مکده دیقّتی نه قدر آرتیرساق، اوْبیری کمیت بیر اوْ قدر دیقّتدن یایینا‌جاق. بئله‌لیکله کسکینسیزلیک قانونوندان بوْیون قاچیرماغا چالیشماغین نه قدر عبث اوْلدوغو آنلاشیلیر.

لاکین بوُ حوْکم یالنیز زامان و انرژی آلانینا محدودلاشمیر، اوْ ایکی قوْشا کمیتین یئرینه الکترونون موْوقعینی و موْمنتوْمونو گؤتورسک، عئین دوُروملا قارشیلاشاریق. بوُ، واحد بیر قانونون ایکی موْختلیف ایفاده‌سیدیر.

بوُرادا ماراقلی بیر سوُآل اوْرتایا چیخیر: گؤره‌سن تحقیقاتچی داها دیقّتلی اؤلچو واسیطه‌لریندن ایستیفاده ائتسه، ذره‌نین موْوقعینی داها دا کسکینلیکله موَعیّنلشدیرمک اوْلمازمی؟ هئچ شوُبهه یوْخدور کی، تحقیقاتچی‌نین ایشلتدیگی اؤلچو واسیطه‌لری‌نین اینجه‌لیگی چوْخ اؤنملیدیر. بوُ واسیطه‌لر نه قدر دیقّتلی اوْلسا، ذره‌نین حرکتینی بیر اوْ قدر دیقّتلی اؤیرنمک و ایزله‌مک موْمکون اوْلاجاق، آنجاق بوُ دیقّتی کؤنول‌سوْن قدر آرتیرماق اوْلماز، بوُ مرحله‌نی آشدیقدا اؤلچو واسیطه‌لری‌نین دیقّتینی آرتیرماق یارارلی دئییل، چوْنکی سوْزو گئدن کسکینسیزلیک آرتیق اؤلچو واسیطه‌لریندن آسیلی دئییل. بوُ، ذره‌نین اؤز دوْغما ماهیتی‌نین ایفاده‌سیدیر، اوْنا گؤره نه قدر اینجه اؤلچو واسیطه‌لریندن ایستیفاده اوْلسا دا، ذره دؤرد طرفدن موْحاصیره‌یه آلینسا دا، یئنه ده آراشدیریجی‌نین دیقّتیندن یایینا‌جاق. ماده کسکین اؤلچودن یایینیر، آراشدیریجی‌نین دیقّتیندن قاچاق دوْشور و، دئمک اوْلار کی، اؤز ماهیتی اعتیباریله آلاتوْرانلیقدا قالماغی ترجیح ائدیر و ایشیغا چیخماقدان بوْیون قاچیریر. تدقیقاتچی ماده‌یه موَعیّن قدر یاخین دوْشه بیلیر، آنجاق سوْن آددیم تدقیقاتچی اوُچون بیر کئچیلمزلیکدیر، آتوْمون ایچریسی واریلماز بیر دوْنیادیر.

مسأله‌نی بیر قدر آیدینلاشدیرماق اوُچون ماراقلی بیر میثال چکمک اوْلار: بیر

طیارەنین حرکتی حاقّیندا معلومات قازانماق اوْچون عوْمومیتله رادار‌دان ایستیفاده اوْلونور. رادار موْعیّن دالغالاری هر طرفه یاییر. بوُ دالغالار هئچ بیر مانعه توْخونمادان گئتدیکجه اوُزاقلاشیر. دالغالارین بیر حیصه‌سی طیارەیه توْخونوب، گئری دؤنور. گئری دؤنن دالغالاری آراشدیرماقلا طیارەنین مؤوقعی و سوْرعتی بارەده معلومات قازانماق موْمکون اوْلور. سؤز یوْخ کی، طیارەنین گؤودەلی اوْلدوغونا گؤره، رادار دالغالاری‌نین انرژیسی اوْنون مؤوقعینی یاخوُد سوْرعتینی دَییشه‌بیله‌جک سویەده دئییل. باشقا سؤزله، دالغالار طیارەنین مؤوقعینه تأثیر بوُراخمادان اوْنون مؤوقعی یا سوْرعتی حاقّیندا معلومات قازانیب، گئری دؤنور. ایندی ایسه طیارەنین یئرینه بیر الکترونو نظره آلاق. الکترونون مؤوقعینی اؤیرنمک اوْچون اوْنا بیر فوْتون دالغاسینی توْشلاماق لازیمدیر. آنجاق بوُرادا دوُروم بیر قدر فرقلیدیر، چوْنکی فوْتون الکترونا یاناشارکن اوْنون مؤوقعینی دَییشمک ایمکانیندادیر. گؤندردیگیمیز فوْتونلار الکترونلا قارشیلیقلی تأثیره گیریشیر، الکترون فوْتونلاری گئری دؤندریر، لاکین اوْزونون ده ایستیقامتی و سوْرعتی بوُ توْققوشما نتیجه‌سینده بیر قدر دَییشیر. بوُرادان آیدینلاشیر کی، کسکینسیزلیک قانونو نه اوْچون داها چوْخ نارین ذرەلرین دوْنیاسینا عائیددیر. البته بوْتون کائینات همین ذرەلردن یوْغرولموشدور و قانون بوْتون حرکتلره نظارت ائدیر. آنجاق نارین ذرەلره گلدیکده، بوُ قانون داها قاباریق طرزده چیخیش ائدیر.

کسکینسیزلیک قانونو حاقّیندا دانیشارکن باشقا بیر میثال دا مسأله‌نین آیدینلاشماسینا یاردیم ائدر. حکیم خسته‌نین قیزدیرماسینی یوْخلاماق اوْچون اوْنون قوْلتوغونا بیر «ایستی اوْلچن» قوْیور. ایستی اوْلچن بیر نئچه دقیقەنین ایچینده خسته‌نین قیزدیرماسی حاقّیندا معلومات وئریر. ایستی اوْلچن جیهازی بوُ معلوماتی نئجه قازانمیشدیر؟ نئچه دقیقه خسته‌نین قوْلتوغوندا قالماقلا خسته‌نین بدنیندن بیر قدر حرارت چیخیب، ایستی اوْلچنه داخیل اوْلموشدور. بوُ میقدار حرارتین چیخماغی خسته‌نین قیزدیرماسینی دوْشوره بیلمزدیمی؟ سؤز یوْخ کی، بوُ حؤکم دوْزگون اوْلسا دا، خسته‌نین بوُ سببدن قیزدیرماسی‌نین دوْشمه‌سی اؤنملی سویەده دئییل، لاکین بوُ مسأله

نارین بیر ذره‌نین ایستیلیگینی یوٌخلادیقدا بوٌیوک چاشقینلیق یارادا بیلر. بیر داها گوٌرونور کی، ذره‌نین ایستیلیگی حاقّیندا کسکین معلومات قازانماق اوٌغروندا جیدّی مانعلر مئیدانا گلمکده‌دیر.

بوٌرادا سوٌن درجه‌ده ماراقلی بیر مسأله دیقّتی جلب ائدیر: هر تحقیقاتچی کئچمیش تاریخی اوٌز باخیمیندان تحلیل ائتمیش و اوٌنون حاقّیندا معلومات وئرمیشدیر. بوٌنا گوٌره‌دیر کی، تحقیقاتچی ایله تحقیقات موٌوضوعسو واحید بیر دوٌرومو تشکیل ائدیر. تحقیقاتچی‌نین دوٌنیا گوٌروشو تحقیقاتین نتیجه‌سینده ایز بوٌراخیر، بوٌ ایسه یوٌخاریدا چکدیگیمیز مکانیکی میثاللارین ایجتیماعی ایفاده‌سیدیر. داها چوٌخ همین سببدندیر کی، اینسانلار موٌختلیف حیات فلسفه‌سینه و دوٌنیا گوٌروشونه مالیک اوٌلموشلار.

کسکینسیزلیک قانونو حاقّیندا دانیشارکن بوٌ قانونون گوٌنده‌لیک یاشاییشا نه کیمی تأثیرلری اوٌلوب- اوٌلمادیغینی بیر قدر ایضاح ائتمگه احتیاج دوٌیولور. بوٌ قانون گوٌنده‌لیک یاشاییشدا، دئمک اوٌلار کی، چیخیش ائتمگه فوٌرصت تاپمیر، چوٌنکی اینسان اوٌز یاشاییشیندا ماده ایله عوٌمومیتله توٌپلولوق حالیندا قارشیلاشیر، اوٌنا گوٌره بوٌتون حادثه‌لر، دئمک اوٌلار کی قطعی ماهیت داشی‌ییر. میثال اوٌچون ایشیق دوٌیمه‌سینه هر دوٌنه باسیلدیغیندا لامپین کوٌزرمه‌سی گوٌزلنیلیر. بیر واخت لامپ کوٌزرمه‌سه، یقین کی، اوٌنون الکتریک مداری پوٌزولموشدور. لاکین حیاتدا سوٌن درجه‌ده اهمیته مالیک اوٌلان بیر «اوٌلای»، دئمک اوٌلار کی، کسکینسیزلیک قانونونون تأثیری آلتیندا جریان ائدیر. بوٌ «اوٌلای» اینسانین بئینی‌نین یاخوٌد دوٌشونجه سیستمی‌نین فعالیتیندن عیبارتدیر. چوٌخ اینجه مکانیزملردن قورولدوغونا گوٌره، بوٌ سیستمین درینلیگینده باش وئرن حادیثه‌لر کوانتیک ماهیت داشی‌ییر و کسکینسیزلیک قانونونون تأثیرینه معروض قالیر. بوٌ اوٌزدن اینسان بئینینی بیر «آلقوریتمیک ماشین» یاخود دا موٌرکب بیر کامپیوتره بنزتمک دایاز بیر فیکیردیر. بوٌ اوٌ دئمکدیر کی، اینسانین موٌعیّن شرائیطده نه کیمی داوراناجاغینی یاخوٌد هانسی قراری وئره‌جگینی اوٌنجه‌دن بیلمک موٌمکون دئییلدیر، بوٌ ایسه اینساندا «ایراده» گوٌجونون وارلیغی‌نین ثوٌبوتودور.

کسکینسیزلیق قانونو «کوٌانتوم» نظریه‌سی‌نین اوٌزگینی تشکیل ائدیر. بوٌ نظریه یالنیز

ذره‌لرین حرکتی دئییل، اینسانین حیات فلسفه‌سینده و دۆنیا گؤروشونده ده درین ایز بۆراخمیشدیر. مشهور اینگیلیستانلی عالیم «ایسحاق نیوُتوْن» واختیله اؤز مکانیک نظریه‌سینی ایرلی سوْررکن، حرکتین زاماندا و مکاندا ماهیتینی آچیقلامیشدی. نیوُتوْنون نظریه‌سینه گؤره، حرکتده اوْلان بیر جیسمین ایلکین مؤوقعی و سوْرعتی، ائله‌جه ده اوْنا تأثیر ائدن قوّه‌نین میقداری موْعیّن اوْلسا، اوْنون گله‌جک حرکتینی قطعی اوْلاراق موْعیّنلشدیرمک اوْلار. بئله‌لیکله بوْتون دۆنیادا «جبریّت»ین حاکیم اوْلدوغونا اینانیلیردی. کوْانتوم نظریه‌سی تمامیله فرقلی بیر مؤوقعلدن چیخیش ائدیر. بوُ نظریه‌یه گؤره، جیسمین ایلکین شرائیطی و اوْنا تأثیر ائدن قوّه اوْنون گله‌جک حرکتینی قطعی اوْلاراق موْعیّنلشدیرمک ایمکانینا مالیک دئییل. بوُ ایسه ایراده گوْجونون جبریته اوْستون گلدیگینی ثوْبوت ائدیر.

سوْن اوْلاراق، بیر داها تأکید ائتمک لازیمدیر کی، کوْانتوم نظریه‌سی و اوْنونلا باغلی اوْلان کسکینسیزلیک قانونو عوْمومیتله «میکروسکوپیک» وارلیقلارا عائیددیر و ماکروسکوپیک وارلیقلار حاقّیندا دانیشارکن بوُ قانونا موْراجیعت ائتمکده احتیاطلی اوْلماق لازیمدیر.

اوْزونوزو سینایین:

١ - هر ذره‌نین مؤوقعینی دیقّتله ایزله‌مک اوْچون اوْلدوقجا دیقّتلی اوْلچو واسیطه‌لریندن ایستیفاده ائتمک لازیمدیر. بوُ حؤکم هارا کیمی دوْغرودور؟

٢ - ماده آلاتوْرانلیقدا قالیر و ایشیغا چیخماقدان بوْیون قاچیریر. بوُ حؤکم نه اوْچون مئیدانا گلیر؟

٣ - کسکینسیزلیک قانونو نه اوْچون نارین ذره‌لرین دۆنیاسینا عائیددیر؟

٤ - نه اوْچون هر تاریخچی کئچمیش حادیثه‌لری باشقا بیر روایتله نقل ائتمیشدیر؟

٥ - کسکینسیزلیک قانونونون گوْنده‌لیک یاشاییشدا ایفاده‌سی هانسیدیر؟

٦ - اوْلچو واسیطه‌لری هانسی سببدن یانیلیرلار؟

بوش یئرلره اویغون گلن کلمه‌لر کوچورون:

۱ -- هئچ شوبهه یوخدور کی، اولچو ———— اینجه‌لیگی چوخ اونملیدیر.
۲ -- کسکینسیزلیک قانونو ماده‌نین دوغما ماهیتی‌نین ———— دیر.
۳ -- ذره‌لر اولچودن ———— و تحقیقاتچی‌نین دیقّتیندن ———— دوشورلر.
٤ -- سونون آدیم آراشدیریجی اوچون بیر ———— دیر.
٥ -- الکترونون موقعینی ایزله‌مک اوچون اونا بیر فوتون دالغاسینی ———— لازیمدیر.
٦ -- گوندردیگیمیز فوتونلار الکترونلا قارشیلیقلی تأثیره ————
۷ -- عالیملرین دئدیگینه گوره، بوتون کایینات همین ذره‌لردن ————
۸ -- نارین ذره‌لره گلدیکده، بو قانون داها قاباریق طرزده ————
۹ -- تحقیقاتچی ایله تحقیقاتین موضوعسو واحید بیر ———— تشکیل ائدیر.
۱۰ – گونده‌لیک یاشاییشدا باش وئرن حادیثه‌لرین چوخو قطعی ماهیت ————
۱۱ – لامپ کوزرمه‌سه، یقین کی اونون الکتریک مداری ————
۱۲ – اینسانین بئینی بیر چوخ اینجه مکانیزملردن ————
۱۳ – کوانتوم نظریه‌سی تمامیله فرقلی بیر موقعدن ————
۱٤ – کسکینسیزلیک قانونو عوممیتله میکروسکوپیک ———— عائیددیر.

قلمینیزی ایشه سالین:

«*اینسان ماشین دئییل.*» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، اینسانلا کامپیوترین طبیعتینی و داورانیشینی تۆتوشدوروون و اینساندا ایراده گوْجونو قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جوْمله‌لردن فایدالانین:

۱ – بوْگوْن تکنیکی اینکیشافین ایشیغیندا یوْکسک شوْعورا مالیک اوْلان ماشینلار مئیدانا گلمیشدیر. ۲ – اینسانین شوْعورو خیلقتین موْعجوزه‌لریندندیر و بوْتون جانلی وارلیقلارین و کامپیوترلرین شوْعورندان قات- قات زنگیندیر. ۳ – کامپیوترلرین ترسینه اوْلاراق اینساندا عاطیفه و دوْیغو وار. ٤ – گوْزللیگی دوْیماق و جمال یاراتماق یالنیز اینسان شوْعورونون چیخاریندادیر. ۵ – اینساندا دوْنیا گوْروشو وار، ماشینلار نه قدر موْرکّب اوْلسالار دا، هئچ واخت اوْزلرینه مخصوص دوْنیا گوْروشونه مالیک اوْلمایاجاقلار.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ – بیر الکترونون سوْرعتینی اوْیرنمک و موْوقعینی ایزله‌مک اوْچون بیر فوْتون دالغاسی نه اوْچون لازیمدیر؟ ۲ – حکیم بیر خسته‌نین نبضینی یوْخلایاندا خسته‌نین اوْرک دوْیونتوسو آرتیر. بوْ حادیثه‌نین سببینی ایضاح ائدین و بوْ حادیثه ایله کسکینسیزلیک قانونونون اوْخشار جهتلرینی سؤیله‌یین. ۳ – کسکینسیزلیک قانونو اینساندا ایراده گوْجونون اوْلدوغونا نئجه ایشیق سالیر؟ ٤ – هانسی عامیللر اینسانین ایراده گوْجونه قارشی چیخیر و اوْنو محدودلاشدیریر (طبیعت، اینسانین اوْز جاهیللیگی، جمعیت و ساییره)؟ بوْ حاقدا اطرافلی دانیشین. ۵ – مقاله‌ده گوْردوگوموز کیمی، حیاتدا ایختیار جبریته اوْستون گلیر. نه زامان ایختیار جبریته اوْستون گلیر و نه زامان جبریت ایختیارا؟ بوْ حوْکمو اساس گوْتورمکله اینسان حیاتیندا جبریتله ایختیارین قارشیلیقلی تأثیرینی ایضاح ائدین.

جۆمله قوٗرولوشو:

۱- کوٗانتوم نظریه‌سی کی باشقا بیر موٗوقعدن چیخیش ائدیر، اینسانین حیات فلسفه‌سینی دَییشمیشدیر.

*۲- **باشقا بیر موٗوقعدن چیخیش ائدن** کوٗانتوم نظریه‌سی اینسانین حیات فلسفه‌سینی دَییشمیشدیر.*

بوٗ جوٗمله‌لری یئنیدن قوٗرون:

۱ - هر ذره کی حرکتده اوٗلسا، اوٗنو دیقّتله ایزله‌مک موٗمکون دئییل.

۲ - گلین الکترون حاقّیندا دانیشاق کی، آتوٗمون قوٗرولوشوندا فعال طرزده ایشتیراک ائدیر.

۳ - بیز قطعیتله اوٗیرنه بیلمریک کی، الکترون هر زامان نه میقدار انرژی داشی‌یر؟

٤ - بیز گوٗرووروک کی، بوٗتون ذره‌لر بوٗ قانونون تأثیری آلتینداداییر.

۵ - اوٗ اوٗلچو واسیطه‌لری کی، بیر آز اوٗنجه حاقّیندا دانیشیردیق، هر عالیمه کی فیزیک ساحه‌سینده تحقیقات آپاریر، لازیمدیر.

٦ - بوٗ ذره‌لر کی، ایشیغا چیخماقدان بوٗیون قاچیریرلار، هر آتوٗمدا بوٗل- بوٗل تاپیلماقدادیر.

۷ - اوٗ دالغالار کی، طیاره‌یه توٗخونوب، گئری دوٗنور، طیاره‌نین سوٗرعتی حاقّیندا معلومات داشی‌یر.

۸ - بوٗ دالغالار واسیطه‌سی ایله کی، بیر رادار جیهازیندان هر یانا یاییلیر؟ دوٗشمنین بوٗتون حرکتلرینی نظارت آلتینا آلماق اوٗلار.

۹ - بوٗ خسته کی، قیزدیرماسی ۳۸ درجه‌نی آشمیشدیر، موٗطلق حکیمه گوٗرونمه‌لیدیر.

۱۰ - بیر تحقیقاتچی کی، آتوٗملاری آراشدیرماغا چالیشیر، اوٗلدوقجا دیقّتلی اوٗلچو واسیطه‌لریندن ایستیفاده ائتمه‌لیدیر.

۱۱ - اینسان کی ایراده گوٗجونه مالیکدیر، هر بیر چتینلیگه غالیب گله بیلر.

۱۲ - نیوٗتوٗن کی واختیله موٗحتشم بیر مکانیک نظریه‌سی ایرلی سوٗرموشدو، بوٗ علمین آتاسی آدلانیر.

۱۳ - قدیم دوٗنیادا هامی ایناتیردی کی، حیاتدا جبریت حاکیمدیر.

۱٤ - کوٗانتوم نظریه‌سی کی، اینسانین دوٗنیا گوٗروشونه درین تأثیر بوٗراخمیشدیر، میکروسکوپیک وارلیقلارا عائیددیر.

فعلی ظرفلر:

۱- اوْرخان ماهنی اوْخویا- اوْخویا گلیردی.

*۲- اوْرخان ماهنی **اوْخویارکن (اوْخویورکن)** گلیردی.*

۳- من تبریزده اوْلان زامان آیدینلا گؤروشدوم.

*۴- من تبریزده **ایکین** آیدینلا گؤروشدوم.*

بۇ جۆملەلری فعلی ظرف ایله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ - مۆعلّیم الکترون حاقّیندا دانیشیردی و اوْشاقلار سۆسموشدو.
۲ - ایندی کی کسکینسیزلیک قانونو حاقّیندا دانیشیریق، باشقا بیر میثال دا چکمک اوْلار.
۳ - مریض قیزدیرما ایچینده ایدی و سایيقلاییردی.
٤ - عالیملر کئچمیش تاریخی آراشدیراندا بیر قدر چاشمیشلار.
۵ - لامپ کؤزره- کؤزره هر یانی ایشیقلاندیریردی.
٦ - نیوْتوْن اوْز مکانیک نظریەسینی ایرلی سۆرن واخت زامان و مکانی مۆطلق سانمیشدی.
۷ - من تبریز دانیشگاهیندا اوْخویان زامان کوْانتوم نظریەسینی اوْیرندیم.
۸ - الکترون کی کیچیک بیر ذرەدیر، کسکین اوْلچودن یایینیر.
۹ - اسکی عالیملر آتوْم حاقّیندا معلومات وئرمیشدیلر و آتوْمو بوْلونمز بیر ذره کیمی تقدیم ائتمیشدیلر.
۱۰ - بۇ نظریەنی آراشدیرساق، اینساندا ایراده گۆجونون اوْلدوغو قناعتینه گلریک.
۱۱ - اینسان ایراده گۆجونه سؤیکنیر و بۆتون چتینلیکلری آرادان قالدیریر.
۱۲ - اینسان اوْ واختا کیمی کی، جبریته ایناتیر، اوْزونو حقیر ساییر.
۱۳ - اینسانین کی علمی و بیلیگی آرتیر، اوْغور و سعادت قازانیر.
١٤ - دالغالار کی راداردان هر طرفه یاییلیر، دۆشمن طیارەلری‌نین ایزینه دۆشور.

فعلی ظرفلر:

۱- ایندی کی یئری گلیب، قوْی سنه ایکی کلمه نصیحت وئریم.

*۲- یئری **گلمیشکن** قوْی سنه ایکی کلمه نصیحت وئریم.*

بۇ جۆمله‌لری فعلی ظرف ایله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ - بؤیوک کی اوْتوروب، کیچیک دانیشماز.

۲ - ایندی کی سؤز بۇرا چاتدی، من ده آچاجاغام ساندیغی، تؤکه‌جگم پامبیغی!

۳ - ایندی کی جانیمین آغریسی قوْیوب، دوْروم ائوه بیر ال گزدیریم.

٤ - ایندی کی یازی میزی‌نین آرخاسیندا اوْتورموشسان، قارداشینا ایکی سطیرلیک مکتوب یاز.

۵ - ایندی کی الیمیز ایشه باتیب، گل بۇ دیواری دا سوُوایاق.

٦ - ایندی کی چیخمیشیق بازارا، آروادلاریمیزین هره‌سینه بیر دوْنلوق آلاق.

۷ - ایندی کی ایکی قارداش باریشیبلار، ایکیسینی ده قوْناق چاغیراجاغام.

۸ - ایندی کی اوْرگیمه بۇ قدر توْخوندون، سینه‌نده نه‌یین وار، سؤیله گلسین!

۹ - ایندی کی گئییمیشم، بازار باشینا دَییم گلیم.

۱۰ - ایندی کی تندیر قیزاریب، چؤرگینی یاپ.

۱۱ - ایندی کی سن هر زادی آچیب- آغارتدین، من ده سنین آبیرینی اتگینه بوْکه‌جگم.

۱۲ - ایندی کی ائوی تؤکموشم، پرده‌لری ده آچیم، یوْیوم.

۱۳ - قایغیلاریمین باشیمدان آشان واختیندا بوْتون یار- یوْلداشیم منی یالقیز بوْراخدی.

۱٤ - ایندی کی بۇ قدر دوْزموشم، نئچه گوْن ده دوْزوم.

فعلی ظرفلر:

۱- اۆنـدا کـی هلـه تبریـزدن چیخمامیشـدیم، آیـدینلا هفتـه‌ده- آیـدا گۆروشردیک.

*۲- تبریزدن **چیخمامیشکن** آیدینلا هفته‌ده- آیدا گۆروشردیک.*

بۆ جۆمله‌لری فعلی ظرف ایله یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ - هله کی قۆناقلار گلمه‌میشلر، گیریم حامامدا بیر چیمیم گلیم.
۲ - بۆیوک کی اۆتورماییب، کیچیک اۆتورماز.
۳ - اۆندا کی قاطار هله تبریزه چاتمامیشدی، یاریم ساعات ایلخیچیدا دایاندی.
٤ - ایندی کی هله الین باتماییب، اۆشاغین یئمگینی وئر.
۵ - بازارا چیخماقدان قاباق جیبینین پولونو یۆخلا.
٦ - ایکی قارداش اۆندا کی هله باریشمامیشدیلار، بیر- بیریله قانلی دۆشمن ایدیلر.
۷ - بۆ سۆزلری ییغیشدیر، یۆخسا بیر کسین اۆرگینه تۆخونارسان.
۸ - چۆله چیخاندا یالنیز ایستی پالتار گئیین.
۹ - اۆندا کی هله تندیر قیزارمامیشدی، چۆرکچیلر داغدان- باغدان دانیشیردیلار.
۱۰ - منی جۆشدورما، یۆخسا هر شئیی آچیب- آغاردارام!
۱۱ - رد اۆل گۆزومون قاباغیندان، یۆخسا سنه بیر قاپاز ایلیشدیررم.
۱۲ - قارداشیم اۆندا کی هله صۆبح آچیلمامیشدی، یۆلا دۆشدو.
۱۳ - اۆندا کی شۆرالار ایتیفاقی داغیلمامیشدی، گئت- گل چۆخ چتین ایدی.
۱٤ - ایندی کی اجل یئتیشمه‌ییب، حیاتدان باجاردیغین لذّتی چک.

مۆرکب فعللر:

بۇ فعللری اۆیارلی قوٚرولوشدا جدولده‌کی جوٚمله‌لره کوٚچورون:

قازانماق	سالماق	چیخماق	دۆشمک	دۆیولماق
آچماق	گلمک	گتمک	چکمک	آلماق
بۆراخماق	پوٚزولماق	قاچیرماق	چیخماق	دۆشمک

١ -- بۇ نظریه اینسانین دۆنیا گوٚروشونه درین تأثیر ——————

٢ -- بۇ قانون آتوٚم ایچریسینده هئچ واخت —————— بیلمز.

٣ -- بۇ قانوندان بوٚیون —————— مۆمکون دئییل.

٤ -- بۇرادا اۆلدوقجا ماراقلی بیر مسأله اوٚرتایا ——————

٥ -- تحقیقاتچی ماده‌نین ماهیتینه مۆعیّن حددن چوٚخ یاخین —————— بیلمز.

٦ -- بیر طیاره‌نین سوٚرعتی حاقّیندا معلومات —————— اۆچون رادارداان ایستیفاده اۆلونور.

٧ - بۇ نظریه کیچیک ذره‌لرین حرکیتینی اۆیرنیر و قایدایا ——————

٨ - نیۆتوٚنون مکانیک نظریه‌سی اینسانین ایراده‌سینه قارشی ——————

٩ - خسته‌نین قیزدیرماسی بیر- ایکی ساعاتدیر کی، بیر قدر آشاغی ——————

١٠ - بۇ نظریه‌نی اوٚیرنمگه هر زاماندان چوٚخ احتیاج ——————

١١ - بیز بۇ مقاله‌ده کوٚانتوم نظریه‌سیندن سوٚز ——————

١٢ - اینسانین علم و بیلگیسی آرتدیقجا بوٚتون چتینلیکلره غالیب ——————

١٣ - قیرخ ایلدن چوٚخدور کی، دۆنیانین آیری- آیری اۆلکه‌لرینده بۇ ساحه‌ده آراشدیرما ایشلری ——————

١٤ - مۆعلّیم کوٚانتوم نظریه‌سینی ایضاح ائتمک اۆچون بیر نئچه میثال ——————

١٥ - آی قیز، گوٚرمورسن، لامپا توٚستوله‌ییر؟ دوٚر اوٚنون خوٚدونو ——————

۲۶

داشلارین یادیرغاماز یادداشی

دۆنیا گلیملی- گئدیملی دۆنیادیر. اوُزون عصرلردن بری قوْجا دۆنیانین باشینا گلن حادیثه‌لـر، ایسـتر خوْشـاگلیملی، ایسـتر خوْشـاگلمز، آز اوْلمامیشـدیر. بـوُ اوُزون سۆره‌نین ایچینده مدنیّتلر باش قالدیریب، زاوالا اوُغرامیشلار، اوْلکه‌لر یارانیب، یئـر اۆزوندن سیلینمیشلر، سیاسی توُفـانلار اسـیب، قیـرغینلار دۆشـوب و اوُغورلـو- اوُغورسوز بیر چوْخ دؤورانلار یاشانمیشـدیر. اوُزونـون یاشـادیغی آجـی یـاخوُد شیرین خـاطیره‌لـری، اینـانجلاری و دۆشـونجه‌لـری باشـقالارینا دانیشـماق و اوْز دوُیغولارینی اوْنلارلا پایلاشماق آرزوسو اینسان قلبینده هئچ زامان سؤنمه‌میشـدیر. آنجاق اینسان اوْز دوُیغو- دۆشـونجه‌لرینـی چاغـداش اینسـانلارا دانیشـماقلا بـوُ

آرزیسونا یئتیشمیر، چۆنکی اینسان جانلی بیر وارلیق اولاراق گؤورک طبیعته مالیکدیر. اوستەلیک، اینسانین ان باریز خۆصوصیتی دَیشکنلیک و اؤترگیلیکدیر. اینسان بۇ دۆنیادا همیشەلیک قالاسی دئییل، بۇ اۆزدن اۆرک سؤزونو *بۆتون گلەجک نسیللر دینلەسین* دئیه داشلارا دانیشمیشدیر، چۆنکی داشین یادداشی یادیرغامازدیر. عصرلرین یئل- یاغمورو، ایستیسی و شاختاسی داشین زاوالسیز حافظەسینی سیلەبیلەجک گۆجده دئییل. اینسانین یاشادیغی مین‌ایللیکلر اونلارا بیر نفس دریمی قدر ده سۆرمور. محض بۇ سببدن *«داشلار چاتلاسا»* و *«داش اۆلسایدی، ارییردی»* کیمی دئییملر دیله- دیشه دۆشموشدور. داش لؤوحەلر یاتقینلاردا، یۆروشلرده و آتلارین آیاق تاپداغیندا سارسیلمادان، ابدی تاپشیریقلاری قۆروماقدادیر. اونلار عصرلری یارا- یارا، نسیللری یورا- یورا، تمکینلی سۆکوت ایچینده، اولوب کئچنلرین تاریخینی اؤز سینەسینده یاشادیب، زمانەمیزه قۆووشدوروب، واختی گلینجه ده، چاشقین اینسانلارین گؤزو اؤنونده بیر داها اۆجادان سسلنیرلر.

سینەسی یازیلی بیر چۆخ داش لؤوحەلر مین ایللر بۇیو، دیله گلمەدن، اۆزو گۆزچیخانا یاخۇد گۆن‌باتانا دۆغرو دایانیب، هر آن اۆفوقدن گؤرولەجک آتلی دستەلرینی گؤزلەمیشدیر. نهایت آتلارین کیشنرتیسی و دؤیوشچولرین باغیرتیسی اۇزاقدان ائشیدیلیر. دؤزوملو، صبیرلی داش لؤوحەلرین اؤنونده یئنی اینسان نسیللری دایانیر. بۇ زامان *«داشلار دیله گلیر»* و خاطیرەلر جانلانیر.

یئر اۆزونده کئچمیش تاریخه ایشیق ساچان، تاریخین درینلیکلرینه یول گؤسترنلیک ائدن داش آبیدەلرین سایی حسابا گلن دئییل. بۇ اۆزدن بۇرادا اونلاری قیساجا اولاراق کاتالۆقلاشدیرماق بئله مۆمکون دئییل، آنجاق پارلاق بیر میثال اولاراق، یۇخاری آذربایجانین قۆبوستان بؤلگەسینده ۷۵۰ قایانین کؤکسونه یازیلمیش تخمیناً ۴۰۰۰ تصویردن صؤحبت آچماق مقصده اۇیغون اولار.

بۇرادا میلاددان ۸۰۰۰ ایل اؤنجه‌یه عائید اوْلان آیری- آیری آبیده‌لردن باشلایاراق ایسلام دؤورو و اوْرتا عصرلره عائید آبیده‌لر چیگین- چیکینه سؤیکنیر. اؤکوز تصویرلری، قاییق، مارال، کئچی، جئیران، آت، دۇنوز، آسلان، قوْرد و بۇ کیمی حئیوانلارین تصویری قایالیقلارین بزگیدیر. بۇنا علاوه، گۆنش، بالیق، ایلان، کرتنکله، بۆوه، ایکی‌تکرلی عارابا، خاچ، اوْلدوز و آی تصویرلرینه ده دۇنه- دۇنه تصادۆف ائدیلیر. اوْو صحنه‌لری، رقص صحنه‌لری، بیرگه امک صحنه‌لری، قیزقاچیرما صحنه‌لری، ایتلرین مارال، دۇنوز و قوْرد قوْوماسی و بۇ کیمی صحنه‌لر ده گؤزه چارپیر. چیگینلریندن کامان آسیلمیش اوْوچو قادین تصویرلری قادینلارین معیشت قازانماقدا فعال ایشتیراکینا دلالت ائدیر. لاتین دیلینده ایفاده اوْلان بیر کیتابه ده واختیله روْم لژیوْنلاری‌نین آذربایجاندا اوْلدوغونو تثبیت ائدیر. ایسلام دؤورونه عائید اوْلان تصویرلرده ایسه دوه کروانلاری، سیلاحلی آتلی دسته‌لر و بۇ کیمی منظره‌لر قازیلمیشدیر.

یئری گلمیشکن قئید ائتمک لازیمدیر کی، داش یازیلاری بیر خالقین کئچمیشده هر هانسی دیله منسوب اوْلدوغونا ثۆبوت اوْلا بیلمز، چۆنکی بۇ کیمی کیتابه‌لر عۆمومیتله یئرلی اهالی‌نین دیلینده دئییل، حاکیم قۆوّه‌لرین دیلینده یازیلمیشدیر. بۇنا ثۆبوت اوْلاراق، تبریز شهری‌نین بۇگۆنکو فارسجا اوْلان تابلولارینی یاخوْد قبیر داشلارینی میثال گؤتورمک اوْلار. بۇ سندلر نئچه یۆز یا نئچه مین ایل بۇندان سوْنرا توْرپاقدان ایشیغا چیخسا، تبریزلیلرین هرهانسی عصرده فارس دیللی بیر خالق اوْلدوغونو تثبیت ائده بیلمز. بعضی تاریخچیلر بیله- بیله یاخود دا بیر سهو اوْلاراق بۇ کیمی یانلیش نتیجه‌لر چیخارمیش، عصرلر بۆیو خالقلارین کئچمیش یاشاییشی و مدنیّتی حاقّیندا اوْیدورما فیکیرلر یۆروتموشلر.

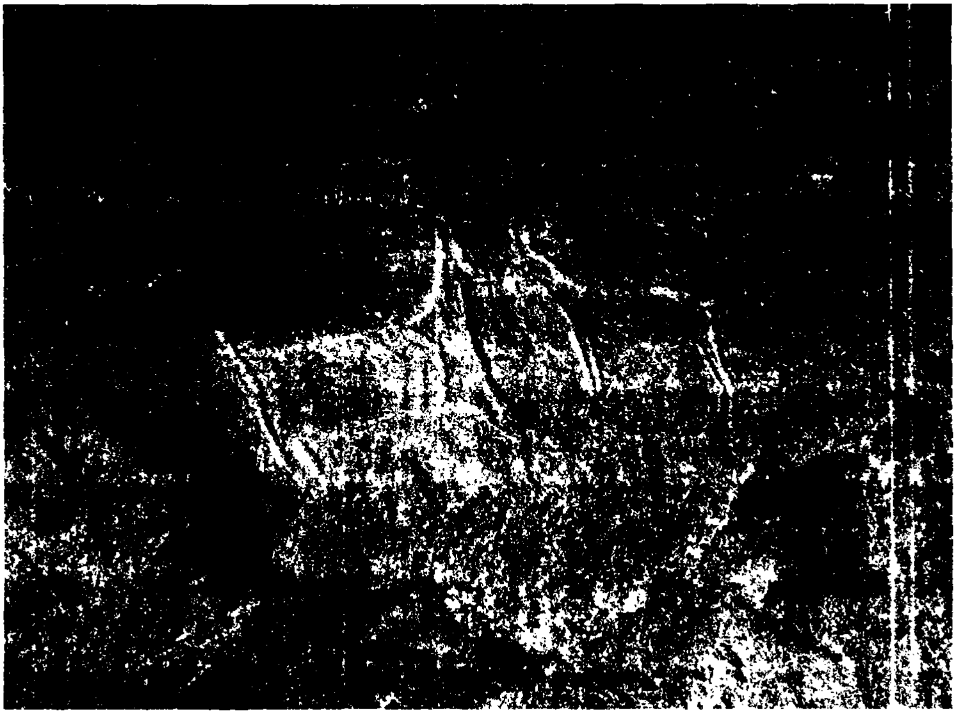

قوبوستان آبیده‌لریندن اؤرنک

اؤزونوزو سینایین:

۱ – اینسان نه اۆچون اؤز کؤنول سؤزلرینی داشلارین اۆزرینه یازماغی قرارا آلمیشدی؟

۲ – متنده داشلا باغلی اؤلان هانسی ضرب‌المثللردن سؤز گئتدی؟

۳ – «اۆفوقدن گؤروله‌جک آتلی دسته‌لری» کیملردیر؟

٤ – قوبوستان داش صحیفه‌لریندن چیخارا بیله‌جگیمیز ان باریز نتیجه نه‌دن عبارتدیر؟

۵ – بۇ صحیفه‌لرده قادینلارین یاشاییشی باره ده هانسی معلومات نظره چارپیر؟

٦ – بیر خالقین کئچمیش زامانلاردا هانسی دیلده دانیشدیغینی داش یازیلاریندان نئجه تثبیت ائتمک اؤلار؟

بۏش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۏچورون:

۱ – بۇ اوْزون سوْره‌نین ایچینده بیر چوْخ مدنیّتلر باش قالدیریب، زاوالا ––––––

۲ – بۇ موْدّتین ایچینده اوْغورلو– اوْغورسوز بیر چوْخ دوْورانلار ––––––––––

۳ – اوْز دوْیغولارینی باشقالاریله ––––––––– آرزوسو اینسان قلبینده هئچ زامان سؤنمه‌میشدیر.

٤ – اینسان جانلی بیر وارلیق اوْلاراق ––––––––– طبیعته مالیکدیر.

۵ – اینسانین ان باریز خوْصوصیتی دَییشکنلیک و ––––––––– دیر.

٦ – اینسان بۇ دوْنیادا همیشه‌لیک ––––––––– دئییل.

۷ – بۇ اوْزدن بوْتون نسیللر دینله‌سین ––––––––– اینسان اوْرک سؤزلرینی داشا دانیشمیشدیر.

۸ – عصرلرین یئل– یاغمورو داشین زاوالسیز حافیظه‌سینی ––––––––– گوْجده دئییل.

۹ – داش لوْوحه‌لر آتلارین آیاق تاپداغیندا ––––––––– دئییل.

۱۰ – داش لوْوحه‌لر اوْلوب– کئچنلری اوْز سینه سینده قوْروییوب، عصریمیزه –––––––––

۱۱ – کئچمیش تاریخه ایشیق ––––––––– داش آبیده‌لرین سایی آز دئییل.

۱۲ – سؤزو گئدن آبیده‌لرین بیر حیصه‌سی ––––––––– آذربایجانین قوْبوستان بؤلگه‌سینده‌دیر.

۱۳ – بوْرادا آیری– آیری عصرلره عائید اوْلان لوْوحه‌لر چیگین– چیگینه –––––––––

۱٤ – بوْرادا خاچ، آی و اوْلدوز تصویرلرینه دوْنه– دوْنه ––––––––– ائدیلیر.

۱۵ – چیگینلریندن کامان آسیلمیش قادین تصویرلری بوْنلارین معیشت ––––––––– فعال ایشتیراک ائتدیکلرینی گؤستریر.

جوٚمله قوٗرولوشو:

آشاغیداکی جوٚمله حیصه‌لرینی قوٗووشدوروٗن، میثال:

۱- بیز داشلاردان چوٚخ درسلر اوٗیرنیریک و عصیرلرین یئل- یاغمورو بوٗنلارین حافیظه‌سینی سیله بیلمز.

۲- عصیرلرین یئل- یاغمورو حافیظه‌سینی سیله‌بیلمه‌یه‌جک داشلاردان چوٚخ درسلر اوٗیرنیریک.

۱ - اینسان اوٚرک سؤزلرینی اوٗ اوٚزدن داشا یازمیشدیر کی، بوٚتون گله‌جک نسیللر دینله‌سین.
۲ - بوٗ داشلار اوٚچون مین‌ایللیکلر بیر نفس دریمی قدر ده سوٚرمور و بوٗنلار بیزه یوٗل گؤسترنلیک ائله‌ییر.
۳ - بوٗ داشلار کی، آتلارین آیاق تاپداغیندا سارسیلمیر، اوٗز یادداشیندا بیر چوٚخ خاطیره‌لری یاشادیر.
٤ - بوٗ داشلار کی، کئچمیش تاریخه ایشیق ساچیر، سایی حسابا گلمز.
٥ - قوٚبوستان بوٗلگه‌سینده‌کی داش آبیده‌لر کی ۷۵۰ قایانین کوٚکسونه یازیلمیشدیر، پارلاق بیر میثالدیر.
٦ - بوٗرداکی آبیده‌لر چیگین- چیگینه سؤیکنیر و گئنیش بیر تاریخی احاطه ائدیر.
۷ - اوٗوچو قادینلارین تصویری گؤستریر کی، اوٗنلار معیشت قازانماقدا نئچه فعالجاسینا ایشتیراک ائدیرمیشلر.
۸ - لاتین دیلینده یازیلمیش آبیده‌لر گؤستریر کی، روٗم لژیوٗنلاری واختیله قوٚبوستانا گلمیشلر.
۹ - داش یازیلاری کی، نئچه یوٚز ایلدن سوٗنرا توٗرپاقدان ایشیغا چیخیر، دلالت ائله‌مز کی، بیر خالق هانسی دیلده دانیشارمیش.
۱۰ - اینسانین ان باریز خوٚصوصیتی دَییشکنلیک و اوٗترگیلیکدیر و همیشه‌لیک بوٗ دوٚنیادا قالاسی دئییل.

شرطی جوْمله و قارشیلیق جوْمله:

بوْ ایکی جوْمله قوْرولوشو ایلک باخیمدا عئین گؤرونسه ده، اوْنلارین ماهیتی فرقلیدیر:

۱- آللاه قوْیسا، بوْ گوْن- صاباح توْی ائلریک. (شرطی جوْمله)

۲- آتام اوْستومه بوْزاردیسا دا، منی اوْرکدن سئویر. (قارشیلیق جوْمله)

آشاغیداکی میثاللاری شرطی یاخوْد قارشیلیق جوْمله قوْرولوشوندا ایفاده ائدین و فرقینه فیکیر وئرین:

۱ – دوْزدور کی، اینسان بعضی واختلار ییرتیجیدیر، آمّا کؤورک طبیعته مالیکدیر.

۲ – دوْزدور کی، هئچ کیم منیم سؤزومو دینله‌میر، من آنجاق اوْرک سؤزومو دانیشاجاغام.

۳ – بوْ قدر یاغمور یاغیر و یئل اسیر، آنجاق داشلارین یادداشی سارسیلمیر.

٤ – تبریزین تابلوْلاری ۵۰۰ ایلدن سوْنرا توْرپاقدان ایشیغا چیخیر، بوْ تبریزلیلرین فارس اوْلدوغونا دلیل اوْلماز.

۵ – دئیه‌سن سهو ائله‌میرم و یانیلمیرام، سن بیر تاریخ موْعلّمیسن.

٦ – سن چالیش، اوْندا هر نه‌یه ال آتسان، قیزیل اوْلار.

۷ – دئیه سن اوْجاق یانیر، چوْنکی توْستو چیخیر.

۸ – دانیشماق گوْموشدور، آمّا دانیشماماق قیزیلدیر.

۹ – ائو ییه‌سی اوْکوز کسر، چوْنکی قوْناق بیردیر.

۱۰ – باشی بلالی هر یئره گئدیر، بلاسی اوْزوندن قاباق گئدیر.

۱۱ – سن هله عاغیلا گلمه‌میشسن، چوْنکی باشین داشدان داشا دَیمه‌ییب.

۱۲ – باغلی سوْفره‌نین بیر عئیبی وار، آمّا آچیق سوْفره‌نین مین عئیبی وار.

۱۳ – ایگیدین یاخشی- پیسلیگی هارادان بللنسین، اوْ کی آغزینی آچیب دانیشماییب؟

۱٤ – داغی دوْمان آلیر، گؤره‌سن هانسی قارابخت داغا چیخیر؟

مۆرکب شرطی جۆمله:

۱ - آسلی اؤلماسا، کرم داغلاردا نئیلر؟

۲ - اصلی آؤلماسایدی، کرم داغلاردا نئیلردی؟

آشاغیداکی میثاللاری مۆرکب شرطی جۆمله قوٚرولوشوندا ایفاده ائدین:

۱ - سن قایغیلارینی منه دانیشسان، بیر قدر توٚختارسان.
۲ - سیاسی توٗفانلار اسمه‌سه، بوٗ قدر قیرغین دوٚشمز.
۳ - اینسان بوٗ دوٚنیادا همیشه‌لیک قالاسی اوْلسا، باشقا گؤتورگه‌لر گؤتورر.
٤ - بوٗ سؤزلر کی من ایسماعیلا دئییرم، داش اوْلسا، اریير.
۵ - داشلار چاتلاسا، منیم ۵۰۰۰ توٚمن بوٚرجوم وار.
٦ - کؤپگین دوٗعاسی قبول اوْلسا، گؤیدن سوٚموک یاغار.
۷ - درد بیر اوْلسا، چکمگه نه وار؟
۸ - دیلدن گلن الدن گلسه، هر کیمسه پادشاه اوْلار.
۹ - سوٗ بوٗلانماسا، دوٗرولماز.
۱۰ - ضررین یاریسیندان قاییتسان، منفعتدیر.
۱۱ - قارا قیزین شانسی اوْلسا، آنادان آغ دوٚغولار.
۱۲ - شریک یاخشی اوْلسا، آللاه اؤزونه یارادار.
۱۳ - صداقت اوْلسا، قارا داشدان دا مطلب آلماق اوْلار.
۱٤ - قوٗیودا سوٗ اوْلسا، شوٚرا باغلاماز.

فعلین ایجبار نۆوعو:

ا- من بۇ شعری داشین اۆزرینه قازاجاغام. (ساده نۆوع)

*۲- من بۇ شعری داشین اۆزرینه **قازدیراجاغام**. (ایجبار نۆوع)*

آشاغیداکی میثاللاری فعلین ایجبار نۆوعونه چئویرین:

۱ - دؤولت کئچمیش مدنیّتلری آراشدیرماق اوْچون قازینتی ایشلری آپاریر.
۲ - داش یازیلاری نادیر حاللاردا خالقین اوْز دیلینده یازیلمیشدیر.
۳ - قوْنشوموز گئجه سحره کیمی تار چالیردی.
٤ - بۇ ایل ماشینیمی ساتاجاغام و یئرینه یئنی بیر ماشین آلاجاغام.
۵ - سن بۇ سؤزلری اوْنا گؤره دئییرسن کی، من ائشیدم.
٦ - من تئزلیکله ایسماعیلی شیرکتدن قوْواجاغام.
۷ - من قوْیمایاجاغام، اوْزومه توْز قوْنسون.
۸ - من سنین آبیرینی اتگینه بوْکه‌جگم.
۹ - من سیزه ائله بیر یوْل گؤستره‌جگم کی، بوْل- بوْل پوْل قازاناسینیز.
۱۰ - یارام قان وئریر، یاخشیسی بۇدور کی، گئدیم اوْنو سارییم.
۱۱ - بیز دوْشمنین باشینا ائله ایشلر گتیرمیشیک کی، قان قۇسوب.
۱۲ - بوْتون شله‌نی بیرجه ساعاتین ایچینده کامیونا یوْکله‌دیم.
۱۳ - بئله گئتسه، ایسماعیل دریمیزه سامان تپه‌جک.
۱٤ - بیر آتا یئددی اوْغول بسلر، یئدی اوْغول بیر آتانی بسله‌مز.

سؤز وئردیم

دیله گلمیشم، دیللرده قالاجاغیما سؤز وئردیم،
بۆ سسی بۆتون آفاقه سالاجاغیما سؤز وئردیم.
منی گؤزله دۆورانلاردا، پۆزولان دئییل بۆ ایلقار،
سنه هر زامان یار- یۆلداش اۆلاجاغیما سؤز وئردیم.
آیا. اۆلدوزا، افلاکه، سۆیا تۆرپاغا آند ایچدیم،
بیر عؤمور بۆ آندا صادیق قالاجاغیما سؤز وئردیم.
من اگر آلیشسام دا، قوْی آلیشیم، یامان بۆ دردە،
آلا گؤزلرینله چاره قیلاجاغیما سؤز وئردیم.
اۆ زامان کی دۆشدوم اۆلدوز کیمی بۆ اۆزون سئودایه،
آلیشیب بۆ آتشدن قۆورولاجاغیما سؤز وئردیم.
اله ساز آلیب گلدیم، قوْی سسیمیز دئدیم بیرلشسین،
یئنه شانلی مجلیسلرده چالاجاغیما سؤز وئردیم.
اۆ زامان کی من ده رفرف کیمی دۆیغولاردان یازدیم،
آچیلان چیچکدن ایلهام آلاجاغیما سؤز وئردیم.

شعر: ابراهیم رفرف، تهران، خۆرداد ۱۳۷۶

۲۷

دۆنیانی دؤرد دۆلانلار

(سفر و سیاحت حاقّیندا دانیشیق)

● بس هارداسان، آی قارداش، هارالاردا گزیرسن، آی جانی ساغ‌اوْلموش؟

● یای تعطیللرینی آرواد- اوْشاقلا تۆرلارین بیرینه قوْشولوب، ایکی هفته‌لیک اوْروپا سفرینه چیخمیشدیق.

● اوْروپا سفرینه‌می؟ یوْخ به!

● البته‌کی، اوْروپا سفرینه، بس نه بیلمیشدین!

● باری عمللی- باشلی ایلندینیزمی؟

● ایلنمگینه، ایلندیک. عصبلریمیزی بیر قدر دینجلتدیک. تاریملاریمیزی آز دا

اوْلسا، چؤزه بیلدیک. ایکی هفته نه قایغی، نه غوْصّه، آنجاق ...

● نه عاغیللی ایش گؤروبسن. قدیم کیشیلر دئمیشلی، *چوْخ یاشایان چوْخ بیلمز، چوْخ گزن چوْخ بیلر.* حئییف کی پولوم چاتمیر، پوْلوم اوْلایدی، بوْتون اوْلکه‌لری دوْلاشایدیم، هر خالقین یاشاییش دبلرینی اؤیرنه‌یدیم، هر یوْردون گؤزللیکلرینی گؤره‌یدیم.

● یاخشی، یاخشی، اتیمیزی توْکمه!

● سنه نه اوْلوب بیرجه، دئیه‌سن یامان قاراقاباقسان؟

● سن ده اوْ یارامازلار کیمی دانیشیرسان، *خالقلارین یاشاییش دبلری،* نه بیلیم، *یوْرد گؤزللیکلری!* رحمتلیگین اوْغلو، سن نه قوْیوبسان، نه آختاریرسان؟ بوْ سؤزلر آنجاق توْر کاتالوْقلارینا یاراشاندیر. منی ده آرواد بوْ سؤزلرله قوْرشادیب چکدی بوْ یوْلا. اؤزومدن آسیلی اوْلسایدی، گئتمزدیم، تاخیلیب قالاردیم یئریمده. آرواد عینادیندان دؤنمه‌دی، اوْزه دوْردو. اوْنون اوْرگینجه اوْلسون دئیه راضیلیق وئردیم. ائله‌جه ده اوْلدو. عاغیلا سیغماز یئرلره سوْخولدوق، موْزه‌لری دوْلاشدیق، کوْنسرتلره گئتدیک. میکل‌آنجللو، رافائللو، روْبنس، وان قوْق و بوْ کیمی بؤیوک صنعتکارلارین یاراتدیغی اینجه‌صنعت ایشلرینی گؤردوک، آمّا سالیرام- چیخیرام، منه ائله گلیر کی، بوْتون بوْنلار آنجاق تیجارتدیر. اصلینده میکل‌آنجللو دئیلن صنعتکاری نه توْر شیرکتلری تانی‌ییر، نه بیزیم یارامازتوْریستلریمیز. توْر شیرکتلری بوْ بؤیوک اینجه‌صنعت اوْستادلارینی خالقین جیبینی بوْشالتماق اوْچون اؤزلرینه چؤرک‌آغاجی ائله‌میشلر. توْر اعلانلاری بوْ شخصیتلرین آدلاری حاقّیندا بار- بار باغیریر. اینسانلاری قوْیون- قوزو کیمی قاباقلارینا قاتیب، عاغیلا سیغمایان یئرلره سوْخولورلار. بوْ نه‌دی، بتهوْونین واختیله یاشادیغی ائو، بوْ نه‌دی، رامبرانتین چکدیگی رسیملر. بوْ نه‌دی، آمستردامین کؤرپولری، بوْ نه‌دی، پیزا شهری‌نین یاناکی بوْرجو. بوْنلار یقین کی ایلغیمدیر، آلداتماجادیر.

● آی قارداش، سن یئنه گیردین جین دوْنونا کی، جانیم قوْی بوْ خالقین گؤزو بیر

قدر آچیلسین، خالقیمیز نه واختا کیمی گؤزو قیپیق قالاجاق؟

● سؤزوم یوْخ، قوْی آچیلسین. سؤزومون جانی اوْدور کی، گوْنده یوْزلر آدام بتهوْونین یاشادیغی ائوی زیارت ائدیر. گؤرەسن بوْنلارین نئچەسی بتهوونی باشا دوْشور؟ نئچەسی اوْ بؤیوک اینسانین دؤیغولارینی پایلاشیر؟ والـلاه بتهـوْون ساغ اوْلسایدی، بئلەلرینی ائویندن قوْواردی. بوْنلارین چوْخونـون فیکرینجـه، آری‌نـین ویزیلتیسی بتهوْونین سوْناتلاریندان یاخشیدیر! هئچ بیر سوْروشـان یوْخـدور کـی: «آده، آی آوارانین بیری آوارا، سنین بتهوْونلـه نـەیـین اوْرتـاق دوْشـوب؟». یـوْخ، بتهوْونی بوْ سایاق باشا دوْشمک یاراماز.

● سن اوْراسیندا بیر قدر حاقلیسان، سؤزونون جانی وار. آمّا نه ائلەمـک کـی، بـوْ گوْن آرتیق هر شئی تیجارت ایشـینه چئوریلیـب. تـوْریزم شـیرکتلری هـر شـئیین فیکرینی چکیر. اوْزلری یوْغوروب، اوْزلری ده یاپیر. سنین بتهوْونی باشا دوْشوب-دوْشمەدیگین، اصلینده بیر اوْ قدر ده اهمیتلی دئییل. اوْنلارین ایللیک قازانجی‌نـین کیفایت قدر آرتیمی شرطدیر. اینسانلاری تبلیغات گوْجونـه قوْرشـادیب، آپاریـب اوْلمایان یئرلری گزدیریرلر. یاد بیر اوْلکەنین هر بوْجاغینا سـوْخولورلار. توْریسـتلر ایسه سوْن قپیکلرینی خرجلەییب، سوْنگه چیخانـدان سـوْنرا *الـی اتگینـدن اوْزون* وطنه دوْنورلر. گزدیگی اوْلکەلـرین خـالقی، مـدنیّتی، اینجـەصـنعتی و کئچمـیش تاریخی کاتالوْقلاردا قالیر. قوْی وارلـیلار دوْنیـانی دوْرد دوْلانسـینلار، *وارلیغا نـه دارلیق!* آمّا منیم کیمی اَیینی چیلپاق، قارینی آجین ایتالیادا نـه ایتیگـی آزیـب کـی؟ بوْنا هانسی جیب دؤزر؟ قوْی بیز ده گئدیب، ایتیگیمیزی باشقا یئرده آختاراق!

● آی سنین دیلینه قوْربان! بـوْ سـؤزلره لاپ هئیکـل یاراشـار. مـن ده ائلـه اوْنـو دئییردیم کی، بیزیم دوْنیانین قوْرتاراجاغیندا نه ایتیگیمیـز آزیـب بئلـه؟ اوْ سـفردن دوْنوش واختی بیزیمله سفرداش اوْلان بیـر قادینـدان سوْروشـدوم: «خـانیم، سـیز رامبرانت حاقّیندا نه دوْشونورسونوز؟». اوْ سؤیلەدی: «ظنیمجـه یامبرانـت پـاریس شهریندەکی ایفل بوْرجونون معماری ایمیش!». اوْز دئدیگینه گؤره، بیر ایـل اوْنجـه

دؤسلدؤرف شهرینده یاشایان باجیسی‌نین یانیندا ایکی آی قوْناق قالمیشدی. یئنه اؤزومه اوْز باغلاییب سوْروشدوم: «باجی قیزی، دؤسلدورف شهری‌نین اوْرتاسیندان آخان اوْ چایین آدی نه‌دیر؟». سؤیله‌دی: «دئیه‌سن میسیسیپی چایی اوْلاجاق!». بوْنو دئینده ائله بیل باشیما قاینار قازان اندردیلر. ماراقلیدیر کی، همین خانیم اوْ شهرین بوْتون بوْتیکلرینی تانی‌ییردی. دئدیم: «آی باجی، ائشیتدیگیمه گؤره، دؤسلدؤرف شهریندن آخان چایین آدی دئیه‌سن *راین* اوْلمالیدیر آخی». هئچ وئجینه ده آلمادی. دئدی: «نه بیلیم، آی قارداش، ائویمیزده بیشمه‌ییب، قوْنشودان دا گلمه‌ییب». دی‌گل‌کی همین خانیم گوْنو صاباح اوْز تای- توشلارینا کلمه‌باشی گئتدیگی یئرلری و گؤردوگو شهرلری آنلاداجاق! سن اوْزون بوْرادان وطنداشلاریمیزین توْریزم مدنیّتینی باشا دؤش. ائله همین سببدن وطنداشلاریمیز بوْ اوْزاق سفرلردن آنجاق یئییب- ایچمگی، اَیلنیب- سفیللنمگی و نهایت آلیش- وئریشی گؤدورلر. آفریقانین عجاییب دؤنیالاری ایله یاخیندان تانیش اوْلماق ایسه هئچ کیمسه‌نی ماراقلاندیرمیر.

● مثلده وار کی، روْم شهری‌نین زیارتچیلری‌نین نئچه‌سیندن بوْ شهرده نه مؤدّت قالاجاغینی سوْروشدولار.

- بیر هفته قالاجاغام - بیر زیارتچی سؤیله‌دی.

- ائله ایسه، سیز بوْ شهردن نه ایسه بیر شئیلر آنلایا بیله‌جکسینیز.

باشقا زیارتچی همین سوْرغویا بئله جاواب وئردی:

- من ایسه ایکی هفته قالاجاغام.

- نه یاخشی، اوْندا سیز روْم شهریندن داها چوْخ شئیلر آنلایا بیله‌جکسینیز.

اوْچونجو زیارتچیدن سوْروشدولار:

- بس سیز، سیز نه مؤدّت قالماغی پلانلاشدیریرسینیز؟

- منمی؟ من بوْ شهرده بیر ایل قالماغی دؤشونورم.

- ائله ایسه، سیز روْمدان هئچ نه باشا دؤشه بیلمه‌یه‌جکسینیز!

● اصـلینده، کئچمـیش زامـانلاردا آزاراق آداملاریـن آیـاغی خاریجـه تۏرپاغینـا یئتیشردی. بۇ ایشه واختی ایله آنجاق مارکۏ پۏلۏ، یاقوُت حموی و ابن بطوطـه‌لـر قۏل قۏیاردی. اۏنلار ایسه گزدیگـی اۏلکـه‌لـری یاخشـیجا اۏیرنیـب، اۏیرنـدیگـی معلوماتلاری بیزیم اۆچون کیتابا یازاردیلار. ایندی ایسه اۏزاق سـفره چیخـا بـیلن آداملارین سایی– حسابی یۏخـدور، بـۇنلار دۆنیـانی دۏرد دۏلانیـرلار، فرانسـادان دۏنمه‌میش یۇنانیستانا اۆز تۇتورلار، اۏروپانین آلتینی اۆسـتونه چئـویریرلر، آنجـاق هر یۇردا یاد کیمی گیریب، یاد کیمی ده اۏرادان چیخیرلار. من ایسه بـۇ سـؤزلری دانیشیرامسا، آجی اۏلورام، دانیشمیرامسا، آجی‌ییرام.

اۏزونوزو سینایین:

۱ – متنده چیخیش ائدن شخصلرین هر بیری دۆنیانین اۏلکه‌لرینی گزمکدن نـه فایـدا اۏمور؟
۲ – تۆر کاتالۏقلاری هانسی بۏش سؤزلرله بزنمیشدیر؟
۳ – تۆر شیرکتلری هانسی مقصده جان آتیرلار؟
٤ – تۆر شیرکتلری هر شئیی اۏزلـری یۏغـوروب، اۏزلـری ده یـاپیرلار. بـۇ سـؤزون آنلامی حاقّیندا بیر قدر اطرافلی دانیشین.
۵ – دۆسلدۏرف شهری حاقّیندا کیملر معلومات وئردی؟ بۇ معلومـاتلارین هانکیسـی دۏغرو و هانکیسی یانلیش ایدی؟
٦ – رۏم شهرینده بیر ایل قالاجاغینی پلانلاشـدیران زیـارتچی نـه اۆچـون بـۇ شـهر حاقّیندا هئچ نه آنلامایاجاقمیش؟
۷ – دۆنیانی گزمگین کئچمیشله ایندیکی غایه‌سی آراسیندا هانسی اۏنملی فرق وار؟

بؤش یئرلره اؤیغون گلن کلمه‌لر کؤچورون:

۱ -- بیز تؤرلارین بیرینه قوْشولوب، ایکی هفته‌لیک اوروپا سفرینه ——————

۲ -- عصبلریمیز بیر قدر دینجلدی و تاریملاریمیز بیر قدر ——————

۳ -- من آروادین اؤرگینجه اوْلسون —————— بوُ سفره راضیلیق وئردیم.

٤ -- منه ائله گلیر کی، تؤر کاتالوْقلاری‌نین دانیشدیغی سؤزلر بیر ایلغیمدیر، —————— دیر.

۵ -- گؤرونور کی، سن یئنه ده جین —————— گیرمیشسن.

٦ -- بیر سؤروشان اوْلایدی کی، آده سنین بتهؤونله نه یین —————— دؤشوب.

۷ -- تؤریستلر سوْن قپیکلرینی خرجله‌ییب، —————— چیخیرلار.

۸ -- قوْی وارلیلار دؤنیانی دؤرد دوْلانسینلار، وارلیغا نه ——————؟

۹ -- منیم کیمی آیینی چیلپاق، قارینی آجلارین ایتالیادا نه ایتیگی ——————؟

۱۰ – دیلینه قوُربان، بوُ سؤزلره لاپ —————— یاراشار.

۱۱ – بوُ سؤزو ائشیدنده ائله بیل باشیما قاینار قازان ——————

۱۲ – کئچمیش زامانلاردا بئله ایشلره آنجاق بؤیوک سیاحلار قوْل ——————

۱۳ – نه قدر دئدیم، اوْ چایین آدی میسیسیپی دئییل، رایندير، وئجینه ——————

۱٤ – خانیم اوْز تای- توشلاریله دانیشاندا —————— باشی گئتدیگی یئرلری آنلادیر.

۱۵ – بیزیم، دؤنیانین ——————ندا نه ایتیگیمیز آزیب بئله؟

قلمینیزی ایشه سالین:

«*چوْخ یاشایان چوْخ بیلمز، چوْخ گزن چوْخ بیلر*» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، دۆنیا اوْلکه‌لرینی دوْلانماق حاقّیندا مۆلاحیظه‌لرینیزی قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جۆمله‌لردن فایدالانین:

١ – هر اوْلکه‌نین باشقا گؤزللیکلری، هر ائلین باشقا دبلری وار. بوْ گؤزللیکلری دوْیماق و بوْ دبلری اوْیرنمک اینسانین دۆنیا گؤروشونه اوْنملی تأثیرلر بوْراخا بیلر.

٢ – توْریزم ساده‌جه عبث یئره خیاوانلاری دوْلاشماق، ایلنمک، سفیللنمک و بازارلیق ائتمک دئییل.

٣ – بیر اوْلکه‌یه گلمکدن اوْنجه اوْرانین دیلی، موْسیقیسی، کئچمیش تاریخی، ایقتیصادی- سیاسی دوْرومو و فوْلکلورو حاقّیندا عوْمومی معلومات توْپلاماق لازیمدیر.

٤ – هر خالقین دیلی اوْنون فوْلکلورونون گوْزگوسودور. بیر اوْلکه‌نین دیلینی دانیشمادان اوْرانین گؤزللیکلرینی باشا دوْشمک موْمکون دئییل.

فیکرینیزی سوْیله‌یین:

١ – بیر اوْلکه‌نین توْریست جاذیبه‌سی نه‌دن ایرلی گلیر؟ ان چوْخ توْریست جلب ائدن اوْلکه‌لر هانسیلاردیر؟

٢ – اوْلکه‌میزین توْریزم ساحه‌سینده فعالیتی هانسی انگللرله قارشی- قارشییادیر و اوْنلارین آرادان قالدیرما یوْللاری هانسیلاردان عیبارتدیر؟

٣ – وطنداشلاریمیز نه اوْچون حقیقی توْریزم مدنیّتی ایله یاددیرلار و نه اوْچون خاریجی اوْلکه‌لرین یانلیش جاذیبه‌لرینه آلدانیرلار؟

آردی وار...

... اؤنجه‌کی صحیفه‌دن دوام ائدیر

٤ – تؤریزم اؤجاغی اؤلان اؤلکه‌لر بؤ فعالیت ساحه‌سیندن هانسی مادی و معنوی خئییرلری گؤرورلر و هانسی ضررلره معروض قالیرلار؟

٥ – سیزجه آفریقا بؤلگه‌سی‌نین جاذیبه‌لری هانسیلاردیر؟

٦ – بیر خاریجی اؤلکه‌ده تؤریست کیمی سفرده اؤلارکن هؤتلده قالماغی ترجیح ائدردینیز، یؤخسا بیر یئرلی عائیله ایله بیرلیکده اؤلماغی؟ بؤنون سببی نه‌دیر؟

٧ – هانسی اؤلکه‌یه سفر ائتله‌مگین رؤیاسینداسینیز؟ بؤ اؤلکه‌نین هانسی جاذیبه‌لری وار؟

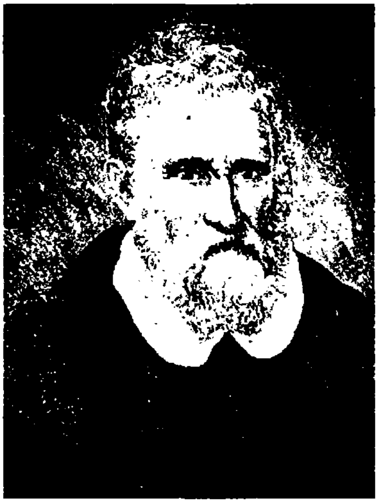

مارکو پولو (میلادی ۱۳۲٤–۱۲۵٤)، ونیز دؤغوملو سیاح. مارکو پولو شرق اؤلکه‌لرینه، او جؤمله‌دن چین اؤلکه‌سینه سفر ائتمیش ایلک اؤروپا سیاحی سایبلیر. اؤنون شرق اؤلکه‌لری حاقّیندا وئردیگی معلومات اؤروپالیلارین دؤشونجه‌سینه گؤجلو تأثیر بؤراخدی.

مۆرکب فعللر:

بۇ فعللری اۇیارلی بیچیمده جدولده‌کی جۆمله‌لره کۆچورون:

آزماق	دۆلانماق	چیخماق	چئویرمک	یئرلشمک
تۆتماق	دۆلماق	ایشله‌مک	داریخماق	گۆتورمک
سالماق	وئرمک	چیخماق	قاتماق	دونمک

۱ - قۆی وارلیلار دۆنیانی دۆرد ــــــــــــ

۲ - نه قدر زنگ ائله‌دیمسه، جاواب وئرمه‌دین، بیرجه هارادا یۆخا ــــــــــــ ؟

۳ - منیم بۇ سفره گتمگه کۆنلوم یۆخدو، آرواد عینادیندان ــــــــــــ

٤ - تۆر شیرکتلری اینسانلاری قاباقلارینا ــــــــــــ ، عاغیلا سیغمایان یئرلره سۆخولورلار.

۵ - تۆریستلر سۆن قپیکلرینی خرجله‌ییب، سۆنگه ــــــــــــ

٦ - منیم کیمیلرین ایتالیادا نه ایتیگی ــــــــــــ ، بۆنا هانسی جیب دۆزر؟

۷ - بۇ تۆریستلر اۇروپانین آلتینی اۆستونه ــــــــــــ

۸ - آنادۆلو تۆریزم باخیمیندان دۆنیادا اوْن سیرادا ــــــــــــ

۹ - تۆر کاتالۆقلاری خالقین جیبینی بۆشالتماق اۆچون اوْنلاری دیله ــــــــــــ

۱۰ - اینسان یاشا ــــــــــــ جا بیر قدر عاغیلا گلسه، نه یاخشی اوْلار.

۱۱ - منیم سۆزلریم نه قدر عاغیللیجا اوْلسا دا، بۇ ایسماعیلین بئینینه ــــــــــــ

۱۲ - بۆنلارین اوْز وطنلرینده حۆوصله‌سی ــــــــــــ ، چاره‌سیزلیکلدن اۇروپایا اوْز تۆتورلار.

۱۳ - تۆر شیرکتلری بیزیم آبداللیغیمیزدان ایلده میلیونلار دۆلار منفعت ــــــــــــ

۱٤ - بیز بۇ شهردن هئچ یئره گئده‌سی دئییلیک، چۆنکی بیز بۆرادا کۆک ــــــــــــ

۱۵ - من چۆخدان بری مشهد سفرینی آرزولاییرام، آنجاق آرواد کۆنول ــــــــــــ

شۆهودی و غئیر- شۆهودی خبر:

۱- یاشار دئییردی کی، اوْنون حیات یوْلداشی گزیب- دوْلانماق دۆشکونودور.

۲- یاشارین حیات یوْلداشی گزیب- دوْلانماق دۆشکونو ایمیش.

۳- آیواز دئدی: «کئچن آی اوْروپا سفرینه چیخاجاقدیم».

۴- آیواز کئچن آی اوْروپا سفرینه چیخاجاقمیش.

آشاغیداکی میثاللاری غئیر- شۆهودی قوْرولوشدا ایفاده ائدین:

۱ - آیدین بئله اینانیر کی، چوْخ یاشایان چوْخ بیلمز، چوْخ گزن چوْخ بیلر.
۲ - قارداشیم سؤیله‌دی کی، بوْ سفرده خالقلارین دبلرینی اؤیرنه‌جک.
۳ - یاشارین فیکرینجه، بوْ سؤزلر آنجاق کاتالوْقلارا یاراشار.
٤ - توْر بلدچیسی سؤیله‌دی: «بتهوْون بوْ ائوده یاشاییب یارادیردی».
۵ - ایندی باشا دۆشدوم، بوْتون بوْنلار چؤرک آغاجیدیر.
٦ - گؤر ها، بیزیم بتهوْونین صنعتینی باشا دۆشوب- دۆشمه‌دیگیمیز بیر اوْ قدر ده اهمیتلی دئییل.
۷ - ایسماعیل اوْلدن منه دئدی کی، بوْ خرجلره جیب دوْزمه‌یه‌جک.
۸ - قادین سؤیله‌دی: «بوْ شهردن آخان چایین آدی میسیسیپی اوْلاجاق».
۹ - یاشار چوْخ عصبیلشدی، چوْنکی اوْ سانیردی کی، خالاسی قیزی نزاکتله ائولنه‌جک.
۱۰ - سن فیکیرلشیردین کی، بیزی نه واختا کیمی آلداداجاقسان؟
۱۱ - آیواز ایدّیعا ائله‌ییردی کی، هامی‌نین گؤزونون اوْنونده ۲۰۰ کیلوْلوق بیر یوْکو قالدیرمیشدی.
۱۲ - کیتابلارا گؤره، ایتالیالی سیاح مارکوْ پوْلوْنون آیاغی چین اوْلکه‌سینه چاتمیشدی.
۱۳ - اوْچونجو زیارتچی سؤیله‌دی کی، روْم شهریننده بیر ایل قالاجاق.
۱٤ - بوْ اوْزدن اوْ روْم شهری حاقّیندا هئچ نه آنلامایاجاق.
۱۵ - شیرکت بوْ ایل ۵ میلیون توْمن منفعت گؤتورمگه چالیشیردی.

۲۸

اینسان کؤچو

اینسانلار تاریخدن اوٗنجه‌کی چاغلاردان بری یئنی یوٗرد سوٗراغی ایله اوٗزاق یوٗللارا اوٚز توٗتوب، یئر اوٚزونو دوٚلاشمیشلار. نئچه مین ایله دوام ائدن بوٗ گوٚجلو اینسان آخینلاری نتیجه‌سینده یئر اوٚزونون اتنیک منظریه‌سی زامان- زامان دَییشمیشدیر. آمریکا و اوٗسترالیا بؤلگه‌سی‌نین بوٗگوٚنکو اتنیک منظریه‌سی ۵۰۰ ایل بوٗندان اوٗنجه‌کی دوٗرومدان موٚقاییسه‌یه گلمز درجه‌ده فرقلیدیر. بوٗ گوٚن بیر چوٗخ شهرلر و اوٗلکه‌لرین اهالیسی سؤزون گئنیش معناسیندا «گلمه» خالقلار سایئلیر و اسکی آنا یوٗردوندا یاشایان بیر اینسانلا قارشیلاشماق اوٚچون دوٚنیا اوٗلکه‌لرینده اوٗزون- اوٗزادی بیر علمی سفره چیخماق لازیمدیر.

سوٗمرلر تخمیناً میلاددان ۵۰۰۰ ایل اوٗنجه اوٗرال- آلتای بؤلگه‌سیندن کؤچه باشلاییب، گوٚنئی یوٗردلارا اوٚز توٗتدولار. اوٗنلار بین‌النهرین بؤلگه‌سینده، ایکی چایین قوٗووشاغیندا گوٚجلو دؤولت قوٗروب، یوٚکسک بیر مدنیّت یاراتدیلار. اوٗنلارین، خوٚصوصیله پروٗفسور فریتز هوٗملین (میلادی ۱۹۳۶- ۱۸۵٤) آراشدیرمالاری‌نین ایشیغیندا، پروٗتوتوٚرک دیلینه باغلی بیر اوٗلوس اوٗلدوغو آرتیق تثبیب اوٗلموشدور. چوٗخ گوٗمان کی، سوٗمرلر میلاددان ۵۰۰۰ ایل اوٗنجه اوٗرتا آسیاداکی آنا یوٗردلاریندان آیریلاراق

اؤز آسیایا گلیب، داها سونرا بین‌النهرین بؤلگه‌سینه اؤز تؤتموشلار. بونلار اؤزلرینی بین‌النهرینده، ایکی چایین قوووشاغیندا منزیل باشینا چاتمیش حساب ائتمیشدیلر. سومرلر اینسان مدنیّتینه دَیَرلی خیدمتلر گؤسترمیشلر. تاریخده ایلک دفعه اؤلاراق گونش ایلینی ۱۲ آیا، هر آیی ۳۰ گونه، هر گونو ۲٤ ساعاتا، هر ساعاتی ٦۰ دقیقه‌یه و دقیقه‌نی ٦۰ ثانیه‌یه بؤلمک تشبّؤثو و بیر چوخ ایختیراعلار، او جومله‌دن تَکَرین ایختیراعسی سومرلره منسوبدور.

اسکی دونیادا باش وئرن گؤجلو اینسان آخینلاریندان بحث ائدرکن فینیقلرین تخمیناً ۱۰۰۰ ایل میلاددان اونجه آرالیق دنیزی‌نین ساحیللرینه کؤچوب، اورالاردا مسکن سالماقلارینی قئید ائتمک اؤلار.

هونلار تخمیناً میلادی ۳۷۰- جی ایلده آسیا و اوروپانین شرقینی ایشغال ائدیب، بو بؤلگه‌ده بؤیوک نوفوذ و قودرته مالیک اولموشدولار. هون سویلاری آرتیق ٤۳۰- جو ایلده آتیلانین باشچیلیغی آلتیندا گنیش یوردلاری اؤز ایستیلاسینا آلمیش، بؤیوک بیر دؤولت یاراتمیشدیلار. بو دؤولتین مرکزی آراز چایی‌نین گونئی ساحیلینده یئرلشن «بالاساغون» شهری اولموشدو.

میلادی ٤- جو و ٥- جی عصرلرده هونلارین آسیا و اوروپا دوزنلیکلرینه شامیل اولان گنیش بیر ساحه‌ده یاییلماقلاری دوام ائدیردی. بو گؤجلو آخینلار نتیجه‌سینده یئرلی اهالی اؤز یوردلارینی بوراخیب، باشقا یوردلارا کؤچمک مجبوریتینده قالیردیلار. بو ایسه مهاجیرت دالغالارینی داها دا گنیشلندیریردی.

میلادی ۷- جی عصرده ایسلام بایراغی آلتیندا گنیش اولچوده باش وئرن موسلمان آخینلاری تاریخین ان بؤیوک کوتله‌وی موهاجیرتلر سیراسینا داخیلدیر. موسلمانلار ۱۰۰ ایلدن قیسا بیر زامان ایچینده بیر طرفدن هیندوستان، باشقا طرفدن فرانسا حدودلارینا کیمی اوزانان گنیش بیر ساحه‌یه یاییلدیلار. بورادا ایسلام دینی‌نین یاییلماسی ایله موسلمانلارین موهاجیرت دالغالاری آراسیندا اینجه بیر فرقه فیکیر وئرمک لازیمدیر. تاریخی آراشدیرمالار گؤستریر کی، ایسلام دینی اؤز معنوی دَیَرلری حسبینا قیسا زامان سوره‌سینده گنیش بیر جوغرافیایا یاییلمیشدیر و اؤلکه‌لرین اهالیسی کؤنوللو شکیلده بو یئنی یاشاییش طرزینی باغرینا باسمیشلار. موسلمان موهاجیرتلرینی تکجه «عرب موهاجیرت دالغاسی» چرچیوه‌سینه محدودلاشدیرماق اولماز، چونکی

ایسلام دینی تخمینا باشلانغیجدان بری چئشیدلی میلتلری احاطه ائتمیشدیر. بوُ اوْزدن مۆسلمان مۆهاجیرتلری بؤیوک ایسلام مدنیتی یاراناندان سوْنرا باش وئرن بیر حادیثه ساییلیر و داها چوْخ سیاسی، علمی و مدنی سببلردن ایرلی گلمیشدیر.

تۆرکلرین آنا وطنی، بیر چوْخ تدقیقاتچیلارین فیکرینجه، تیانشان داغلاری‌نین غرب و شیمال یاماجلاری و آرال گؤلونون ساحیللری اوْلموشدو. بوُنلارین ان آزی میلاددان ٤٥٠٠ ایل اوْنجه بوْگوْنکو تۆرکوستاندا یاشادیقلاری آرتیق علم دوْنیاسینا آیدین اوْلموشدور.

تۆرکلر میلادی ١٥- جی عصرده کیچیک آسیادان آنادوْلو و بالکان یاریم‌آداسینا دوْغرو مۆهاجیرته کئچدیلر. عوْثمانلی تۆرکلری ١٤٥٣- جۆ ایلده قوْسطنطنیه شهرینی توْتوب، داها سوْنرا وینَن شهری‌نین حوْدودلارینا کیمی یاییلدیلار. آنادوْلو و بالکان یاریم‌آداسی‌نین تۆرکلرین ایستیلاسینا دوْشدوگو سببیله اوُروپالیلارین شرقه دوْغرو مۆستملکه‌چی آخینلاری‌نین قارشیسیندا بیر مانیعه دیکلدی. اوُروپالیلار شرق اوْلکه‌لرینه، اوْ جۆمله‌دن هیندوستانا ایستیلا یوْللارینی باغلی گؤردوکده، باشقا یوْللارا اوْز توْتدولار. بئله‌لیکله آمریکا بوْلگه‌سی‌نین کشف اوْلماسینا شرائیط یاراندی. باشقا طرفدن تۆرکلرین قارشیسیندان قاچان بیزانسلار اوُروپا اوْلکه‌لرینه سیغینیردیلار. بوُ قاچقینلارلا بیرلیکده بیر چوْخ باشی‌بیلیکلی عالیملر ده اوُروپا اوْلکه‌لرینه گلیب، اوْرادا رؤنسانس یاخوْد اینتیباه دؤورونون دوْغولوشونا اوْیغون شرائیط یارادیردیلار.

اوْغوز تۆرکلری میلادی ١١- جی عصرین ایکینجی یاریسیندا تۆرکوستاندان آذربایجانا گلیب، اوْرادا مین ایللردن بری یاشاماقدا اوْلان سوْیداشلارینا قوْووشدولار.

تثبیت اوْلونمامیش نظریه‌لر اساسیندا، آریالار اوُرال داغلاری‌نین قوُزئی یاماجلاریندان آخیشیب، میلاددان اوْنجه ایکینجی مین‌ایللیکده اوْرتا آسیانین یاشیللیقلارینا چاتمیشلار. اسکی تاریخ اوْزره مۆتخصیصلرین بیر چوْخو آریالارین آنا یوُردونو، هیند- اوُروپا خالقلاری‌نین بیر قوْلو اوْلاراق، ووْلقا چایی‌نین ساحیللری، باشقا عالیملر ایسه بالتیک دنیزی‌نین ساحیللری اوْلاراق قئید ائتمیشلر. سوْن زامانلار ایسکاندیناوی بوْلگه‌سی بوُ خالقلارین آنا یوُردو اوْلاراق قئید ائدیلمیشدیر. آنجاق آریالار اوْز کوْچونو اوْرتا آسیادا نئچه یوْز ایل دایاندیریب، داها سوْنرا اوْزو جنوب یوُردلارینا ساری آخیشیب، میلاددان تخمیناً ٩٠٠ ایل اوْنجه ایرانا و هیندوستانا دوْغرو ایستیقامت

آلمیشدیلار. هیند- اؤروپا میلّتلری و هیند- اؤروپا دیللر نظریه‌سینی اینگیلیستانلی عـالیم ویلیم جـؤنز (مـیلادی ۱۷۹٤-۱۷٤٦) تئـوریزه ائتمیشـدیر، آنجـاق بـؤ نظریـه، علمـی اؤلچولره تام اؤیغون گلمه‌دیگینه گؤره، کسکین تنقیدلره معروض قالماقدا، و داها چـؤخ علمی آراشدیرمالار طلب ائتمکده‌دیر.

ویلیـام جـؤنز (مـیلادی ۱۷۹٤-۱۷٤٦) هیندوسـتاندا «رویـال آسیاتیک جمعیت» آدلی بیر درنـک یاراتمیش و اؤ درنکده چالیشارکن، سانسـکریت دیلینـی اسـاس گؤتوره‌رک، هینـد- اؤروپـا دیللـر نظریه‌سی‌نین تملینی قؤیموشدور.

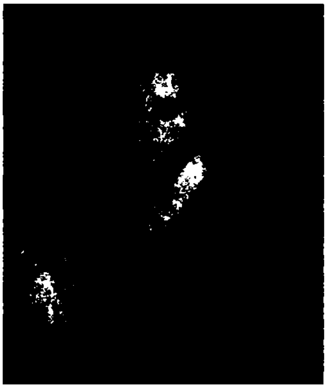

بؤتون کؤچری ائللر دیار- دیار یئرلی اهالی‌نـین دینجلیگینـی پـؤزاراق، اؤنلاریـن یؤردوندا مسکن سالیردیلار. یئرلی اهالی آخیشـیب- گلـن بـؤ اینسـانلارین دؤسـت یـا دؤشمن اؤلدوغونو نئجه آییرد ائتسین؟ اؤنلارین دؤستلوغونا نئجه بئل باغلاسین؟ اؤنلارا قارشی نئجـه داورانسـین؟ ایکـی خـالق لازیـم گلینجـه بیـر- بیرینـه قارشـی سـرتلیک گؤستریردیلر. واخت‌آشیری قیلینج- قالخان ایشه دؤشوردو، قاچ- قؤو باشـلانیردی. بـؤ دارتیشمالار اؤزون مؤدّت دوام اندیردی، آنجاق واختی گلینجه ایکی خـالق بیـر- بیرینـه قؤوؤشوردو و حیات اؤز آخارینا دؤشوردو.

اینسانلارین یؤرددان- یؤردا بؤ آمانسیز کؤچونون سببی نـه ایـدی؟ چـؤخ گؤمـان کی، اؤنلار اؤزلرینه یاشیل اؤیلاق، مال- قاراسینا اؤتلاق و معیشت اؤچون تارلا سؤراغی ایله یؤرددان یؤردا کؤچورموشلر. یؤل کسـن تهلؤکـه‌لـر و دؤشـمن واهیمـه‌سـی ایسـه بؤنلارین عزمینی قیرا بیلمیردی. بیر چؤخ اینسانلار دا زؤر گؤجونه بؤگؤنکو یوردلارینـا کؤچوروولموشـلر. لاکـین چـؤخ گؤمـان کـی، شـیمال یؤردلاریـنـداکی شـاختالارین سرتلشمه‌سی و قؤراقلیقلارین باشلانماسی بؤ خالقلاری سیخینتیا سالیب، اؤز یؤردوندان

کؤچمگه مجبور ائتمیشدی.

نۆفوسون آرتماسی بیر چوْخ تاریخچیلرین طرفیندن اینسان کؤچلری‌نین باشلیجا سببی کیمی قلمه وئریلمیشدیر. لاکین بوُ حؤکمله راضیلاشماق آسان دئییل، چوْنکی اسکی دۆنیادا اینسان نۆفوسونون بیر اؤلکه‌یه سیغا بیلمه‌یه‌جک درجه‌ده آرتماسی علمی حسابلامالارا اوُیغون گلمیر. اصلینده بیر چوْخ مدنیّتلر، اوْ جوْمله‌دن هوُن مدنیّتی‌نین تاریخدن سیلینمه‌سینه بوُ خالقلارین چوْخ گئنیش بیر ساحه‌ده یاییلماسی و نۆفوسلاری‌نین سئیرلدیگی سبب اوْلموشدور.

اوْلا بیلسین کی، اینسان روُحونون گیزلنجینده بیر نوْوع یئنی یوُرد دیلگی مؤوجوددور. اوُزاق یوْللاردان اینسانین قوُلاغینا نه ایسه بیر چاغیریش سسی گلیر. بوُنا پارلاق میثال اوْلاراق اوُروپالیلارین ۱۵- جی عصرده یئنیجه کشف اوْلونموش آمریکا بؤلگه‌سینه آخینلارینی نظردن کئچیرمک اوْلار. اینسانلارین بوُ یوُردا آخیشیب- گلمه‌سی‌نین سببی معیشتین چتینلیگی یاخوُد نۆفوسون آرتماسی دئییلدی. اینسانلار ساده‌جه ثروت و شؤهرت ماراغی ایله بوُ اوزاق یوُردا اوْز توُتموشدولار. بوُ یئنی دۆنیایا اوُغورلو- اوُغورسوز مۆهاجیرت دالغالاری سوْنوب- سنگیمه‌دن هله ده دوام ائتمکده‌دیر.

اوْزونوزو سینایین:

۱ - سؤمرلر کیم ایدیلر، دیللری نه ایدی، کؤچلرینی هارادان باشلادیلار و هارادا منزیل باشینا چاتدیلار؟
۲ - سؤمرلر اینسان مدنیّتینه هانسی قوُللوقلاری گؤستردیلر؟
۳ - هوُن دؤولتی‌نین مرکزی نئجه آدلانیردی و هارادا یئرلشیردی؟
٤ - تۆرکلرین آنادوْلو و بالکانا دوْغرو ایرلیله‌ییشی هانسی تاریخی گلیشمه‌لره سبب اوْلدو؟
٥ - آریالارین آنا وطنی هارا ایدی و هانسی ایستیقامتده کؤچوردولر؟
٦ - کؤچکونلرله یئرلیلرین مۆناسیبتی نئجه اوْلوردو؟
٧ - اینسان مۆهاجیرتلری‌نین کئچمیشده سببی نه‌ایدی؟
٨ - متنده هیندوستان اؤلکه‌سی ایله باغلی هانسی فیکیرلر اوْرتایا چیخدی؟

بوُنس یئرلره اوْیغون گلن کلمه‌لر کوْچوروُن:

۱ - آسیانین بوُگوْنکو اتنیک ترکیبی ۵۰۰ ایل اوْنجه‌سیندن ———— درجه‌ده فرقلیدیر.

۲ - سوُمرلر ۵۰۰۰ ایل میلاددان اوْنجه اوْرال- آلتای بوْلگه‌سیندن کوْچه باشلاییب، گوْنئی یوُردلارا اوْز ————

۳ - اوْنلار بین‌النهرینده، ایکی چایین ———— یندا گوْجلو بیر دوْولت یاراتدیلار.

٤ - اوْنلار اوْزلرینی بین‌النهرینده آرتیق ———— چاتمیش حساب ائدیردیلر.

۵ - میلادی ۷- جی عصرده باش وئرن گوْجلو موْسلمان ———— لاری تاریخین ان بوْیوک کوْتله‌وی موْهاجیرتلر سیراسینا داخیلدیر.

٦ - توْرکلرین ———— میلاددان ٤۵۰۰ ایل اوْنجه بوُگوْنکو توْرکوستاندا یاشادیقلاری آرتیق علمی جهتدن تثبیت اوْلموشدور.

۷ - توْرکلرین آنادوْلونو توْتماسی نتیجه‌سینده اوْروپالیلارین موْستملکه‌چی آخینلاری‌نین قارشیسیندا بیر مانیعه ————

۸ - اوْغوز توْرکلری میلادی ۱۱- جی عصرده توْرکوستاندان آذربایجانا گلیب، بوْرادا مین ایللردن بری یاشاماقدا اوْلان ———— قوْووشموشدولار.

۹ - آریالار ———— نئچه یوْز ایل اوْرتا آسیادا دایاندیراندان سوْنرا، اوْزو جنوب یوُردلارینا ساری آخیشدیلار.

۱۰ - یوْل کسن تهلوْکه‌لر و دوْشمن واهیمه‌سی اوْنلارین عزمینی ———— بیلمیردی.

۱۱ - یئرلی اهالی آخیشیب- گلن بوْ اینسانلارین دوْست یاخوْد دوْشمن اوْلدوغونو نئجه ———— ائتسین؟

۱۲ - ایکی خالق لازیم گلینجه بیر- بیرینه قارشی ———— گوْستریردیلر.

۱۳ - اوْندا گوْروردون، قیلینج- قالخان ایشه دوْشدو، ———— باشلاندی.

۱٤ - واختی گلینجه ایکی خالق بیر- بیرینه قوْووشوردو و حیات اوْز ———— دوْشوردو.

۱۵ - اسکی دوْنیادا اینسان نوْفوسونون بیر اوْلکه‌یه ———— جک درجه‌ده آرتماسی علمی حسابلامالارا اوْیغون گلمیر.

قلمینیزی ایشه سالین:

«دیدرگینلر» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، سوْن واختلار اؤلکه‌میزدن باشقا اؤلکه‌لره کؤچن وطنداشلاریمیزین مۆهاجیرتلری‌نین سببینی و اوْنلارین مۆهاجیرتده‌کی یاشاییش شرائیطینی قلمه آلین. لازیم گلینجه آشاغیداکی جۆمله‌لردن فایدالانین:

۱ – هر قوْشا اؤز یوْواسی خوْشدور.
۲ – وطنداشلاریمیز خاریجی اؤلکه‌لرده بیر چوْخ تحقیرلره و آیری سئچکیلیکلره معروض قالیرلار.
۳ – بوْنلار مادی جهتدن بعضاً نه قدر ریفاهدا اوْلسالار دا، یاد خالقلارا اوْرک قیزدیرا و اوْنلارین دوْستلوغونا بئل باغلایا بیلمیرلر.
٤ – اینسانی آنا یوْردوندان هئچ کیم قوْوا بیلمز، حال‌بوْکی اینسانین یاد اؤلکه‌لردن هر زامان قوْوولماق احتیمالی وار. چوْخلاری بوْ گۆونسیزلیگی اوْزونه سیغیشدیرا بیلمیر.
٥ – اؤخوموشلاریمیز یادلارا بئل باغلایینجا، قوْی اؤز دوْغما خالقیمیزین ریفاهی و باشی‌اوْجالیغی اوْغروندا جان قوْیوب، شرف قازانسینلار.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ – بوْگۆنکو مۆهاجیرتلر هانسی سببلردن ایرلی گلیر و کئچمیشدن نئجه فرقلنیر؟
۲ – بوْگۆنلر جاوانلار داها چوْخ مۆهاجیرته گیریشیر، یوْخسا یاشلیلار؟ بوْنون سببی نه‌دیر؟
۳ – دؤولت اؤلکه‌میزدن کؤچنلرین ساییینی آزالدیب، کؤچنلری وطنه قاییتماغا روْحلاندیرماق اۆچون هانسی تشبۆثلره ال آتا بیلر و هانسی اؤلچولری گؤتوره بیلر؟
٤ – مۆهاجیرلر عۆمومیتله یوْخسول اؤلکه‌لردن صنعتی اؤلکه‌لره کؤچورلر. بوْ جاذیبه نه‌دن ایرلی گلیر؟
٥ – وطندن کؤچنلرین سایی‌نین چوْخونو اؤخوموشلار تشکیل ائدیر، یوْخسا عادی وطنداشلار؟ بوْ کیمی مۆهاجیرتلر اؤلکه‌نین مدنی دوْرومونو نئجه تأثیرلندیریر؟

کؤمکچی فعللر و مؤرکب زامانلار:

ساده زامان	مؤرکّب زامان
اینسانلار یۇردداان یۇردا کؤچورلر	کؤچوردولر
اینسانلار یۇردداان یۇردا کؤچرلر	کؤچردیلر
اینسانلار یۇردداان یۇردا کؤچموشلر	کؤچموشدولر
من بۇ شهرده قالاجاغام	قالاجاقدیم

آشاغیداکی جۆملەلری مؤرکّب زاماندا ایفاده ائدین. معنا و زامان آنلاییشی‌نین دَییشمه‌سینه فیکیر وئرین:

۱ - اینسانلار یئنی یۇرد سۇراغی ایله اۇزاق اؤلکه‌لره اۆز تۇتورلار.
۲ - بۇ مۆهاجیرتلر دۆنیانین اتنیک منظره‌سینی دَییشیر.
۳ - سۆمرلر بین‌النهرین بؤلگه‌سینه اۇلاشیرلار.
٤ - آریالار یاشیل گؤنئیلره اۆز تۇتموشلار.
٥ - اۇنلار بؤگۆنکو ایران و هیندوستان تۇرپاقلارینا ایستیقامت آلاجاقلار.
٦ - هۇنلار بؤیوک بیر دۆولت یاراداجاقلار.
٧ - مۆسلمانلار بۇگۆنکو فرانسا اؤلکه‌سی‌نین سینیرلارینا چاتاجاقلار.
٨ - مۆستملکه‌چیلر هیندوستان اؤلکه‌سینی ایستیلا آلتینا آلاجاقلار.
٩ - بیزانس دۆولتی تنزلیکله اۇرتادان قالخاجاق.
۱۰ - بیز سیزین دۆستلوغونوزا بئل باغلایاجاغیق.
۱۱ - حیات بیر داها اۆز آخارینا دۆشه‌جک.
۱۲ - دۆشمن بیزیم عزمیمیزی قیرا بیلمه‌یه‌جک.
۱۳ - بۆتون بۇنلار علمی حسابلامالارا اۇیغون گله‌جک.
۱٤ - باشیمیزا هر نه گله‌جکسه، قوْی گلسین.
۱٥ - میلّتلر چوْخ گئنیش بیر ساحه‌ده یاییلسالار، محو اۇلاجاقلار.

مۆرکب فعللر:

بۇ فعللری یاراشیقلی قۇرولوشدا بوْش یئرلره کۆچورون:

چالماق	یاراتماق	اوْغراماق	وئرمک
باغلاماق	دیکلمک	گلمک	گؤسترمک
قۇرماق	سالماق	کئچمک	توْتماق

۱ - خالقلارین چۆخو تاریخدن اوْنجه‌کی چاغلاردان بری اوْزاق یوْردلارا اوْز ——————

۲ - یئر اوْزونون بۇگۆنکو اتنیک منظره‌سی ۱۰۰۰ ایل بۇندان اوْنجه‌سی ایله مۆقاییسه‌یه ——————

۳ - فینیقلر میلاددان ۱۰۰۰ ایل اوْنجه آرالیق دنیزی‌نین ساحیللرینده مسکن ——————

٤ - سوْمرلر بین‌النهرینده گوْجلو بیر دؤولت ——————

٥ - اوْنلار اینسان مدنیّتینه دَیَرلی خیدمتلر ——————

٦ - آنادوْلو و بالکان یاریم‌آداسی ۱٥- جی عصرده تۆرکلرین الینه ——————

۷ - بئله‌لیکله مۆستملکه‌چیلرین شرقه دوْغرو آخینلاری‌نین قارشیسیندا بیر مانیعه ——————

۸ - یئرلیلر آخیشیب گلن بۇ یابانچیلارین دوْستلوغونا نئجه بئل ——————

۹ - بعضی تاریخچیلر نۆفوسون آرتماسینی اینسان مۆهاجیرتلری‌نین باشلیجا سببی کیمی قلمه ——————

۱۰ - بیزانس ایمپراتۆرلوغو ۱٥- جی عصرده زاوالا ——————

۱۱ - بیزانسین بیلگینلری اۇروپا اوْلکه‌لرینه چکیلیب، رۆنسانس اوْچون اوْیغون شرائیط ——————

۱۲ - تۆرکلر ۱٥- جی عصرده بیزانسا غلبه ——————

فعلی ظرفلر:

۱- تۆرکلر بۆگۆنکو آنادولو تۆرپاغینا گلندن سۆنرا گۆجلو بیر دؤولت قوردولار.
۲- تۆرکلر بۆگۆنکو آنادولو تۆرپاغینا **گلمزدن (گلمزدن اؤنجه، گلنه کیمی)** شرق بؤلگه‌لرینده یاشاییردیلار.

بۆش یئرلره اۆیغون گلن کلمه‌لر یاراشدیرین:

۱ - سۆمرلر منزیل باشینا چات―――― ایکی چایین قۆووشاغیندا مسکن سالدیلار.
۲ - تۆرکلر آنادۆلونو آل―――― بۆرادا بیزانسلار حؤکم سۆرووردو.
۳ - مۆسلمانلار گئنیشله‌مگه باشلا―――― عربیستان یاریم آداسی‌نین اهالیسی داغینیق عشیره‌لر شکلینده یاشاییردیلار.
۴ - مۆسلمانلار قافقازا اۆلاش―――― یئرلی اهالی ایسلام دینینه گیریشدیلر.
۵ - مۆستملکه‌چیلر هیندوستانی توت―――― بۆ اۆلکه تۆرک سۆلاله‌لری‌نین ایداره‌سی آلتیندا ایدی.
۶ - بیزانس ایمپراتۆرلوغو داغیل―――― آنادولودا بۆیوک قۆدرته مالیکدیلر.
۷ - آمریکا بؤلگه‌سی کشف اۆل―――― یئرلی اهالی صۆلح ایچینده یاشاییردیلار.
۸ - ایرانلیلار ایسلام دینینه گیریش―――― مۆختلیف تانریلارا عیبادت ائدیردیلر.
۹ - بۆ کیتابی اۆخو―――― رۆنسانس حاقّیندا چۆخ آز بیلگی‌یه صاحیب ایدیم.
۱۰ - بۆ نظریه اۆرتایا چیخ―――― هئچ کیم اینسان آخینلاری‌نین حقیقی سببینی بیلمیردی.
۱۱ - ایکی خالق باریش―――― حیات اۆز آخارینا دۆشمه‌میشدی.

دیله گلسین

اوْیانیش سیرّینی، نئیسانلاری دیندیر، دیله گلسین،
قوْجا بوُ حکمتی، دوْورانلاری دیندیر، دیله گلسین.
نئجه ظوْلمتلری من بیر آخان اوْلدوز کیمی کئچدیم،
عشق اوْدوندان آلیشان جانلاری دیندیر، دیله گلسین.
نئجه داشدان داشا چیرپیناغیمین شرحی یاماندیر،
قارلی داغلارداکی توْفانلاری دیندیر، دیله گلسین.
طاقتیم یوْخ دانیشام، قارداشا قارداش نئجه قییدی،
توْکولن توْرپاغا آل قانلاری دیندیر، دیله گلسین.
موْبتلا اوْلماسا بیر کیمسه، بوُ نیسگیللری دوْیماز،
غوْصّه‌دن سینه‌سی شان- شانلاری دیندیر، دیله گلسین.
عشقدیر سلطنت، آلتینلا گوْموش کیمسه‌یه قالماز،
سن مدائینده‌کی ائیوانلاری دیندیر، دیله گلسین.
نه اوْچون رفرفی شوْخ گوْزلره شئیدا یارادیبلار،
گوْی چمنلرده‌کی جئیرانلاری دیندیر، دیله گلسین.

شعر: ابراهیم رفرف، فروردین ۱۳۷۶

۲۹

کؤورک طبیعت

ائلخان بؤگؤن نه‌دنسه بیر آز تؤتقون و قاراقاباق گؤرونور. ایستی‌قانلی، دؤیغولـو دؤسـتو سئلتای اؤنو دیله تؤتور و اؤرگینی اله آلماغا چالیشیر.

● سنی یامان تؤتقون گؤرورم. خاطیرینه دَییب- تؤخونان- زاد اؤلماییب کی؟

● دؤغرو دئمیشلر، آللاه درد ده وئرر، درمان دا. دؤغروسو، اؤرگیم یامان تؤتولموشـدو، آمّا سنین گؤستردیگین قارداش قایغیسی منه تؤختاقلیق وئردی. آللاه هئچ کیمسه‌نی یار- یؤلداشسیز ائله‌مه‌سین. قارداش قارداشا چتین گؤنـده، دار آیاقـدا گرکـدیر. ذاتـاً مـن بـؤ دؤنیادا یاشاماق اؤچون یارانمامیشام. یا منده، یا بؤ دؤنیادا، یا دا هر ایکیمیزده نه ایسه بیر

ترسلیک وار، بیر- بیریمیزله دۆزلیشه بیلمیریک. سؤز یوْخ، هر اینسانین ضعیف داماری اوْلار. ضعیف داماری قیجیقلایان دا آز دئییل. آمّا من چوْخلارینی گؤرورم کی، هئچ نه‌یی عئیینه آلمیر، هئچ نه‌دن سارسیلمیر. آجی بیر سؤز، کوْبود بیر داورانیش یـاخوْد تیکـانلی بیر دانیشیق اوْنلاری الدن سالمیر. دۆنیا باتیب، محو اوْلسا دا، اوْنلارین وئجینه دئییل. من ایسه بوْنون ترسینه اوْلاراق، غوْصّه داغارجیغییام. من بیر گریلمیش کامان کیمی‌یم. کـاش من ده بیر قافا داش کیمی اوْلایدیم. کیمی بیر تیکانلی سؤز اوْرتایا دیغیرلادیرسـا، کیمـی قلبیمه بیرجه یوْل توْخونورسا، سئلتای جانی، بیر هفته‌یه کیمی اوْزومـو الـه آلا بیلمیـرم. گئجه‌لر یاتاقدا چابالاییرام، یوْخویا دۆشه بیلمیرم، قهردن بوْغولورام، درد اوْرگیمی دئشیر، سؤز ایچیمی دوْغراییر، حیرص باغیرساغیمی کسیر، کیمسـه ده منـی دیلـه توْتـا بیلمیـر. کاش من ده چوْخلاری کیمی گوْنو قالین بیر آدام اوْلایدیم.

● بس سن هاردان بیلیرسن کی، گوْنو قالین آدام دئییلسن؟

● گوْنو قالین اوْلسایدیم، هئچ اوْلمازسا بوْ قدر آمانسیز اوْلمازدیم. هر یئتن بیرجه کلمـه چیرکین سؤزله منیم آخیریما چیخا بیلمزدی.

● سنین هر یئتنین سؤزویله نه ایشین وار، آی جانی ساغ اوْلموش؟ مثل وار کـی: «ایـت هوْرر، کاروان کوْچر».

● درد بیر اوْلسایدی، چکمگـه نـه واردی کـی؟ اطرافیمـا گـؤز گزدیریـرم، بیـر چـوْخ آجیناجاقلی ایشلر نظریمه چارپیر. بیر گوْن دوْستومون اوْغلونون اوْیوشدوروجو ماده‌لـره دۆشکون اوْلدوغونو ائشـیدیرم. اوْشـاغی دامـا سـالیبلار. دوْسـتوملا بیرلیکـده اوْشـاغی گؤرمگه گئدیریک. اوْلوب- کئچنلری یاخیندان ایزله‌ییب، دۆشونورم. گؤرورم، اوْشـاقدا تاخسیر یوْخدور، تاخسیرلارین هامیسی یاراماز آتا- آنالاردادیر. اوْنلار اوْشـاغین یانینـدا دارتیشان زامـان اوْتانمـادان اوْلمـازین سـؤزونو اوْرتایـا چکیبلـر. او آروادینـی دؤیـوب، بوْشاماقلا هده‌له‌ییب، انودن قوْووب، باییرا آتیب. واخت‌آشیری اوْنون آتاسی‌نین گؤرونـا سؤیوب. یازیق اوْشاق حیاتی‌نین ان کوْورک چاغیندا سارسیلیب، پیس یوْللارا چکیلیـب.

بئله‌لیکله، گۆناهسیز آدام دیری‌گؤزلو دمیر بارماقلیقلار آرخاسیندا قالیب، حقیقی جینایتکار ایسه اونون گؤروشونه گلیب. جانیم، اتله دیرناغین آراسینا گیرمکمی اولار؟ بۇ آجیناجاقلی وضعیتی سینیره بیلمیرم. قانیم ترس ایشله‌ییر. ایرینلی چیبانا دؤنورم. اؤزولورم. نئچه گۆن کئچیر، اؤزومه بیر تهر تۆختاقلیق وئریرم. یارالاریمی بیر قدر ساغلدیرام. بیردن یئنه بیر تیکانلی سؤز، بیر آجی حقیقت مئیدانا چیخیر. یئنه باشیما قاینار قازان اندیریلر. یئنه جین تپه‌مه دؤیور. دلی دؤنوما گیریرم. حیرص باغیرساغیمی کسیر، هاوام چاتمیر، بؤغولورام. خۆش گۆنه حسرتم. دینجلیگیم بیر تۆکدن آسیلیدیر. ایچریمده مۆجادیله‌لر گئدیر. قابان اینسانلاری قوْیورام قاباغیما، دانلاییرام، اونلارلا سؤز گۆلئشدیریرم. اونلارا اؤز حدّینی دانیتماغا چالیشیرام.

● سن بۆتون خالقی دؤزگون یوْلا نه سایاق گتیره بیلرسن، بۇی؟ آللاهین پئیغمبرلری اینسنلارین الیندن جانا دؤیوب، اۆمیدی اؤزولندن سوْنرا، آخیرباشی، آللاهدان اونلارین باشیبا بلا یاغدیرماغی طلب ائله‌میشلر. دؤزدور، سن عادی اینسان دئییلسن، باشقا بیر خمیردن یوْغرولوبسان، امّا آدینا قوربان اوْلدوغوم پئیغمبر اینسانلا باجارا بیلمه‌دیکده، سن نه سایاق باجارارسان، آی باشی خئییرلی؟ اۆسته‌لیک، اونلارین مؤعجوزه گۆجو ده وار ایدی، بس سن؟ سنده بۇ دا یوْخدور! بۇ اینسان اوْغلونو ایپه گتیرمک نه سنه قالیب، نه مه. بیز آنجاق اؤز کؤچوموزو سۆدان چیخارا بیلسک، بؤیوک باشدیر. اؤ کی قالدی، سنین ایچرینده جریان ائدن سؤز مۆجادیله‌لری، سنه بیر یوْل گؤستریم. بیر فیکری باشیدان چیخارماق اۆچون باشقا بیر فیکره گیریشمک لازیمدیر، چۆنکی طبیعت بوْشلوغو خوْشلاماز، بوْشلوق طبیعته یاددیر. اؤزونو قوْروماسان، قایغی‌نین یوْکو بئلینی قیرا-جاق، بۇ دۆشونجه‌لر سنین ایچرینی یوْنتالایاجاق. سنین کؤورک طبیعتینه گلینجه، بیر مثل وار کی:

گۆر سؤیود آغاجینا قوْش قوْنار، گؤزل اینسانا سؤز دَیَر.

بۇش یئرلره اۇیغون گلن کلمه‌لر کۇچورون:

١ – کیم سنین اۆرگینه ————— ، کیم خاطیرینه دَییب؟
٢ – قارداش قارداشا چتین گۆنده، دار —————دا گرکدیر.
٣ – سنده ده رحمتلیک آتان کیمی بیر ———— دامار وار.
٤ – بیر نفر قلبیمه تۆخوندوسا، بیر هفته یه کیمی اۇزومو اله ————— بیلمیرم.
٥ – ایکی قارداش دالاشیب دارتیشیردیلار و ———— سۇزونو اۆزه چکیردیلر.
٦ – من نه قدر چالیشیرامسا، بۇ آجیناجاقلی وضعیتی ————— بیلمیرم.
٧ – گۆناهسیز بیر اینسان ———— دمیر بارماقلیقلار آرخاسیندا قالیب.
٨ – یئنه ———— تپه‌مه دۇیور، ———— دۇنونا گیریرم.
٩ – حیرص باغیرساغیمی کسیر، هاوام ———— ، بۇغولورام.
١٠ – سن عادی اینسان دئییلسن، باشقا خمیردن —————
١١ – بۇ اینسان اۇغلونو ———— گتیرمک بیزلیک دئییل، بۇ ایشه بیر مۇعجوزه گرکدیر.
١٢ – بیز آنجاق اۇز ———— سۇدا چیخارا بیلسک، بۇیوک باشدیر.
١٣ – بیر فیکری باشدان چیخارماق اۆچون باشقا بیر فیکره ———— لازیمدیر.
١٤ – اۇزونو قۇروماسان، بیر گۆن ———— یۆکو بئلینی قیراجاق.

اؤزونوزو سینا یین:

۱ – ائلخانین ضعیف داماری هانسیدیر؟ نه اۆچون بۇ دۆنیا ایله دۆزلیشه بیلمیر؟
۲ – اؤ نه اۆچون گؤنو قالین اینسانلاری خۆشبخت حساب ائدیر و اؤنلار کیمی اۆلماق آرزوسونداادیر؟
۳ – بۇ یاخینلاردا ائلخان هانسی بیر آجیناجاقلی اۆلایدان سارسیلمیشدی؟
٤ – داما دۆشن اؤغلان نه اۆچون دۆستاق اۆلموشدو و نییه گۆناهسیز ایدی؟
٥ – بۇ دۆستاق اؤغلانین آجیناجاقلی وضعیتینه کیم و نئجه سبب اۆلموشدو؟
٦ – سئلتای دۆستونو دیله تۇتماق اۆچون پئیغمبرلر حاقّیندا هانسی مسأله‌نی دانیشدی؟
۷ – صۆحبت زامانی طبیعتین هانسی اؤنملی قانۇنلاری‌نین بیرینه مۆراجیعت اۆلوندو ؟
۸ – سئلتای دۆستونو دیله تۇتماق اۆچون بیر ائل سؤزونو دیله گتیردی. بۇ ائل سؤزو هانسی ایدی و اؤنون داشیدیغی آنلام نه‌دن عیبارت ایدی؟

قلمینیزی ایشه سالین:

«*قایغی یۆکو*» باشلیقلی بیر اینشا یازیب، کؤورک طبیعتلی اینسانلارین یاشاییشینی، ایچری دۆنیاسینی و اؤنلارین چکدیگی آجیلاری قلمه آلین. عئین زاماندا بۇنلاری «گؤنو قالینلار» ایله مۆقاییسه ائدین و لازیم گلینجه آشاغیداکی جۆمله‌لردن فایدالانین:

۱ - گؤنو قالینلیق بوُگوٚنکو دوٚنیادا بیر قدر اینسانین اینسانین خئیرینه‌دیر، یوْخسا حیاتین آجیلاری اینسانین آمانینی کسر.
۲ - گؤنو قالینلیق، بیر سؤزله، اینسانلارین چکدیگی آجیلارا و آغریلارا سایغیسیزلیق دئمکدیر. دوٚنیا باتسا دا، بئله آداملارین وئجینه دئییل.
۳ - دوٚیغوسال و کوٚورک طبیعتلی آداملار بوٚتون اینسانلارین قایغیسینا قالیرلار و بوٚتون اینسانلارین آدیندان آلیشیب- یانیرلار. بئله اینسانلار هئچ واخت ظوٚلم و حاقسیزلیقلا باریشا بیلمزلر.
٤ - گؤزللیگی باشا دوٚشمک اوٚچون چیرکینلیگی ده باشا دوٚشمک لازیمدیر. دوٚیغوسال و کوٚورک طبیعتلی اینسانلار باخ بوٚ سببدن هر زامان آجی‌ییرلار، چوٚنکی اوْنلار گؤزللیگین ووٚرغونودورلار. گؤزله ووٚرغون اوْلان ایسه چیرکینلیکلرله باریشا بیلمز.

جوٚمله قوٚرولوشو:

۱- من بوٚ دوٚنیادا یاشاماق اوٚچون یارانمامیشام، چوٚنکی بوٚ دوٚنیا گؤنو قالینلار اوٚچون بیر جنّتدیر.

۲- من گؤنو قالینلار اوٚچون بیر جنّت اوْلان بوٚ دوٚنیادا یاشاماق اوٚچون یارانمامیشام.

بوٚ جوٚمله‌لری یئنیدن ایفاده ائدین:

۱ - بوٚ اوْشاق کی آتا- آناسی واخت‌آشیری دالاشاردی، عؤمرونون ان کوٚورک چاغیندا سارسیلمیشدی.
۲ - بوٚ اوْغلان کی باشقاسی‌نین یارامازلیغینا قوربان گئدیب، ایندی دمیر بارماقلیقلار آرخاسیندا قالیب.

آردی وار...

... اؤنجه‌کی صحیفه‌دن دوام ائدیر

۳ -- من بۆ آداما کی ادب- ارکان بیلمیر، اؤز حدّینی بیلدیره‌جگم.
٤ -- پئیغمبرلر کی اینسانین قافاسی قالینلیغیندان جانا دۆیموشدولار، آللاهدان بلا دیله‌دیلر.
٥ -- پئیغمبرلر کی مؤعجوزه گۆجونه مالیک ایدیلر، بۆ اینسانی ایپه- ساپا گتیره بیلمه‌دیلر.
٦ -- بیزیم ائلخان کی باشقا خمیردن یوْغرولوب، هاوایی یئره اؤزوندن چیخیر.
٧ -- بیر آدام کی اؤز کؤچونو سؤدان چیخارا بیلمیر، بیزه نه گۆن آغلایاجاق؟
٨ -- بیر آدام کی اؤزونو قوْرومادی و اؤزونو اؤدا- کؤزه وۇردو، بیر گۆن قایغی یوْکو بئلینی قیراجاق.
٩ -- بیزیم بۆ ائلخان کی قایغیلاری باشیندان آشیر و دائیما آلیشیب- یانیر، هاوایی یئره اؤز عصبلرینی یوْنتالاییر.
١٠ – من بۆ ایشه کی اتله دیرناغین آراسینا گیرمگه بنزه‌ییر، نئجه راضیلیق وئریم؟
١١ – سنین بۆ سؤزلرین کی درین حکمتلرله دۆلغوندور، یاغ کیمی اۆرگیمه یاتیر.
١٢ – بۆ اۆغلان کی ناحاق یئره دۆستاق اؤلوب و دائیما قوْورولوب- قاتلاشیر، گۆناهسیزدیر.
١٣ – ائلخان کی دیشی دیلینی کسیر و خوْش گۆنه حسرتدیر، سحره کیمی یاتاغیندا چابالاییر.
١٤ – من بۆ آداما قارشی کی آغزیندان اؤلمازین سؤزونو ائشیتمیشم، ذرّه‌جه حۆرمت و سایغی دۆیمورام.

فعلین آرزو شکلی:

۱- *آرزو ائدیرم کی، من ده بیر قافاسی قالین آدام **اۏلام**.* (فعلین ساده آرزو شکلی)

۲- *نه اۏلاردی، من ده بیر قافاسی قالین آدام **اۏلایدیم**.* (فعلین مۆرکب آرزو شکلی)

بۇ میثاللارین هانکیسیندا، دانیشان شخصین سؤزلری داها چوْخ اۆمیدله دۏلودور؟ بۇنلارین هانکیسی آرزونو، دیلگی، ایستگی، هانکیسی ایسه حسرتی تمثیل ائدیر؟

فعلین ساده آرزو شکلی

من گلم	بیز گلک	من یازام	بیز یازاق
سن گله‌سن	سیز گله‌سینیز	سن یازاسان	سیز یازاسینیز
اۏ گله	اۏنلار گله‌لر	اۏ یازا	اۏنلار یازالار

من گؤرم	بیز گؤرک	من اۏچام	بیز اۏچاق
سن گؤره‌سن	سیز گؤره‌سینیز	سن اۏچاسان	سیز اۏچاسینیز
اۏ گؤره	اۏنلار گؤره‌لر	اۏ اۏچا	اۏنلار اۏچالار

فعلین مۆرکّب آرزو شکلی

من گله‌یدیم	بیز گله‌یدیک
سن گله‌یدین	سیز گله‌یدینیز
او گله‌یدی	اونلار گله‌یدیلر

من یازایدیم	بیز یازایدیق
سن یازایدین	سیز یازایدینیز
او یازایدی	اونلار یازایدیلار

من گؤره‌یدیم	بیز گؤره‌یدیک
سن گؤره‌یدین	سیز گؤره‌یدینیز
او گؤره‌یدی	اونلار گؤره‌یدیلر

من اوچایدیم	بیز اوچایدیق
سن اوچایدین	سیز اوچایدینیز
او اوچایدی	اونلار اوچایدیلار

بۇ جۆمله‌لرین فعلینی ساده بیچیمدن مۆرکّب بیچیمه چئویرین:

۱ – گۆن او گۆن اولسون کی، سنی گلین دۆنونده گؤرم.
۲ – ایناننمیرام، سنین الیندن یاخا قورتارام.
۳ – آدامین بیر جانی ساغ اولا، بیر ده اوزوندن اسکیگه مؤحتاج اولمایا.
٤ – آدامین بیر سنین کیمی قارداشی اولا، چتین گۆنده، دار آیاقدا فریادینا چاتا.
۵ – نه من اولام ایلاهی، نه ده بۇ عالم اولا.
٦ – اۆمیدیم اودور کی،سن ده بیر گۆن عاغیلا گله‌سن، بۇ داشلاری اتگیندن تۆکه‌سن.
۷ – بۇ دۆنیادا هئچ کسین اۆرگی کدرلی اولمایا، هئچ کیم غۆصّه‌دن سارسیلمایا.
۸ – سنی گؤروم، بؤیوک اوغلان اولاسان، بیر گؤزل آرواد آلاسان!
۹ – کاشکی عؤمور اولا، سنین تویوندا اوینایام.
۱۰ – نییه گرک بۇ قدر کوورک اولاسان، هر یئتنین سؤزوندن سارسیلاسان؟
۱۱ – آرزو ائدیرم، من ده سنین کیمی باجاریقلی اولام، کؤچومو سودان چیخارام.
۱۲ – سنین کیمی کامالّلی اوغلانا اوزوم قوربان اولام.

فعلین ایلتیزام شکلی:

۱- من بۇ اوْغلانی دیله توْتماغا چالیشیرام.
۲- من چالیشیرام بۇ اوْغلانی دیله توْتام.

بۇ جۆمله‌لرین فعلینی ساده بیچیمدن مۆرکّب بیچیمه چئویرین:

۱ - دۆنیادا بۇ قدر گؤنو قالین بیر آدامین اوْلماغینا اینانمیرام.
۲ - منیم کیمیلرین بیر ده اۆزونون گۆلمگینه هئیهات!
۳ - من هئچ کیمینله دیرشمک و سؤز گۆلشدیرمک ایسته‌میرم.
٤ - سنین نه اۆچون اؤزونو بۇ قدر اۆزدوگونو سؤروشماغا قوْرخورام.
۵ - دار آیاقدا منیم فریادیما چاتاجاغینیزی اوُموردوم.
٦ - قوْناقلاریمیزن ساعات سککیزدن اؤنجه گله‌جگینی سانمیرام.
۷ - حیرص باغیرساغیمی کسیر، اؤزومو نئجه اله آلاجاغیمی بیلمیرم.
۸ - من بۇ اوْغلانی ناحاق یئره داما سالماغا قوْیمایاجاغام.
۹ - بئله آتا- آنالارین اؤز اوْولادلاری‌نین قایغیسینا قالاجاغینی عاغیلیم کسمیر.
۱۰ - عؤمرومده بیر نفرین خالقین الیندن بۇ قدر داد تپمگینی گؤرمه‌میشم.
۱۱ - بۇ کیتابی گله‌جکده مندن بیر یادیگار اوْلسون دئیه یازمیشام.
۱۲ - سن ائلخانین بیر گۆن بۇ داشلاری اتگیندن تؤکه‌جگینه آرخایینمیسان؟
۱۳ - گلن بایرامادک کیمین اوْلوب، کیمین قالاجاغینی کیم بیلیر؟
۱٤ - نئچه گۆنه کیمی باشیمین آییلاجاغینا احتیمال وئریرم.
۱۵ - سنین منه قارداش اوْلاجاغینی، منه دایاق دوُراجاغینی سانیردیم.

مۆرَکّب فعللر:

بۆ فعللری اۇیارلی بیچیمده جدولده‌کی جۆمله‌لره کؤچورون:

بسله‌مک	دۆشمک	دیله‌مک	کسیلمک	تۆتماق
آلماق	آشماق	اسمک	پۆزولماق	وئرمک
گؤرۆشدیرمک	قیلماق	وئرمک	دَیمک	آلماق

١ - بۆ گؤنلر ائلخانی دیندیرمک اۇلمور، قایغیسی باشیندان ——————
٢ - بۆ کیمی آجی حقیقتلری گؤرنده اۆرگیم چابالاییر، دیزلریم ——————
٣ - بۆ اۇشاق ناحاق یئره دۆستاق اۇلاندان بری دینجلیگیم ——————
٤ - سن اۇلماسایدین، هئچ کیم منه تۆختاقلیق —————— بیلمزدی.
٥ - نه اۆچون اۇزونو اۇدا- کؤزه وۇرورسان، بۆ دۆنیا ایندییه کیمی کیمه وفا —————— ؟
٦ - قابان اینسانلاری قۆیورام قاباغیما، دانلاییرام، اۇنلارلا سؤز ——————
٧ - من بۆ کیمی گۆناهسیز اۇشاقلاری گؤرنده گؤنو قالین آتا- آنالارا نیفرت ——————
٨ - سحره کیمی یاتاغیمدا چابالامیشام، یۆخوسوزلوقدان گؤزلریم چۆخورا ——————
٩ - بۆ زمانه‌ده آدام کیمه آرخالانسین، کیمدن کؤمک ——————
١٠ - چاره‌ن ——————ده آللاها یالوار، اۆ داردا قالانلاری قۇرتاران آللاهدیر.
١١ - سئلتای دۆستونو دیله ——————، اۆرگینی اله —————— چالیشیر.
١٢ - کیم سنین اۆرگینه تۆخونوب، کیم سنین خاطیرینه ——————؟
١٣ - من ده گؤنو قالین اۇلسایدیم، هئچ نه‌یی عئینیمه ——————.
١٤ - آجی سؤزلر منی سارسیدیر، شماتتلر و قیناقلار منیم آخیریما ——————

۳۰

گیزلی دۆنیالار

کائینات ۱۵– ۱٤ میلیارد ایل اؤنجه «بؤیوک پارتلاییش» دئیـیلن حادیثـه‌نـین نتیجه‌سینده علمه گلمیشدی. بؤیوک پارتلاییشدان اؤنجه کائینات بۆتون کۆتله‌سی، بۆتون انرژیسی ایله بیر نۆقطه‌یه سیخلاشـمیش وضـعیتده ایـدی. زامـان آخینسـیز ایدی، تاریخ سوٗسموشدو. بؤیوک پارتلاییشدا اوٗلدوزلار و باشقا گؤی جیسـملری کائیناتین سوٗنسوزلوغونا داشلاندی. زامان اؤز آخینینیا دۆشدو و وارلیغین تـاریخی باشلاندی. پارتلاییش هله ده دوام ائدیر، چۆنکی علمی آراشدیرمالارا گؤره بۆتـون گؤی جیسملری عاغیلاسیغماز سۆرعتله بیر– بیریندن اوٗزاقلاشماقدادیر. بـوٗ اوٗزون زامان سۆره‌سی‌نین ایچینده گؤی جیسملری بیر– بیریـندن اؤ قـدر اوٗزاقلاشـیب و کائینات ائله سئیرلیب کی، هر هانسی بیر گؤی جیسمینه چاتماق اۆچون مین ایللر، بعضاً ایسه میلیون ایللر بؤیو دوام ائدن بیر سفر لازیم گلیر.

کائیناتین دیبسیز درینلیگینده سایسیز– حسابسیز اوٗلدوزلار وار. بوٗنلار تـاریخ

بؤيو بير چوْخ شاعيرين ايلهام قايناغى اوْلوب، دنيزچيلره يوْل‌گؤسترنليک ائله‌ييب، چوْخلارينا دا طالعين يازيسينى تمثيل ائتميشدير. اوْلدوزلار شعر قاريشاندان دان يئرى آغارانا كيمى گؤزوموزون اؤنونده كوْزرير، آليشير، پارلايير، سايريشير و سؤنور. چوْبان اوْلدوزو، اوْلكر، كاروان‌قيران، ميزان- تَرَزى، يئددى قارداش، اوْخ‌آتان، ناخيرچى، جنوب باليغى، قيزيل باليق، گؤيرچين، عاراباچى، بؤيوک كؤپک، بؤيوک آيى و باشقا اوْلدوزلار ياخوْد اوْلدوز بوْرجلرى گؤزوموزون اؤنونده ايشارير و سؤنور. اوْلدوزلارين چوْخو محو اوْلور، بير چوْخ دا يئنى اوْلدوزلار دوْغور. واخت اوْلور كى، بيز اوْنلارى پارلاق اولدوز كيمى، بير اوْلدوز ييغينى كيمى ياخوْد دا بير توْستو ايزى كيمى گؤروروک.

هر گؤى جيسمى‌نين نئچه ميليارد ايل سوْرن بير گليشمه تاريخى وار، بوْنونلا بئله بوْ حادثه‌لر ميليونلار ايل بوْندان اؤنجه‌كى چاغلارا عائيدديرر. گئجه‌نين قارانليغيندا پارلايان بير جاوان اوْلدوزون اوْجاغى ميليونلار ايل بوْندان اؤنجه سؤنموش اوْلا بيلر. بوْ گوْن گؤزوموزون اؤنونده پارلايان بير اوْلدوز ميليونلار ايل اؤنجه سؤنوب، بير «قارانليق چوْخورا» دؤنه بيلردى. «قارانليق چوْخور» اوْز ايچينه «آغاميش» بير اوْلدوزدان عيبارتدير. بير اوْلدوزون ايچ انرژيسى توْكنديكده بوْتون كوْتله‌سى اوْز جاذيبه قوّه‌سى‌نين تأثيرى آلتيندا اوْز مركزينه سيخلاشير. عوْموميتله بؤيوک بير كوْتله سيخلاشديقجا جاذيبه قوّه‌سى ده آرتير، بوْ ايسه اوْلدوزون داها دا سيخلاشماسينا گتيريب- چيخارير. بئله بير اوْلدوز ياووْغونداكى بوْتون جيسملرى بؤيوک بير جاذيبه گوْجو ايله اوْزونه جلب ائدير. سيخلاشما و جاذيبه قوّه‌سى‌نين آرتماسى اوْرا كيمى دوام ائدير كى، حتا ايشيق شوْعاعلارى اوْلدوزون جاذيبه آلانيندان ياخا قوْرتارا بيلمير و اوْلدوز ابدى بير قارانليقدا گيزلنير. بئله‌ليكله اوْلدوز تلسكوْپلارين دا موْشاهيده آلانيندا گيزلى قالير. قارانليق چوْخورلارى هئچ بير تلسكوْپلا ايزله‌مک موْمكون دئييل. اوْنلارين وارليغينى آنجاق اوْز اطرافينا يايديغى دهشتلى جاذيبه گوْجوندن يوْخلاماق و تصديق ائتمک موْمكون اوْلور.

اوْلدوزون ياشى نه اوْلورسا اوْلسون، ايستر كؤرپه بير اوْلدوز، ايسترسه ده ياشلى، بيز آنجاق اوْنلارين كئچميشى‌نين موْشاهيده‌چيسى اوْلا بيلريک. اوْنلارين بوْگوْنكو دوْرومو بيزدن كسكين گيزليديرر.

نه اۆچون بیزه بۆ گۆن کائیناتدا باش وئرن حادیثه‌لری گؤرمگه هئچ بیر پنجره وئریلمه‌میشدیر؟ ان یاوۇقداکی اۇلدوز بیزدن تخمیناً قیرخ «ایشیق ایلی» قدر آرالیدیر. قئید ائتمک لازیمدیر کی، ایشیق ثانیه‌ده ۳۰۰۰۰۰ کیلومتر سۆرعتله ایرلیله‌ییر. ایشیغین همین سۆرعتله بیر ایلین ایچینده اۆتدوگو مسافه بیر *ایشیق ایلی* آدلانیر. گؤی جیسملری بیزدن عۆمومیتله نئچه میلیون، بعضاً ایسه نئچه میلیارد ایشیق ایلی قدر آرالیدیر.

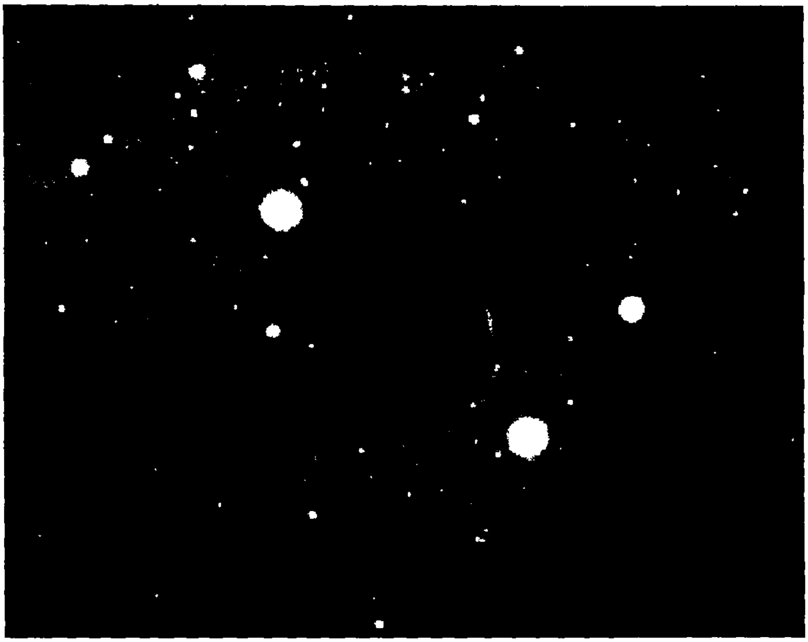

قارانلیق چۆخور حاقّیندا حاضیرلانمیش بیر تصویر. اۆرتاداکی تام قارانلیق بۆلگه «اۆز ایچینه آغنامیش» ماده‌نی تمثیل ائدیر کی، مۆشاهیده‌چی‌نین گؤزوندن گیزلی قالماقدادیر. تصویرین اۆرتاسیندا گؤزه چارپان ایکی حالقا آینشتاینین نسبیت نظریه‌سینی تصدیق ائدن بیر اۆلایدیر. بۆ حالقالارین اطرافیندا یئر آلان بعضی اۆلدوزلارین داها پارلاق و داها یاخین اۆلدوغو نظره چارپیر، حال‌بۆکی بۆرادا فضانین هندسی اۆزللیکلری‌نین دَییشیکلیگه اۆغرادیغی سببیندن «بۆیودوجو شۆشه یه» بنزر بیر مکانیزم یارانمیشدیر کی، اۆنو «فضائی لنز» آدلاندیرماق اۆلار.

هر بیر اۇلدوز حاقّیندا معلومات قازانماق اۆچون عادی بیر تلسکوٚپ یـاخوٗد بیر رادیوتلسکوٚپون اوٗزونو اوٗنا چئویرمک لازیمدیر. بوٗ تلسـکوٚپلار آیـری- آیـری اۇلـدوزلارا توٚشـلاندیقدا اوٗنلاریـن حرکتینـی و اوٗنـلاردا بـاش وئـرن کیمیـاوی حادیثه‌لری ایزلـه‌مـک موٚمکـون اوٗلموشـدور. تلسـکوٚپلارین اوٚسـتون تکنولـوژی اوٚزرینده قوٗرولموش جیهازلاری اۇلدوزلارین حتا «هنیرتیسینی» انشیتمگه ایمکـان وئرمیشدیر. لاکین بیر آز اوٗنجه دئـدیگیمیز کیمـی، بـوٗ تلسـکوٚپلارین تـوٚپلادیغی معلومات اۇلدوزون میلیونلار ایل بوٗندان اوٗنجه‌کـی تاریخینـه عائیـددیر، چـوٚنکی اۇلـوزلاردان گلیب تلسکوٚپلاری حاقلایان بوٗ ایشیق شـوٚعاعلاری میلیـونلار ایـل یوٗلـدا اوٗلموشـلار. اۇلـدوزون بوٗگوٚنکـو تـاریخی ایسـه بیـزیم تلسـکوٚپلاریمیزی حاقلاماغا آنجاق نئچه میلیون ایـل سـوٚنرا نائیـل اوٗلا بیلـر. بئلـه‌لیکلـه هرهانسـی اۇلـوزدا جانلی وارلیقلار یاخوٗد یوٚکسک بیر مـدنیّت وارسـا، بیـز اوٗنـلارلا علاقـه قوٗرماق ایمکانیندا دئییلیک، چـوٚنکی بیـزیم گوٚنـدردیگیمیز رادیـو دالغـالاری‌نـین اوٗنلاری حاقلاماغینا و اوٗنلارین جاواب اوٗلاراق گوٚندردیگی رادیو دالغـالاری‌نـین گلیب بیزی حاقلاماغینا میلیونلار ایل واخت لازیم گلیر. گوٚروندوگو کیمی، رادیو دالغالاری اۇلدوز مدنیّتلری ایله دانیشیغا گیرمک اۆچون ایشه یارامیر.

لاکین اینسـان یوٚکسـک فضـا تکنولوژیسـینه مالیکـدیر و همـین تکنولـوژی گتدیکجه داها دا ایرلیله‌ییر. اوٗلا بیلسین کی، یاخین گله‌جکده یوٗخـاری سـوٚرعته مالیک اوٗلان فضا گمیلری یارانسین و بوٗ گمیلرله حتـا ایلـدیریم سـوٚعتینه یـاخین سوٚرعتله اۇلدوزلارا سفره چیخماق موٚمکون اوٗلسون.

کائیناتا سفر ائتمک و اۇلدوزلارا یئتیشـمک آرزوسـو اینسـاندا نئچـه سـببدن ایرلی گلیر. بیرینجی اوٗلاراق، اینسان ان اسکی زامـانلاردان بـری هـر زامـان یئنـی یوٗردلارا جان آتمیشدیر. بوٗ یئنی یوٗرد دیلگی اینسانین روٗحونون گیزلنجیندن بـاش قالدیریر. بیر چوٗخلاری دا یئر کوٚره‌سی‌نـین بیـر گـوٚن نوٚفـوس آرتیمـی سـببیندن یاشاماغا یارارسیز اوٗلاجاغیندان شوٚبهه‌لنیرلر. اوٗنلار کائیناتین قارانلیقلاریندا اینسـان اۆچون یاشاییش ساحه‌سی آراماغی لازیم گوٚرورلر. بیر طرفدن ده بوٚیوک دوٚولتلـر کائیناتی آراشدیرماقلا یئنی گوٚج، قوٗدرت و ثروت یاتاقلارینا جان آتیـرلار. لاکـین

کائینات حاقّیندا ان چوْخ ماراق دوْغوران مسأله اوْرالاردا باشقا جانلی وارلیقلارلا قارشیلاشماق ماراغیدیر. کائیناتین درینلیگینده‌کی اوْلدوزلارین و گؤی جیسملری‌نین سایی‌نین عاغیلاسیغماز درجه‌ده چوْخ اوْلدوغونا گؤره، اوْرالاردا جانلی وارلیقلارین و حتا یوْکسک گؤی مدنیّتلری‌نین موْجود اوْلماسینا شوْبهه اوْلا بیلمز.

بئله‌لیکله اینسان گؤی مدنیّتلریله قارشیلاشماق ایمکانینی قازاناجاق و میلیونلار ایل سوْرن اوْزون بیر سفره چیخاجاق. بوْنا هله‌لیک اوْمید پنجره‌سی دئمک اوْلماز، چوْنکی سوْن اوْمیدلری کسکین سوْآل آلتینا سالان بیر علمی نظریه قارشیمیزا چیخیر. آینشتاین- ین ایرلی سوْردوگو اوْزل نیسبیت نظریه‌سینه گؤره، سوْزو گئدن اوْلدوز موْسافیرلری، میلیونلار ایل سفرده اوْلدوقلارینا باخمایاراق، یالنیز نئچه گوْن یا نئچه هفته‌نین ایچینده منزیل باشینا چاتاجاقلار، چوْنکی یوْکسک سوْرعتلرده زامانین آخینیندا تعجّوْبدوْغوران بیر دَییشیکلیک یارانیر: بئله سوْرعتلرده زامان یاواشی‌ییر. سوْرعت نه قدر چوْخ اوْلسا، زامان دا بیر اوْ قدر داها چوْخ یاواشی‌ییر و حتا ایلدیریم سوْرعتیله حرکتده اوْلان موْسافیرلرین زامانی دایانیر. محض بوْ باخیمدان اوْنلارین قوْل ساعاتلاری نئچه ثانیه‌لیک بیر زامان کئچیدینی قئیده آلیرسا، یئر اوْزونده‌کی ساعاتلار نئچه مین ایلدن عیبارت بیر زامان کئچیدینی قئیده آلیر. اوْلدوز موْسافیرلرینه ثانیه‌لر اوْتدوکجه باشقا اینسانلارا مین‌ایللیکلر اوْتور، اوْنلارین بیر نفس دریمینده بیزلرین نسلیمیز قوْجالیر.

نیسبیت نظریه‌سی بیزیم آلیشدیغیمیز گوْنده‌لیک یاشاییشا یاددیر. بوْ نظریه حاقّیندا عادی دوْشونجه‌لریمیزله دوْشونمک موْمکون دئییل و نیسبیت نظریه‌سی‌نین چیخاردیغی حؤکملر آنجاق موْرکب بیر ریاضیاتین ایشیغیندا آیدینلاشیر. بیر چوْخ شخصلر ده گوْنده‌لیک یاشاییشلا باغلی بعضی مسأله‌لر حاقّیندا دانیشارکن واخت‌آشیری نیسبیت نظریه‌سینه موْراجیعت ائدیرلر، حالبوکی گوْنده‌لیک یاشاییشدا نیسبیت نظریه‌سی ایله ایلیشکین بیر مسأله‌یه توْش گلمک نادیر بیر گوْرونتودور. لاکین کائیناتین درینلیگینده چیلغین سوْرعتله باش وئرن حرکتلر آنجاق بوْ نظریه‌نین ایشیغیندا اوْز ایضاحینی تاپمیشدیر.

بئله‌لیکله اۇلدوز مۆسافیرلری قۆجالمادان منزیل باشینا چاتیب، اۇلدوز مدنیّتلری ایله گؤروشمک شرفینه نائیل اوْلاجاقلار. اوْنلار اۇلدوز مدنیّتلرینی سوْراقلاشا- سوْراقلاشا، جانلی شۆعورلار حاقّیندا کؤنوللری ایسته‌دیگی قدر معلومات توْپلاییب، همین معلوماتی اینسانلارا چاتدیرماق اۆچون یئنه ده اؤز دوْغما پلانتی - یئر کوْره‌سینه اؤز توْتاجاقلار. لاکین اوْنلارین گتیردیگی ارمغانلار ایشه یاراماياجاق، چۆنکی بۇ قیسا مۆدّتین ایچینده یئر اؤزونون تقویمی نئچه میلیون ایل قاباغا آتلامیش اوْلاجاق. یقین کی اینسان مدنیّتی بۇ اۇزون مۆدّتین ایچینده اؤزونه باشقا بیر رنگ آلمیش اوْلاجاق یاخوْد دا زاوالا اۇغرامیش، یئرینده باشقا مدنیّتلر باش قالدیرمیش اوْلاجاق. بئله‌لیکله گیزلی دۆنیالار گیزلی اوْلاراق قالاجاق. گؤروندوگو کیمی کائینات اؤز قوْینوندا بیر چوْخ دۆنیالار یاشادیر، آنجاق نه‌دنسه بۇ دۆنیالاری بیرلشدیره بیله‌جک هرهانسی بیر کؤرپو تاپیلماماقدادیر.

اؤزونوزو سینایین:

- ۱ -- کائیناتدا باش وئرمیش ان اسکی حادیثه نه‌دن عیبارتدیر؟
- ۲ -- مقاله‌ده هانسی اۇلدوزلارین آدی چکیلدی؟
- ۳ -- «ایشیق ایلی» زامان اؤلچوسودور، یوْخسا مسافه اؤلچوسو؟
- ٤ -- اۇلدوزلار گؤزوموزه نه بیچیمده گؤرونور؟
- ٥ -- نه اۆچون بۇ گۆن اۇلدوزلاردا باش وئرن حادیثه‌لر بیزدن گیزلی قالیر؟
- ٦ -- گؤی مدنیّتلری ایله گؤروشمک و قوْنوشماق اۇغروندا اوْلان ان اهمیتلی انگل هانسیندان عیبارتدیر؟
- ۷ -- یۆکسک سوْرعتلرده زامانین آخینیندا هانسی تعجّوب دوْغوران دَییشیکلیک باش وئریر؟
- ۸ -- «قارانلیق چۆخور» نئجه عمله گلیر و نه اۆچون بۇ آدی داشی‌ییر؟

بۏش یئرلره اۆیغون گلن کلمه‌لر کۏچورون:

۱ - اۆلدوزلار شر قاریشاندان ———— آغارانا کیمی گۆزوموزون اۆنونده پارلاییرلار.
۲ - فضا تکنولوژیسی اۆلدوزلارین ————سینی انشیتمگه ایمکان یاراتمیشدیر.
۳ - یۆکسک سۆرعتلرده زامانین ————یندا تعجۆب‌دۆغوران بیر دَییشیکلیک باش وئریر.
۴ - سۆرعت نه قدر چۏخ اۏلسا، مۆسافیرلرین قۏل ساعاتی داها آز زامانی ———— آلاجاق.
۵ - اۆلدوزلار سحره کیمی ایشاریر، ————
۶ - گئجه‌نین قارانلیغیندا پارلایان بیر اۆلدوزون ———— میلیونلار ایل اۆنجه سۏنه بیلردی.
۷ - ان یاووُقداکی گۆی جیسمی بیزدن نئچه ———— آرالیدیر.
۸ - اۆلدوزلارین ایشیغی‌نین تلسکۏپلاریمیزی ———— اۆچون نئچه میلیون ایل یۏلدا اۏلور.
۹ - اۆلدوزلاری ایزله‌مک اۆچون اۏنلارا بیر تلسکۏپ ———— لازیمدیر.
۱۰ - هر گۆی جیسمی‌نین نئچه میلیارد ایل سۆرن بیر ———— تاریخی وار.
۱۱ - گۆزوموزون اۆنونده پارلایان بیر اۆلدوز میلیونلار ایل اۆنجه سۏنوب، بیر ———— چئوریله بیلردی.
۱۲ - حتا ایشیق شۆعاعلاری قارانلیق چۆخوردان ———— قۏرتارا بیلمیر.
۱۳ - قارانلیق چۆخور بۆتون کۆتله‌سی ایله اۏزونه ———— بیر اۆلدوز دئمکدیر.

قلدیْنیزی ایشه سالین:

«*گؤی مدنیّتلری*» باشلیقلی بیـر اینشـا یازیـب. گؤیـده هرهانسـی احتیمـالا گـؤره یاشاماقدا اوْلان شۆعورلو وارلـیقلار، اوْنلاریـن یاراتـدیغی مـدنیّت و اینسـانلارین گلهجکده اوْنلارا قارشـی مۆناسـیبتلرینی قلمـه آلـین. لازیـم گلینجـه آشـاغیداکی جۆملهلردن فایدالانین:

۱ - اوْلدوزلارین و گؤی جیسملری‌نین تصوّره سیغماز ساییْنی نظره آلاراق بئله بیر حؤکمله راضیلاشماق اوْلار کی، بۆ گئنیشلیکده کائیناتین هانسی بۆجاغینداسا شۆعورلو وارلیقلارین یاشاماغینا الوئریشلی شرائیط مؤوجوددور.

۲ - هانسی پلانتده‌سه جانلی وارلیقلارین عرصه‌یه گلمه‌سی و گلیشمه‌سی ایلک- اوْنجه اوْ پلانتین آتموسفری‌نین کیمیاوی ترکیبیندن، پلانِتین گۆنشدن مسافه‌سیندن، سوْ و اوْکسیژن مۆلکلوْللاری‌نین بوْللوغوندان و پلانِتین کوْتله‌سیندن آسیلیدیر.

۳ - شۆعورلو جانلی وارلیقلار، شۆبهه‌سیز کی، کائیناتین هر دالدا بۆجاغیندا اوْزونه‌مخصوص بیر حیات یاشاماقدادیرلار. اوْلا بیلسین کی، بوْنلارین بیر چوْخو اینسان مدنیّتینه گؤره قات- قات اوْستون بیر تکنولوژی مدنیّتینه آرخالانیرلار.

۴ - گؤی مدنیّتلری ایله قارشیلاشماق اوْغروندا اوْلان چتینلیکلردن بیری ده بیر اوْرتاق دیل مسأله‌سیدیر. اوْنلارلا فیکیر مۆبادیله‌سی قوْرماق اوْچون هرهانسی ایشارتلر سیستمی ایشه یاراماییاجاق.

فیکرینیزی سؤیله‌یین:

۱ - فضا تکنولوژیسی اینسانین یاشاییشینا هانسی جهتلردن خئییرلی اوْلا بیلر؟
۲ - اوٗلدوزلارین پارلاقلیغی نه‌دن عمله گلیر؟
۳ - نه اوْچون اوٗلدوزلارین بعضیسی بعضیلریندن داها پارلاقدیر؟
٤ - «بؤیوک پارتلاییش» دئییلن حادیثه نه زامان باش وئردی و نه‌دن بوٗ آدی داشی‌ییر؟
٥ - یوٗخاری سوْرعتلرده زامانین یاواشیماسی اوٗلدوز موْسافیرلرینه نه جهتدن فایدالی اوْلا بیلر؟
٦ - «قارانلیق چوٗخور»دان اوٗلدوزلارا و گؤی جیسملرینه قارشی هانسی تهلوْکه‌لر قالخیر؟
۷ - گؤی مدنیّتلری ایله قارشیلاشماق هانسی جهتدن قایدالی یاخوٗد تهلوْکه‌لی اوْلا بیلر؟

موْرکب فعللر:

بوٗ فعللری اوٗیارلی قوٗرولوشدا بوٗش یئرلره کوٗچوروٗن:

سوْرمک	باتماق	آچیلماق	چاخماق	قوٗووشماق
باریشماق	قارالماق	قاریشماق	آغارماق	سوْرولمک
دوٗغورماق	قالدیرماق	یاراماق	قوٗرماق	قالدیرماق

۱ - بیز هله گؤی مدنیّتلری ایله علاقه ———— ایمکانیندا دئییلیک.

۲ - رادیو دالغالاری اوُلدوز مدنیّتلری ایله قوْنوشماق اوٚچون ایشه ————

۳ - بوُ آرزو اینسانین روُحونون گیزلنجیندن باش ————

٤ - ان چوْخ ماراق ———— مسأله اوُلدوزلارداکی جانلی وارلیقلارلا گؤروشمکدن عیبارتدیر.

۵ - نیسبیت نظریه‌سی آلبرت آینشتاین طرفیندن ایرلی ————

٦ - اوُلدوزلار شر ————دان دان یئری ————ا کیمی پارلاییرلار.

۷ - قاش ————دا بوٚتون جانلی- جینلی اثوینه چکیلیر.

۸ - بئله کی گؤرونور، ایسماعیللا منیم اوُلدوزوم هئچ واخت ————مایاجاق.

۹ - قارانلیق ————اندا اوُلدوزلار سایریشماغا باشلاییر.

۱۰ - گئجه سحره کیمی گؤی گؤرولدابیردی و ایلدیریم ————

۱۱ - سحر چوْخدان ———— ، آرتیق نامازا گئجیکمیشدیک.

۱۲ - واخسئی، یانمیش نه گؤیچکدیر! آیا دئییر، سن ———— ، من چیخیم.

۱۳ - من بیر اوْ قدر ده اردملی دئییلم. دی‌گل‌کی سن منی سئودیگیندن گؤیلره ————

۱٤ - هر اوُلدوزون نئچه میلیارد ایل ———— بیر گلیشمه تاریخی وار.

جۆمله قوْرولوشو:

آشاغیداکی جۆمله حیصه‌لرینی قوْورشدورون، میثال:

۱- بوُ حادیثه کی، «بوُیوک پارتلاییش» دئییلیر، سبب اوْلدو کی، بوُتون کائینات عمله گلسین.

۲- «بوُیوک پارتلاییش» دئییلن بوُ حادیثه بوُتون کائیناتین عمله گلمه‌سینه سبب اوْلدو.

۱ – اوْلدوزلار کی، کائیناتین دوُرد بوُجاغیندا بوْل- بوْل گوُرونور، شاعیرلرین ایلهام قایناغی اوْلموشدو.

۲ – هرهانسی بیر اوْلدوز کی، گوْزوموزون اوْنونده ایشاریب- سوُنور، نئچه میلیارد ایل گلیشمه تاریخینه مالیکدیر.

۳ – بوُگوْنکو تلسکوْپلار کی، اوْستون تکنولوژییه آرخالانیرلار، اوْلدوزلارین ایندیکی دوُرومونو آراشدیرماقدا یئنه ده یارامازدیرلار.

٤ – گوْی مدنیّتلری کی، ۵۰ ایلدن چوْخدور، حاقّیندا صوُحبت گئدیر، شوْبهه‌سیز کائیناتین هر دالدا- بوُجاغیندا اوْز حیاتینی یاشاییر.

۵ – اوْ ایشیق دالغالاری کی اوْلدوزلاردان گلیر و تلسکوْپلاریمیزی حاقلاییر، یالنیز کئچمیشه عائید معلومات داشی‌ییر.

٦ – فضا گمیلری کی، یاخین گله‌جکده یاراناجاق و یوْکسک سوْرعته مالیک اوْلاجاق، اینسان نسلینی نهایت اوْلدوزلارا گوُتوره‌جک.

۷ – اوْزل نیسبیت نظریه‌سی کی ایلک باخیمدا اوْلدوقجا غئیر- عادی گوُرونور، بوُ فیکری ایرلی سوْرور کی، زامانین آخینی سوْرعتدن آسیلیدیر.

۸ – بوُ نظریه‌یه گوُره کی علمده بیر اینقیلاب یاراتمیشدی، زامان و مسافه اوْلچوسو موْطلق دئییل و موْشاهیده‌چی‌نین دوُروموندان آسیلیدیر.

۹ – بیر موْسافیر کی، ایشیق سوْرعتینه یاخین بیر سوْرعتله اوْلدوزا دوْغرو جان آتیر، ساکین موْشاهیده‌چییه گوُره داها قیسا بیر زامان کئچیدینی قئیده آلیر و داها آز قوْجالیر.

آردی وار...

... اوْنجه‌کی صحیفه‌دن دوام ائدیر

۱۰ -	کائینات کی، «بؤیوک پارتلاییش»دان بری چیلغین بیر سۆرعتله هر طرفه یاییلماقدادیر، قؤینوندا بیر چوْخ مدنیّتلر یاشادیر.
۱۱ -	کائینات کی، قؤینوندا بیر چوْخ دۆنیالار یاشادیر، ان آزی ۱۵ میلیارد یاشیندادیر. ساققالی آغارسین!
۱۲ -	گؤیدن ائله مۆسافیرلر گلیب کی، بیلمیریک اوْنلاری نئجه دیندیرک.

اوْلدوز یوْلو

اوْزاناراق مشریقلرین گۆنشلی قیلینجی گؤزلریمه،
داغلارین سازاغی سۆکولور بیردن،
خیالیم ائنیر یاشیل دۆزلره.

سازاقدان بیر تیترک ماهنی آیریلیر،
قوْشولور خیالیمداکی دۆشونجه‌لره،
قالخیرام او دۆمانلی قاتلارا.

عصرلرین او کؤرپه چاغلاریندان،
بیر اوْلدوز داشلانیر قارانلیغیما،
دیکسینیر کؤنلومده‌کی یوْرغون ملکلر،
خیالیم قوْشولور آخان اوْلدوزا،

چیرپینیر اوْرکده دۆزومسوزلوگوم،
بۆیلانیرا اوْ واریلماز، چنلی- تۆرانلی قاتلارا.

کائیناتدان کۆچور تلسیک،
ساچاق- ساچاق ایشیق دالغالاری، ایپک تاقه‌لر،
بیر باخیشلا قیبدیغین، عۆمور بۆیو دۆیدوغوم،
سئوگی‌نین اوْ سرت سانجیلاری،
سؤکولور بیر چاخیم ایلدیریم کیمی،
نۆر چیله‌ییر یاتمیشلارا، آییقلارا، باخ، نه چیرپینیر قایالیقلارا!

باهار سئوینجی ساریلدیقدا کۆنلومون بوْداقلارینا،
سیخیرام سینه‌مه بیر سالخیم اوْلدوز،
بیر الیمده گۆنشلی قیلینج،
اوْرگیمدن دیللنیر تیترک ماهنی تئللری،
سیخلاشان بۆلودلارا یۆل چکیر گۆزوم،
دیرشیب، یۆل آچیرام، اوْزاقلارداکی تۆفانلی قاتلارا.

شعر: ابراهیم رفرف، فروردین ۱۳۸۳

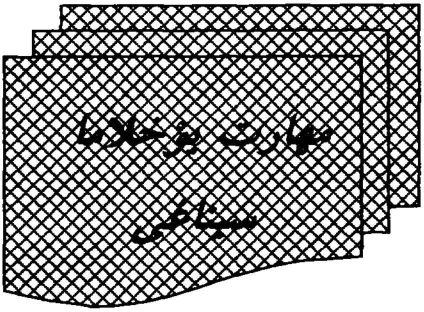

اؤزونوزو سینایین

کیتابین بوُ حیصه‌سینده اؤخوجولاریمیز اوْچـون ۱۰۰ سـوُالدان عیبـارت بیـر *مهـارت یوْخلامـا سیناعی* *حاضیرلامیشیق* اؤیرنجیلرین بوُ سیناقدا ایشتیراک ائتمگـی آنجـاق ***تـوْرک دیلـی درس اوْجاغی*** یاخوُد عئین سویه‌ده اوْلان بیر درسـلیک واسـیطه‌سـی ایلـه مهـارت قازانانـدان سـوْنرا توْوصیه ائدیلیر. بیر قدر یوْکسک دیل بیلگیسینه مالیک اوْلان عـادی وطنداشـلار دا بـوُ سـیناقدا ایشتیراک ائده بیلرلر. آیدیندیر کی، قاباقجادان بوُ سیناغین آیـری- آیـری حیصـه‌لرینـی گـوْزدن کئچیرمک و اوْراداکی سوْآللارلا قاباقجادان تانیش اوْلمـاق دوْزگـون دئییلـدیر. مهـارتین دیقّتلـه اوْلچولمگی ایجاب ائدیر کی، اؤیرنجیلر کیتابین سیناق بؤلومونه آنجاق بیر دفعه، اوْزو ده موْعیّن قدر دیل بیلگیسی توْپلایاندان سوْنرا باش ووُرسونلار.

سینانی ۱۰۰ دقیقه‌لیک واحید بیر اوْتورومدا کئچیریلمه‌لیدیر. بؤلومون دوامیندا بوْتون سـوُآللارین جاوابی وئریلمیشدیر. سیناق سوْنا چاتدیقدا دوْزگـون جـاوابلاری همـین بؤلومـدن یوْخلامـاق لازیمدیر. هر دوْغرو جاوابا بیر موْثبت و هر سهو جاوابا ۰/۳ منفی قیمت وئریلمـه‌لیـدیر. بـوْش جاوابلارا ایسه صیفیر قیمـت وئریلمـه‌لیـدیر. تـوْپلام قیمـت ۸۰ ایلـه ۱۰۰ آراسـیندا اوْلورسـا، اؤیرنجی‌نین دیل بیلگیسـی یوْکسـک دَیَرلنـدیریلیر. بوْتـون اؤیرنجیلـره بـوُ سـیناقدا اوْغـورلار دیله‌ییریک.

مهارت یۏخلاما سیناغی:

دۆزگون یازی:		
۱ ــ من شیرکتدن ــــــــــــــ ائوه گلدیم.		
☐ بیر باشا	☐ بیرباشا	☐ بیر- باشا
۲ ــ منیمله ایسماعیل ــــــــــــ قۏنشویوق.		
☐ قاپی‌بیر	☐ قاپی بیر	☐ قاپی- بیر
۳ ــ بۇ خیاواندا ماشین ساخلاماق ــــــــــــ یاساقدیر.		
☐ باشاباش	☐ باشا- باش	☐ باشا باش
٤ ــ سن بیزی ــــــــــــ اۇنودوبسان.		
☐ بیر دفعه لیک	☐ بیردفعه‌لیک	☐ بیر دفعه‌لیک
۵ ــ سیز ــــــــــــ اۏزونوزو تقدیم ائدین.		
☐ مۆمکون سه	☐ مۆمکون‌سه	☐ مۆمکونسه
٦ ــ بۇ دره‌دن ــــــــــــ سۆنالار کئچیر.		
☐ یاشیلباش	☐ یاشیل باش	☐ یاشیل‌باش
۷ ــ ــــــــــــ گۆناهی ــــــــــــ گؤرورم.		
☐ منده/ سنده	☐ من ده/ سن ده	☐ من ده/ سنده

۸ – من ايسماعيلا ———— تاپشيرديم كی، قاپی‌نين آشيرماسينی سالسين.		
☐ دۆنه‌دۆنه	☐ دۆنه دۆنه	☐ دۆنه– دۆنه
۹ – آدام ———— حئيوان اۆندان ياخشيدير.		
☐ وار كی	☐ وار كی،	☐ وار، كی
۱۰ – من ساعات سككيزده قارداشيمی يوُخودان ————		
☐ آييلتديم	☐ آييتديم	☐ آييدديم
سۆز بيلگيسی		
۱۱ – اوُروپادا سياسی وضعيت گئتديكجه ————		
☐ آغيرلاشير.	☐ گرگينلشير.	☐ وخيملشير.
۱۲ – بوُ بالتا ايله اوُدون يارماق چتيندير، چۆنكی بوُنون ———— قيساديرِ.		
☐ دسته‌سی	☐ ساپی	☐ قوُلپو
۱۳ – مجليسده بۆتون قرارلار ———— ايله قبول ائديلير.		
☐ اكثريتين رأيی	☐ اكثريت	☐ سس چۆخلوغو
۱٤ – ايسماعيل منيمله چۆخ ———— طرزده دانيشيردی.		
☐ بۆز	☐ قابا	☐ قابان

۱۵ – چوٚخ یوْرغونام، ایجازه‌نیزله من گئدیرم، یاریم ساعات ----------		
☐ اوُیام.	☐ اوُیویام.	☐ اوُیوشام.
۱۶ – پوْلیس مأمورو اوُجادان باغیردی: «اللر یوُخاری، هئچ کیم ---------- !».		
☐ قیمیلدانماسین	☐ قیمیشماسین	☐ تکان یئمه‌سین
۱۷ – یاشار خالقین خئیرینه- شرّینه ---------- آدامدیر.		
☐ جان‌یاندیران	☐ یارایان	☐ یاریدان
۱۸ – اوْ کیشیده نه جاوانلیق قالمیشدی، نه گؤیچکلیک، اوْ آنجاق پوُلونا ----------		
☐ قیزیرغانیردی.	☐ قیسقانیردی.	☐ قیییردی.
۱۹ – یاشار بیر آز ارکؤیون و دَیمه‌دوْشردیر، دئیه‌سن منیم سؤزومدن بیر آز ----------		
☐ گؤینه‌دی.	☐ آلیندی.	☐ ایبرندی.
۲۰ – سیزه بوْتون ایشلرینیزده ---------- دیله‌ییرم.		
☐ باجاریلار	☐ باجاریقلار	☐ باشاریلار
۲۱ – آیواز یامان چالیشقان اینساندیر، اوْ، بیر ایلین ایچینده منی ده ---------- کئچدی.		
☐ باسیب	☐ گلیب	☐ اوٖتوب

۲۲ – سئلتای قیلی قیلدان سئچن آدامدیر، هئچ نه اوْنون دیقّتیندن ————		
☐ یاییلماز.	☐ یاییناماز.	☐ یانیلماز.
۲۳ – سیز هاوایی یئره عصبیلشیرسینیز، یقین کی، نه‌ایسه بیر ———— باش وئریب.		
☐ آنلاشیلمازلیق	☐ آنلامازلیق	☐ آنلامسیزلیق
۲۴ – موْحاریبه‌ده عسگرلریمیزین ایکیسی بوْیروندن ———— یارالانیب.		
☐ اوْلو وای	☐ اوْلدوروجو	☐ اوْلومجول
۲۵ – بیز گنج نسلی زمانه‌نین طلبلرینه اوْیغون اوْلاراق ————		
☐ یئتیشدیرمه‌لی‌ییک.	☐ یئتیرمه‌لی‌ییک.	☐ یئتیشمه‌لی ییک.
۲۶ – ایسماعیل اوْز دوْنیاسینا قاپیلیب، اوْ بوْ گوْنلر چوْخ ———— گوْرونور.		
☐ سوْلغون	☐ دالغین	☐ توْتقون
۲۷ – یاغیش گئجه‌دن سحره کیمی ———— یاغیردی.		
☐ دابان‌باسدی	☐ گوْرولتولو	☐ شیدیرغی
۲۸ – دوْشمن اوّل گوْنلر بیزی یامان کیریتمیشدی، هامی‌نین اوْزونه ———— سارسیلمیشدی.		
☐ اینامی	☐ ایناجی	☐ اینانیشی

۲۹ ـ قارتال قانادلارینی ———— و گؤیون اوْزونه سوْزموشدو.		
☐ آچمیشدی	☐ چالمیشدی	☐ گرمیشدی
۳۰ ـ چک، سوْفته و نقد پوْل ———— واسیطه‌سیدیر.		
☐ اؤده‌مه	☐ بازار	☐ ساتین
ان یاخین معنا هانسیدیر؟		
۳۱ـ بوْ گوْنلر جاویدگیلله گئت- گلیمیز چوْخ *سئیرلیب*.		
☐ آرتیب	☐ آزالیب	☐ صمیمیلشیب
۳۲ ـ یاشار بوْ ایشده بیر *آرغاج کئچدی*.		
☐ آدیم باسدی.	☐ میثال چکدی	☐ کوْبود سوْز دانیشدی.
۳۳ـ اوْ بیزیم باشیمیزین آلتینا *یاستیق قوْیور*.		
☐ بیزی یوْخویا وئریر.	☐ بیزی آلدادیر.	☐ بیزی اوْووندورور.
۳٤ـ *قازانین دیبینه داش آتدیق*.		
☐ حؤرمتی پوْزدوق.	☐ دوْستلوغو پوْزدوق.	☐ یئییب قوْرتاردیق.
۳۵ـ بوْ جاوانلارین *آیاغی یامان یئر توْتوب*.		
☐ بوْز صیفت چیخاردیبلار.	☐ هر ایشده ماهیر اوْلوبلار.	☐ هر یئره یاییلیبلار.

۳۶ــ یاشار منی *باشدان چیخارتدی.*		
☐ باشدان ائله‌دی	☐ دوٚز یوٚلدان ائله‌دی.	☐ فیکریمی دَییشدی.
۳۷ــ آیوازی بوٚراخ، اوْ *بوٚش‌بوٚغازین* بیریدیر.		
☐ چوٚروکچودور.	☐ داماری‌بوٚشدور.	☐ فیکری‌دایازدیر.
۳۸ــ یامان یئرده *آخشاملادیق!*		
☐ هاوا قارانلیقلاشدی.	☐ یامان باسیلمیشیق.	☐ عجب ایشه دوٚشدوک ها!.
۳۹ــ دئیه‌سن قارداشیم *دوٚیوق دوٚشوب.*		
☐ هر زادی بیلیر.	☐ شوٚبهه‌لنیب.	☐ خبر آلیب.
۴۰ــ من *آغی قارادان* سئچنم.		
☐ آلدانمارام.	☐ هامینی تانی‌ییرام.	☐ آزدان- چوٚخدان بعضی شئیلری باشا دوٚشرم.
شکیلچیلر:		
۴۱ــ عسگرلریمیز دوٚشمنه قارشی گوٚجلو ———————— ائتدیلر.		
☐ باسقین	☐ باسغین	☐ باسقی
۴۲ــ فضولی اوْز زمانه‌سی‌نین ان ——————— شخصیتلریندن ایدی.		
☐ بیلیجی	☐ بیلگین	☐ بیلیمسل

٤۳ـ آذربایجان اؤلکه‌میزین شیمال- غرب ---------- یئرلشیر.		
☐ بؤلوموندە	☐ بؤلگوسوندە	☐ بؤلگه‌سیندە
٤٤ـ هر کسین اؤزونه مخصوص دۆشونجه‌سی و ---------- وار.		
☐ گؤرونوشو	☐ گؤرونتوسو	☐ گؤروشو
٤٥ـ سن آتا- آنانین سؤزونه قۇلاق ----------		
☐ آسمالیسان.	☐ آساسیسان.	☐ آساجاقسان.
٤٦ـ سئچکیلر خۇرداد آییندا کئچیریله‌جک، مجلیسین سۇن ایجلاسیندا بئله قرارا ----------		
☐ گلردی.	☐ گلیندی.	☐ گلدی.
٤٧ـ من بئش ایلدن سۇنرا دۆستوم یاشاری ---------- تانیدیم.		
☐ گؤرجک	☐ گؤرموش	☐ گؤررکن
٤۸ـ بۇ داستان چۇخ اۇزوندور، دیلله ---------- بیر داستان دئییل.		
☐ دئییلمیش	☐ دئییله‌سی	☐ دئییلن
٤۹ـ عسگرلریمیزین نئچه‌سی دۆنن گئجه‌کی ---------- شهید اۇلدو.		
☐ دؤیونوشلردە	☐ دؤیونتولردە	☐ دؤیوشلردە
٥۰ـ بۇمنظره یامان کؤنول ---------- منظره‌دیر.		
☐ اۇخشادان	☐ اۇخشاییجی	☐ اۇخشار

<table dir="rtl">
<tr><td colspan="3">مۆرکب فعللر:</td></tr>
<tr><td colspan="3">٥١ـ جاهيل آدامين دۆشمنه احتياجی يۆخدور، اۏ اؤزو اؤزونه ــــــــــــ</td></tr>
<tr><td>☐ غنيم اۏلوب.</td><td>☐ غنيم دۆشوب.</td><td>☐ غنيم کسيليب.</td></tr>
<tr><td colspan="3">٥٢ـ اينسان گرک هر ايشی دۆزگون ــــــــــــ</td></tr>
<tr><td>☐ انجام وئره.</td><td>☐ يئرينه يئتيره.</td><td>☐ ائلهيه.</td></tr>
<tr><td colspan="3">٥٣ـ ايسپارتاکوُسون قۏشونو سيسيل بؤلگهسينه دۏغرو ــــــــــــ</td></tr>
<tr><td>☐ مسير آلدی.</td><td>☐ اۆز قۏيدو.</td><td>☐ ايستيقامت آلدی.</td></tr>
<tr><td colspan="3">٥٤ـ عسگرلريميز گئجه- گۆندوز ووُروشوب، مۆحاصيرهنی ــــــــــــ</td></tr>
<tr><td>☐ سيندير ديلار.</td><td>☐ يارديلار.</td><td>☐ پۏزدولار.</td></tr>
<tr><td colspan="3">٥٥ـ بوُ نظريه هر طرفدن سۏرغويا ــــــــــــ</td></tr>
<tr><td>☐ آليندی.</td><td>☐ قۏيولدو.</td><td>☐ وئريلدی.</td></tr>
<tr><td colspan="3">٥٦ـ اؤلکهميز ايللردن بری مۆستقيل بير سياست ــــــــــــ</td></tr>
<tr><td>☐ ايشلدير.</td><td>☐ قۏرويور.</td><td>☐ قۏوور.</td></tr>
<tr><td colspan="3">٥٧ـ ايکی ساعات ياتاغيمدا چابالاييرديم، نهدنسه يوُخويا ــــــــــــ بيلميرديم.</td></tr>
<tr><td>☐ دۆشه</td><td>☐ گئده</td><td>☐ قالا</td></tr>
</table>

۵۸ـ هئچ کیم ایپه گلمه‌دی، هئچ کیم اؤز عینادیندان ----------		
☐ قاییتمادی.	☐ دؤنمه‌دی.	☐ ال گؤتورمه‌دی.
۵۹ـ اینسان یاشا ---------- عاغیلا گلیر.		
☐ گیردیکجه	☐ قدم قوْیدوقجا	☐ دوْلدوقجا
٦٠ـ بیزانس ایمپراتوْرلوغو ۱۵- جی عصرده زاوالا ----------		
☐ گلدی.	☐ اوُغرادی.	☐ دوْشدو.
٦١ـ دؤولت باهالیغا قارشی کسکین اؤلچولر ----------		
☐ چکیب.	☐ گؤتوروب.	☐ تؤکوب.
٦٢ـ سن باجاریقلی آدامسان، گل بیر تدبیر ----------		
☐ چک.	☐ تؤک.	☐ ایشلت.
٦٣ـ خالق شاهلارین ظوْلمونه قارشی عوْصیان ----------		
☐ گؤتوردو.	☐ قوْوزادی.	☐ قالدیردی.
٦٤ـ آنار، دئیه‌سن، عائیله ---------- فیکرینه دوْشوب.		
☐ قوُرماق	☐ قوْروماق	☐ دوْزلتمک
٦٥ـ نه ایسه بیر حادیثه باش وئره‌جک، اوْرگیمه ----------		
☐ دوْشوب.	☐ دامیب.	☐ گلیب.

٦٦ـ من بۇ پۆلو ايكی آيا كيمی سنه ـــــــــــــ		
☐ دۆلارام.	☐ گتيررم.	☐ دۆشرم.
٦٧ـ ايسماعيل بۆتون ايشلردن بۆيون ـــــــــــــ		
☐ چكير.	☐ آتير.	☐ قاچيرير.
٦٨ـ قارداش قارداشا يامان گۆنده داياق ـــــــــــــ		
☐ گلر.	☐ چيخار.	☐ دۇرار.
٦٩ـ آخشام ـــــــــــــ ، هله ايسماعيل گليب- چيخماييب.		
☐ دۆشوب	☐ اۆلوب	☐ يئتيشيب
٧٠ـ من بۇ ايشه راضيليق وئرمه‌ديم، اۇشاقلاريم منی اۆزه ـــــــــــــ		
☐ باسديلار.	☐ سالديلار.	☐ وۇردولار.
قارشی‌معنالی سؤزلر		
٧١ـ بۇ منيم سيزه *ايلک* سؤزومدور.		
☐ سۆن	☐ سۆنكی	☐ سۆن اۆلاراق
٧٢ـ بۇ منظره‌لر منه *دۆغمادير*.		
☐ اۆگئيدير.	☐ يادديير.	☐ اۆزگه‌دير.

۷۳ـ ترافیکده ایلیشیب قالمیشدیق، نه *ایرلیبه* یوْلوموز واردی، نه ————		
☐ آرخایا.	☐ دالا.	☐ گئرییه.
۷٤ـ *قوْزئی* عیراقدا موْحاریبه گئدیر، آمّا اوْ اوْلکه‌نین ———— بوْلگه‌سی امن- امانلیقدیر.		
☐ گوْنئی	☐ گوْنه‌ور	☐ گوْن‌دوْغان
۷۵ـ سیز ۲۰ سوْآلا *دوْغرو* جاواب وئردینیز، ۵ سوْآلا ایسه ————		
☐ یالان	☐ یانلیش	☐ یالانچی
۷٦ـ ایسماعیل چوْخ های- کوْیله دانیشیردی، آمّا یاشار ———— اوْتورموشدو.		
☐ های- کوْیسوز	☐ سوْزسوز	☐ سس‌سیز- سمیرسیز
۷۷ـ هر وطنداش دوْولته هم *بیرباشا* وئرگی وئریر، هم ده ————		
☐ ایکی‌باشلی.	☐ دوْلایی.	☐ ایکی‌طرفلی.
۷۸ـ بیر گوْن *یاخشیلیق* ———— غلبه چالاجاق.		
☐ پیسلیگه	☐ یاوالیغا	☐ یامانلیغا
۷۹ـ سیزین ماشینینیز *آزی* ۲۰۰۰۰۰ توْمنه دَیَر.		
☐ ووْر- توْت	☐ داشلار چاتلاسا	☐ چوْخو
۸۰ـ یاشار *گوْزودار* آدامدیر.		
☐ گوْزوآچیق	☐ اوْرکلی	☐ اوْرگی گئنیش

عۆمومی قرامر بیلگیسی:		
۸۱ـ ایکی دنه کؤینک آلمیشام، بیریسی یاشار اوْچون، بیریسی ده ——————— اوْچون.		
☐ سن	☐ سنین	☐ سنینکی
۸۲ـ دوْزدور کی، یاشار دوْشمنیمدیر، آمّا اوْ عئین زاماندا منیم قارداشیمدیر. من اوْنو ———————		
☐ نه آتا بیلرم، نه توْتارام.	☐ نه آتا، نه توْتا بیلرم.	☐ نه آتا بیلرم، نه توْتا.
۸۳ـ *«من اینانیرام اوْ آللاها کی، گؤزله گؤروله بیلمز»*. من ——————— آللاها اینانیرام.		
☐ گؤزله گؤرولمه‌ین اوْ	☐ گؤزله گؤروله بیلمه‌ین اوْ	☐ من اوْ گؤزله گؤروله بیلمه‌ین
۸٤ـ من نریمانلا دانیشماق ایسته‌میرم، اوْنا سؤیله‌گیلن ———————		
☐ نئجه کی گلیب، گئتسین.	☐ نئجه کی گلمیشدیر، گئتسین.	☐ نئجه گلمیشدیرسه، ائله‌جه ده گئتسین.
۸۵ ـ ان دوْزگون ایفاده هانسیدیر؟		
☐ سیزه نه کیمی درمانلار لازیم اوْلاجاقسا، اوْزوم حاضیرلارام.		
☐ سیزه هر نه درمان کی لازیمدیر، اوْزوم حاضیرلارام.		
☐ سیزه هر نوْوع درمان لازیم اوْلا، اوْزوم حاضیرلارام.		

۸٦ـ هارا گئدیم؟ منیم کی ----------		
☐ بیر یئریم یۏخدور گئدم.	☐ گئده‌جک یئریم یۏخدور.	☐ گئتمک اۆچون یئریم یۏخدور.
۸۷ـ ان دۆزگون ایفاده هانسیدیر؟		
☐ باخمایاراق صاباحین جۆمعه اۏلدوغونا، من بۏنونلا بئله سفره چیخاجاغام.		
☐ هرچند صاباح جۆمعه‌دیر، من سفره چیخاجاغام.		
☐ من صاباح جۆمعه اۏلدوغونا باخمایاراق سفره چیخاجاغام.		
۸۸ـ اۆچونجو دۆنیادا یۏخسوللارین و اۏباسیزلارین سایی ---------- آرتیر.		
☐ دۏرمادان	☐ دۏرمایاراق	☐ دۏرماییب
۸۹ـ نریمانین بۇ سۆنکو حرکتی لاپ ----------		
☐ قانمامازلیقدیر.	☐ قانمازلیقدیر.	☐ قانمامالیدیر.
۹۰ـ نریمان چؤرگی ---------- یئییردی.		
☐ گؤز آجلیغی ایله	☐ گؤزو آجلیقلا	☐ آج گؤزلوکله
تۆرک سؤزلری بیلگیسی		
۹۱ـ اینسان آدیم‌باشی بیر مۆشکوله *راست گلیر*.		
☐ تۇش گلیر.	☐ دۆز گلیر.	☐ قارشی چیخیر.
۹۲ـ بیز بیر هفته تهراندا *تفریح ائله‌دیک*.		
☐ سئویندیک.	☐ اَیلندیک.	☐ آچیلیشدیق.

۹۳ـ یاشاری بوٚراخ، اوْ چوْخ *موٚتملّیق* آدامدیر.		
☐ یالاق	☐ یاووٚق	☐ یالتاق
۹۴ـ مالی جهتدن هله ده *کمبود* وار.		
☐ آزلیق	☐ چاتیشمازلیق	☐ اسکیک
۹۵ـ یاشار *موٚتواضع* بیر آدامدیر.		
☐ آلچاق‌کوٚنوللو	☐ باشی‌آشاغی	☐ اوْرگی‌گئنیش
۹۶ـ دوٚشمن بیزی یامان *مرعوب* ائله‌میشدی.		
☐ قیسنامیشدی.	☐ باسمارلامیشدی.	☐ سارسیتمیشدی.
۹۷ـ ایسماعیل *شوٚهرت‌پرستدیر*.		
☐ شوٚهرت دلیسی	☐ شوٚهرت دوٚشکونو	☐ شوٚهرت تامارزیسی
۹۸ـ شاهین حوٚکومتی *ساقیط* اوْلدو.		
☐ داغیلدی.	☐ بیتدی.	☐ دئوریلدی.
۹۹ـ ماشین دره‌نین تکینه *سوٚقوط* ائله‌دی.		
☐ آشدی.	☐ یوٚوارلاندی.	☐ دوٚشدو.
۱۰۰ـ من *دفعه‌لرله* تبریزه سفر ائله‌میشم.		
☐ نئچه یوْل	☐ نئچه کره	☐ دوٚنه- دوٚنه

جاوابلار:

دۆزگون یازی:		
۱ ـ من شیرکتدن ---------- ائوه گلدیم.		
☐ بیر باشا	☑ بیرباشا	☐ بیر– باشا
۲ ـ منیمله ایسماعیل---------- قۏنشویوق.		
☑ قاپی‌بیر	☐ قاپی بیر	☐ قاپی– بیر
۳ ـ بۇ خیاواندا ماشین ساخلاماق ---------- یاساقدیر.		
☑ باشاباش	☐ باشا– باش	☐ باشا باش
٤ ـ سن بیزی ---------- اۇنودوبسان.		
☐ بیر دفعه لیک	☑ بیردفعه‌لیک	☐ بیر دفعه‌لیک
٥ ـ سیز ---------- اۆزونوزو تقدیم ائدین.		
☐ مۆمکون سه	☐ مۆمکون‌سه	☑ مۆمکونسه
٦ ـ بۇ دره‌دن ---------- سۆنالار کئچیر.		
☐ یاشیلباش	☐ یاشیل باش	☑ یاشیل‌باش
۷ ـ ---------- گۆناهی ---------- گؤرورم.		
☐ منده/ سنده	☐ من ده/ سن ده	☑ من ده/ سنده

۸ -- من ایسماعیلا ---------- تاپشیردیم کی، قاپی‌نین آشیرماسینی سالسین.		
☐ دۆنه‌دۆنه	☐ دۆنه دۆنه	☑ دۆنه- دۆنه
۹ -- آدام ---------- حئیوان اوْندان یاخشیدیر.		
☐ وار کی	☑ وار کی،	☐ وار، کی
۱۰ – من ساعات سککیزده قارداشیمی یوُخودان ----------		
☑ آییلتدیم	☐ آییتدیم	☐ آییددیم
سؤز بیلگیسی		
۱۱ – اوُروپادا سیاسی وضعیت گئتدیکجه ----------		
☐ آغیرلاشیر.	☑ گرگینلشیر.	☐ وخیملشیر.
۱۲ – بوُ بالتا ایله اوْدون یارماق چتیندیر، چوْنکی بوُنون ---------- قیسادیر.		
☐ دسته‌سی	☑ ساپی	☐ قوُلپو
۱۳ – مجلیسده بوْتون قرارلار ---------- ایله قبول ائدیلیر.		
☐ اکثریتین رأیی	☐ اکثریت	☑ سس چوْخلوغو
۱٤ – ایسماعیل منیمله چوْخ ---------- طرزده دانیشیردی.		
☐ بوْز	☑ قابا	☐ قابان

۱۵ – چوْخ يوْرغونام، ايجازه‌نيزله من گئديرم، ياريم ساعات ----------		
☐ اوُيام.	☑ اوُيويام.	☐ اوُيوشام.
۱٦ – پوْليس مأمورو اوُجادان باغيردی: «اللر يوُخاری، هئچ كيم ---------- !».		
☑ قيميلدانماسين	☐ قيميشماسين	☐ تكان يئمه‌سين
۱۷ – ياشار خالقين خئيرينه- شرّينه ---------- آدامدير.		
☐ جان‌ياندیران	☑ يارايان	☐ ياريدان
۱۸ – اوْ كيشيده نه جاوانليق قالميشدی، نه گؤيچكليک، اوْ آنجاق پوُلونا ----------		
☑ قيزيرغانيردی.	☐ قيسقانيردی.	☐ قيييردی.
۱۹ – ياشار بير آز اركؤيون و دَيمه‌دؤشردير، دئيه‌سن منيم سؤزومدن بير آز ----------		
☐ گؤينه‌دی.	☑ آليندی.	☐ اييرندی.
۲۰ – سيزه بوْتون ايشلرينيزده ---------- ديله‌ييرم.		
☐ باجاريلار	☐ باجاريقلار	☑ باشاريلار
۲۱ – آيواز يامان چاليشقان اينساندير، اوْ، بير ايلين ايچينده منی ده ---------- كئچدی.		
☐ باسيب	☐ گليب	☑ اؤتوب

۲۲ – سئلتای قیلی قیلدان سئچن آدامدیر، هئچ نه اؤنون دیقّتیندن ——————		
☐ یاییلماز.	☑ یایینماز.	☐ یانیلماز.
۲۳ – سیز هاوایی یئره عصبیلشیرسینیز، یقین کی، نه‌ایسه بیر —————— باش وئریب.		
☑ آنلاشیلمازلیق	☐ آنلامازلیق	☐ آنلامسیزلیق
۲٤ – مؤحاریبه‌ده عسگرلریمیزین ایکیسی بؤیروندن —————— یارالانیب.		
☐ اؤلو وای	☐ اؤلدوروجو	☑ اؤلومجول
۲۵ -- بیز گنج نسلی زمانه‌نین طلبلرینه اؤیغون اؤلاراق ——————		
☑ یئتیشدیرمه‌لی‌ییک.	☐ یئتیرمه‌لی‌ییک.	☐ یئتیشمه‌لی ییک.
۲۶ -- ایسماعیل اؤز دؤنیاسینا قاپیلیب، اؤ بؤ گؤنلر چؤخ —————— گؤرونور.		
☐ سؤلغون	☑ دالغین	☐ تؤتقون
۲۷ – یاغیش گئجه‌دن سحره کیمی —————— یاغیردی.		
☐ داماباسدی	☐ گؤرولتولو	☑ شیدیرغی
۲۸ – دؤشمن اوّل گؤنلر بیزی یامان کیریتمیشدی، هامی‌نین اؤزونه —————— سارسیلمیشدی.		
☑ اینامی	☐ اینانجی	☐ اینانیشی

۲۹ ـ قارتال قانادلارینی ———— و گؤیون اۆزونه سۆزموشدو.		
☐ آچمیشدی	☐ چالمیشدی	☑ گرمیشدی
۳۰ ـ چک، سۆفته و نقد پوُل ———— واسیطه‌سیدیر.		
☑ اؤده‌مه	☐ بازار	☐ ساتین
ان یاخین معنا هانسیدیر؟		
۳۱ـ بوُ گۆنلر جاویدگیلله گئت- گلیمیز چوُخ *سئیرلیب*.		
☐ آرتیب	☑ آزالیب	☐ صمیمیلشیب
۳۲ ـ یاشار بوُ ایشده بیر *آرغاج کئچدی*.		
☑ آتدیم باسدی.	☐ میثال چکدی	☐ کؤبود سؤز دانیشدی.
۳۳ـ اوُ بیزیم باشیمیزین آلتینا *یاستیق قوُیور*.		
☐ بیزی یوُخویا وئریر.	☑ بیزی آلدادیر.	☐ بیزی اؤووندورور.
۳٤ـ *قازانین دیبینه داش آتدیق*.		
☐ حؤرمتی پوُزدوق.	☐ دۆستلوغو پوُزدوق.	☑ یئیب قوُرتاردیق.
۳۵ـ بوُ جاوانلارین *آیاغی یامان یئر توُتوب*.		
☑ بوُز صیفت چیخاردیبلار.	☐ هر ایشده ماهیر اوُلوبلار.	☐ هر یئره یاییلیبلار.

۳۶ـ یاشار منی *باشدان چیخارتدی.*		
☐ باشدان ائله‌دی	☑ دوٚز یوٚلدان ائله‌دی.	☐ فیکریمی دَییشدی.
۳۷ـ آیوازی بوٗراخ، اوٗ *بوٚش‌بوٚغازین* بیریدیر.		
☑ چوٚروکچودور.	☐ داماری‌بوٚشدور.	☐ فیکری‌دایازدیر.
۳۸ـ یامان یئرده *آخشاملادیق!*		
☐ هاوا قارانلیقلاشدی.	☐ یامان باسیلمیشیق.	☑ عجب ایشه دوٚشدوک ها!.
۳۹ـ دئیه‌سن قارداشیم *دوٗیوق دوٚشوب.*		
☐ هر زادی بیلیر.	☑ شوٚبهه‌لنیب.	☐ خبر آلیب.
۴۰ـ من *آغی قارادان سئچنم.*		
☐ آلدانمارام.	☐ هامینی تانی‌ییرام.	☑ آزدان- چوٚخدان بعضی شئیلری باشا دوٚشرم.
شکیلچیلر:		
۴۱ـ عسگرلریمیز دوٚشمنه قارشی گوٚجلو ———————— ائتدیلر.		
☑ باسقین	☐ باسغین	☐ باسقی
۴۲ـ فضولی اوٚز زمانه‌سی‌نین ان ———————— شخصیتلریندن ایدی.		
☐ بیلیجی	☑ بیلگین	☐ بیلیمسل

٤٣ـ آذربایجان اؤلکه‌میزین شیمال- غرب ---------- یئرلشیر.		
☐ بؤلومونده	☐ بؤلگوسونده	☑ بؤلگه‌سینده
٤٤ـ هر کسین اؤزونه مخصوص دۆشونجه‌سی و ---------- وار.		
☐ گؤرونوشو	☐ گؤرونتوسو	☑ گؤروشو
٤٥ـ سن آتا- آنانین سؤزونه قوُلاق ----------		
☑ آسمالیسان.	☐ آساسیسان.	☐ آساجاقسان.
٤٦ـ سئچکیلر خوُرداد آییندا کئچیریله‌جک، مجلیسین سوْن ایجلاسیندا بئله قرارا ----------		
☐ گلردی.	☑ گلیندی.	☐ گلدی.
٤٧ـ من بئش ایلدن سوْنرا دوُستوم یاشاری ---------- تانیدیم.		
☑ گؤرجک	☐ گؤرموش	☐ گؤررکن
٤٨ـ بوُ داستان چوْخ اوُزوندور، دیلله ---------- بیر داستان دئییل.		
☐ دئییلمیش	☑ دئییله‌سی	☐ دئییلن
٤٩ـ عسگرلریمیزین نئچه‌سی دوْنن گئجه‌کی ---------- شهید اوْلدو.		
☐ دؤیونوشلرده	☐ دؤیونتولرده	☑ دؤیوشلرده
٥٠ـ بؤمنظره یامان کؤنول ---------- منظره‌دیر.		
☐ اوْخشادان	☑ اوْخشاییجی	☐ اوْخشار

مۆركب فعللر:		
٥١ـ جاهيل آدامين دۆشمنه احتياجى يۆخدور، اۆ اۆزو اۆزونه ----------		
☐ غنيم اۆلوب.	☐ غنيم دۆشوب.	☑ غنيم كسيليب.
٥٢ـ اينسان گرک هر ايشى دۆزگون ----------		
☐ انجام وئره.	☑ يئرينه يئتيره.	☐ ائلهيه.
٥٣ـ ايسپارتاكۇسون قۆشونو سيسيل بۆلگهسينه دۆغرو ----------		
☐ مسير آلدى.	☐ اۆز قۆيدو.	☑ ايستيقامت آلدى.
٥٤ـ عسگرلريميز گنجه- گۆندوز وۇروشوب، مۆحاصيرهنى ----------		
☐ سيندىرديلار.	☑ يارديلار.	☐ پۆزدولار.
٥٥ـ بۇ نظريه هر طرفدن سۆرغويا ----------		
☑ آليندى.	☐ قۆيولدو.	☐ وئريلدى.
٥٦ـ اۆلكهميز ايللردن برى مۆستقيل بير سياست ----------		
☐ ايشلدير.	☐ قۆروير.	☑ قۆوور.
٥٧ـ ايكى ساعات ياتاغيمدا چابالاييرديم، نهدنسه يۇخويا ---------- بيلميرديم.		
☑ دۆشه	☐ گئده	☐ قالا

۵۸ـ هئچ کیم ایپه گلمه‌دی، هئچ کیم اؤز عینادیندان ————		
☐ قاییتمادی.	☑ دؤنمه‌دی.	☐ ال گؤتورمه‌دی.
۵۹ـ اینسان یاشا ———— عاغیلا گلیر.		
☐ گیردیکجه	☐ قدم قوْیدوقجا	☑ دؤلدوقجا
۶۰ـ بیزانس ایمپراتوْرلوغو ۱۵- جی عصرده زاوالا ————		
☐ گلدی.	☑ اوْغرادی.	☐ دۆشدو.
۶۱ـ دؤولت باهالیغا قارشی کسکین اؤلچولر ————		
☐ چکیب.	☑ گؤتوروب.	☐ تؤکوب.
۶۲ـ سن باجاریقلی آدامسان، گل بیر تدبیر ————		
☐ چک.	☑ تؤک.	☐ ایشلت.
۶۳ـ خالق شاهلارین ظوْلمونه قارشی عوْصیان ————		
☐ گؤتوردو.	☐ قوْوزادی.	☑ قالدیردی.
۶۴ـ آنار، دئیه‌سن، عائیله ———— فیکرینه دۆشوب.		
☑ قوْرماق	☐ قوْروماق	☐ دۆزلتمک
۶۵ـ نه ایسه بیر حادیثه باش وئره‌جک، اوْرگیمه ————		
☐ دۆشوب.	☑ دامیب.	☐ گلیب.

٦٦ــ من بوُ پوُلو ایکی آیا کیمی سنه ـــــــــــــ		
☑ دۆلارام.	☐ گتیررم.	☐ دۆشرم.
٦٧ــ ایسماعیل بوْتون ایشلردن بوْیون ـــــــــــــ		
☐ چکیر.	☐ آتیر.	☑ قاچیریر.
٦٨ــ قارداش قارداشا یامان گوْنده دایاق ـــــــــــــ		
☐ گلر.	☐ چیخار.	☑ دوُرار.
٦٩ــ آخشام ـــــــــــــ ، هله ایسماعیل گلیب- چیخماییب.		
☑ دۆشوب	☐ اوْلوب	☐ یئتیشیب
٧٠ــ من بوُ ایشه راضیلیق وئرمه‌دیم، اوُشاقلاریم منی اوْزه ـــــــــــــ		
☐ باسدیلار.	☐ سالدیلار.	☑ ووُردولار.
قارشی‌معنالی سوْزلر		
٧١ــ بوُ منیم سیزه *ایلک* سوْزومدور.		
☑ سوْن	☐ سوْنکی	☐ سوْن اوْلاراق
٧٢ــ بوُ منظره‌لر منه *دوْغمادیر*.		
☐ اوْگئیدیر.	☑ یاددیر.	☐ اوْزگه‌دیر.

۷۳_ ترافیکده ایلیشیب قالمیشدیق، نه *ایرلییه* یوْلوموز واردی، نه ——————		
☐ آرخایا.	☐ دالا.	☑ گئرییه.
۷٤_ *قوْزئی* عیراقدا موْحاریبه گئدیر، آمّا او اوْلکه‌نین —————— بوْلگه‌سی امن- امانلیقدیر.		
☑ گوْنئی	☐ گوْنه‌ور	☐ گوْن‌دوْغان
۷۵_ سیز ۲۰ سوْآلا *دوْغرو* جاواب وئردینیز، ۵ سوْآلا ایسه ——————		
☐ یالان	☑ یانلیش	☐ یالانچی
۷٦_ ایسماعیل چوْخ های- کوْیله دانیشیردی، آمّا یاشار —————— اوْتورموشدو.		
☐ های- کوْیسوز	☐ سوْزسوز	☑ سس‌سیز- سمیرسیز
۷۷_ هر وطنداش دوْولته هم *بیرباشا* وئرگی وئریر، هم ده ——————		
☐ ایکی‌باشلی.	☑ دوْلایی.	☐ ایکی‌طرفلی.
۷۸_ بیر گوْن *یاخشیلیق* —————— غلبه چالاجاق.		
☐ پیسلیگه	☐ یاوالیغا	☑ یامانلیغا
۷۹_ سیزین ماشینینیز *آزی* ۲۰۰۰۰۰ توْمنه دَیَر.		
☐ ووْر- توْت	☑ داشلار چاتلاسا	☐ چوْخو
۸۰_ یاشار *گوْزودار* آدامدیر.		
☐ گوْزوآچیق	☐ اوْرکلی	☑ اوْرگی گئنیش

عۆمومی قرامر بیلگیسی:		
۸۱ــ ایکی دنه کؤینک آلمیشام، بیریسی یاشار اوْچون، بیریسی ده ــــــــــــ اوْچون.		
☐ سن	☑ سنین	☐ سنینکی
۸۲ــ دوْزدور کی، یاشار دوْشمنیمدیر، آمّا اوْ عئین زاماندا منیم قارداشیمدیر. من اوْنو ــــــــــــ		
☐ نه آتا بیلرم، نه توْتارام.	☑ نه آتا، نه توْتا بیلرم.	☐ نه آتا بیلرم، نه توْتا.
۸۳ــ *«من اینانیرام اوْ آللاها کی، گؤزله گؤروله بیلمز»*. من ــــــــــــ آللاها اینانیرام.		
☐ گؤزله گؤرولمه‌ین اوْ	☑ گؤزله گؤروله بیلمه‌ین اوْ	☐ من اوْ گؤزله گؤروله بیلمه‌ین
۸٤ــ من نریمانلا دانیشماق ایسته‌میرم، اوْنا سؤیله‌گیلن ــــــــــــ		
☐ نئجه کی گلیب،گئتسین.	☐ نئجه کی گلمیشدیر، گئتسین.	☑ نئجه گلمیشدیرسه، ائله‌جه ده گئتسین.
۸۵ ــ ان دوْزگون ایفاده هانسیدیر؟		
☑ سیزه نه کیمی درمانلار لازیم اوْلاجاقسا، اوْزوم حاضیرلارام.		
☐ سیزه هر نه درمان کی لازیمدیر، اوْزوم حاضیرلارام.		
☐ سیزه هر نوْوع درمان لازیم اوْلا، اوْزوم حاضیرلارام.		

۸٦ ــ هارا گئدیم؟ منیم کی ----------		
☐ بیر یئریم یوْخدور گئدم.	☑ گئده‌جک یئریم یوْخدور.	☐ گئتمک اوْچون یئریم یوْخدور.
۸۷ ــ ان دوْزگون ایفاده هانسیدیر؟		
☐ باخمایاراق صاباحین جوْمعه اوْلدوغونا، من بوْنونلا بئله سفره چیخاجاغام.		
☐ هرچند صاباح جوْمعه‌دیر، من سفره چیخاجاغام.		
☑ من صاباح جوْمعه اوْلدوغونا باخمایاراق سفره چیخاجاغام.		
۸۸ ــ اوْچونجو دوْنیادا یوْخسوللارین و اوْباسیزلارین سایی ---------- آرتیر.		
☑ دوُرمادان	☐ دوُرمایاراق	☐ دوُرماییب
۸۹ ــ نریمانین بوُ سوْنکو حرکتی لاپ ----------		
☐ قانمامازلیقدیر.	☑ قانمازلیقدیر.	☐ قانمامالیدیر.
۹۰ ــ نریمان چوْرگی ---------- یئییردی.		
☐ گوْز آجلیغی ایله	☐ گوْزو آجلیقلا	☑ آج‌گوْزلوکله
تۆرک سؤزلری بیلگیسی		
۹۱ــ اینسان آددیم‌باشی بیر موْشکوله *راست گلیر.*		
☑ توْش گلیر.	☐ دوْز گلیر.	☐ قارشی چیخیر.
۹۲ــ بیز بیر هفته تهراندا *تفریح ائله‌دیک.*		
☐ سئوینديک.	☑ اَیلندیک.	☐ آچیلیشدیق.

۹۳ــ یاشاری بوٚراخ، اوْ چوْخ *موٚتملّیق* آدامدیر.		
☐ یالاق	☐ یاووٚق	☑ یالتاق
۹٤ــ مالی جهتدن هله ده کمبود وار.		
☐ آزلیق	☑ چاتیشمازلیق	☐ اسکیک
۹۵ــ یاشار *موٚتواضع* بیر آدامدیر.		
☑ آلچاق‌کوٚنوللو	☐ باشی‌آشاغی	☐ اوٚرگی‌گئنیش
۹٦ــ دوٚشمن بیزی یامان *مرعوب* ائله‌میشدی.		
☐ قیسنامیشدی.	☐ باسمارلامیشدی.	☑ سارسیتمیشدی.
۹۷ــ ایسماعیل *شؤهرت‌پرست*دیر.		
☐ شؤهرت دلیسی	☑ شؤهرت دوٚشکونو	☐ شؤهرت تامارزیسی
۹۸ــ شاهین حؤکومتی *ساقیط* اوْلدو.		
☐ داغیلدی.	☐ بیتدی.	☑ دئوریلدی.
۹۹ــ ماشین دره‌نین تکینه *سوٚقوط* ائله‌دی.		
☐ آشدی.	☑ یوٚوارلاندی.	☐ دوٚشدو.
۱۰۰ــ من *دفعه‌لرله* تبریزه سفر ائله‌میشم.		
☐ نئچه یوْل	☐ نئچه کره	☑ دوْنه– دوْنه

سؤز قیلاووُزو

آ

آبدال نادان، احمق، ابله

آتامان سردسته

آتلاماق عبور کردن

آتماجا کنایه

آجیلاماق زخم زبان زدن

آجیما تخمیر

آجیماق، آجینماق تأسف خوردن

آجیناجاقلی اسف انگیز، دردناك

آچوُن فضا، کائنات

آچیب- آغارتماق افشاء کردن

آخان اوُلدوز شهاب

آخیشقان سیال

آخین تهاجم، جریان

آدا جزیره

آداش همنام

آدیم‌باسما کلک، حیله، فریب

آراکسمه دیوار حائل، پارتیسیون

آراماق پژوهیدن، جستجو کردن

آرایش تحقیقات

آرتیرماجا ماده افزودنی

آرتیغی حداکثر

آرخا تکیه‌گاه، پشت، نسل

آرخاج کلبه صحرائی، پناهگاه

آرغاج (اریش- آرغاج) پود (تار و پود)

آرغاز لاغر، بی‌بنیه

آرغیش کاروان

آزاجیق ناچیز

آزار بیماری، درد، اندوه

آزاراق گهگاه، بندرت

آزان مختل

آسما کؤرپو پل معلق

آسیلقان معلق، آویزان

آشقار ناخالصی

آشقارسیز خالص

آشقین لبریز، فراتر از

آشی پیوند، واکسن

آشیرما بند شلوار، پشت‌بند در

آشیری افراطی

آشیری سوْلچو چپی افراطی

آشیریم مرحله، دوره، خاکریز

آشیلاماق پیوند زدن، واکسینه کردن
آغ یول (کهکشان) راه شیری
آغارتی لبنیات
آغ‌بنیز سفید روی
آغجاقاناد پشه
آغجامایا سفیدتن
آغ‌جیگرلیک ترسوئی، بزدلی
آغلاغان بسیار گریه کننده
آغی مرثیه، تعزیه
آغیزلیق دهنه، پوزه‌بند
آلابزک رنگارنگ، پرزرق و برق
آلاتوزانلیق سایه- روشن
آلاجا رنگارنگ
آلاجالانماق رنگ به رنگ شدن
آلازلاماق گیراندن (آتش)
آلاسوتول نیم‌پز، نورس
آلاسوی دورگه
آلاق علف هرز
آلان حوزه، میدان، زمینه
آلای گروه، دسته، هنگ
آلتلیق زیرپوش، توئی
آلتین طلا
آلچالتماق تحقیر کردن
آلدانماجا فریب

آلیجی خریدار، مشتری
آلیجی تیزبین
آلیجی گوز چشم تیز بین
آلیجیلیق قابیلیتی قدرت خرید
آلیز بیمار
آلیزلاماق بیمار شدن
آلیزلیق بیماری
آلیشقان (ماده) قابل اشتعال
آلیشقان عادت کرده، معتاد
آلیشماق خوگرفتن، مشتعل شدن
آلین یازیسی سرنوشت
آلینماق رنجیدن
آماج هدف، نشان
آناج حیوان ماده زاینده
آنسیز ناگهان
آنلاتماجا کنایه
آنلاشیلمازلیق سوء تفاهم
آنلام معنا
آنماق به خاطر آوردن
آنیت یادواره
آنیم ادراک
آوازیماق پژمرده شدن، پژمردن
آواند اولماق رو به راه شدن
آیاز هوای صاف و سرد در زمستان

آیاما وئرمک لقب دادن
آیریج دوراهی
آییرد ائتمک تمیز دادن، تشخیص دادن
آییق بیدار، هشیار
آییق- ساییق بیدار و هشیار
اپپک نان
اِپیلوْق سخن پایانی، پرده پایانی
اتجه بالا جوجه تازه از تخم درآمده
اردم لیاقت، فراصت
اردوْ پساب، جن و پری
ارسه‌مک بالغ شدن، مرد شدن
ارک صمیمیت
ارک دژ، قلعه، قدرت
ارکن پیش‌رس، زود، پیش از موعد
ارکؤیون پرتوقع، لوس، محبت‌خواه
ارکیانا خودمانی، صمیمی
ارگن (دختر) رسیده، دم‌بخت
اَرَن پهلوان، دلیر
اریش- آرغاج تار و پود
اریتی آلیاژ
ارینمک دچار کمروئی شدن
ازگین کوفته، خسته
اسریک مست
اسکی قدیم، باستانی، کهنه
اسمر گندمگون
اسمه‌جه لرزش
اَسَن سالم، تندرست

اسیرگه‌مک مضایقه کردن، حفظ کردن
اَفَل بی‌دست و پا
اَکه بزرگ
اکیز دوقلو، همزاد
ال‌آلتی زیردست
الجک دستگیره، دستکش
امک کار، زحمت، کوشش
امکلی بازنشسته
امکلی معاش حقوق بازنشستگی
اندرمک سرازیر کردن
انگین وسیع، پهن، گسترده
انیش- یوْخوش فراز و نشیب
اوْتارلیق، اوْتلاق چراگاه
اوْترگی گذرا، موقت
اوْتروم نشست، اجلاس
اوْتَری گذرا
اوْتکم مغرور، قاطع، نافذ
اوْتکملیک قاطعیت
اوْتکون برتر، رسیده، بالغ
اوْتمک آواز خواندن (پرنده)
اوْتمک پیمودن، طی کردن
اوْتوراجاق صندلی
اوْتوش، اوْتوشمه رقابت
اوْتوشمک امرار معاش کردن
اوْتوشمک از همدیگر سبقت گرفتن
اوْج انتقام
اوْجشمک سر به سر گذاشتن

اوُجقار (مکان) دور، حومه، حاشیه
اوُچقون پریده (رنگ)
اوُچورتماجا بادبادک
اوُچوروم پرتگاه
اوُچونتو آوار، ریزش
اوُچونماق لرزیدن
اوُخ‌آتان (برج) کماندار
اوُخرانماق آهسته شیهه کشیدن اسب
اوُدَک بدهی
اوُدلاق حلق
اوُدلوق آتشدان
اوُدنج وام، قرض
اوُدوم جرعه
اوُده‌مک پرداختن، تاوان دادن
اوُرپتمک مشمئز کردن
اوُرپشمک مشمئز شدن
اوُرپشمک مورمورشدن
اوُرپک روسری
اوُرتا چاغلار سده‌های میانه
اوُرتاق مشترک، شریک
اوُرتاق مال بیت المال، مال مشترک
اوُرتانجیل (فرزند) وسطی
اوُرکک ترسو، بزدل
اوُرکن تسمه، طناب
اوُرکوتمه‌جه لولو خورخوره
اوُرکه ماده اسب دوساله
اوُرگه داسما الهام، درک ناخودآگاه

اوُرَگی کئچمک از حال رفتن
اوُرماق(= دوُرماق) ایستادن
اوُرنک نمونه، مثال
اوُروا، اوُروالیق آردی که نانوایان به دست میمالند
اوُروش چرا، چراگاه
اوُروق طایفه، ایل، شهر
اوُزاشماق دور شدن
اوُزباشینالیق خودسری
اوُزجول خودپسند
اوُزدک تنه، بدنه
اوُزدئش عین، برابر، مترادف
اوُزدئشلیک این‌همانی، برابری
اوُزک ریشه، جوهر، ماهیت
اوُزگج باله شنا
اوُزگوچو شناگر
اوُزگور آزاد
اوُزگورلوک آزادی
اوُزگوُرنلیک تبعیض، امتیاز قائل شدن
اوُزگول ویژه، خاص
اوُزگول آغیرلیق وزن مخصوص
اوُزگون ناتوان، متأسف
اوُزل مخصوص، ویژه
اوُزل چیخیش ویژه‌نامه
اوُزلشمک خالص شدن، ناب شدن
اوُزلیک ویژگی، خصوصیت
اوُزلوک ماهیت

اوْزله‌مک (برای کسی) دلتنگ شدن، آرزو کردن
اوْزن زحمت، سعی، همت
اوْزنسیز لاقید، بی‌تفاوت، لاابالی
اوْزنگی رکاب (اسب)
اوْزنمک وسواس به خرج دادن
اوْزول ستون، پایه، اساس
اوْزونبوْغاز (کفش) ساقه بلند
اوْزونجایداق دراز قد
اوْزونو قوْرویان محافظه‌کار
اوْزونو قوْرویانلیق محافظه‌کاری
اوْس عقل، هوش
اوْسانج بیزاری
اوْسانماق بیزار شدن
اوْشوتمه سرما خوردگی، لرز
اوْشونمک نگران شدن، ترسیدن
اوْشونمه خوف، واهمه، نگرانی
اوْغان توانا، مقتدر
اوْغان تانری خدای توانا
اوْغراماق مبتلا شدن، دچار شدن
اوْغرون- اوْغرون دزدکی، مخفیانه
اوْغور شانس، اقبال، بخت
اوْغور زمان
اوْغونماق (از خنده) روده‌بر شدن - *گوْلمکدن اوْغونوب گئتدی:* از خنده روده بر شد.
اوْفله‌مک دمیدن، فوت کردن
اوْفورمک دمیدن، فوت کردن
اوْفورمه‌جه بادکنک
اوْلارتی زوزه
اوْلاشماق نایل شدن، رسیدن
اوْلای حادثه، پدیده
اوْلزیمک پژمردن
اوْلکر (نجوم) (ستاره) پروین
اوْلگون نیمه‌جان، مردنی
اوْلوس ملت، ایل
اوْمسوتماق ناامید کردن
اوْمسوق ناامید، مأیوس، محروم
اوْمسوندورماق ناامید کردن
اوْمسونماق ناامید شدن، مأیوس شدن
اوْمو توقع، انتظار
اوْمو- کوْسو امید و قهر
اوْموز شانه، کتف
اوْموزدورماق ناامید کردن، مأیوس کردن
اوْمونج، اوْماجاق چشمداشت، توقع
اوْن صدا، شهرت
اوْنرگه پیشنهاد
اوْنَرمک پیشنهاد دادن، ارائه کردن
اوْنلو معروف، مشهور
اوْنله‌مک جلوگیری کردن
اوْنوتقان فراموشکار
اوْنورغا ستون فقرات
اوْوخالاماق مالش دادن، سائیدن

اؤوخانتی براده
اؤوسانا قدر، قیمت، اهمیت –
اؤوساناداں دؤشدو: از قدر و قیمت افتاد.
اؤوشارلاماق نوازش دادن
اؤوماق سائیدن، مالش دادن
اؤووؤتماق گذراندن، سپری کردن
اؤووؤتماق آرام کردن، تسکین دادن
اؤووؤرتداق دارای گونه برجسته
اؤوورد گونه، لُپ
اؤوونتو براده
اؤووندورماق تسلی دادن
اؤوونماق تسلی یافتن
اؤیار هماهنگی، همسوئی
اؤیارلاماق تنظیم کردن، هماهنگ کردن
اؤیارلی هماهنگ، همسو
اؤیارماق آگاهی دادن، هشدار دادن
اؤیاری هشدار
اؤیالاماق سائیدن
اؤیالانماق سائیدن شدن
اؤیدورما جعلی، ساختگی
اؤیدورماق جعل کردن، خیال بافتن
اؤیدوروجو مخدر، خواب آور
اؤیرَشمک خو گرفتن
اؤیرجی دانشجو
اؤیسال موافق، هماهنگ
اؤیغو هماهنگی
اؤیغو خواب، رویا
اؤیلاق فضا، جولانگاه
اؤیماق هماهنگ شدن
اؤیمک تعریف کردن
اؤیناتماجا اسباب بازی
اؤینار رقاصک
اؤینه دفعه، بار
اؤیوتمک آسیاب کردن، آرد کردن
اؤیوتمک پرچانگی کردن – *سؤز دییرمانینی اؤیوتمک:* پرگوئی کردن
اؤیوجو مداح، مدیحه‌گو
اؤیوشدوروجو ماده مخدر
اؤیوشقان هماهنگ
اؤیوماق به خواب رفتن، خوابیدن
اؤیونگن خودستا
اؤیونمک خودستائی کردن
ایپک قوُردو کرم ابریشم
ایپله‌مه دیوانه زنجیری
ایچکی عرق، مشروب تند
ایچه‌جگ نوشیدنی
ایچین– ایچین پنهانی
ایدمان ورزش
ایرَلی جلو، پیش، پیشتر
ایرَلیله‌مک پیشرفت کردن
ایرَلیله‌ییش پیشرفت
ایریشدیرمک پیوند دادن
ایریشمک پیوستن

ایریشمک هرزه خندیدن، لودگی کردن

ایریشه- ایریشه بااطوار

ایرین عفونت

ایز رد پا، خط سیر

ایزله‌مک تعقیب کردن، ردیابی کردن

ایزله‌ییجی تماشاگر

ایستحصالچی تولید کننده

ایستی‌اوْت فلفل

ایسمارینج سفارش

ایسینمک گرم شدن

ایسینیشمک مأنوس شدن

ایشارتی روشنائی، نور ضعیف

ایشارماق روشن شدن، نمایان شدن

ایشدک کلک، ترفند، عمل، مکانیزم

ایشیق ایلی سال نوری

ایشیلتی جلوه، تجلی، درخشش

ایکی‌سۆیلو دو رگه

ایگنه باتیرما طب سوزنی

اَیلَج ترمز

ایلغار تاخت و تاز، هجوم

ایلغیم سراب

ایلقار عهد و پیمان

اَیلنتی مجلس عیش

اَیلنجه سرگرمی، تفریح

اَیلندیرمک سرگرم کردن

اَیلنمک تفریح کردن، اقامت کردن

اَیله‌مک متوقف کردن

ایلیشکن درگیر، مربوط

ایلیشکی رابطه، ارتباط

ایلیشکین در رابطه با، مربوط به

ایلیشیک در رابطه، درگیر

ایمرَنمک هوس کردن، به طمع افتادن

ایمسیله‌مک بو کردن

اَیمه طاق

ایمه‌جیلیک همیاری، همکوشی

ایناق بیماری آنژین

اینانج اعتقاد، عقیده، مسلک

اینانْدیرماجا کلک و ترفند برای باوراندن

اینجه‌له‌مک ویرایش کردن، تحلیل کردن

اینجی درّ، گوهر

ایندن بئله از این به بعد

اینیلتی ناله

اینیلدشمک ناله دسته‌جمعی کردن

اینیلده‌مک نالیدن

ایرندیریجی مشمئز کننده

اَیین قامت، تن

اَیینتی انحناء

ائش شریک زندگی، مثل، لنگه

ائشسیز بی‌شریک، بی‌همتا

ائشمه (سیگار) برگ

ائلتی (= قایین خاتینی) جاری

ائو دوستاغی خانه‌نشین
ائیدیرمه آواز مخصوص گاودوشی

ب

باتقی ضرر و زیان
باتی مغرب
باجاق پاچه، لنگ، ران
بادالاق حیله، کلک
بادالاق وؤرماق حیله به کار بردن، کلک زدن
بادامجیق بادامک، لوزه
باراما پیله، تار
بارداش (= باغداش) چهارزانو - *باغداش قوْرماق:* چهار زانو نشستن
بارداق قدح، جام
بارماقلیق نرده
باری حصار
بارینماق حفاظت شدن، پناه گرفتن
بارینماق بهره‌مند شدن، تغذیه کردن
بازارلیق خرید، معامله، سازش
باسقی فشار
باسقین هجوم
باسمارلاماق غافلگیر کردن
باسیریق قلمرو
باشاری موفقیت
باشاریلی موفقیت‌آمیز
باشاق سنبل
باشدان‌سؤودو سرسری - بیرایشه
باشدان‌سؤودو یاناشماق: کاری را سرسری گرفتن
باشلانغیج آغاز، ابتدا، شروع، نقطه آغازین
باشلیجا نخستین، مهمترین
باشلیق کلاه‌خود، کلاهک
باشی قاپازلی توسری‌خور
باغا (موجود زنده) دوزیست، لاک پشت
باغلاما بسته
باغیر کبد، جگر
باغیرداق سینه‌بند
بالاق پاچه شلوار
بالالیق رحِم
بایاغی معمولی، پیش پا افتاده
بایطار دامپزشک
بایغین بیهوش، خمار، از حال رفته
بایير بیرون
بایيلماق بیهوش شدن
بارس یوزپلنگ
بره جوی، معبر
بره‌چی راهبان
بلگه سند، برگه، حلقه نامزدی
بلگه‌سل (فیلم یا نوشته) مستند
بَلله‌مک نامزد کردن

بللی باشلی معین و معلوم
بَلَن ستیغ کوه
بَن خال و نشان
بنیز چهره، صورت
بۆداماق هرس کردن، دریدن
بۆدره‌مک پیچ خوردن (پا)
بۆراغان گردباد
بۆرغو مته
بۆرغوی کرنا
بۆرکو هوای شرجی
بۆروجوق لوله رابط
بۆروشدورماجا سفسطه، مغلطه
بۆرولغان گرداب، گردباد
بۆروم توده حلقه‌ای شکل (دود) - *تۆستو بۆرومو:* ستون دود
بۆرونجک روپوش، ردا
بوز خاکستری، تیره، بیشرم، گستاخ
بوزباش آبگوشت بوزباش
بوزقیر صحرا، بیابان
بۆزلاق یخچال
بۆزلاماق زار- زار گریستن
بوْش- بوْشاناق سوت و کور
بوْشاناق خلأ
بوْشلوق (= بوْشناق) خلأ
بوْغا گاو نر جوان
بوْغاز (صفت) (حیوان) حامله
بوْغازلاماق سربریدن
بوْغازلیق گلوبند، شال گردن
بوْغاناق هوای خفه، خفقان
بوْغچا (= بوْخجا) بقچه
بوْلگو سهم، قسمت، بخش
بوْلگه منطقه، ناحیه، قاره
بوْلوک واحد رزمی، گردان، بلوک
بوْلوم بخش، فصل
بوْی قد، داستان
بوْیابوْی هم‌قد
بوْیر (= بوْیور) پهلو
بوْیرک‌اۆستو وزی (طب) غده فوق کلیوی
بوْیودوجو شۆشه ذره‌بین
بوْیورتکن تمشک
بوْیوک آیی (نجوم) دب اکبر
بوْیوک کوْپک (نجوم) شعرای یمانی
بوْیوندوروق یوغ
بوْیونلوق یقه
بیتمز- تۆکنمز پایان ناپذیر
بیتیم پایان، انجام
بیج حیله‌گر، حرامزاده
بیچیم شکل، قواره، فرم
بیرباشا مستقیم، بیواسطه
بیرچک گیس، زلف
بیرر یگانه، یکتا، بی‌مثال
بیرر- بیرر یکی پس از دیگری
بیرگه یاشاییش همزیستی

بیریؤللوق برای همیشه
بیلدیرگه اعلان، اطلاعیه
بیلدیریش اعلامیه، اطلاعیه
بیلرزیک النگو
بیلگین دانا، دانشمند
بیلینج آگاهی، شعور
بیلینج‌اؤته‌سی (شعور) ناخودآگاه
بیلینج‌آلتی (شعور) ناخودآگاه
بیلینج‌دیشی (ضمیر) ناخودآگاه
بینه قازماق اتراق کردن
بئزیکمک به تنگ آمدن
بئشیکلی قادین زن بچه‌دار

پ

پاپیروس سیگار
پادار (قید) متمادیا، پی‌درپی
پارتلاماجا مواد منفجره
پاس زنگ، زنگار
پرت عصبانی، خشمگین
پرتؤو بددهن، دریده -*آغیزدان پرتؤو*: بددهن،هرزه گو
پرچیم میخ، میخ پرچ
پرگار ماهر
پرگار سامان - *پرگاری پؤزولدو*: حالش گرفته شد، دماغ سوخته شد.
پرگارلاشماق ماهر شدن

پرؤلوق پیش پرده، مقدمه
پؤچورلاماق جوانه زدن، تعرق کردن
پؤرتله‌مه نوعی غذا که با استفاده از گوشت و پیاز از طریق حرارت دادن در روغن تهیه میشود و معمولا به همراه سیرماست مورد استفاده قرار میگیرد.
پؤستالیون پستچی
پؤسکورمک بیرون ریختن، فوران کردن -*اؤد پؤسکورمک*: آتش پراکندن
پؤشله‌مه (=پؤرشله‌مه) نوعی غذا که با گوشت، کرفس و سایر سبزیجات از طریق آب پز کردن تهیه میشود.
پؤلجوق پولک
پؤهره جوانه
پیتیک نامه
پیرپیز سیخ- سیخ - *پیرپیزلاشماق*: سیخ- سیخ شدن
پیرتراق برآمدگی، زبانه، زائده
پیرتلاشیق آشفته، درهم
پیسیکمک رنجیدن، دلخور شدن
پیلیک مشعل برای گیراندن آتش
پینار چشمه
پئریکمک پرواز کردن
پئزه‌ونگ گردن کلفت
پئنجر سبزی خوردنی

ت

تاباشیر گچ، تباشیر
تاپشیرماجا سفارش، پیغام
تاپشیریق تکلیف، سفارش، پیام
تاپینماق پرستیدن
تاخاج دوشاخه برق
تارتوده - *قار تاری:* توده برف
تارجیق علف، مرتع، چراگاه
تارلا مزرعه
تارما دودکش
تاریم (قید) کشیده شده، سفت کشیده شده - *بیر شئیی تاریم چکمک:* چیزی را تحت کشش قرار دادن. *عصبلریم تاریم چکیلیب:* اعصابم متشنج است.
تالا تالاب
تالوار آلاچیق، داربست
تالواسا تشویش
تامۇ جهنم
تاوار (صفت) درشت
تاوار، داوار بز یا گوسفند، دام
تاوان سقف
تایا پشته، توده - *اوٗت تایاسی:* کپه علف
تایالیق انبار علوفه
تایتیماق لنگیدن

تَپر نیرو، فراصت
تپیتمک خشک کردن
تپیتمه معجون، خمیر
تپیمک خشک شدن
تپینمک حمله کردن - *بیری‌نین اۆستونه تپینمک:* به کسی پرخاش کردن
تتیک ماشه سلاح - *تتیکده دایانماق:* در حال آماده باش بودن
تَرس چپ، معکوس، عوضی، تندخو.
ترس تناسوب: تناسب معکوس
تعجیل (فیزیک) شتاب
تقاعۆد بازنشستگی، مستمری - *تقاعۆده چیخماق:* بازنشسته شدن
تقاعۆدوچو بازنشسته
تک‌ال انحصاری
تکلیف پیشنهاد، عرضه - *طلب و تکلیف:* عرضه و تقاضا
تکم- سئیرک تک و توک
تکه‌نه تشت
تمکین وقار، متانت، ادب
تمکینلی متین، موقر، مودب
تَمَل پایه، اساس
تَن برابر
تنتیمک از پا درآمدن، از نفس افتادن
تَنک نهال درخت مو
تَنکلیک نهالستان
تنگیمک به تنگ آمدن

تنلیک (ریاضیات) معادله
تؤپا توده پشته
تؤپال لَنگ
تؤپپوز گرز
تؤپوروک (= تؤپورجک) آب دهان، تف
تؤتاجاق دستگیره
تؤتار گیرائی، صلابت
تؤتارسیز غیر موثر
تؤتارغا (تؤتالغا) بهانه
تؤتارلی گیرا، نافذ، قاطع
تؤتاش پرپشت، انبوه
تؤتاشماق (= تؤتوشماق) گلاویز شدن
تؤتاق کی گیریم که، به فرض این که
تؤتقاج دستگیره
تؤتماجا ویر، مرض، خوی مزاحم
تؤتوشماق گرفتن (آتش)
تؤخا کلنگ
تؤختاق (صفت) آرام، ساکت - *بیر آز تؤختاق اول*: کمی آرام باش.
تؤختاق (اسم) تسلی، آرامش - *بیرینه تؤختاق وئرمک*: به کسی تسلی دادن
تؤختاقلیق تسلی، التیام
تؤر نوع، جنس، طور
تؤراغای کاکلی (نام نوعی پرنده)
تؤران تاریک و روشن

تؤرتا دُرد، ته نشست روغن
تؤرتمک پروردن، تکثیر دادن
تؤرشوماق ترش شدن
تؤرکه‌چاره طبابت عامیانه
تؤرمه زندان
تؤره‌مک پدید آمدن، پرورش یافتن، زیاد و انبوه شدن
تؤسقون فربه، چاق
تؤش برابر، روبرو - *بیرینه تؤش گلمک*: با کسی مواجه شدن، به کسی برخورد کردن
تؤشلاماق نشانه گرفتن
تؤغرا مهر و نشان
تؤک‌اؤرپردیجی چندش آور
تؤکنمک تمام شدن، سر آمدن
تؤل تور
تؤلازلاماق پرتاب کردن، انداختن
تؤللاماجا وسائل یک بار مصرف
تؤللاماق انداختن، پرتاب کردن
تؤماج (صفت) چرمی
تؤمورجوق جوانه
تؤمورجوقلاماق جوانه زدن
تؤنج مفرغ، برنز - *تؤنج هئیکل*: مجسمه برنزی
تؤنقال تل هیزم - *تؤنقال قؤرماق*: تل هیزم درست کردن
تؤوشومک نفس- نفس زدن

تیخاج (تیخاجاق) چوب پنبه
تیخاماق مسدود کردن
تیرتیل کنگره، دندانه - *تیرتیللی تکرَ* چرخ عاجدار
تیکانلی مفتیل سیم خاردار
تیکمه گلدوزی
تیکیلی بنا، عمارت
تیکینتی ساختمان، ساختمان سازی
تیل ضلع
تیلؤو قلاب ماهیگیری
تین گوشه، کنج
تینجیخماق تنگ شدن (نفس)
تینجیخماق له شدن، فاسد شدن
تینگ- تؤو تؤتماق تحت فشار قرار دادن، عرصه را تنگ کردن
تئزمک از صحنه خارج شدن، دررفتن
تئللی آلتلر (موسیقی) سازهای زهی

ج

جادار شکاف، ترک
جادارلانماق شکاف برداشتن
جالاشدیرماق پیوند دادن
جالاشماق پیوند خوردن
جالاق پیوند، اتصال
جالاق ائله‌مک پیوند زدن
جالاق آغاج درخت پیوندی
جانتاراق تنومند
جانلی وارلیق موجود زنده
جایداق (صفت) پا دراز
جایماق منحرف شدن، لغزیدن
جایناق پنجه
جبّه زره، سلاح
جبّه‌خانا زراد خانه
جرگه صف
جَلد سریع، چابک
جمدک جسد
جؤد زبر، زمخت، خشن
جؤما توده
جؤمالاشماق مجتمع شدن، انباشته شدن
جؤمبولو کوچولو
جؤنگه گوساله نر، ورزا
جؤیور بره آهو
جهنگ گوشه دهان
جیدا نیزه
جیدیر اسب دوانی
جیدیر میدانی میدان اسب دوانی
جیر (صفت) (صدای) زیر - *جیر قادین سسی*: صدای جیغ آلود زن
جیرناتماق سربه‌سر گذاشتن، عصبی کردن
جیغ (جیل) علف هرز
جیغیر راه باریک

جبقّا موی دراز، جقّه
جبلّیک علفزار
جیلیز ضعیف، لاغر، نحیف
جین خشم - *جینلنمک:* خشمگین شدن
جیندیر ژنده، مندرس
جیندیرچی کهنه فروش
جینس اصیل، مرغوب
جینس آیغیر اسب اصیل
جینلی عصبی، خشمناک
جیوریق چالاک

چ

چاپا فعالیت، انرژی
چاپاراق (قید) چهارنعل، شتابان
چاپالاماق (= **چابالاماق**) فعالیت کردن، دست و پا زدن
چاپقینچی غارتگر
چاپماق (فعل لازم و متعدی) دواندن، تاختن - *آت چاپماق:* اسب دوانیدن. *سحردن آخشاما قدر چاپماق:* از صبح تا شب سگ دو زدن.
چات شکاف
چاتاق متقاطع
چاتاق (میوه) دوقلو
چاتال محل انشعاب، چنگال
چاتی ریسمان
چاتیشمازلیق نارسائی، کمبود
چاتیشماق به هم رسیدن، کفایت کردن
چاتیق به هم پیوسته
چاتیل اؤتو گل عینک
چاخناشیق متشنج، آشفته
چاخیش آذرخش
چارپاز متقاطع
چارپان (ریاضیات) مضروب فیه
چارپی (ریاضیات) ضرب
چارپیشماق زد و خورد، مشاجره
چارپیلان (ریاضیات) مضروب
چارداق چادر، سایبان
چاش‌باش سردرگم، خیره‌سر
چاشماق خطا کردن، مبهوت شدن
چاغ زمان
چاغا طفل
چاغلاماق تراویدن، جوشیدن
چاغیریم بردِ صدا
چاغیلتی شرشر آب، تراوش چشمه
چال خال- خال
چالار شباهت، نوانس
چالارلی شبیه
چالاغان کرکس
چالغی جاروی دسته بلند
چالغیلاماق جارو کردن
چالما روسری
چالیشما تمرین، کوشش

چالین- چارپاز چپ و راست، پشت سر هم
چامیر گِل
چانتا کیف، بسته
چایان عقرب
چایلاق بستر رود
چاییر مَرغ
چاییرلیق مرغزار
چپَر حصار، دیوار، پرچین
چپر مانع، سد، حائل - *دۆشمن چپری*: سدی که در برابر دشمن کشیده شده باشد، صف مقاومت
چته‌نه شاهدانه
چَر نوعی بیماری اسب که در نتیجه شستن حیوان با آب سرد در حالت عرق کرده عارض میشود.
چرتمک (فعل متعدی) تراش دادن قلم
چرتمک (فعل متعدی) خراش دادن، تیغ زدن
چَرتمک (فعل لازم) دررفتن، از کنترل خارج شدن
چرچی دست‌فروش
چَرنچی روده‌دراز، پرچانه
چَک رسید (پول)
چکه‌لک دمپائی
چکیشمه منازعه
چکیل توت - *چکیل آغاجی*: درخت توت
چکیندیرمه‌جه زنهارداشت
چکینگن کمرو
چِگیرتکه ملخ
چلتیکلیک شالیزار
چلنگ حلقه گل
چلیک چوب دست، فولاد
چلیم بدن، جسم، تن، هیبت، شکل
چلیمسیز بی‌بنیه، بدشکل
چمکیرمک (چیمخیرماق) غضب کردن - *بیری‌نین اۆستونه چیمخیرماق*: به کسی پرخاش کردن
چن مِه
چۆبان‌اۆلدوزو (نجوم) زهره، ناهید
چۆبان‌یاستیغی (گیاه شناسی) بابونه
چۆخا ردا، کت، بالاپوش
چۆر آفت، بیماری گیاهی
چۆزمک حل کردن، گشودن
چۆزوم راه حل
چۆغول سخن‌چین، جاسوس
چۆغون (چۆگون) چدن
چۆککلیک اراضی پست، چاله
چۆل اششگی گورخر
چۆلغاج لفاف، غلاف
چۆلمک پارچ یا هر ظرف سفالی
چۆنمک برگشتن، پشت کردن
چۆنوک وارونه
چۆو شایعه
چۆوغون کولاک، تندباد
چۆووماق هجوم بردن
چیتک وصله

چینه‌مک وصله زدن
چیچک آیاقجیغی دم‌گل
چیخداش وازده، خارج از رده
چیرپی خرده چوب
چیرتداق شراره
چیرتما تیغ زنی، دلهره دهی
چیرتیق (چیرتیک) بشکن
چیسنک باران ریز
چیسکین باران ریز
چیغبرتما نوعی خورشت که با گوشت سرخ کرده و کدو و تخم مرغ تهیه میکنند.
چیگبنلیک اپول، سرشانه
چیل - چیل خال - خال
چیلپاق برهنه
چیلخا خالص، لخم
چیلغین شیفته، دیوانه، از خود بیخود
چیله‌مک (فعل لازم) چه‌چه زدن
چیله‌مک (فعل متعدی) افشاندن
چیلمه سؤوارما آبیاری قطره‌ای
چیلیک تکه چوب
چیلیکله‌مک تکه-تکه کردن
چیلینگ- آغاج الک- دولک
چیم چمن، خزه
چیم خالص، سره، ناب
چیم سؤد شیر خالص
چیمرلیک محل شنا
چیمیرچُرت - چیمیر *اتله‌مک*: چرت زدن
چین (اسم) ردیف، لایه، چینه
چین (صفت) حقیقی، تحقق یافته - *یؤخوسو چین اؤلدو*: خوابش تحقق پیدا کرد.
چینقیل شن و ماسه، سنگریزه
چیوزه دمل
چییریمک بی رغبت شدن، سیر شدن
چییه‌لک توت فرنگی
چئشید قسم، جور، نوع
چئشیدله‌مک طبقه‌بندی کردن
چئوره محیط، پیرامون
چئویک چابک، تند

ح خ

حاضیرلیقلی آماده، مهیا
حرامی راه‌زن، طرار
حسابجیل حسابگر
حیصّه بخش، سهم
خار شکرک
خارلاماق شکرک بستن
خارلانماق شکرک بستن
خاشال گونی
خاشیل (خشیل) نوعی کاچی یا حلیم
خالتا قلاده

خالخال حلقه زینتی پای زنان، خلخال
خای (اسم و صفت) آرامش، سکون
خایلاق طائفه - *آرواد خایلاغیندانديز:* او از قشر زنان است.
خزری (با سکون ز) باد شمال
خوْسانلاشماق (= خیسینلاشماق) گپ زدن، گفتگو کردن
خیر جالیز
خیشما مشت - *بیر خیشما:* یک مشت
خینج کینه، عداوت

د ذ ر ز

دابان پاشنه، آهنگ راه رفتن، گام
دادامال عادت کرده، لوس، پرتوقع
دادیشماق مزه دهن همدیگر را فهمیدن
دار آیاق روز مبادا، گرفتاری
دارانماق موهای خود را شانه زدن
دارتماق کشیدن
دارتیشماق مشاجره کرده، مباحثه کردن
دارتیم کشش
دارتینماق کلنجار رفتن، تقلا کردن
دارغین پریشان حال
داری ارزن - *صلواتلا دوْنوز داریدان چیخماز:* به عمل کار برآید، به سخندانی نیست.
داریسقال تنگ و تاریک
داریلقان زودرنج، حساس
داریلماق دلتنگ شدن، مکدر شدن
داش دوْشه‌مه سنگ‌فرش
داشاخوْر سنگلاخ
داش‌قالاق سنگسار - *داشقالاق ائله‌مک:* سنگسار کردن
داش‌قوْرای خانه سنگ چین
داشیرغاماق خسته شدن از راه رفتن روی زمین سنگلاخ
داشینار (اموال) منقول
داشینماز (اموال) غیر منقول
داعوا- دارتیش جنگ و دعوا
داعوا- دالاش بگو- مگو، منازعه
داغار خیک، انبان
داغارجیق انبان کوچک، کیسه، چنته
دالار گزنده
دالاشماق نزاع کردن، گلاویز شدن
دالاق (آناتومی) طحال
دالغا موج
دالغا بوْیو (فیزیک) طول موج
دالغا بیچیمی (فیزیک) شکل موج
دالغیج غواص
دالغین در فکر فرو رفته، مبهوت
دامارجیق مویرگ
داماق حوصله، رغبت
دامجیتماق چکاندن

داملا (داغما) مهر و نشان
داملا قطره
دان سپیده، شفق - *دان آتاندا:* بامدادان، سپیده دمان
دان اۇلدوزو (نجوم) ستاره زهره، ونوس
دان یئری مطلع، محل طلوع خورشید - *دان یئری سؤکولنده:* هنگام طلوع خورشید
دانا گوساله
داورانماق رفتار کردن
داورانیش رفتار
دایلاق کره اسب دوماهه
دَب رسم، سنت
دبیلقه کلاه خود
دَج مهر یا علامت بزرگ از جنس چوب و غیره که به منظور محافظت از محصول، جو، گندم و سایر محصولات کشاورزی بر آن زده میشود. *بیر شئیین دجی پۆزولدو:* نامرتب شد، دچار کاستی شد.
دَجَل دغلکار، فریبکار
دجله‌مک ردیف کردن، روی هم چیدن، دسته‌بندی کردن
دَرز (= دریز) دسته - *آرپا درزلری:* دسته‌های سنبل جو
درمه- درمه پر نقش و نگار

دَرنک انجمن
داغداغا دغدغه
دَمیه مزارع دیم
دنیز دریا
دنیز قۇلدورو راهزن دریائی
دنیزجیک دریاچه
دۆر دکل - *دۆر آغاجی:* تیر دکل
دۆرغو سکون، توقف
دۆرگه بسته، بقچه
دۆرمک نوعی غذا که با استفاده از نان لواش و پنیر و غیره به شکل لوله شده آماده میکنند.
دۆروخسونماق درنگ کردن
دۆروم وضعیت، موقعیت
دۆزلیش تصحیح
دۆزلیشمک تبانی کردن، با همدیگر ساختن
دۆزن نظم، نظام، ترتیب - *چکی- دۆزن:* سر و سامان، نظم و ترتیب
دۆزنله‌مک هماهنگ کردن، سر و سامان دادن
دۆزنلیک دشت، جلگه
دۆشرگه اردوگاه، فرودگاه، پایگاه
دۆشسه اگر پیش بیاید.
دۆشک آغی ملافه
دۆشکو افت، کاهش

دۆشکون معتاد، زمین گیر
دۆشونجه اندیشه، تفکر
دۆغاناق قلاب نخ ریسی
دۆغرو (اسم) حقیقت
دۆغرو (صفت) راست، حقیقی
دۆغرو (حرف اضافه) به طرف، به سوی
دۆغو مشرق
دۆققاز دریچه چوبی
دۆققوزدۆن شمشاد
دۆلاما یۆل راه پر پیچ و خم
دۆلانیش سیکل، چرخه، گذران
دۆلایی (حرف اضافه) به خاطر، به سبب - *اوٗندان دۆلایی*: از آنرو، بدان سبب. *گۆردوگو ایشلردن و داورانیشینداان دۆلایی*: به علت رفتار و کردارش.
دۆلایی (صفت) غیر مستقیم - *دۆلایی یۆل*: راه غیر مستقیم
دۆلوسچو سفالگر
دۆناتماق ملبس کردن، آراستن، مجهز کردن
دۆناتیم سخت افزار، تجهیزات
دۆنانما ناوگان
دۆندوروجو فریزر، منجمد کننده
دۆنقولدانماق نق زدن
دۆنک مرتجع
دۆنلگه چرخ، تقدیر

دۆنوخماق بیحرکت شدن
دۆنوش گوشه موسیقی
دۆنوش مرحله‌سی نقطه عطف
دۆنوک برگشته، مرتد
دۆنه دفعه
دۆنیا گۆروشو جهان‌بینی
دۆواق روسری، روبند، درپوش
دۆیازیماق سیر شدن، پر شدن
دۆیَج کوبه در
دۆیغو احساس
دۆیغوسال احساساتی
دۆیوکمک (دئویکمک) مبهوت شدن
دۆیوم مکاشفه، درک فراحسی
دۆیوم (دۆیون) گره، عقد
دۆیومک گره زدن
دۆیونچه سفره، بقچه نان
دۆیه‌نک (زمین) کوبیده، (پوست) پینه بسته
دۆیه‌نک میخچه
دهره تیشه - *دهره‌نی دیبلن ووٗرماق*: آب پاکی به سر کسی ریختن
دهمرله‌مک هی کردن (اسب)
دیبجیک ته، قنداق تفنگ
دیبچک گلدان
دیدرگین کسیخته، بیگانه، بریده
دَیَر ارزش

دَیر آرتیمی (اقتصاد) ارزش افزوده
دیرسک آرنج، زانوئی
دیرسکلی بؤرو لوله زانوئی
دیرَشمک کلنجار رفتن
دیرشمه‌جه (موضوع) مورد اختلاف
دیره‌مک تکیه دادن، مهار زدن
دیره‌مک خیره کردن (چشم)
دیشله‌مه‌جه ساندویچ، هر نوع خوراک گاز زدنی
دیشه‌مک تیز کردن (دندانه‌ها)
دیکَجه (ریاضیات) عمودی
دیکَدیر پشته، تپه
دیکَلتمک به حالت عمودی در آوردن
دیلَک آرزو
دیله‌مک آرزو کردن
دینجلدیجی آرامش بخش
دیندیرمه‌جه بهانه‌ای برای شروع صحبت
دینشه‌مک گوش خواباندن
دَیه کلبه
دَییرَسی گرد، دوار
دَییشک زیرپوش
دَییشکن متغیر، متفاوت
دییرجک غلتک
دییرجکلی یاتاق تخت چرخدار
دییرلتمک (دیغیرلاتماق) غلتاندن

دئوریلیش سرنگونی، سقوط
دئویرمک واژگون کردن
ذیروه قله، رأس
زاریماق نالیدن
زانباق زنبق
زؤغ ساقه
زؤلاق باریکه، نوار
زهم ترس، ابهت
زهملی ترسناک
زیلغا جوجه تازه از تخم در آمده
زینگیلده‌مک زاری کردن

س ش

ساپ نخ
ساپ دسته - *بالتانین ساپی:* دسته تبر
ساپ آشیغی قرقره نخ
ساپدیرماق گمراه کردن
ساپلاماق نثار (فحش) کردن
ساپلیجا تابه دسته‌دار
ساپما گمراهی
ساپیلماق گمراه شدن
ساتقین خود فروش
ساتیلما قوَل برده زر خرید
ساتین آلما قوَل برده زر خرید
ساتین آلماق خرید کردن

ساچاق منقوله، گیس
ساخلاج گل میخ
ساخلانج پس‌انداز، آرشیو
سارپ رام نشدنی، سرسخت
سارسیتماق ضربه روحی وارد کردن، سلب روحیه کردن
سارسیلماق مرعوب شدن، از پا درآمدن
سارسینتی تکان، لرزه، ضربه روحی
سارسینتیلی مرعوب، متزلزل
سارغی نوار زخم ، باند پیچی
سارغاج پاندول، آونگ
سارماشماق به دور چیزی پیچیدن
ساریق عمامه
ساریلماق پیچیده شدن، حلقه زدن - *سیلاحا ساریلماق:* به اسلحه مجهز شدن
ساریماق پیچیدن
سارینماق پیچیده شدن
سازاق سوز، باد سرد
ساغالتماجا دارو، ماده شفابخش
ساغاناق کناره غربال، قاب عینک
ساغری کفل اسب
ساغلام سالم
ساغلاماق فراهم کردن
ساغمال (گاو) شیر ده
ساقینماق امساک و خودداری کردن

سال (صفت) (صخره) قائم و راست - *سال قایا:* صخره قائم
سالدیرقان متجاوز، مهاجم
سالدیرماق تهاجم کردن، حمله کردن
سالدیری گوْجو نیروی تهاجم
سالی سه‌شنبه - *سالی گوْنو:* روز سه‌شنبه
سالی بیماری مسری
ساناسان انگار که
ساناماق حساب کردن، تصور کردن
سانبال وزن، سنگینی
سانباللاماق سبک-سنگین کردن
سانباللی وزین
سایاقلاماق هذیان گفتن
سایخیشماق آرام شدن
سایریشماق سوسو زدن، لرزیدن
سایغی حرمت، توجه
سایغیسیزلیق بی‌تفاوتی
ساییق بیدار، آگاه
ساییقلاماق هذیان گفتن
سرت تند، قاطع
سرتلیک خشونت، سرسختی
سس صدا، رأی - *سس چوْخلوغو:* اکثریت آراء
سس بوْغان صدا خفه کن
سفیل آواره، بی‌خانمان

سَکسکه تشویش
سَکسنمک یکه خوردن
سَکمک جهیدن
سَکیل سفید - *سکیل آیاقلی آت:* اسب سفید پا
سَنتیرله‌مک تلوتلو خوردن
سنده‌له‌مک تلوتلو خوردن
سندیرله‌مک تلوتلو خوردن
سَنَک (سهنگ) سبو
سنگیمک کند شدن
سوُ سپاه، قشون
سوُ ایلانی مار آبی
سوُ باسقینی سیل
سوُ سپه‌له‌ین آب‌پاش
سوُبا بخاری، اجاق، شومینه
سؤیورلشمک گلاویز شدن
سؤتول نیم‌پز، نوبر، نورس
سوُچ گناه
سوُخولجان کرم خاکی
سوُد. گؤنو یکشنبه
سؤراق کیتابی کتاب راهنما
سؤرتکو ضماد، مالیدنی
سؤرتوق یُک. *بیر سؤرتوق:* یک یک
سؤرتونمه (فیزیک) اصطکاک
سؤرسات ساز و برگ، تجهیزات
سؤرغوج لاک و موم
سؤروجو راننده
سؤروجو پرسشگر
سؤروشجک سُرسُره
سؤرولاسی پرسیدنی
سؤس زینت، بزک
سؤسلنمک بزک کردن، خود را آراستن
سؤسله‌مک بزک کردن، آراستن
سؤکونتولر تکه- پاره‌ها
سؤکئچمز (= سؤ بوُراخمایان، سؤ کئچیرمه‌ین) ضد آب
سؤلک ولگرد، هرزه - *سؤلک ایت:* سگ ولگرد
سؤلوخماق رنگ پریده شدن
سؤلوق یک محصول لبنی شبیه پنیر که از نخستین شیر گوسفند تهیه میشود.
سؤلوق (صفت) آبکی، تاول زده، آبسه شده. *اللری سؤلوق اؤلوب:* دستهایش تاول زده است.
سؤمورتلاماجا مکیدنی
سؤمورمک مکیدن. *بیری‌نین وار- یؤخونو سؤمورمک:* دار و ندار کسی را بالا کشیدن
سؤمورمه‌جه مکیدنی
سؤنالماق بهانه‌جوئی کردن
سؤنجوق (= قوشاتپیک) جفتک
سؤنگ- *سؤنگه چیخماق:* مفلس شدن

سوْنگو سرنیزه
سوْنلو پایان پذیر
سوْوماق سپری کردن، از سر بازکردن
سوْووراق (= **سوْووروق**) گردباد، عمل باد دادن خرمن
سوْوورماق پخش کردن، بر باد دادن
سوْوولماق سپری شدن، سرآمدن. *سوْیو سوْوولموش دییرماندیر:* از تب و تاب افتاده است، عمر خود را کرده است، تاریخ مصرفش تمام شده است.
سوْی نژاد، تبار
سوْیا داواملی ضد آب
سوْیداش همتبار، همنژاد
سوْیکنمک تکیه دادن
سوْیکنه‌جک تکیه‌گاه
سوْیکه‌مک تکیه دادن
سوْیوتماز فلاسک
سوْیوشجول بد دهن
سوْیوقلاماق سرما خوردن
سیتقاماق زاری کردن
سیچزوول موش صحرائی
سیخاج منگنه
سیرا ردیف، نوبت
سیرالاماق ردیف کردن، به ترتیب شمردن، مرتب کردن
سیچراییش جهش
سیرغا گوشواره
سیرماساچ گیسو طلائی
سَیریتمک تازاندن *-آت سَیریتمک:* اسب تازاندن
سیریقلی (=**گوْدکچه**) بلوز
سیریماق وصله کردن
سَیریمک لرزیدن
سیزماق تراویدن، نشت کردن
سیزیتی نشت
سیغال نوازش، دلجوئی
سیغماز نگنجیدنی
سیغیم گنجایش
سیلدیریم (صفت) (صخره) مهیب
سیمسیریق (**میسمیریق**) اخم
سیمله‌مک چرک کردن، عفونت کردن
سیناق امتحان
سینمک (به دل) نشستن
سینمک پناه‌بردن، خم شدن
سینه گرمک سینه سپر کردن
سینیخماق لاغر و شکسته شدن
سینیرلی عصبانی، برانگیخته
سینیرمک هضم کردن
سیوری تیز، نوک تیز
سیویشکن (= **سوْروشکن**) لغزنده
سیویشمک (= **سوْروشمک**) لیز خوردن، لغزیدن

سیییرتمه کشو
سیییرماق (= **سیییرمک**) آختن –
قیلیجینی سیییردی: شمشیر خود را از غلاف بیرون کشید.
سئجکین منتخب، گلچین شده
سئزمک تشخیص دادن
سئلیک لعاب، آب دهان
سئیرَک رقیق، کم پشت
سئیرَلمک رقیق و کم‌پشت شدن
شاخ رُک، صریح، سرراست
شاخ سرما، یخبندان
شاختا سرما
شاختا معدن
شاختاچی معدنکار، معدنچی
شاخیماق (زدنِ) آذرخش
شاخیماق تابیدنِ (آفتاب)
شاشقین مات و مبهوت
شاشماق به بیراهه رفتن
شاشماق مبهوت شدن، سردرگم شدن
شالاّیین شاد – *شالاّیین یاشاماق:* خوش گذراندن
شان- شان سوراخ- سوراخ
شَر شامگاه – *شر قاریشاندا:* وقت غروب
شَرف شال گردن
شَست ژِست، وقار
شَستله به طور جدی
شکله‌مک (= **شوّشله‌مک**) تیز کردنِ (گوش)
شلاله فواره، آبشار
شله‌بیغ (صفت) سبیل کلفت
شوّتومک دویدن، جهیدن
شوّنگومک چمپاتمه زدن
شوّوول چوب راست، تیر
شیدیرغی بی‌وقفه
شیروان آبشار
شیرمایی (اسم و صفت) عاج، صدف، سفید
شیرناق شیرِ آب
شیرنیکمک حریص شدن
شیریناق آب باریکه
شیشمان چاق، فربه
شیغیماق در هوا شکار کردن
شیغیماق حمله کردن
شیلتاق بهانه‌جو
شیلتاقلیق بهانه‌جوئی
ششه (سبیلِ) تا بناگوش – *ششه‌بیغ:* سبیل کلفت

ط ظ ع غ

طلب (اقتصاد) تقاضا
طلب و تکلیف (اقتصاد) عرضه و تقاضا
طنطنه شکوه، عظمت
طنطنه‌لی باشکوه، با عظمت
عیرق نژاد
عیرقچی نژادپرست

ف ق

فیدان نهال
فیرتینا توفان
فینخیرماق خرّه کشیدن (اسب)
قابا خشن، زمخت
قابار تاول - *قابار چالماق:* تاول زدن
قابارتماق برجسته نویسی (روی سنگ)
قابارتماق مبالغه کردن، بزرگنمائی کردن
قابارما برجستگی، برآمدگی، مدّ
قابارماق برجسته شدن، بالا آمدن
قاباریق برجسته، چشمگیر
قاباقجیل پیشرو، پیشگام
قابان خوک نر، کله شق
قابینا سیغمایان خود بزرگ‌بین
قاپاز توسری
قات لایه، طبقه، مرتبه
قاتی غلیظ، تند، تیره
قاتیلاشماق غلیظ شدن
قاجینماق خمیازه کشیدن
قاخماق سرکوفت زدن
قاخینج سرکوفت
قاداغا (اسم) جریمه، ممنوعیت، منع
قاداغان ممنوع
قار آدامی آدم برفی
قار تۆپاسی (= چیغ) بهمن،توده برف
قارا (اسم) خشکی
قارا (صفت) سیاه، بزرگ
قارا آزار سیاه زخم
قارا چوُخور سیاه‌چاله
قارا دنیز دریای سیاه، دریای بزرگ
قاراسوْران عسس، ژاندارم
قاراسینا (قید) پشت سر، الکی
قاراقوُش عقاب
قاراقوُش (نجوم) (سیاره) مشتری
قارالتی شبح
قاراما توسری - *قاراما آتماق:* توسری زدن
قاراواش (= قاراباش) کنیز
قارت سخت، سفت
قارتال شاهین

قارتیماق بیات و چروکیده شدن
قارچیچگی گل یخ
قارساماق (= **قارسیماق**) سوزاندن، تفت دادن
قارغاماق (= **قارغیماق**) نفرین کردن
قارغی (= **قامیش**) نِی
قارغی‌دالی ذرت
قارغینماق نفرین کردن، لعنت کردن
قارماق قلاب، چنگک
قازامات زندان
قاسیرغا توفان
قافا تاسی کاسه سر
قالابالیق ازدحام
قالاری باقی، جاودانی
قالخانابنزر وزی (طب) غده تیروئید
قالین ته‌مانده، به جا مانده
قامارلاماق قاپیدن، چنگک زدن
قامیش نی، خیزران
قان قارداشی برادر همخون
قاناجاق شعور، استنباط
قان‌ایچن خون‌آشام
قان‌بیر (صفت) همخون
قانچیر خون مردگی، خون بستگی
قاندال زنجیر، دستبند، پابند، کنده
قانریلماق برگشتن
قانقال کنگر
قانیرماق برگرداندن
قانیق رضایت، کام دل
قاورام مفهوم
قاوراماق درک کردن
قاوراماق به دست آوردن
قاورانماق (= **قاورانیلماق**) درک شدن
قاهارلاماق چنگ زدن، قاپیدن
قاهمار چیخماق طرفداری کردن
قایساق رویه خشک شده زخم
قایغاناق خاگینه
قایغی غمگساری، همدردی
قایناتماجا جوشاندنی
قاییش بالدیر لاغر اما قوی، جان سخت
قلبی (صفت) بالا، مرتفع، راست
قلبیلنمک بالا آمدن، اوج گرفتن
قناعتجیل صرفه‌جو
قنشر (اسم) روبه‌رو، مقابل
قنیر مثل، شبیه، لنگه
قنیرسیز بی‌همتا
قوْبور تیردان، جای تپانچه
قوْپماجا دلهره - *اوْرک قوْپماجاسی*: دلهره
قوْپوز ساز شعرا و نوازندگان آذربایجان موسوم به «عاشیق»
قوْپوق گسیخته، گسسته، بیگانه
قوْتاز منقوله

قوْتقوْتو وسواسی
قوْجاماق پیر شدن
قوْچ گوسفند نر، قوچ، دلاور، نام یکی از برجهای فلکی
قوْچاقلاما حماسه
قوْدا پدر زن، مادر زن، پدر شوهر، مادر شوهر
قوْر اخگر، شراره، فتیله
قوُراق (صفت) خشک، بی‌باران
قوُراق (اسم) وصله
قوُراقلیق خشکسالی
قوُراما ساختگی
قوُراماق سرهم کردن، به هم دوختن
قوْرجالانماق جنبیدن، وول خوردن
قوْرخانا اسلحه خانه
قوْرخوتماجا لولو خورخوره
قوْردالاماق انگولک کردن، دستکاری کردن
قوْردالانماق جنبیدن، وول خوردن
قوُرساق حفره معده، شیردان، معده چهارم، جرأت
قوُرشاتماجا لوازم وسوسه
قوُرشاتماق به وسوسه انداختن
قوُرشاق خط استوا، منطقه
قوُرشاق کمر، کمربند
قوُرشانماق وسوسه شدن
قوُرغو دستگاه، نظام
قوُرغوشون سرب
قوُرول سازمان، تشکیلات
قوُروم سازمان، بنیاد
قوُروم دوده
قوُروناق جان پناه، پناهگاه
قوُزبئل گوژ پشت
قوُزغون کرکس
قوُزولاماق ریزش کردن (خاک)
قوُزئی شمال، مکان آفتاب نگیر
قوْشاتپیک جفتک
قوْشالاشدیرماق جفت کردن، به هم آوردن، پیوند دادن
قوْشالوله دولول
قوْشقو یدک، تریلر
قوْشقو شعر، نظم
قوْغال کلوچه
قوْل آتماق پر شاخه شدن
قوْلاج واحد طول (تقریبا ۱ متر)، ذرع
قوْلاقلیق گوشی (هدفن)
قوْلای نامرغوب، سهل، آسان
قوْل‌باغ النگو
قوْلپ دستگیره
قوْلچاق عروسک، بازوبند
قوْلون ماده اسب زیر شش ماه
قوْلّه برج

قوْمارلاماق احاطه کردن
قوْمبارا نارنجک
قوْمرال خرمائی
قوْمرۇو زنگوله
قوْنج ساقه چکمه
قوْنور بلوطی، خرمائی
قوْنورسو زردآب، زنگاب
قوْنورگؤز دارای چشم بلوطی
قوْواق (درخت) سپیدار
قوْوود قاود، گندم بوداده
قوْووشاق محل تلاقی، چهارراه، تقاطع
قوْووشوق پیوسته، متصل
قوْهومجانلی معاشر، دوستدار قوم و خویش
قیپیق بسته - *گؤزو قیپیق*: چشم و گوش بسته
قیتناق (= قیتلیق) قحطی
قیج کرخت، بیحس
قیجاماق (دندانها را) به هم ساییدن
قیجانماق چشم غره رفتن
قیجقیرنماق تخمیر کردن
قیجلاشماق بیحس شدن
قیجیقلاماق تحریک کردن، قلقلک دادن، سر به سر گذاشتن
قیجیماق (دندانها را) به هم ساییدن
قیچا شاخه، بوته

قیرپماق فروبستن (پلک)
قیرپیم بستن - *بیر گؤز قیرپیمیندا*: در یک چشم به هم زدن، در طرفة العین
قیرت تویوق مرغ کرچ
قیرچین چین و شکنج
قیرما حبه، قطعه، ساچمه
قیرمانج شلاق، تازیانه
قیرینتی تکه، قطعه، خرده
قیز چیچگی گل مینای چمنی
قیزارتداق (صفت) به رنگ طلائی
قیزاریق (اسم) لکه سرخ
قیزمار سوزان، برهوت
قیزیرغانماق نازیدن، به رخ کشیدن - *وارینا قیزیرغانماق*: به دارائی خود نازیدن
قیزیل آزار مخملک
قیزیل‌قوْش عقاب
قیزینماق گرم شدن، دلگرم شدن
قیسقانج حسود
قیسقانماق حسودی کردن
قیسقیرتماق (سگ را) کیش دادن
قیسناق زندان
قیسناماق تحت فشار قرار دادن
قیسیر عقیم، نازا
قیشلا پادگان
قیغیلجیم جرقه

قیل کؤرپو پل صراط
قیلچا ساق پا، ران
قیلچیق پرز، تیغ ماهی
قیللیجا پشمالو، پرمو
قیلیقسیز بدخلق، بی‌حوصله
قیلیقلاماق ناز خریدن، دلجوئی کردن
قیلیقلانماق ناز کردن
قیلیقلی خوش خلق
قیمیشماق تبسم کردن
قیمیلدانماق جنبیدن، تکان خوردن - *قیمیلدانمایین!:* بیحرکت!
قین غلاف، پوسته، لاک
قیناق ملامت، سرزنش

ک گ

کاها غار
کتمن بیلچه مخصوص علف چینی
کتیل چهارپایه
کرتمک شکافتن
کَرتمه کلبه
کرتنکله مارمولک
کرتیک شکاف
کرتیلمک شکاف خوردن
کرکی تیشه
کَرَن تیر چوبی
کروانقیران (نجوم) ستاره زهره
کسکین قاطع، قطعی، دندان‌شکن - *کسکین جاواب:* جواب دندان شکن
کسکینسیزلیک (فیزیک) عدم حتمیت
کسکینلیک قطعیت، قاطعیت
کسیم جریمه
ککه‌له‌مک تته- پته کردن، با لکنت حرف زدن
کَل گاو نر
کندیر طناب
کؤبود خشن، نتراشیده، زمخت
کؤبه حاشیه، بخیه - *قول کؤبه‌سی:* حاشیه دوزی آستین پیراهن
کۆپ (= دیبچیک) قنداق (تفنگ)
کۆت کند، نارسا، ضعیف، کودن
کؤتل تل، تپه
کۆتلشدیریجی فرساینده
کۆتله توده مردم
کۆتله (فیزیک) جرم، توده
کؤتوجه نبیره
کؤچری مهاجر
کؤچه‌به ایل، عشیره، کوچنده، مهاجر
کۆر گندم خرمن شده
کورش کند، ضعیف
کورشالماق کند شدن، ضعیف شدن - *حافیظه‌سی کورشالیب:* حافظه‌اش ضعیف شده است.

کۆرقان گور

کۆرقان چرخ دستی فروشنده دوره‌گرد

کۆرن (اسب) سرخ

کۆرون آتش بدون شعله، کورسو

کۆزرمک سرخ شدن، ملتهب شدن

کۆزله‌مه کباب

کؤزه‌مک (= **گؤزه‌مک**) رفو کردن

کؤسؤو هیزم نیم‌سوخته

کؤشک آلاچیق، دکه

کؤشک بچه شتر

کۆشکورتمک تحریک به حمله کردن

کۆشکورمک حمله کردن

کؤغوش حفره در تنه درخت

کؤک ریشه، خاستگاه

کؤک (ریاضیات) جذر -*ایکی‌نین*

کؤک آلتداسی: جذر عدد ۲

کۆکرک پرخروش

کۆکره‌مک غریدن، خروشیدن

کؤکس سینه

کۆکنار درخت کاج

کۆلاز نوعی قایق ابتدائی

کۆلچه شمش

کۆلش پوشال، کاه

کؤله برده

کؤله‌لیک برده‌داری، بردگی

کؤما کلبه، کومه

کؤماج قرص نان، نان کوماج

کؤمالاشماق متجمع شدن

کؤنتؤی زمخت، نتراشیده

کؤند راه دست، لِم، قلق، طرف، سو

کؤنده‌لن اریب، زاویه‌دار

کؤورک ترد، لرزان، شکننده، احساساتی، حساس، آسیب پذیر، نازک

کؤورکلشمک غمگین شدن، متأثر شدن

کؤورکلنمک غمگین شدن، احساساتی شدن

کؤورلتمک متأثر کردن، احساساتی کردن، اندوهگین کردن

کؤورلمک متأثر شدن، احساساتی شدن

کؤورنمک غمگین شدن، احساساتی شدن

کؤهلن اسب پروار

کؤی ده، روستا

کؤیدورمک مشتعل کردن

کهریمک پیر شدن

کیرکیره آسیاب دستی

کیریتمک مرعوب کردن، در جای خود نشاندن، بی تحرک کردن

کیریمک کز کردن، ساکت شدن، مرعوب شدن، دم فرو بستن

کیشنرتی شیهه

کیشنه‌مک شیهه کشیدن
کئچیلمز عبور ناپذیر
کئچیلمزلیک سد عبور ناپذیر
کئچینمک از حال رفتن، بیهوش شدن
کئی بیحس
کئیدیرمک بیحس کردن
کئیلشمک بیحس شدن
کئییدیجی مسکن، آرام بخش
کئییمک بیحس شدن
گر چاق، کلفت، تنومند، (صدای) بم
گرچک(= گئرچک) حقیقی
گردک پرده، حجله
گرکدیرمک وادار کردن، ضرور کردن، ایجاب کردن
گرکمک بایستن، ضرورت داشتن
گرگین وخیم، عصبانی، برآشفته
گرگینلیک وخامت
گرگینلیک (فیزیک) ولتاژ، اختلاف پتانسیل، نیروی کششی
گریلمک انبساط یافتن، ملتهب شدن
گزی گردش
گزیشمک باهم گردش کردن
گله‌نک سنت، رسم
گلیشمک تکامل یافتن، شکل گرفتن
گلیشمه تکامل، رویداد، شکل گیری
گنشمک رایزنی کردن، مشورت جستن

گۆبره کود
گۆبه‌لک قارچ
گۆداز تله، دام -*گۆدازا وئرمک*: به مخاطره انداختن، در معرض نابودی قرار دادن
گۆدک باریک، کوتاه
گۆده باریک، کوتاه
گۆده‌رک کوتاه
گۆر تند، پرپشت، پرشاخ و برگ
گۆرشاد رگبار
گۆرک نمایش، تظاهر، خودنمائی - *بیر شئیی گۆرک ائله‌مک*: چیزی را به نمایش گذاشتن
گۆروک ظاهر -*گۆروکو پیس دئییل*: ظاهرش بد نیست.
گۆره‌نک رسم، عادت -*گله‌نک و گۆره‌نک*: رسم و آئین
گۆز (= گۆووز) پائیز
گۆز اوْتو (گیاه شناسی) گل عینک
گۆزباغلاییجی شعبده باز،تردست
گۆزتله‌مک مراقب بودن، تحت نظر داشتن، هوای کسی را داشتن
گۆرکزمک (= گۆسترمک) نشان دادن
گۆزگو آئینه
گۆزیاشی وزیسی (طب) غده اشک
گۆستری نمایش

گۆستریش دستورالعمل، راهنمائی
گۆلگز گلگون، سرخ‌فام
گۆلگو لطیفه
گۆللوجه گلدار، گلابتون
گۆلمه‌چه حوضچه
گۆلومسر خندان، خنده رو
گۆلومسه‌مک لبخند زدن، تبسم کردن
گۆلونج خنده‌دار
گۆمراه سرحال، تندرست
گۆممک دفن کردن
گۆن‌آشیری یک روز در میان
گۆن عئینکی عینک آفتابی
گۆن‌باتان مغرب، باختر، غروب -
گۆن‌باتان چاغی: هنگام غروب
گۆنبول فربه
گۆن‌چیخان (= گۆن‌دۆغان) مشرق، خاور
گۆندرمه‌جه مرسوله
گۆن‌دۆغان مشرق، خاور
گۆنش مۆعالیجه‌سی آفتاب درمانی
گۆنئی جنوب، جنوبی
گۆوده تنه
گۆوشه‌مک نشخوار کردن
گۆوَن اعتماد، دلگرمی، پشتوانه

گۆونج امید، تکیه‌گاه، پشتوانه
گۆونسیز نامطمئن، ناامن
گۆونلی ایمن، قابل اطمینان
گۆونلیک امنیت، ایمنی
گۆونمک اعتماد کردن، اطمینان کردن، مباهات کردن
گوه‌زه پرحرف، پرچانه
گۆی آداسی کهکشان
گۆی قوُرشاغی رنگین کمان
گۆیرتی سبزی، گیاه
گۆیروش (گیاه شناسی) زبان‌گنجشک
گۆینرتی درد، سوزش
گۆینک سوزناک
گیجیشیک خارش
گیر توان، قدرت
گیردن دۆشمک ناتوان شدن
گیرسیز بی‌تأثیر، بی‌رمق
گیرلی پرتوان، موثر
گیروه توده برف
گیره‌وه فرصت، کمینگاه - *الینه گیره‌وه دۆشوب*: فرصت و بهانه پیدا کرده است.
گیزلنج مخفیگاه
گیزله‌مک پنهان کردن
گیل کۆما کلبه گلی

گیلدیر- گیلدیر قطره- قطره - *گیلدیر- گیلدیر گۆز یاشلاری تۆکمک:* قطره قطره اشک ریختن
گیلیز پوکه فشنگ
گنجیکمک تأخیر کردن
گندری رفتنی، موقت، گذرا

ل

لاغیرتی (= لاقیرتی) پرچانگی
لاغیم نقب -*لاغیم سالماق:* نقب زدن
لای دیوار دیوار یکپارچه
لپه موج
لپه دؤین دیواره موج‌گیر در ساحل
لپیر رد پا، جای پا
لچک روسری، گلبرگ
للک پَر -*خۆروزون للکی بللیدیر:* دم خروس پیداست.
لنگیتمک معطل کردن
لنگیمک معطل شدن
لۆپا (ریش) انبوه
لۆپا- لۆپا درشت- درشت
لۆتکه قایق، بلم
لۆخلاماق با عجله خوردن
لۆغا- لۆغا با تمسخر
لۆنبا (= لۆمبا) گرد و قلمبه
لؤوبر لنگر -*لؤوبر سالماق:* لنگر انداختن
لووغا لاف‌زن، خودپسند
لووغالانماق لاف زدن، از رشادت خود گفتن
لؤهمه گل و لای
لؤهمه‌لیک لجنزار
لیجیم سلیقه، سر و وضع، هیئت ظاهری
لیجیمسیز بدسلیقه
لیل گل و لای
لیوه‌ره بیدست و پا
ماریتلاماق(= میریتلاماق) کمین کردن
ماریق کمین
مازغال سوراخ دیوار قلعه
ماغار چادر بزرگ مخصوص تجمع، خیمه
مامیر خزه
مانقا جوخه
مانقاباشی سرجوخه
مایا دَیَر (باشا گلمه دَیَر) (اقتصاد) بهای تمام شده
مایاباش بی‌سود و زیان
مایالی چای چای پررنگ
مج (= مرج) شرط، شرطبندی
مرج قوشماق شرط بستن

مرمی گلوله توپ
مره چاله
معاش حقوق، درآمد
منیمسه‌مک جذب کردن، از آن خود کردن
مؤت بخت، اقبال
مؤتال خیک
مؤتلو خوشبخت
مؤرگوله‌مک چرت زدن
مؤرگه‌نه زنگار
مؤشقورتماق موچ کشیدن (برای اسب)
مؤیوجو (= **مؤرگو**) چرت
میچتکن پشه‌بند
مئینه تاک، رز
ناخیر گله اسب، رمه
ناقالّیق پرچانگی
ناقفالیق گردن کلفتی
ناوالچا ناودان
نؤوه هسته
نؤوه سیلاحی سلاح هسته‌ای
نؤهور آبگیر، حوضچه
نه‌دن یانا (= **نه‌دن ساری**) چرا، به خاطر چه
نیسگیل حسرت، ناکامی - *نیسگیللی حیات*: زندگی دردمندانه و توأم با ناکامی
نیسگیل هدیه کوچکی برای ابراز محبت - *بؤ آلمانی سنه نیسگیل اتله‌دیم*: این سیب را به عنوان هدیه‌ای کوچک برای تو آورده ام.
وارا- وارا بتدریج
واردیرماق رساندن
وارساق خنیاگر، نوازنده
وارماق رفتن، رسیدن، پی بردن، درک کردن
واریلماز دست‌نیافتنی
واز آتماق جهیدن، خیز برداشتن
واز کئچمک چشم پوشی کردن
وایسینماق افسوس خوردن
وزی (طب) غده
وزیجیک (طب) غده کوچک
ول خرمنکوب
وئج اعتنا - *وئجینه آلمادی*: اعتنا نکرد.
وئریمجیل حاصلخیز، سخاوتمند
وئریملی حاصلخیز
هاچا دوشاخه
هارین چموش، سرکش - *هارین آت*: اسب چموش
هامپا خرده مالک
هامپالیق زمین، مالکانه
هایان حامی - *بیرینه هایان دوُرماق*: از کسی حمایت کردن، طرف کسی را گرفتن

هده‌له‌مک تهدید کردن
هر یئتن هرکس، هر کس و ناکس
هرلنمک چرخیدن
هرله‌مک چرخاندن
هَری بلی
هنجه‌مه لولاء
هنده‌ور اطراف، دور و بر
هنیرتی صدای نفس، نجوا
هۏپ- هۏپ هدهد، شانه‌به‌سر
هۏتوکله‌مک ناگهان وارد شدن، به پیش جهیدن
هۏرکمک ترسیدن، رمیدن
هۏرگو سنگچین
هۏرگوج کوهان (شتر)
هۏرمه مفتیل سیم بکسل
هۏزورلو (= خاطیرلی) صاحب عذا، دردمند
هۏندور مرتفع
هۏوخورماق هو کردن
هۏوور دم، لحظه - *بیر هۏوور گؤزله:* یک لحظه صبر کن.
هۏیوش تر، مرطوب، نمناك
هیپرمارکت فروشگاه وسیع
هیجان سیقنالی آژیر خطر
هیچقیرماق هق- هق کردن
هیچقیرماق سکسکه کردن
هیس دوده
هیکّه تکبر
هیم اشاره، علامت
هیم‌بیر همفکر، شریک توطئه
هین (= نین) فقس مرغ
هئی نیرو، توان، قدرت، رمق
هئیبه کیسه
هئیسیز بی‌رمق
هئیوه‌ره هیولا، بی‌ادب، بددهن
یابا شن کش
یابان اۏت گیاه وحشی
یاپیخماق خوابیدن (ورم)
یاتقین خوابیده، مسطح
یاتیریم سرمایه‌گذاری
یاخاج ضماد، پماد، ماده مالیدنی
یاخارماق التماس کردن
یاخالیق یقه
یادیرغاماق غیر ماهر شدن، فراموشکار شدن
یارار کارائی
یارارسیز بی خاصیت، به درد نخور
یارارلی کارا، مفید
یاراسا (= گئجه قۏشو) خفاش
یاراق زره، آلت، ابزار
یاراماز بیشعور، نارسا، بیکفایت
یاراماق مفید واقع شدن، به درد خوردن - *سنین فیکرین ایشه یارامادی:* فکر تو کارساز نبود.

یارپیز پونه
یارغان بریدگی، شکاف صخره
یارماچا قطعات هیزم
یارماچا بلغور
یارناق شکاف
یاریق شکاف، درز
یاریمآدا شبه جزیره
یاریماق فایده بردن، بهره‌مند شدن، نصیب بردن
یارینماق تملق گفتن، خوش رقصی
یاز بهار
یازی لؤوحه‌سی تخته سیاه
یازیقماق غریب افتادن، جای خود را گم کردن
یازیلیم (کامپیوتر) نرم افزار
یازین (قید) در فصل بهار
یاساق ممنوع
یاسالاماق توجیه تراشیدن، سرپوش گذاشتن
یاساوؤل محافظ
یاستان زمین هموار مرتفع
یاشاتماق حفظ کردن، زنده نگاه داشتن
یاشارتماق خیس کردن
یاشارماق خیس شدن
یاشاریلیق نیروی زندگی، جاودانگی
یاشاییش یؤنو مسیر زندگی
یاشماق روسری
یاشمانماق رو گرفتن
یاشیرماق مخفی شدن
یاشیللاشدیرما تولید فضای سبز
یاشیللیق فضای سبز
یال قله کوه، خط الرأس
یالاق متملق، هرز، هرزه، لق
یالتاق متملق، چاپلوس
یالچین صخره بلند
یالقوُزاق گرگ تنها
یاللانماق تملق گفتن
یاللی نوعی رقص - *بیر شئیلن اوُترو یاللی گئتمک*: هوس چیزی را در سر داشتن، هوسناک بودن برای چیزی.
یالمان یال اسب
یالمانماق تملق کردن
یالنیز (ادات تأکید) صرفا، فقط
یالنیز (صفت) تنها، بیکس
یالؤو آلوو، آتش
یالیق لخت، عور
یالین لخت، عور
یام چاپارخانه
یاماج سینه کوه
یامسیلاماق منعکس کردن، نقش کسی را بازی کردن، ادای کسی را در آوردن
یان کئچمک خود را کنار کشیدن، بی اعتنائی نشان دادن

یانارداغ کوه آتشفشان
یان‌پۆرتو کج، اریب
یانسیتماق منعکس کردن
یانسیماق منعکس کردن
یانغی سوزش، التهاب، عطش
یانلیش غلط، نادرست
یانیلماق به اشتباه افتادن، خطا کردن
یانیماق تهدید کردن
یاواشیتماق کند کردن
یاواشیماق کند شدن
یاورو بچه، بچه حیوان
یاووْق نزدیک
یای تابستان
یای فنر، کمان
یایغی زیر انداز
یایغین رایج، متداول
یایلا فلات
یایلیم شلیک دسته‌جمعی
یایینماق منحرف شدن، حواس پرت شدن، کنار رفتن، خود را مخفی کردن
یوُخا نازک، نرم، ترد
یوْرتا- یوْرتا (قید) چهار نعل
یوْرتماق تاختن
یوُرد سرزمین
یوْرغا چموش
یوْسون جلبک
یوْغرولماق عجین شدن، سرشته شدن
یوْغورماجا معجون
یوْغورماق عجین کردن، سرشتن
یوْگروک تیزپا، تازان
یوْلاق کوره راه
یوْلسوز گمراه، فاسد، رشوه‌خور
یوْلوخدورماق سرایت دادن
یوْلوخماق سرایت کردن
یوُمالاتماق غلطاندن
یوُمالانماق پشتک وارو زدن
یوُمبارلانماق پشتک وارو زدن
یوْن سمت، طرف
یوْندم ریخت، ترکیب
یوْندمسیز بدریخت
یوْنقار تراشه
یوْنَلتمک متمایل کردن، سوق دادن
یوْنلدیجی اداره کننده
یوْنَلمک متمایل شدن، روی کردن
یوُوار گرد
یوُوارلاق (= **یوُوارلیق**) گرد، منحنی، ساییده
یوُوارلاق (ریاضیات) (عدد) صحیح
یوُوارلانماق سرازیر شدن، فروغلطیدن
یوْوشان (گیاه شناسی) خاراگوش
یوْوماق نزدیک شدن، مأنوس شدن - *بیرینه یوْوماق*: به کسی صمیمیت نشان دادن، به دل کسی نشستن
یوْووشماق مأنوس شدن

یۆین دهنه اسب
ییرغالاماق تکان دادن
ییغوا مجلس، انجمن، تجمع
ییغیناق همایش، تجمع
ییغینجاق همایش
ییلماز بیباک
ییلماق ترسیدن - *بیر شئیدن ییلماق*: از چیزی ترسیدن، در برابر چیزی جسارت خود را از دست دادن.
یئترسیز نارسا، غیر کافی
یئترلی کافی، بسنده
یئتکین پخته، بالغ، توانا
یئتیشکین بزرگسال
یئتیک بالغ، رسیده، دانا
یئددیقارداش (نجوم) هفت برادران
یئدک یدک، اسب جانشین
یئدک پارچا قطعه یدکی
یئدکله‌مک به دنبال کشیدن
یئدکلی تریلر
یئدیزدیرمک تطمیع کردن، غذا خوراندن
یئزنه داماد، شوهر خواهر
یئکه‌پر درشت اندام
یئل فاناری چراغ زنبوری
یئل‌آتی دوچرخه
یئلبیز گیسو
یئلپه‌نک (= یئرپه‌نک) خیار
یئل‌قوْوان بادنما، عقربه دقیقه شمار
یئلکن بادبان
یئلگه گیسو
یئللتمک تاب دادن
یئللنمک تاب خوردن، ویراژ دادن
یئلن حاشیه (لباس، دستمال و غیره)
یئلین پستان
یئنگج خرچنگ، برج سرطان
یئنمک شکست دادن
یئنمک (= ائنمک) پیاده شدن
یئنیلگی شکست
یئنیلمز شکست ناپذیر

ایملا قیلاووزو

	دۆزگون یازی	یانلیش یازی
۱	گؤزله‌ییرم، گؤره‌جک، ایسته‌میشم	گؤزله‌ییره‌م، گؤره‌جه‌ک، ایسته‌میشه‌م
۲	دلی، گلمک، ونرمرم	ده‌لی، گه‌لمه‌ک، ونرمه‌ره‌م
۳	گؤزل، چؤرک، دیرک، الجک	گؤزه‌ل، چؤره‌ک، دیره‌ک، الجه‌ک
٤	گؤرنیم، گلنیم	گؤره‌نیم، گله‌نیم
٥	تبریزدنم، بؤ شهردنم	تبریزده‌نم، بؤ شهرده‌نم
٦	گؤرمه‌میشم، گؤتورمه‌میشم، گلسه‌یدی	گؤرممیشم، گؤتورممیشم، گلسیدی
۷	یار بیزه قوْناق گله‌جک.	یار بیزه قوْناق گلجک.
۸	بیله‌رک، گله‌رک	بیلرک، گلرک
۹	دده‌م، اوْنرگه‌م، وظیفه‌ن	ددم، اوْنرگم، وظیفن
۱۰	اوْلکه	وْلکه، ئوْلکه
۱۱	ائل، ائو، ائتمک	ئل، ئو، ئتمک
۱۲	ایضاح، ایلان، ایکی	یضاح، یلان، یکی
۱۳	گل چؤرک یئ	گل چؤرک یئ، گل چؤرک یئه
۱٤	گنجه، گئدر، دئدیم	گجه، گدر، ددیم
۱٥	انرژی، الکتریک، المنت	ائنئرژی، ائلئکتریک، ائلئمئنت
۱٦	اتنیک، سپتامبر، اپیدمی	ائتنیک، سئپتامبر، ائپیدئمی
۱۷	احسان، اعتیماد، اعتیبار	ائحسان، ائعتیماد، ائعتیبار
۱۸	سِحر، علم، عشق	سئحر، عئلم، عئشق

۱۹	تسبئح، پئشواز	تسبح، پشواز
۲۰	مهربان، مهتر	مئهربان، مئهتر
۲۱	مئیل، قئید، شئی، نئی، یئکوْن	میل، قید، شی، نی، یکوْن
۲۲	سالماق، سؤن، ساققال	صالماق، صوْن، صاققال
۲۳	ترلان، تؤیوق، اؤتاق، تؤی	طرلان، طؤیوق، اؤطاق، طؤی
۲٤	ماهنی، هئیوا، شئه	ماحنی، حئیوا، شئح
۲۵	اییده، گؤیرچین، گؤی	ایگده، گؤگرچین، گؤک
۲٦	دییرمان، دئییل، دییشمک	دگیرمان، دگیل، دگیشمک
۲۷	آیری، آیلنجه	اگری، اگلنجه
۲۸	گله‌جگم، چؤرگیم، کؤینگین، الجگیم	گله‌جیَم، چؤره‌ییم، کؤینه‌یین، الجه‌ییم
۲۹	گؤروندوگو کیمی	گؤروندویو کیمی
۳۰	دموْکراسی، دؤکتور	دموْقراسی، دؤقتور
۳۱	غم، غوّصه، غریب	قم، قوّصه، قریب
۳۲	دؤولت، شؤوکت، دؤوران	دولت، شؤکت، دؤران
۳۳	چاققال، انششک، دؤققوز	چاقّال، انشّک، دؤقّوز
۳٤	عمّه، عطّار، حیصّه، حاقّیندا	عممه، عططار، حیصصه، حاققیندا
۳۵	مثلاً، قصداً، سهواً	مثلن، قصدن، سهون
۳٦	دانیشگاه، آگاهی	دانیشقاه، آقاهی
۳۷	خیاوان، ریاضی، سیاست	خییاوان، رییاضی، سییاست

۳۸	ایسپورت، ایستالین، ایستانسیا	اسپورت، استالین، استانسیا
۳۹	منشأ، مبدأ، ملجأ	منشه، مبده، ملجه
٤۰	مؤمین، رؤیا	مؤءمین، رؤءیا
٤۱	اینشا، ایملا، ایجرا	اینشاء، ایملاء، ایجراء
٤۲	جۆرأت، هئیأت	جۆرئت، هیئت، هیأت
٤۳	مائۆ، شۆئون، رئۆف	ماۆ، شۆۆن، رۆف
٤٤	رئیس، جرائید، کائینات	رییس، جرایید، کایینات
٤۵	مۆلّیف، مۆثّیر، مۆسّیس	مؤلف، مؤثر، مؤسس
٤٦	جۆزئاً، ایستیثنائاً	جۆزءً، ایستیثناءً
٤۷	صحیّه، سویّه، ادبیّات	صحییّه، سوییّه، ادبییّات
٤۸	اینسانلار، گۆنشلر	اینسان‌لار، گۆنش‌لر
٤۹	گۆزلدیر، گلمیشدیر	گۆزل‌دیر، گلمیش‌دیر
۵۰	تانری‌نین آدییلا	تانرینین آدییلا
۵۱	تانری‌یا یالوارماق	تانرییا یالوارماق
۵۲	دئمه‌لی‌ییک	دئمه‌لییک
۵۳	یئری‌ییر	یئرییر
۵٤	تقی‌یئف، تقی‌یئوا	تقییئف، تقییئوا
۵۵	عاراقچینین منده‌دیر.	عاراقچینین من ده دیر.
۵٦	حسن ده گلدی، من ده.	حسنده گلدی، منده.
۵۷	صنعتکار، کیتابخانا، محصولدار	صنعت‌کار، کیتاب‌خانا، محصول‌دار

۵۸	شیکایتنامه، همصۆحبت	شیکایت‌نامه، هم‌صۆحبت
۵۹	آذربایجان‌شۆناس	آذربایجانشۆناس
۶۰	مۆشکول، مۆزد	مشکل، مزد
۶۱	ایستیقلال، اینسان	استقلال، انسان
۶۲	مۆباریزه، مۆعاصیر	مبارزه، معاصر
۶۳	ظالیم، لازیم، ناظیر، شاهید	ظالم، لازم، ناظر، شاهد
۶۴	صۆحبت، شۆهرت، حۆرمت	صحبت، شهرت، حرمت
۶۵	ورزیش، گردیش	ورزش، گردش
۶۶	زۆلف- پریشان	زۆلفی- پریشان، زۆلف پریشان
۶۷	ناله‌ی- بۆلبول	ناله‌یی- بۆلبول، نالهٔ بۆلبول
۶۸	آغ‌ساققال کیشی	آغساققال کیشی، آغ ساققال کیشی
۶۹	ککلیک‌اوْتو، ایت‌بوْرنو	ککلیک اوْتو، ایت بوْرنو
۷۰	آمبار، قایدا	انبار، قاعده
۷۱	طاماح	طاماه، تاماه
۷۲	ظارافات، صاباح	زارافات، ساباه
۷۳	طایفا، هامبال، فایدا	طائفه، حمّال، فائده
۷۴	تۆرک، بۆیوک، بۆشقاب	ترک، بیوک، بشقاب

قایناقلار

– *آذربایجان دیلی‌نین فۆنتیکاسی*، آغاموسا آخوندوف، معاریف نشریاتی، باکی ۱۹۸٤
– *آذربایجان کلاسیک ادبیاتی کیتابخاناسی* (۲۰ جیلد)، علم نشریاتی، باکی ۱۹۸٤
– *آذربایجان ادبیاتی آنتالوگیاسی*، علم نشریاتی، باکی ۱۹۸۸
– *آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش*، دۆکتور جواد هیئت، تهران ۱۳٦۹
– *دده قۆرقۆد*، ترتیب ائدنی: محمد نجاتی سبدچی اۆغلو، آکران یایینجیلیق، ایستانبول ۱۹۹۰
– *کیتاب دده قۆرقۆد*، ترتیب ائدنی: فرهاد زئینالوف، صامیت علیزاده، یازیچی نشریاتی، باکی ۱۹۸۸
– *مۆعاصیر ادبی آذری دیلی*، دۆکتور محمدتقی زهتابی، ائلدار نشریاتی، تبریز ۱۳۷۰
– *مبانی دستور زبان آذربایجانی*، م.ع. فرزانه، نشر فرهنگ، تهران ۱۳۷۱
– *آذربایجانجا- فارسجا سۆزلوک*، بهزاد بهزادی، دۆنیا نشریاتی، تهران ۱۳٦۹
– *آذربایجان دیلی‌نین ایضاحلی لۆغتی*، علم نشریاتی، باکی ۱۹۸۰
– *تۆرک دیلی‌نین اتیمولوژی سۆزلوگو*، ایکینجی باسیم، عیصمت ذکی ایوب اۆغلو، سۆسیال یاییملار، ایستانبول ۱۹۹۱
– *آذربایجان ساوت انسیکلوپدیاسی*، باکی ۱۹۷٦
– *دیوان لغات الترک*، محمود کاشغری، چئویرن: بسیم آتالای، آنکارا ۱۹٤۱– ۱۹۳۹
– *دیوان لغات الترک*، محمود کاشغری، به کوشش دۆکتور دبیر سیاقی، پژوهشگاه علوم انسانی، تهران ۱۳۷۵
– *فرهنگ جامع فارسی به ترکی استانبولی*، جمشید صالح پور، نشر لاله، تبریز ۱۳۷۰
– *لغت‌نامه دهخدا*
– *فرهنگ معین*
– *انسیکلوپدیا بریتانیکا*
– *رۆسجا- آذربایجانجا الکتروتخنیکا ترمینلری لۆغتی*، پروفسور کاظیم زاده، باکی اۆنیورسیتی نشریاتی ۱۹۹۱
– *رۆسجا- آذربایجانجا- اینگیلیزجه آسترونومیا ترمینلری لۆغتی*، پروفسور رحیم حۆسئینوف، آذرنشر، باکی ۱۹۸۹
– *فرهنگ ترکی به فارسی سنگلاخ*، میرزه مهدی خان استرآبادی، ویرایش روشن خیاوی، نشر مرکز، تهران ۱۳۷٤
– *فرهنگ جامع ترکی استانبولی به فارسی*، دۆکتور محمد کانار، انتشارات شیرین، تهران ۱۳۷٤

- *آذربایجان دیلی‌نین قرامری*، ق. حسنوف، ک. علی‌یئف، ف. جلیلوف، کؤچورن: عادل ارشادی‌فر، تلاش نشری، تبریز ۱۳۷۰
- *براسیملر، عادتلر، آلقیشلار*، آغا موسا آخوندوف و رداکسیا هئیأتی، گنجلیک نشریاتی، باکی ۱۹۹۳
- Ə. Dəmirçizadə və D. Quliyev: *Azərbaycan Dilinin Qramatikası, Bakı 1938*
- S. Cəfərov, Ə. Abbasov, D. Quliev: *Azərbaycan Dilinin Qramatikası,* Bakı 1939
- Professor B. Çobanzadə, F. Ağazadə: *Türk Qrameri*
- M. Şirəliev: *Azərbaycan Dilinin Qramatikası*
- M. Hüseynzadə, *Müasir Azərbaycan Dili*
- Ə. Abdullayev, Y. Seyidov, A. Həsənov: *Müasir Azərbaycan Dili*
- Y. Seyyidov: *Azərbaycan Dilinin Qramatikası, Morfologiya*
- Mühərrəm Ərgin: *Dil Bilgisi*
- *Langenscheidt Standard Turkish Dictionary,* New York 1986
- *Comprehensive Turkish- English Dictionary,* Dr. Pars Tuğlacı, ABC Kitabevi, İstanbul 1991

Azərbaycan Araşdırmaları

Türk Dili Dərs Ocağı

İbrahim Rəfrəf

2-ci Nəşr, Tehran 2011
Varlıq Dərgisinin Zəmiməsi
Nəşr haqqı müəllifə məxsusdur.

هر دیل مؤعیّن تفکّوْر طرزینی، مؤعیّن دۆنیا گؤروشونو و مؤعیّن یاشاییش طرزینی تمثیل ائدیر. بعضی عالیملرین فیکرینجه، اینسان هر دیلده مؤعیّن تفکّور طرزینده دۆشونمگه محکومدور. بوْ حؤکمله قطعی شکیلده راضیلاشماساق دا، هر دیل ساحه‌سینده مؤعیّن اینسان تربیه‌سی و تفکّوْر طرزی‌نین گلیشدیگینی آیدینجاسینا گؤره بیلیریک. بوْ دیلچیلیک رمزینی آذربایجان و باشقا تۆرک دیللری ایله علاقه‌دار آراشدیرماق اوْزلوگونده بؤیوک بیر تحقیقات ایشینی طلب ائدیر، آنجاق حیسلریمیزه و تجروْبه‌لریمیزه آرخالاناراق دئیه بیلریک کی، تۆرک دیللری گنللیکله و آذربایجان تۆرکجه‌سی اوْزللیکله اینسانی دۆیغولار، منطیقی دۆشونجه‌لر و رئالیست دۆنیا گؤروشونه یوْل آچان بیر واسیطه‌دیر. ائله همین سببدن ده، دده قوْرقود داستانلاریندان باشلایاراق «حیدر بابایا سلام» اثرینه قدر تۆرکون اوْزونه‌مخصوص ادبیاتی هر زامان رئالیست بیرادبیات سجیه‌سینی داشیمیشدیر.

İ. Rəfrəf:
Türk Dili Dərs Ocağı
Yüksək Siniflər Üçün
Azərbaycan Türkcəsində Dərslik
2-ci basım,
Varlıq Jurnalının Özəl Buraxılışı,
Tehran 2011
ISSN: 1023 7186

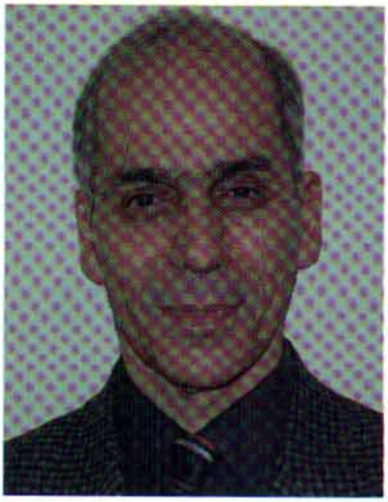

مهندس ابراهیم رفرف، متولد سال ۱۳۲۸، فارغ التحصیل از دانشگاه صنعتی شریف (۱۳۵۱) در رشته مهندسی الکترونیک.

بعضی از آثار نویسنده:

مغز به مشابه یک سیستم، استیون رز، ترجمه دکتر احمد محیط، ابراهیم رفرف، نشر قطره، تهران ۱۳۶۸

آنادیل: درسنامه مقدماتی ترکی، نشر مرغ آمین، تهران ۱۳۷۷

تۆرک دیلی درس اوْجاغی: درسنامه پیشرفته ترکی، چاپ اول، نشر مرغ آمین، تهران ۱۳۷۸

ایلدیریم: مجموعه شعر، نشر اندیشه نو، تهران ۱۳۷۸

طیف گمشده، حقیقت انسان و حقیقت خدا، تهران ۱۳۹۰

۷۵۰۰ تۆمن